L. LIPIN și A. BELOV

CĂRȚILE DE LUT

CĂRŢILE DE LUT

PAGINI DE ISTORIE UNIVERSALĂ

L. LIPIN, A. BELOV

CĂRŢILE DE LUT

SUB ÎNGRIJIREA ŞTIINŢIFICĂ

ŞI CU O PREFAŢĂ DE

Acad. V. V. STRUVE

Ediţia a II-a

1962

EDITURA ŞTIINŢIFICĂ

Versurile în româneşte de LAZĂR ILIESCU
Coperta de TROFIM BRÂNZĂ

Traducerea s-a făcut după originalul din limba rusă

Л. ЛИРИН, А. БЕЛОВ
ГЛИНЯНЫЕ КНИГИ

ДЕТГИЗ 1956

Ленинград

INTRODUCERE

„...această «antichitate primitivă» va rămâne în orice caz o epocă istorică de cel mai mare interes pentru toate generaţiile viitoare, pentru că formează temelia întregii dezvoltări superioare de mai târziu...“[1]. Aceste minunate cuvinte ale lui Fr. Engels lămuresc pe deplin de ce ne adresăm neîncetat istoriei popoarelor care demult au părăsit arena mondială. Istoria acestor popoare, a căror civilizaţie îşi are izvorul în adâncul mileniilor, este plină de învăţăminte şi totodată prezintă un covârşitor interes social. Studiul ei a ajutat clasicilor marxism-leninismului să descopere legile dezvoltării societăţii.

Prezentul şi viitorul omenirii sunt indisolubil legate de trecutul ei. Ziua de mâine se naşte din cea de azi, care, la rândul ei, îşi are rădăcinile în ziua de ieri. Studiul istoriei antice lărgeşte în chip deosebit orizontul şi îngăduie o mai bună orientare în ansamblul evenimentelor ce se desfăşoară sub ochii noştri.

Trebuie salutată cu bucurie orice încercare serioasă care urmăreşte să dea cititorilor un tablou amplu şi viu al vieţii şi obiceiurilor popoarelor din antichitate, în tot ce are ea mai măreţ.

Cartea lui L. Lipin şi A. Belov aruncă o puternică lumină asupra uneia din perioadele cele mai importante ale istoriei vechiului „Ţinut dintre cele două fluvii“, legată de numele cunoscutului rege asirian Aşşurbanipal. La bază stă povestirea atrăgătoare a săpăturilor care au dus la descoperirea bibliotecii regale a „cărţilor de lut“ — cea mai veche bibliotecă din lume.

Această carte ne va spune cum au trăit oamenii în statul sclavagist al Asiriei şi de ce, în mod inevitabil, el a trebuit să dispară. Cititorul dornic de a afla lucruri noi va dobândi astfel multe cunoştinţe preţioase cu privire la ţările antice ale Orientului: Babilon, Sumer şi altele. Urmărind pas cu pas chipul în care au apărut, s-au dezvoltat şi apoi s-au prăbuşit aceste ţări,

[1] Fr. Engels, *Anti-Dühring*, E.S.P.L.P. ed a III-a, Bucureşti, 1955, p 131.

ne vom convinge că nimeni nu a izbutit vreodată să oprească mersul înainte al istoriei.

E drept că, din materialul vast al istoriei antice, autorii au tratat în mod amănunţit numai o singură perioadă, care însă este deosebit de importantă şi de reprezentativă. O astfel de metodă îşi găseşte pe deplin justificarea în caracterul ştiinţific-popular al acestei cărţi. Făcând, paralel cu istoria Asiriei, un scurt dar cuprinzător istoric al săpăturilor din Mesopotamia, precum şi istoricul apariţiei unei noi ştiinţe — asiriologia — strădania autorilor de a face cunoscută publicului antichitatea capătă astfel o valoare cu atât mai meritorie.

Alături de povestirea celor mai importante evenimente din acea vreme, cititorul va găsi în lucrarea de faţă nenumărate amănunte vii referitoare la munca istovitoare a sclavilor, la obiceiurile, felul de viaţă, ştiinţa, arta, limba, scrierea, legile şi credinţele popoarelor care au locuit în vechiul Ţinut dintre cele două fluvii. Autorii prezintă numeroase documente autentice — manuscrise, legende, acte juridice şi altele asemănătoare. Ele sunt luate după scrierile originale şi înfăţişate într-o bună traducere.

Savanţii ruşi au înscris multe pagini remarcabile în cartea ştiinţei, care se preocupă de vechiul Ţinut dintre cele două fluvii. Astăzi, operele lui M.V. Nikolski şi B.A. Turaev constituie lucrări de bază pentru asiriologii din întreaga lume, lucrări de care nu se poate dispensa nici un istoric al Orientului Antic. Un alt merit al cărţii este prezentarea pe larg a realizărilor obţinute de cei mai de seamă asiriologi ruşi, a valoroasei lor contribuţii la ştiinţa istoriei.

Înfăţisând lucrările celui mai de seamă cercetător contemporan al statului Urartu, B.B. Piotrovski, autorii aruncă o punte între strălucita pleiadă a savanţilor de dinaintea Revoluţiei şi cercetătorii sovietici, care au dat un nou impuls ştiinţei istoriei.

În această a doua ediţie, mult completată, rolul ştiinţei ruse este prezentat şi mai pe larg. Astfel se arată în chip amănunţit contribuţia unor cercetători ai Orientului ca V.F. Dittel şi I. Berezin, ale căror merite faţă de ştiinţa noastră au fost pe nedrept date uitării. Astăzi îi putem considera ca predecesorii asiriologilor ruşi. Interesul pe care oamenii de ştiinţă ruşi l-au manifestat de multă vreme faţă de cultura antică a Ţinutului dintre cele două fluvii este evidenţiat de un material convingător. Cartea s-a îmbogăţit de asemenea cu un capitol privind preocupările legate de orientalistică ale lui V.V. Stasov,

cunoscut la noi îndeosebi ca îndrumătorul ideologic al artei ruse progresiste.

Primirea favorabilă de care s-a bucurat, din partea presei şi a maselor largi de cititori, prima ediţie a lucrării *Cărţile de lut* ne îngăduie să nădăjduim că cea de-a doua ediţie va cunoaşte o popularitate şi mai mare şi va cuceri un cerc şi mai larg de cititori.

În concluzie, nu ne rămâne decât să nădăjduim că numărul cititorilor acestei cărţi va fi cât mai mare. Iar celor care se întreabă dacă merită osteneala să facă cunoştinţă cu o epocă atât de îndepărtată, aş dori să le reamintesc indicaţiile lui V.I. Lenin, din discursul său ţinut la cel de-al III-lea Congres General al Uniunii Tineretului Comunist din Rusia: „Poţi deveni comunist numai atunci când îţi îmbogăţeşti memoria cu cunoaşterea întregului tezaur pe care l-a elaborat omenirea“[1].

Acad. V.V. STRUVE

[1] V.I. Lenin, *Opere*, vol. 31, E.S.P.L.P., Bucureşti, 1956, p.269.

CAPITOLUL I PĂRINTELE ASIRIOLOGIEI RUSE

CASA DE PE STRADA PETROZAVODSKAIA

La Leningrad, în cartierul Petrograd, departe de centrul oraşului, se află o stradă liniştită: Petrozavodskaia. Aici se înalţă o clădire cu două etaje, care atrage privirile trecătorilor.

Dacă te uiţi mai cu luare-aminte, constaţi că are o particularitate ciudată: îi lipseşte parterul. Mai precis, parterul începe acolo unde ar trebui să se afle primul etaj.

În cel de-al nouălea deceniu al veacului trecut, clădirea era proprietatea lui Nikolai Petrovici Lihaciov, o personalitate remarcabilă din multe puncte de vedere. Lihaciov manifesta o deosebită pasiune pentru cărţi, documente şi manuscrise vechi, patimă moştenită de la strămoşii săi. Încă din veacul al XVII-lea, aceştia începuseră să colecţioneze diferite cărţi şi documente scrise, care, ulterior, au alcătuit o întreagă bibliotecă.

N.P. Lihaciov a moştenit, de pe urma rudelor sale bogate, o avere considerabilă, avere pe care el a folosit-o spre a-şi completa colecţiile. Călătorind mult prin ţări străine, N.P. Lihaciov şi-a procurat papirusuri egiptene şi mesaje papale, texte bizantine şi manuscrise arabe, jurnalele unor renumiţi călători şi cărţi dintre cele mai rare, în diferite limbi, transportând totul în clădirea de pe Petrozavodskaia. În decursul timpului a luat naştere acolo un muzeu de cărţi şi documente, unic în felul său, ocupând întreaga clădire de sus până jos.

Pesemne că nu din întâmplare stăpânul acestei case a ridicat nivelul parterului la înălţimea primului etaj. În felul acesta, în primul rând, el îşi proteja preţioasele sale colecţii, ferindu-le de

umezeală, şi, în al doilea rând, îngreuia pătrunderea hoţilor până acolo.

Dar Lihaciov nu era un colecţionar obişnuit de obiecte rare dintre aceia care se găseau în număr destul de mare în apus.

Cumpărând cu bani grei exemplare unice, care prezintă un interes pur ştiinţific, colecţionarii burghezi se laudă cu obiectele procurate, le arată cu plăcere prietenilor lor, dar nu le pun la îndemâna oamenilor de ştiinţă. Cel care a dat banii, acela este şi stăpânul obiectului. Cât despre ştiinţă, prea puţin se sinchisesc aceşti „colecţionari“.

„Ex libris” – semn de carte al lui N. P. Lihaciov.
O etichetă cu acest desen era lipită pe fiecare volum din biblioteca lui.

Cu totul altfel privea lucrurile N.P. Lihaciov. Om cu o cultură multilaterală, istoric şi etnograf, arheolog şi bibliofil, el a lucrat vreme îndelungată la editarea documentelor pe care izbutise să le achiziţioneze. Şi, ceea ce este deosebit de important, uşile sale erau larg deschise tuturor oamenilor de ştiinţă ruşi. Procurându-şi cărţi rare şi manuscrise vechi, Lihaciov se gândea în primul rând ca ele să poată sta la îndemâna savanţilor ruşi. Comorile adunate de el, le considera ca fiind ale întregii sale patrii şi nu puţine cercetări importante au fost făcute pe baza materialelor din colecţia lui.

UN SLUJITOR DEVOTAT AL ŞTIINŢEI

Într-una din încăperile acestei clădiri, la o masă mare de stejar, şedea, zile întregi, un om înalt, cu părul cărunt. Dar în faţa lui nu se aflau nici pergamente îngălbenite de vreme, nici cele mai rare papirusuri egiptene, nici incunabule (primele cărţi apărute după inventarea tiparului), în faţa lui se găseau nişte tăbliţe de culoare gălbuie şi cafeniu-închisă. Pe unele dintre ele le umezea cu o soluţie specială dintr-un flacon ce stătea pe masă, iar de pe altele, îndepărta cu grijă stratul care le acoperea. Apoi apropia de ochi o lupă şi le examina cu atenţie suprafaţa. Tot atât de amănunţit cerceta şi reversul plăcii, precum şi părţile ei laterale.

Tăbliţă de lut din colecţia lui N. P. Lihaciov.
În acest document este vorba de repartizarea oamenilor la lucru şi despre grăunţe pentru însămânţat.

Dacă cineva ar fi asistat la această operaţie, fără îndoială că ar fi rămas uimit văzând răbdarea, într-adevăr fără de margini, a acestui om. Era în stare să rămână aplecat deasupra unei tăbliţe de dimineaţă şi până seara, fără să ia în seamă oboseala şi uitând că trebuie să mănânce.

După două înghiţituri de ceai, iată-l că pune paharul deoparte, spre a-şi mai aduce aminte de el abia după un ceas, când ceaiul s-a răcit de-a binelea. Iată-l cum îşi moaie în călimară pana şi rămâne apoi încremenit cu ea în mână. Nu încape îndoială că acest om este preocupat numai şi numai de munca lui.

Câteodată îşi scotea ceasul şi, dându-şi seama că miezul nopţii a trecut de mult, se ridica cu părere de rău de la masa de lucru. Ieşea apoi în strada Petrozavodskaia, pustie la acea oră, trăgând nesăţios în piept răcoarea nopţii, cu chipul luminat de zâmbetul omului care ştie că nu şi-a pierdut ziua în zadar.

Erau zile când acest neobosit cercetător îşi schimba preocupările, transformându-se într-un desenator sârguincios.
De pe tăbliţele tratate cu o soluţie chimică specială dispărea, treptat, întâi stratul superior, apoi apărea, perfect vizibilă, o scriere ciudată, alcătuită din liniuţe, triunghiuri şi semicercuri. Tocmai aceste semne căuta el să le reproducă, cât mai exact cu putinţă, pe hârtie.

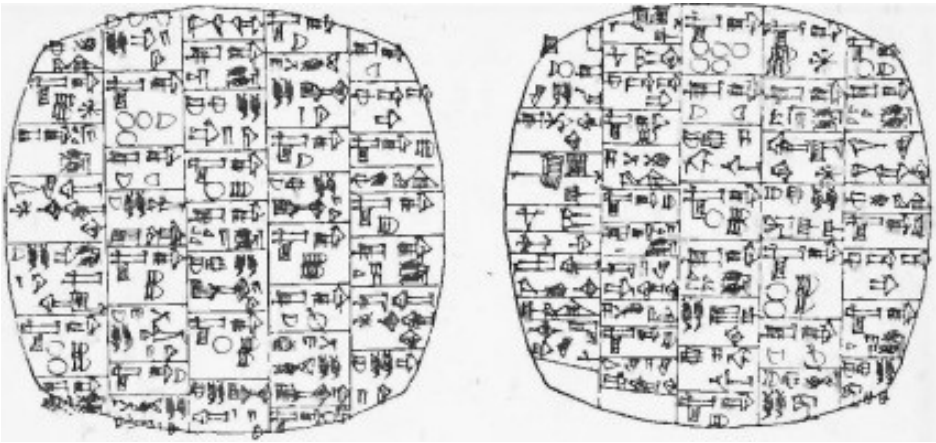

Acelaşi document, copiat de M. V. Nikolski.
În dreapta - faţa tăbliţei; în stânga - spatele ei. Semnele ce ies în afara cadrului au fost imprimate pe muchiile tăbliţei.

Simpla copiere a acestor semne — forma, locul şi poziţia lor reciprocă — nu-l mulţumea, ci căuta să redea şi acele particularităţi ale scrierii care, toate laolaltă, alcătuiesc caracteristica scrisului fiecărui om în parte.

O astfel de muncă necesita o concentrare extraordinară, o răbdare excepţională şi o atenţie mereu trează. Uneori, îl puteai

vedea tăind din câteva trăsături repezi de condei şi dând la o parte o copie aproape gata a vreunui document destul de mare, care-i răpise o zi întreagă spre a-l aşterne pe hârtie, pentru ca, apoi (a câta oară!), să înceapă din nou a-l copia.

Această muncă nu a durat o zi sau două, o săptămână sau o lună. Când a păşit pentru prima oară pragul acelei case, se afla încă în plinătatea forţelor, iar când a părăsit-o, era un moşneag.

Zece ani a lucrat Mihail Vasilievici Nikolski — acesta era numele neobositului cercetător — în casa de pe Petrozavodskaia. Datorită muncii lui, s-au pus în Rusia bazele asiriologiei — ştiinţa care studiază istoria, cultura, limba şi monumentele scrise ale popoarelor antice din Mesopotamia.

TĂBLIŢELE DIN MESOPOTAMIA

Unul dintre centrele cele mai vechi ale civilizaţiei omenirii, alături de văile fluviilor Iang ţî-kiang şi Huang-hă din China, Gange şi Ind în India, Nil în Egipt, era valea fluviilor Tigru şi Eufrat din Mesopotamia. Primele state au apărut acolo încă acum cinci mii de ani.

Mihail Vasilievici Nikolski.

De ce s-au ivit atât de devreme sclavi şi proprietari de sclavi în Ţinutul dintre cele două fluvii? Pentru ce s-au format aici state, când pretutindeni în Europa domnea orânduirea comunei primitive?

Acest lucru a fost posibil datorită faptului că tocmai aici erau condiţiile cele mai favorabile. Prin revărsările lor, fluviile Tigru şi Eufrat nu numai că irigau câmpiile, dar totodată contribuiau şi la îngrăşarea solului, ceea ce avea drept consecinţă recolte bogate, care puteau fi obţinute chiar cu cele mai primitive mijloace de lucrat pământul. Astfel, a apărut un surplus de bunuri. Omul putea produce mai mult decât îi era necesar pentru existenţă. Aşa stând lucrurile, nu mai avea rost să-i ucizi pe prizonierii capturaţi în timpul luptelor dintre diferitele triburi, ci era mai rentabil să-i transformi în sclavi şi să-i obligi să lucreze pentru învingători.

Şi într-adevăr, nevoia mâinii de lucru creşte considerabil. Trebuiau construite canale, baraje şi diguri care să împiedice revărsarea apelor şi inundarea locuinţelor. În felul acesta, suprafeţele însămânţate puteau fi mult sporite, obţinându-se recolte din ce în ce mai bogate.

Iată de ce în Ţinutul dintre cele două fluvii au apărut atât de devreme sclavi şi stăpâni de sclavi, exploataţi şi exploatatori, a apărut statul.

Rezultatele săpăturilor făcute în Mesopotamia în decursul secolului al XIX-lea au fost nespus de rodnice. S-au descoperit acolo cele mai vechi centre de cultură din lume.

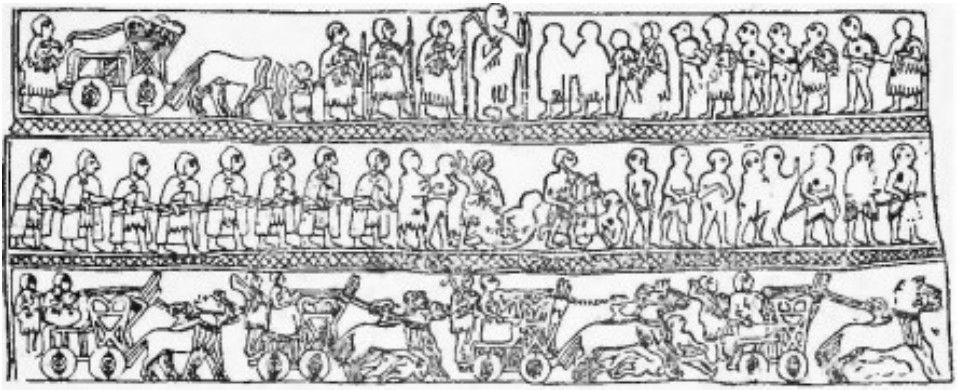

Scene din viaţa militară a sumerienilor.
Mozaic din oraşul Ur.

Aflând de ciudatele tăbliţe acoperite cu o scriere stranie, date la iveală de arheologi, N.P. Lihaciov s-a hotărât să şi le procure cu orice preţ pentru a-şi îmbogăţi colecţia. Doar aceste monumente scrise erau mai vechi decât cele mai antice manuscrise arabe, precum şi decât alte documente datând din vremuri îndepărtate şi care se păstrau în biblioteca sa!

Plătind sume uriaşe, N.P. Lihaciov a devenit proprietarul lor. Sute de tăbliţe vechi (ele mai sunt numite şi plăci sau table) şi-au ocupat locul în dulapurile de stejar din clădirea de pe Petrozavodskaia, devenind podoaba şi mândria acestei case.

Dar tăbliţele n-au zăcut acolo ca un capital mort, ca martore mute ale evenimentelor petrecute cu milenii în urmă. Ele n-au rămas doar nişte piese rare de muzeu, care azi sunt privite cu o uimire plină de respect, pentru ca mâine să fie date cu totul

uitării. Vechile tăbliţe din Mesopotamia au fost trezite pentru a doua oară la viaţă. Ele au ajuns în mâna lui M.V. Nikolski, care le-a redat graiul, făcându-le să povestească despre ele însele şi despre epoca lor.

M.V. Nikolski nu era şef de catedră şi nici profesor la universitate. Cercurile reacţionare nu puteau îngădui ca acest savant progresist să-şi propage ideile sale înaintate în rândurile studenţimii, din care pricină el a rămas toată viaţa în situaţia unui om de ştiinţă „particular“. Asiriolog cunoscut în întrega lume, Nikolski a fost silit un timp să lucreze ca simplu corector.

Dar greutăţile nu i-au putut frânge nici voinţa şi nici perseverenţa. Cu forţele sale proprii, fără vreun alt sprijin, în cel de-al şaptelea deceniu al secolului trecut, M.V. Nikolski şi-a însuşit această nouă ştiintă şi a contribuit mult la dezvoltarea ei.

Cercetător genial şi deschizător de drumuri, el a fost lipsit, în Rusia ţaristă, de orice fel de sprijin din partea statului. Toate realizările şi valoroasele sale descoperiri, M.V. Nikolski le datorează numai lui însuşi, setei sale neastâmpărate de a cunoaşte, credinţei nezdruncinate în biruinţa gândirii omeneşti. Dorind cu ardoare ca ştiinţa patriei sale, ştiinţa rusă, să se numere printre primele din lume, el mergea tot înainte, învingând mii de piedici care se iveau la tot pasul în faţa aceluia ce deschidea drumuri noi pe imensul ocean al necunoscutului.

Mihail Vasilievici Nikolski este considerat astăzi părintele asiriologiei ruse, şi a câştigat prin merite acest înalt titlu.

BUCURIA DESCOPERIRII ADEVĂRULUI

Închipuiţi-vă un drumeţ care s-a rătăcit printre hăţişurile de nestrăbătut ale unei păduri. Ceasuri întregi rătăceşte, bietul, negura e tot mai deasă, copacii care îl înconjură sunt întunecoşi. S-ar zice că în vecii-vecilor nu va mai izbuti să iasă din desiş.

Dar iată că a dat peste urme de paşi omeneşti. Ele îl duc către o cărăruie şerpuitoare, care abia-abia se vede, iar poteca îl scoate în cele din urmă la un drum larg, de-a lungul căruia aleargă stâlpi de telegraf. Drumeţul recunoaşte locurile şi îşi dă seama că se află aproape de ţinta călătoriei sale. Fără voie, un oftat de uşurare îi scapă din piept. Ar vrea să cânte, să râdă, să-şi împărtăşească bucuria ameţitoare ce-l stăpâneşte primului om care-i iese în cale.

La fel se întâmplă şi cu asiriologul care descifrează vechile scrieri. La început, totul este cufundat în întuneric, o beznă ce pare de nepătruns. Din când în când te cuprinde deznădejdea şi începi să crezi că a dezlega taina documentului care a zăcut câteva milenii îngropat în pământ este o trudă mai presus de puterile omeneşti.

Vas de argint cu scene mitologice, aparţinând lui Entemena, cârmuitorul oraşului Lagaş.
Secolul al XXV-lea î.e.n.

Dar iată că în bezna ce pare de nepătruns prinde să mijească o rază de lumină. Mai întâi apar contururile unor cuvinte disparate, apoi — frânturi de fraze. Şi deodată, sub ochii cercetătorului se înfiripă un crâmpei de viaţă, o viaţă atât de pitorească, de unică în felul ei, încât nici fantezia cea mai înaripată a unui pictor nu ar putea-o zugrăvi.

De cele mai multe ori însă un document dezvăluie doar un aspect din viaţa oamenilor. Dând răspuns la o întrebare oarecare, el ridică în faţa cercetătorului zeci de alte întrebări, la care acesta nici nu s-a gândit vreodată.

Niciodată un adevărat om de ştiinţă nu se opreşte la mijlocul drumului. El va căuta să pătrundă tot mai adânc în conţinutul materialului pe care îl studiază. Va descifra încă un document, şi

încă unul, zece, o sută, comparându-le mereu unele cu altele. Cu gândul la anumite fragmente mai dificile ce nu pot fi descifrate sau nu pot fi înţelese, el nu va dormi nopţi întregi şi nu-şi va găsi liniştea decât în clipa când va descoperi adevărul, chiar dacă pentru aceasta va trebui să-şi sacrifice întreaga viaţă.

51 ŞI 855

Când M.V. Nikolski a dat pentru prima oară cu ochii de sutele de tăbliţe scoase la iveală în urma săpăturilor de la Tello — deal ce s-a înălţat deasupra resturilor vechiului oraş Lagaş-el era un asiriolog cunoscut în lumea întreagă, autor a numeroase opere şi studii. Totuşi, aceste tăbliţe l-au pus şi pe el în încurcătură.

Într-adevăr, aveai de ce să-ţi frământi mintea!

În primul rând, aceste tăbliţe erau mai vechi decât toate celelalte descoperite până atunci, din care pricină ele aveau o altă scriere şi erau documente cu alt caracter. În al doilea rând, erau întocmite într-o limbă grea, limba sumeriană, care, dacă nici astăzi nu este pe deplin studiată, la sfârşitul secolului trecut ridica un mare semn de întrebare. Mulţi au susţinut, chiar şi mai târziu, că de fapt limba sumeriană n-a existat niciodată. De aceea, străduindu-se să pătrundă sensul tăbliţelor mesopotamiene, M.V. Nikolski era obligat să descopere structura gramaticii sumeriene în tot ce avea ea mai caracteristic, precum şi lexicul acestei limbi, să le afle nu din cărţi şi dicţionare, ci chiar din tăbliţele pe care voia să le descifreze.

Dar a citi o asemenea tăbliţă nu înseamnă a o şi înţelege.

Cine a întocmit documentul respectiv? În ce scop a fost el scris? Care erau relaţiile sociale dintre oamenii pomeniţi în tăbliţă? Cum au trăit ei, cu ce s-au ocupat, către ce năzuiau?

Numai răspunzând la aceste întrebări, puteai determina conţinutul tăbliţelor. Iar răspunsul se afla... chiar în ele însele, căci nimeni nu putea să povestească mai bine despre viaţa acelor oameni, care de mult s-au mistuit în negura veacurilor.

Savanţii francezi, care dispuneau de documente tot atât de vechi, au dat înapoi în faţa greutăţilor întâmpinate în decursul cercetărilor. La Paris, în muzeul Luvru, se păstrau 1 500 de astfel de tăbliţe. La acea dată, doar 51 dintre ele fuseseră publicate. Dar cum? Fără nici un fel de prelucrare din partea oamenilor de ştiinţă, fără traducere, fără comentarii şi explicaţii. Ele au fost

copiate în mod mecanic, lăsând pe alţii să-şi bată capul cu descifrarea conţinutului acestor scrieri.

Fragment de pe acelaşi vas.

Dar nu era în firea lui M.V. Nikolski să dea înapoi în faţa greutăţilor. Cele două tomuri de documente editate de el conţin 855 de tăbliţe, analizate minuţios, descrise şi explicate în mod limpede. Ele sunt aşezate în ordine tematică, adică după conţinutul lor, respectând un sistem destul de riguros şi însoţite fiind de comentarii ample, cu o listă de nume proprii (oameni şi zei) şi cu indicarea oraşelor, localităţilor, râurilor, canalelor şi templelor.

Aceste opere ale lui M.V. Nikolski, editate acum aproape o jumătate de secol, constituie şi astăzi un izvor nesecat de date istorice pentru asiriologii din lumea întreagă. Metoda folosită la publicarea lor a devenit un exemplu pentru savanţii din toate ţările.

SUMERIENII

Limba tăbliţelor sumeriene studiate de M. V. Nikolski este laconică şi practică. Ea nu posedă nici un fel de înfrumuseţări poetice. În aceste tăbliţe nu vom găsi nici descrierea pe larg a unor întâmplări interesante, nici episoade pline de dramatism,

nici relatarea unor campanii militare. De cele mai multe ori, ele reprezintă numai nişte liste conţinând nume de oameni, documente de comerţ, enumerări seci de diverse obiecte — alimente, furaje, vite şi terenuri agricole. Dar îndărătul fiecărui cuvânt se ascund adevărate tablouri înfăţişând viaţa şi obiceiurile din vremea aceea; tot astfel, fiecare cifră glăsuieşte celui ce ştie să citească printre rânduri, celui înzestrat cu o minte ageră şi care nu-şi cruţă osteneala pentru a pătrunde cât mai adânc în miezul lucrurilor.

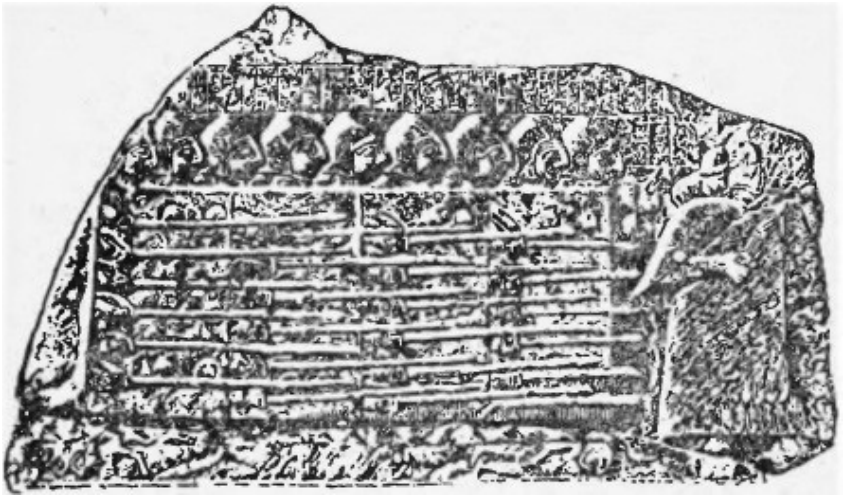

Infanterişti puternic înarmaţi, la adăpostul unui scut mare.
În fruntea lor, regele oraşului Lagaş, Eannatum.
Secolul al XXV-lea î.e.n.

Din paginile lucrărilor lui M. V. Nikolski apare în faţa noastră, ca şi cum ar vieţui încă, unul din popoarele antichităţii — sumerienii, popor de ţărani mici de statură şi harnici, de ciobani şi crescători de vite cu faţa rotundă şi capul ras, de meşteşugari desăvârşiţi, de funcţionari îngâmfaţi, de războinici curajoşi şi de scribi plini de demnitatea îndeplinirii datoriei lor.

...Iată că [trec nesfârşite turme de vaci, boi, măgari, oi şi capre. O foarte mare parte din aceste animale aparţin Barnamtarrei, soţia plină de iniţiativă a conducătorului oraşului Lagaş.

Numele ei poate fi întâlnit în numeroase documente legate de vânzări şi cumpărări. Profitând de faptul că soţul ei, Lugulanda, deţinea puterea politică, singura ei preocupare era să-şi

sporească averile. Încheind tot felul de tranzacţii comerciale, Barnamtarra se afla în permanentă legătură cu numeroşi agenţi comerciali, aşa-numiţii damcari. Sub directa ei conducere se găseau şi administratori şi scribi experimentaţi, care înregistrau cu o precizie scrupuloasă toate veniturile şi cheltuielile doamnei şi stăpânei lor. Înregistrările făcute de ei în secolul al XXIV-lea î.e.n. s-au transmis aproape în întregime până la noi. Ele au fost descifrate şi citite de M. V. Nikolski.

Statuetă reprezentând o femeie sumeriană.

Vitele, foarte numeroase, erau păzite de o adevărată armată de ciobani, şi fiecare cioban se îndeletnicea cu o anumită muncă. Unii aveau în grijă oile, alţii — măgarii, iar alţii — vitele mari cornute. La magaziile palatelor şi templelor — „casele de rezerve“ — ei aduceau cu regularitate unt, lapte, frişcă şi brânză. Din pielea tăbăcită a animalelor căsăpite, meşteri pricepuţi confecţionau tot soiul de lucruri.

Pe fluviile Tigru şi Eufrat lunecau bărcile uşoare ale pescarilor. Cei mai îndrăzneţi se avântau departe, în largul Mării Răsăritene — Golful Persic. Ei se întorceau acasă cu luntrele încărcate de peşte. Dar partea leului din ceea ce pescuiau ajungea tot în „casele de rezerve“.

Atât de mult peşte mişuna în ape, încât o mare cantitate era pusă la uscat, apoi se măcina ca făina şi slujea drept hrană pentru vite.

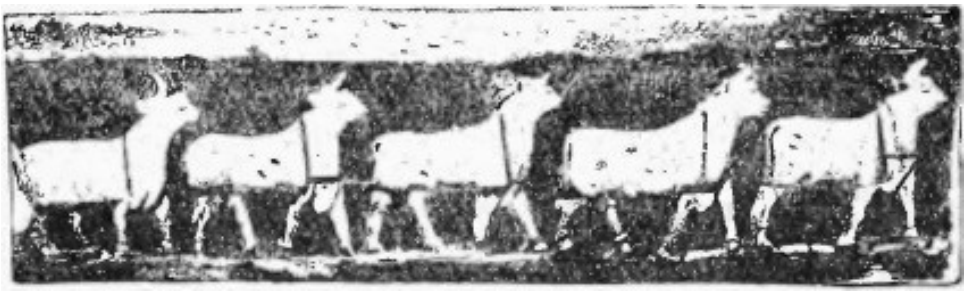

Turmă de vite.
Fragment dintr-un mozaic găsit în templul sumerienilor din oraşul Ur.

Bogăţia de bază a oraşului Lagaş o constituia agricultura. Lagaşienii cultivau mai ales grâu şi orz, iar ogoarele lor erau bine lucrate. De obicei arau cu pluguri trase de măgari.

Deoarece în partea de miazăzi a Ţinutului dintre cele două fluvii nu cad mai niciodată ploi, câmpiile se irigau artificial, săpându-se canale, care se umpleau cu apa provenită din Tigru şi Eufrat.

Lagaşienii foloseau cu iscusinţă perioadele de revărsare a fluviilor. În aceste epoci, ei adunau apa dătătoare de viaţă în cisterne şi rezervoare speciale, iar apoi, în lunile de secetă, îi dădeau drumul să ude ţarinile.

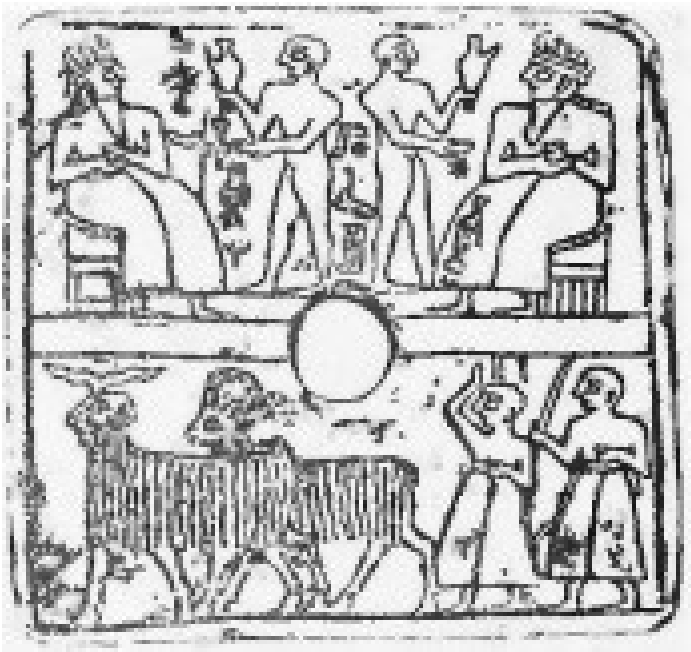

Scene din viaţa sumerienilor.
Imagine arhaică pe piatră.

Revărsările fluviilor nu numai că hrăneau pământul cu umezeala atât de necesară, dar totodată îl şi îngrăşau. Apa aducea cu sine un mâl ce se depunea an de an, dând naştere astfel unui sol cum nu se poate mai fertil. Recoltele erau atât de bogate, încât grânele ajungeau şi pentru hrana oamenilor şi a animalelor şi pentru schimbul cu metale, piatră şi lemn, lucruri ce nu se găseau în Ţinutul dintre cele două fluvii.

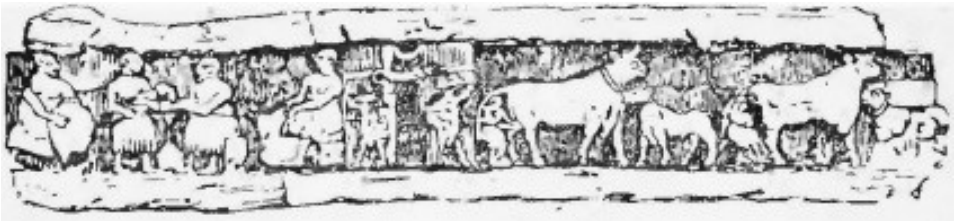

Prepararea produselor lactate în gospodăria unui templu sumerian: mulsul vacilor, decantarea laptelui şi baterea untului.
Detaliu dintr-un mozaic descoperit în oraşul Ur.

Pământul se folosea de către întreaga comunitate, ceea ce însă nu însemna că toţi erau egali, că munceau la fel şi aveau aceleaşi beneficii. La acea dată, din sânul comunităţii se ridicase o aristocraţie bogată, care treptat acaparase avutul comun.

Dorind să apuce o bucăţică cât mai grasă, aristocraţia a pus mâna pe loturile cele mai bune, pe cea mai mare parte din numărul turmelor de vite şi din inventarul agricol aparţinând colectivităţii. Aristocraţia se îmbogăţea văzând cu ochii, în timp ce marea masă de proprietari sărăcea, ajungând în cele din urmă să depindă de aristocraţie. An de an, prăpastia dintre bogaţi şi oamenii de rând devenea tot mai adâncă.

Zeul Lunii, Sin, stând pe tron.
Copie după o pecete sumeriană.

Muncile cele mai grele erau executate de sclavi, consideraţi ca un bun al întregii comunităţi. De fapt, de ei dispuneau numai conducătorul Lagaşului şi cei din imediata lui apropiere: La acea dată, numărul sclavilor nu era încă prea mare, dar rolul lor în economia Lagaşului devenea din ce în ce mai important. Ei erau folosiţi în special la lucrările de irigare, precum şi la muncile casnice.

Hrana membrilor de rând ai comunităţii, ca să nu mai vorbim de sclavi, era cum nu se poate mai sărăcăcioasă şi deloc variată. În schimb, numeroasele zeităţi ale oraşului Lagaş primeau cu

regularitate ofrande bogate. Printre alimentele aduse zilnic jertfă statuilor şi altor imagini ale zeilor, se numărau pâinea, grâul, smochinele, vinul, peştele, oile, mieii şi gazelele.

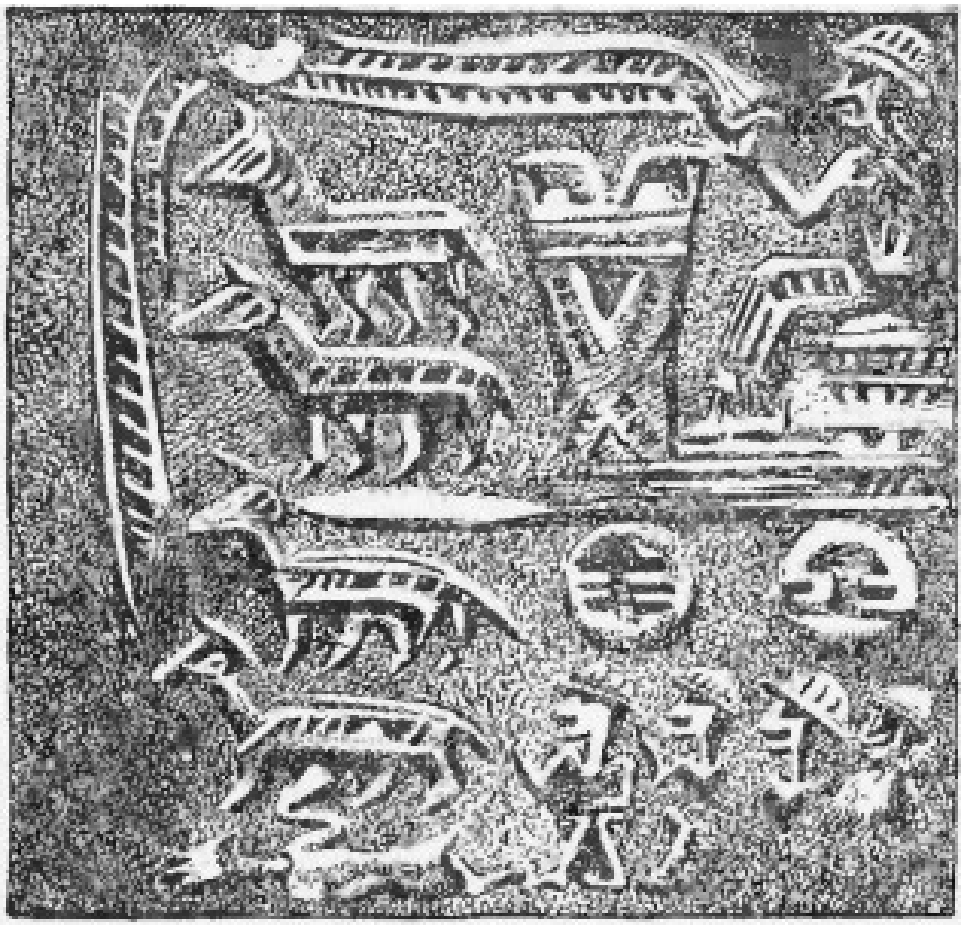

Car sumerian tras de patru asini. Carul este urmat de servitori (partea de jos a imaginii).

O „poftă“ deosebită părea să aibă Bau, zeiţa oraşului Lagaş, în cinstea căreia fusese înălţat un templu special. Preoţii acestui lăcaş aveau hambarele doldora de grâne, dispuneau de inventarul necesar pentru lucrările câmpului, posedau turme de vite şi sclavi. În timpul acela, pe pământurile aparţinând templului lucrau şi oameni liberi.

Bogăţii mai mari stăpânea templul lui Ningirsu, soţul zeiţei Bau şi zeul principal al oraşului Lagaş.

O deosebită atenţie a acordat M. V. Nikolski diferitelor forme ale procesului de producţie. El studiază în mod amănunţit, după tăbliţe, caracterul diferitelor munci, profesiile oamenilor, precum şi sistemul de plată a muncii. Iată calea pe care o urmează omul de ştiinţă pentru a cunoaşte viaţa maselor largi populare!

Acest fel de a vedea şi de a cerceta lucrurile, propriu asiriologului rus, se deosebea mult de metodele întrebuinţate de colegii săi din apusul Europei. Aceştia erau preocupaţi îndeosebi să studieze viaţa diferiţilor conducători, regi, campaniile lor militare etc.

M. V. Nikolski a fost primul om de ştiinţă din lume care a dat o listă a profesiilor existente în Sumeria antică, listă cuprinzând zeci de denumiri. Acest lucru l-a putut face abia după ce a studiat sute şi sute de documente. Totodată, el a stabilit care erau muncile cele mai frecvente. Aşa, de pildă, vorbind despre hamali, Nikolski arată că aceştia încărcau vasele cu pâine, făină, lapte, legume, peşte, lemn, fân, coşuri si trestii.

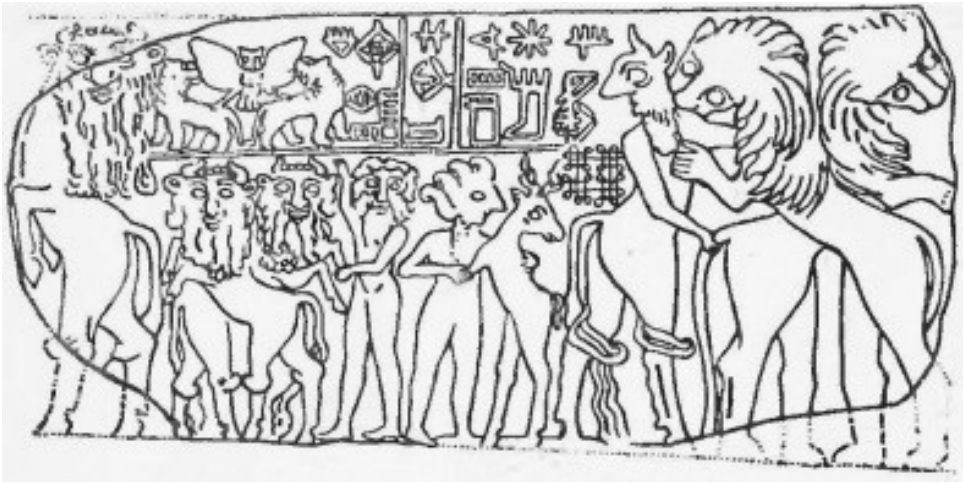

Copia peceţii lui Lugulanda, cârmuitorul Lagaşului, cu imagini mitologice.
Sus - semne cuneiforme reproducând numele şi titulatura lui.

În opera sa, în capitolele consacrate producţiei agricole, savantul rus descrie toate muncile care se efectuau în

antichitate, pomenite de tăbliţe: aratul, secerişul, treieratul, transportatul recoltei în hambare, răsădirea şi prăşitul legumelor, cositul şi strângerea fânului, irigarea câmpiilor, reglarea revărsării fluviilor şi a canalelor, întărirea digurilor şi înlăturarea stricăciunilor pricinuite de inundaţii.

Se naşte întrebarea: oare de ce era nevoie de toate acestea? Pentru ca să putem şti cum trăiau oamenii, cu ce se îndeletniceau ei şi cum îşi procurau mijloacele necesare existenţei. în felul acesta aflăm şi stadiul de dezvoltare a tehnicii, modul de repartiţie a bunurilor, precum şi relaţiile existente între oameni.

Deosebit de interesante sunt observaţiile lui M. V. Nikolski privitoare la întrebuinţarea stufului, care reprezenta una din bogăţiile de frunte ale vechiului Ţinut dintre cele două fluvii. Savantul a stabilit că stufului era un fel de materie primă de maximă importanţă, cu nenumărate întrebuinţări în gospodărie.

Stufului servea drept combustibil şi ca aşternut în grajdurile vitelor. Din el se împleteau coşuri şi se construiau bărci, care se ungeau cu smoală pentru a nu lăsa apa să pătrundă în ele. Din stuf se făceau chiar şi vase de bucătărie, acoperite cu o argilă rezistentă la foc. Stufului tocat mărunt slujea ca hrană pentru vite. El se întrebuinţa de asemenea şi ca material de construcţie, înlocuind lemnul, care se aducea de la mari depărtări şi era foarte scump. Stufului, legat în mănunchiuri, era transportat, de obicei pe apă, la locul de destinaţie.

V-am prezentat aici doar câteva aspecte din viaţa şi obiceiurile sumerienilor, zugrăvite de M.V. Nikolski, pomenind doar o mică parte din preţioasele sale observaţii, adunate în cele două tomuri voluminoase. Astăzi, nici un asiriolog nu se poate descurca fără ele.

ÎN ADÂNCUL MILENIILOR

Epoca cercetată de M. V. Nikolski abundă în evenimente istorice deosebit de interesante.

Lugulanda n-a izbutit să rămână multă vreme stăpân al oraşului Lagaş. El a fost răsturnat de popor, care, la un moment dat, n-a mai putut răbda birurile istovitoare şi jaful neruşinat. Folosindu-se de aceste tulburări, un nou conducător, Urukagina, pune mâna pe putere.

Acesta a introdus unele reforme pentru a uşura situaţia membrilor comunităţii. Curând însă izbucni un război între oraşul Lagaş şi oraşul vecin, Umma. O veche dușmănie se reaprinse cu o forţă nouă, din pricina teritoriului aflat la hotarul dintre cele două oraşe.

Biruinţa a fost de partea celor din Umma, Lagaşul pierzându-şi independenţa. Conducătorul din Umma — Lugalzaggisi — a creat un stat unificat, în ale cărui graniţe intrau mai multe oraşe-state: Lagaş, Umma, Uruk, Ur şi altele. Dar nici el nu a avut parte de o domnie prea îndelungată. La orizont apăru o nouă putere înfricoşătoare: oraşul Akkad, de sub conducerea lui Sargon cel Bătrân. Acesta supuse tot teritoriul cuprins între Golful Persic şi Marea Mediterană.

Astfel, în secolul al XXlV-lea î.e.n. întregul Ţinut dintre cele două fluvii a fost unificat pentru prima oară într-un stat centralizat — o monarhie despotică.

Copia unei peceţi cu imagini mitologice.
Inscripţia din stânga (sus) înseamnă: „Gudea, cârmuitorul Lagaşului”.

Despre copilăria lui Sargon cel Bătrân (Sargon: rege adevărat) ni s-a păstrat o legendă interesantă. Astfel, se povesteşte că el s-a născut la puţin timp după moartea tatălui său. Neavând cu

ce să-l crească, maică-sa l-a pus într-un coş de trestie, uns cu smoală, şi i-a dat drumul pe apele Eufratului.

În oraşul Akkad trăia un grădinar numit Akki. Într-o bună zi, ducându-se la râu după apă, el a văzut plutind pe unde un obiect ciudat.

Akki l-a tras la mal. Era coşul de trestie în care se afla pruncul. Şi omului i s-a făcut milă de copilaşul care plângea, aşa că l-a înfiat şi l-a învăţat meşteşugul de grădinar.

Când Sargon a crescut mare, zeiţa Iştar s-a îndrăgostit de el şi l-a făcut rege al Akkadului. Ea i-a dăruit o neasemuită putere şi i-a încredinţat întinsul regat Akkad.

Această legendă, care de altfel se aseamănă foarte mult cu legenda lui Romulus, fondatorul Romei, precum şi cu aceea a lui Cyrus, întemeietorul statului persan, ne spune multe lucruri. În primul rând, este limpede că marele conducător din Akkad a jucat un rol de seamă în istoria vechiului Ţinut dintre cele două fluvii. De aceea, legendele i-au perpetuat amintirea de-a lungul a sute şi sute de ani. Fără îndoială însă că ele au fost create şi în scopul de a demonstra şi a face dovada originii divine a puterii sale. Aceasta, mai cu seamă că Sargon a fost doar un simplu demnitar la curtea regelui din oraşul Kiş, iar pe atunci el nici nu se numea astfel. Abia mai târziu a pus mâna pe putere, mutând capitala la Akkad şi intitulându-se „rege al celor patru părţi ale lumii“.

Sargon a căutat să justifice şi totodată să legalizeze actul său. Acesta este şi motivul pentru care şi-a luat numele de Sargon — „rege adevărat“. E de la sine înţeles că nimeni nu i-ar fi putut da la naştere un astfel de nume.

Statul Akkad, aşa cum l-a creat Sargon, a durat mai bine de o sută de ani, fiind nimicit apoi de guti — triburi barbare din regiunile muntoase, venite dinspre răsărit, în toate documentele antice, gutii sunt numiţi „dragoni de munte“.

În schimb, Lagaşul cunoaşte în această vreme o epocă de prosperitate, deoarece el nu se afla în calea năvălitorilor guti, fapt care îi permite nu numai să rămână neatins, dar să se şi dezvolte din punct de vedere economic. La baza afirmaţiilor noastre stau astăzi mărturie documentele care ni s-au transmis.

Dacă Urukagina indică în documente că el cârmuia o regiune a cărei populaţie număra 36 000 de oameni, în schimb, noul conducător al oraşului Lagaş, Gudea (secolul al XXIII-lea î.e.n.), se laudă că sub stăpânirea lui se aflau 216 000 de locuitori.

Statuia lui Gudea, cârmuitorul Lagaşului.
Pe genunchii lui se află o inscripţie care povesteşte despre construcţia templului.

În Lagaş se construiesc palate şi temple şi se perfecţionează sistemul de irigaţie. Totodată se stabilesc relaţii comerciale trainice cu numeroase alte ţări. Dar toată această bunăstare aparentă se baza pe asuprirea din zi în zi mai cruntă a sclavilor, precum şi pe exploatarea tot mai intensă a membrilor comunităţii. Munca sclavilor era din ce în ce mai mult folosită în agricultură, în diferite meşteşuguri şi în construcţii.

Abia după o sută de ani şi mai bine, gutii au fost alungaţi dincolo de hotarele Ţinutului dintre cele două fluvii. Lupta sumerienilor împotriva năvălitorilor a pornit din Ur — oraş aflat în sudul Mesopotamiei. În anul 2120 î.e.n., cârmuitorii lui au unit sub conducerea lor întregul Ţinut dintre cele două fluvii, aşa cum făcuse odinioară Sargon din Akkad.

Aceasta a fost ultima perioadă şi cea mai înfloritoare a statului şi culturii sumeriene, stat care a dispărut cu desăvârşire de pe arena istoriei la începutul secolului al XX-lea î.e.n. Din acea epocă au ajuns până în zilele noastre importante monumente scrise, care au fost minuţios cercetate şi apoi editate de M.V. Nikolski. Opera lui limpezeşte o întreagă perioadă din istoria societăţii sumeriene, perioadă ce cuprinde aproape cinci secole.

O IPOTEZĂ REMARCABILĂ

Dar activitatea lui M.V. Nikolski nu se mărgineşte numai la cercetarea celor mai vechi epoci din istoria Ţinutului dintre cele două fluvii. El a dat la iveală o serie întreagă de lucrări preţioase, ce se referă la o perioadă relativ mult mai târzie, şi a întocmit, pentru prima oară în Rusia, manuale care să servească studenţilor preocupaţi de studiul asiriologiei. De sub pana lui au ieşit nenumărate articole de ştiinţă popularizată, care au făcut cunoscută în rândul maselor largi de cititori istoria Orientului Antic. Aceste lucrări au contribuit într-o foarte mare măsură la trezirea interesului, în Rusia, pentru istoria şi cultura popoarelor din Orientul Apropiat. Şi, în sfârşit, sunt cu totul excepţionale meritele lui M.V. Nikolski în domeniul urartologiei — una dintre ramurile cele mai importante ale asiriologiei, ştiinţă ce se ocupă cu cercetarea limbii, istoriei şi culturii Transcaucaziei antice.

Despre cunoştinţele vaste şi în acelaşi timp temeinice ale acestui savant rus ne vorbeşte limpede următorul fapt.

În anul 1880 a fost expediată la Moscova, venind de la Bagdad, o colecţie de antichităţi, printre care se aflau şi nişte tăbliţe, tare ciudate, ce nu semănau de loc cu cele cunoscute până atunci. În locul scrierii obişnuite, pe ele erau reprezentate nişte desene stranii. Toţi, într-un glas, au considerat că tăbliţele sunt falsificate. În sprijinul acestei ipoteze pledau suficiente argumente.

În loc de semne cuneiforme — linii, triunghiuri sau semicercuri — pe tăbliţe erau săpate nişte figuri stranii, care aminteau desene de copil, făcute de o mână stângace. O fantezie bogată ar fi putut desluşi în ele pomi, conturul unor păsări, peşti şi animale. Totuşi, oricine ar fi pus la îndoială o asemenea interpretare ar fi avut desigur, în felul lui, dreptate. Doar imaginile înfăţişând oameni —cele mai mari dintre desenele de pe tăbliţe — erau clar şi bine determinate; în schimb, figurile mici păreau de-a dreptul misterioase.

Pe atunci, toată lumea începuse să se pasioneze după antichităţile provenite din Orient. Folosindu-se de aceasta, elemente necinstite vindeau unor colecţionari naivi tot felul de imitaţii, prezentându-le drept autentice. Victimă a acestor falsificatori a căzut chiar şi cunoscutul amator de antichităţi Roinov, care a cheltuit o sumă uriaşă pentru achiziţionarea unui mare număr de obiecte „mesopotamice“. După cum a demonstrat M.V. Nikolski, ele aveau tot atâta legătură cu vechiul Ţinut dintre cele două fluvii, cât avea şi valiza în care fuseseră aduse...

Această întâmplare, care a stârnit vâlvă la vremea sa, i-a determinat pe savanţi să examineze cu multă atenţie orice colecţie necunoscută. În ceea ce priveşte însă antichităţile din Bagdad, nu existau păreri contradictorii. „Un fals grosolan“ — susţineau savanţii, toţi într-un glas. Cunoscutul asiriolog francez Menan, căruia i-au fost trimise fotografii luate de pe aceste tăbliţe, a declarat fără drept de apel:

— Este un fals. Astfel de scrieri nici nu există şi nici nu pot să existe.

M.V. Nikolski a fost singurul care a avut curajul să ia asupră-şi sarcina de a demonstra că atât colecţia, cât şi tăbliţele sunt autentice. În ceea ce priveşte desenele ciudate, M.V. Nikolski a izbutit să şi descifreze unele din ele. Dar lucrul cel mai important este următorul: savantul rus a dovedit că ele reprezintă cea mai veche scriere sumeriană, din care mai târziu s-a dezvoltat scrierea studiată anterior.

Cele mai vechi desene şi scrieri sumeriene, din care - aşa cum a demonstrat M.V. Nikolski - s-a format scrierea cuneiformă.

Aceasta a fost uimitoarea descoperire a unui om de ştiinţă care a ştiut să privească lucrurile mult mai adânc decât toţi confraţii săi.

— Tăbliţele din Bagdad au o valoare nepreţuită pentru ştiinţă — spunea M.V. Nikolski — întrucât ele sunt mai vechi decât oricare alte documente pe care le posedăm.

Şi anii au trecut. Făcându-se noi săpături, au fost date la iveală tăbliţe analoge. Justeţea afirmaţiilor lui M.V. Nikolski, primul care a arătat importanţa aşa-zisei scrieri hieroglifo-liniare, a devenit evidentă pentru toţi.

M.V. Nikolski a trăit, a muncit şi a creat în condiţii nespus de grele. Dar atitudinea duşmănoasă a cercurilor reacţionare nu a putut stăvili avântul său creator. Fără să simtă oboseala, el a trudit neîncetat pentru dezvoltarea asiriologiei ruse, a publicat ultimele rezultate ale cercetărilor sale, a ţinut conferinţe la congresele de arheologie şi a popularizat pretutindeni ştiinţa pe care o îndrăgise atâta.

Tăbliţele lui M.V. Nikolski au făcut cunoscut omenirii unul dintre popoarele Mesopotamiei antice — sumerienii. Dar aceştia

nu au fost singurii care au locuit în Ţinutul dintre cele două fluvii. Alături de ei, şi apoi chiar pe teritoriul lor, au trăit multe alte popoare. Fiecare dintre ele îşi avea istoria, cultura şi limba sa. Toate însă, la fel ca sumerienii, scriau pe tăbliţe, identice cu cele care au fost studiate de M.V. Nikolski.

Se pune întrebarea: unde, când şi cine anume a descoperit aceste tăbliţe? Cum s-a ajuns la descifrarea lor? Şi, în afară de tăbliţe, ce alte lucruri au mai dat la iveală arheologii care au făcut săpături în Mesopotamia?

Despre toate acestea vom vorbi în capitolele următoare.

CAPITOLUL II ÎN CĂUTAREA CETĂŢII NINIVE

DEALURILE MISTERIOASE

Întorcându-se în vara anului 1820 din călătoria sa prin Kurdistan, Claudius James Rich s-a oprit la Mosul. Acest tânăr nu lăsa să-i scape nici un prilej pentru a cunoaşte mai îndeaproape ţara în care soarta îl aruncase în calitate de reprezentant al Companiei Indiilor Răsăritene. El ştia că Londra consideră ca foarte preţioase informaţiile amănunţite cu privire la bogăţiile naturale ale Irakului, la minereurile mult căutate, la situaţia economică, la felul de viaţă şi tradiţiile băştinaşilor. Pentru a putea obţine avansarea în grad, ar fi fost cum nu se poate mai nimerit să adune cât mai multe informaţii asupra Mosulului şi împrejurimilor sale. Aceste informaţii interesau în mod deosebit firma pe care o reprezenta.

Era vorba de o firmă mare, cunoscută în întreaga lume, o firmă care îşi avea flota, poliţia, justiţia şi spionii ei. Ea deţinea monopolul comerţului cu ţările din vecinătatea Oceanului Indian şi a celui Pacific.

Şefii Companiei Indiilor Răsăritene au remarcat de timpuriu calităţile uimitoare ale lui Claudius James Rich. Cu o uşurinţă de necrezut, acesta învăţa orice limbă străină şi, în afară de numeroase limbi europene, vorbea la perfecţie araba, persana, siriana, ebraica veche, ba cunoştea chiar şi alfabetul chinez.

Se înţelege că un astfel de om era extrem de preţios pentru Companie. Asa că Rich a fost angajat încă de la vârsta de 16 ani.

Dar oare ce i-a trezit interesul la Mosul şi l-a făcut să zăbovească acolo mai multe luni de zile? Dealurile misterioase aflate pe malul stâng al Tigrului. Iată ce l-a reţinut. Ele se înfăţişau ca nişte valuri care se solidificaseră dintr-o dată. Nu puteai să treci indiferent pe lângă ele. Pe întinsul câmpiei netede din Mesopotamia, aceste dealuri îţi săreau imediat în ochi şi te îndemnau să te gândeşti la oraşe antice îngropate sub ele şi la bogăţiile lor legendare.

De altfel, despre aceste lucruri vorbeau toţi localnicii. Ei susţineau că, încă din vremuri imemoriale, acolo a locuit legendarul rege Nimrod, întemeietorul oraşului Ninive, capitala Asiriei. Nu o dată, Rich a avut prilejul să audă tot felul de poveşti despre ciudatele descoperiri făcute prin partea locului, despre figurinele de piatră, reprezentând oameni şi animale, găsite de arabi.

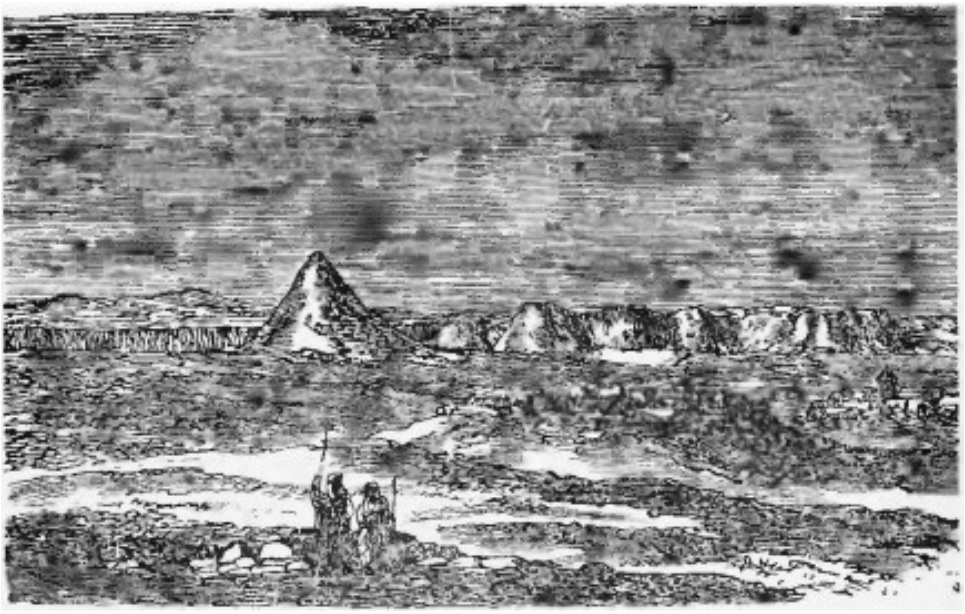

Dealurile de la Nimrud

Ori de câte ori asculta asemenea lucruri, ochii tânărului scânteiau. I se părea că vede aievea comori nemăsurate, vase de preţ pline cu aur, arme vechi şi alte minunăţii, despre care beduinii vorbeau cu atâta înflăcărare.

Ceasuri întregi, el rătăcea pe cărările bătrânelor dealuri, cercetând fiece movilă, plimbându-şi privirea peste fiece vâlcea. Comparând diferitele legende arabe, Rich a ajuns la concluzia că pe malul răsăritean al fluviului Tigru, chiar în faţa oraşului Mosul, a existat cândva Ninive. Şi atunci a început săpăturile.

Dar abia pornise lucrările, când o boală neaşteptată l-a silit să le întrerupă. Holera, care bântuia în vremea aceea pustiind sate întregi, nu l-a iertat nici pe „înaltul reprezentant“ al Companiei

Indiilor Răsăritene. Rich a murit fără să dezlege taina dealurilor din Mosul.

Dar ce a izbutit el să adune? Câteva zeci de tăbliţe de lut, acoperite cu semne ciudate, nemaivăzute, un cilindru în formă de butoiaş, zgâriat tot cu aceleaşi semne stranii, şi încă vreo câteva obiecte. Toată această colecţie de antichităţi încăpea, fără prea mare greutate, într-o ladă de dimensiuni obişnuite, care a şi fost expediată la British Museum.

Abia după douăzeci de ani şi mai bine au fost reluate săpăturile în aceste locuri. Şi atunci, într-adevăr, au ieşit la iveală oraşe mari, cu minunate clădiri, cu temple şi palate. S-au găsit sute de obiecte de artă, obiecte casnice, arme, unelte şi mii de alte lucruri pe care oamenii le-au folosit acum trei-patru milenii. Dar până în anul 1842, aşa cum s-a exprimat cu mult spirit un savant, „o ladă nu prea mare, măsurând trei picioare în lungime, conţinea tot ce mai rămăsese din mândrul Rabilon de odinioară şi din măreaţa cetate Ninive“.

SĂPĂTURILE CONTINUĂ

Ce s-a întâmplat însă în 1842?

La Mosul a sosit consulul francez Pierre Botta. El auzise despre colecţia de antichităţi a lui Rich, precum şi despre cercetările întreprinse de acesta în căutarea oraşului Ninive, cercetări întrerupte brusc din pricina bolii care i-a cauzat moartea. „Poate eu voi fi mai norocos“ — s-a gândit Botta, şi a început să se ocupe şi el de săpături. Aflând că englezii ar dori să continue lucrările începute de Rich, Botta se hotărăşte să le-o ia înainte.

Pe malul stâng al fluviului Tigru, în faţa Mosulului, se află sătucul Kuiundjik, aşezat pe un deal mai înalt. Tocmai din acest punct a început Botta săpăturile.

Pustiul se desfăşura trist dinaintea ochilor săi. Acolo unde cândva au înflorit grădini şi unde holde bogate îmbrăcau câmpiile, se întindea acum deşertul. În locul vechilor oraşe se înălţau dealuri mohorâte, pe care se aflau presărate bordeiele mizere ale felahilor irakieni, precum şi corturile uşoare ale beduinilor nomazi.

Timp de patru luni încheiate, arabii angajaţi de el au scormonit dealul Kuiundjik, dar de Ninive tot n-au dat. Scoţând mormane întregi de pământ, oamenii găseau ba cioburi mărunte

ale unor tăbliţe de lut, acoperite cu fragmente de imagini făcute cu un tăiş, ba tăbliţe întregi de lut, pe a căror suprafaţă se aflau semne cuneiforme.

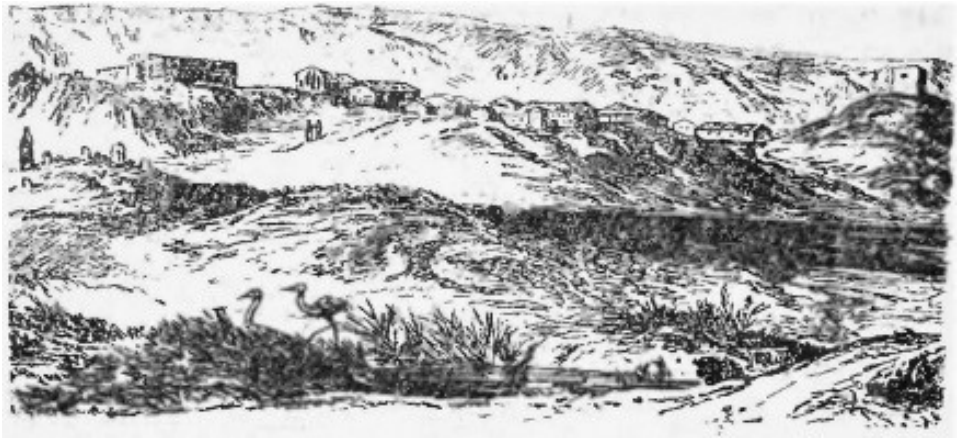

Khorsabad

Localnicii priveau plini de uimire munca ciudată a europenilor.

De ce oare adună, cercetează şi păstrează ei orice ciob? În ce scop fac toate acestea?

— Asemenea lucruri găseşti câte vrei în apropierea satului nostru — spunea râzând un locuitor din Khorsabad. Din astfel de pietre, la noi se clădesc grajduri.

La început, Botta n-a dat nici o atenţie acestor cuvinte. Dar mai târziu, când cercetările din Kuiundjik rămaseră fără rezultat, el îşi aduse aminte de arabul din Khorsabad şi de vorbele sale.

Satul Khorsabad se află la 15 kilometri de Kuiundjik, într-o regiune umedă şi nesănătoasă. Câmpiile de orez, acoperite cu apă, constituie un izvor permanent de malarie. Din pricina vaporilor de apă, în văzduh stăruie veşnic o ceaţă deasă, în care roiesc miliarde de insecte.

Aici şi-a mutat Botta şantierul său.

Frigurile îi scuturau fără milă pe oameni. Muncitorii angajaţi cădeau deseori bolnavi, iar unii chiar mureau.

Dar consulul francez continua săpăturile. El găsea oricând zeci de arabi, pe jumătate morţi de foame, gata să facă orice muncă pentru câţiva gologani. În ţările Orientului, colonialiştii nu prea pun preţ pe viaţa omului.

În acea epocă, arheologia — ştiinţa antichităţilor — făcea primii paşi. Dacă astăzi, când se fac săpături, arheologii au la

dispoziţie mecanisme şi instrumente moderne, un utilaj special şi complicat, în vremea aceea, singurele unelte de care dispunea un arheolog erau sapa şi lopata.

Botta începu să sape un puţ în dealul Khorsabad. În curând, hârleţele s-au lovit de piatră. Scoţând pământul din puţ, muncitorii au constatat că se află pe creasta unui zid.

NECIOPLITUL PAŞĂ, S-A DOVEDIT PROROC!

Dar tocmai acum când Botta ardea dc nerăbdare să dea la iveală întregul zid, el întâmpină pe neaşteptate o rezistenţă ciudată din partea localnicilor.

Bordeiele mizere în care locuiau felahii irakieni.

Pe dealul din Khorsabad se aflau risipite ici, colo, nişte biete bordeie sărăcăcioase, făcute din trestie împletită şi din rogojini. Ele nu valorau cine ştie cât, dar Botta se arătă gata să plătească proprietarilor o sumă considerabilă, pentru ca aceştia să se mute ceva mai departe. Operaţia n-ar fi durat mai mult decât transportul unui cort.

Dealurile de la Khorsabad

Care nu-i fu însă mirarea când arabii refuzară cu încăpăţânare propunerea sa.

— Nu, beiule, nu-i cu putinţă — răspundeau ei, privind cu teamă în jur.

— Şi de ce nu?

Până la urmă, tot n-a izbutit să capete un răspuns lămuritor.

În ziua următoare, nici un arab nu s-a mai prezentat la lucru.

Ce să fie oare? Mult timp şi-a bătut Botta capul, a întrebat în dreapta şi-n stânga, dar oamenii îi răspundeau în doi peri, fără să-l lămurească.

Iată însă care era pricina:

Paşa din Khorsabad urmărea cu nelinişte şi cu teamă săpăturile francezului.

Ce caută aici europenii? Oare umblă ei numai după aceste pietre vechi din care localnicii îşi fac sobe? Nu, pe el nu pot să-l păcălească! Nu-i el chiar atât de prost ca să creadă asemenea poveşti. Fără îndoială că Botta caută o comoară. Altfel nu s-ar apuca să azvârle banii pe fereastră, îi cunoaşte el prea bine pe francezii şi pe englezii ăştia, care nu mişcă un deget fără să aibă un câştig. Dar comoara trebuie să ajungă numai în mâinile lui.

În vremea aceea, Irakul făcea parte din Imperiul Otoman. Paşa avea obligaţia să adune birurile şi impozitele în folosul sultanului. Şi nu era deloc uşor să stoarcă bani de la populaţia sărăcită. El nu izbutea întotdeauna să pună ceva deoparte şi pentru dânsul.

Şi deodată i se iveşte acest prilej neaşteptat de îmbogăţire...

Paşa trimite de îndată un raport lung şi foarte amănunţit la Constantinopol. Francezii nu au gânduri bune. Ei sapă tranşee, construiesc cetăţi... Nu va trece mult şi vor aduce şi soldaţi...

În acelaşi timp, el pedepseşte fără milă pe muncitorii angajaţi de consulul francez.

Aflând, în sfârşit, despre ce este vorba, Botta începu să acţioneze. El se adresă guvernului său, luă legătură cu guvernul turc şi, până la urmă, reuşi să obţină ceea ce dorea.

Grăjdar regal cu cai.
Fragment dintr-un basorelief asirian.

De fapt, paşa din Khorsabad nu era departe de adevăr. Mai târziu, după cum se ştie, englezii au smuls turcilor Irakul, iar francezii — Siria. De unde se poate trage concluzia că paşa cel lacom şi şiret din Khorsabad a fost mai perspicace decât conducătorii turci.

PALATELE SUBTERANE

Săpăturile din Khorsabad au fost reluate. Botta dădu dispoziţii să se continue lucrările de-a lungul zidului.

Transportând cu coşurile cantităţi imense de pământ, muncitorii au dat la iveală o încăpere spaţioasă, ai cărei pereţi erau acoperiţi în întregime cu plăci de alabastru.

Botta rămase uimit în faţa priveliştii ce se înfăţişa ochilor săi. Mâna artistului din antichitate — un tăietor în piatră — săpase pe

plăci scene din viaţa şi obiceiurile unui popor necunoscut, despre care se părea că se ştersese orice amintire. De pe pereţi îl priveau războinici bărboşi în veşminte ciudate, înarmaţi cu arcuri şi săgeţi, cu suliţe şi lănci. Ei goneau în care de război, trase de armăsari focoşi. Şiruri nesfârşite de prizonieri se târau cu mâinile legate.

Era o pagină din istorie. Dar de când, din ce epocă, a cărui popor? Poate că scrierea ce însoţea imaginile ar fi putut da un răspuns la aceste întrebări, dar Botta nu ştia să o citească. El nu ştia nici măcar în ce limbă e scrisă. Un singur lucru apărea limpede: în faţa ştiinţei se ivea o nouă civilizaţie şi, după toate semnele, din vremuri tare, tare îndepărtate.

Nu este greu să ne închipuim bucuria ce l-a cuprins pe arheolog. Aceasta însemna că nu degeaba se irosiseră atâta trudă, atâta timp, atâtea mijloace.

Curând însă bucuria i se schimbă în desperare. Minunatele reliefuri săpate în alabastru se distrugeau sub ochii lui. Se mohorau culorile strălucitoare care acopereau imaginile dându-le atâta viaţă de parcă trăiau aievea.

Chiar plăcile se prefăceau în pulbere, se transformau în putregai.

Oare aceste minunate opere de artă, care au zăcut, pesemne, milenii în pământ, au fost descoperite numai ca să fie supuse unei distrugeri totale?

Dar vinovat de ceea ce se întâmpla era numai Botta, din pricina grabei sale. El voia să împacheteze totul, cât mai repede, în lăzi pe care să le expedieze la Paris.

Însă graba în astfel de cazuri îţi este cu desăvârşire interzisă, căci, în afară de pagube, nu duce la nici un rezultat.

Cu obiectele care au zăcut mult timp în pământ trebuie să umbli într-un anumit fel. Ele nu pot fi scoase dintr-o dată la lumină şi supuse influenţei aerului şi razelor solare. Botta ignora acest lucru.

Mult mai târziu, când s-au făcut săpături în oraşul Ur, situat în partea de miazăzi a Mesopotamiei, lucrurile s-au petrecut în felul următor:

Arheologii au găsit un cap de leu făurit din aramă. Arama avea o culoare închisă, deoarece metalul se oxidase. Obiectul descoperit nu trebuia mişcat din loc, întrucât la cea mai uşoară atingere se putea preface în pulbere.

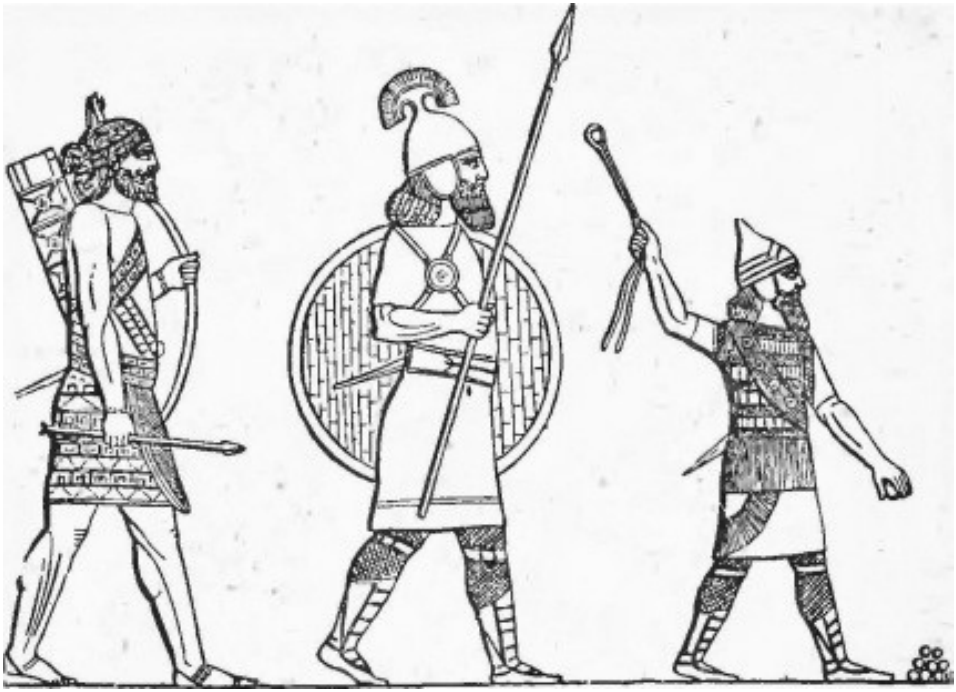

Oşteni asirieni şi armele lor.

Cum au procedat atunci oamenii de ştiinţă?

Au săpat cu grijă pământul jur împrejurul obiectului descoperit, iar apoi au turnat deasupra un strat gros de parafină. Când parafina s-a răcit, s-a format un cocoloş uriaş şi inform, alcătuit din pământ, metal şi parafină. Ca un copil bolnav, cocoloşul a fost învelit în vată şi apoi în feşe. Astfel ambalat, capul de leu a sosit în laboratoarele de restaurare ale muzeului.

Aici, cocoloşul diform a fost tăiat în două părţi egale, cu ajutorul unui ferăstrău a cărui pânză era subţire ca firul de păr. Apoi, cu deosebită grijă, s-au scos pământul şi bucăţile de lemn putred aflate înăuntru. Jumătăţile au fost îmbinate la loc şi în cavitatea interioară s-a turnat ghips. Când ghipsul s-a solidificat, parafina a fost topită. Atunci, în faţa celor ce au muncit cu atâta râvnă la restaurare a ieşit la iveală un monument încântător, făurit de mâna maeştrilor din antichitate. Ei au văzut un minunat cap de fiară, cu botul larg deschis şi cu limba roşie scoasă afară. Albul ochilor era din bucăţele de scoică imaculate, iar irisul — din lazurit.

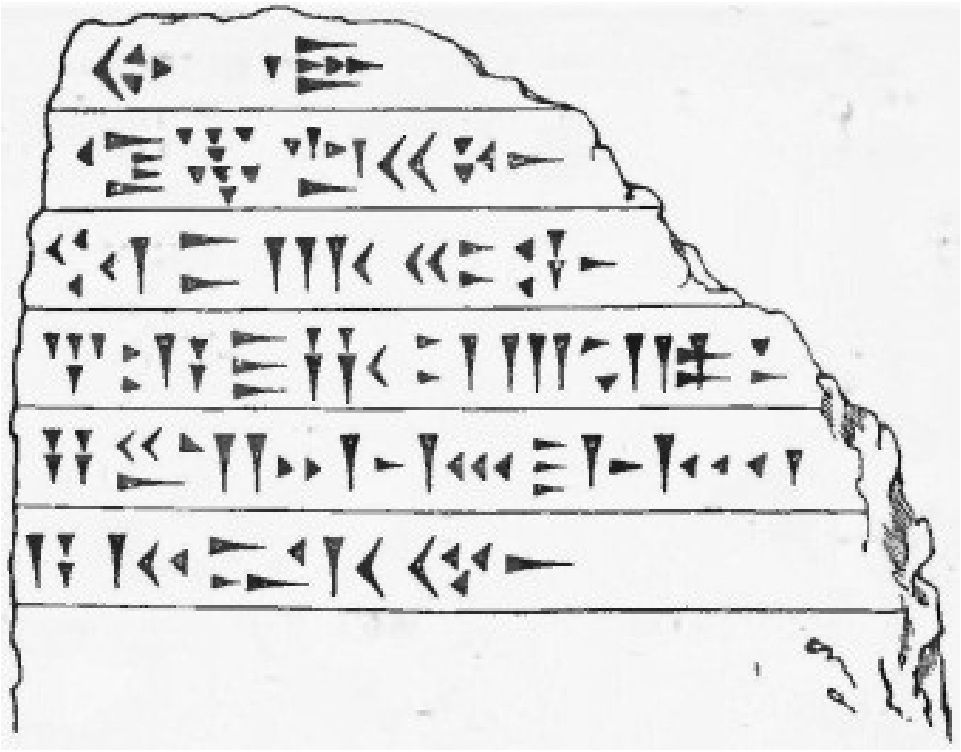

Fragment dintr-o lespede cu inscripţii cuneiforme,
găsită de V.F. Dittel la Nimrud.

Stratul subţire de oxid de cupru a aderat perfect la ghips, redând întocmai vechiul model.

La vremea sa, statuia leului a fost executată din lemn şi îmbrăcată în foi de aramă cizelată. Lemnul a putrezit şi arama s-a oxidat, totuşi sculptura originală s-a păstrat pentru posteritate.

Am dat acest exemplu pentru a ilustra progresele realizate în domeniul arheologiei. Astăzi pot fi restaurate obiecte pe care timpul le-a măcinat aproape în întregime. Dar deoarece Botta nu cunoştea nici unul din aceste procedee, pe vremea lui s-au pierdut multe monumente ale culturii antice, bine conservate până la descoperirea lor, care ar fi putut să împodobească cu cinste cele mai mari muzee din lume.

Dar să ne întoarcem la Khorsabad.

Pierderea minunatelor capodopere ale antichităţii nu l-a descurajat pe Botta. Consulul francez a continuat săpăturile cu şi mai multă râvnă. El pătrundea în străfundurile pământului,

descoperind una după alta noi încăperi, şi nu mai contenea minunându-se în faţa bogăţiei şi a luxului cu care erau împodobite. „Fără îndoială, aici se află un palat“ — hotărî Botta.

El credea că, în sfârşit, izbutise să dea de urma vechiului oraş Ninive, a acelui Ninive care băgase groaza în toate popoarele Orientului Antic şi căruia contemporanii săi i-au consacrat nenumărate opere, scrise cu mult entuziasm.

— Trei zile mergi ca să străbaţi oraşul de la un cap la altul. Numai copilaşi, care încă nu ştiu care li-i dreapta şi care stânga, numără Ninive 120 000 — susţinea unul din ei.

— Negustori sunt mai mulţi decât stelele pe cer; lucruri scumpe de tot soiul stau pretutindeni în grămezi nesfârşite. Nobilii îs ca lăcustele, iar conducătorii de oşti roiesc ca muştele — spunea un altul.

— Este un oraş glorios, care trăieşte fără griji, spunându-şi în inima lui: „Eu şi numai eu sunt, nu-i nimeni altul în afară de mine“ — scria un al treilea.

DESCOPERIREA UNUI ORIENTALIST RUS

Primul orientalist care a vizitat locurile unde Botta făcea săpături a fost rectorul universităţii din Kazan, V. F. Dittel[1].

În anul 1842, tânărul om de ştiinţă a plecat într-o călătorie de trei ani prin Orientul Apropiat. Dittel cunoştea la perfecţie araba, persana, turca, precum şi alte câteva limbi orientale. Mereu dornic să afle lucruri noi, el se distingea printr-o excepţională putere de muncă şi o perseverenţă de neînfrânt în atingerea scopului.

Mânat de un singur gând — acela de a îmbogăţi ştiinţa, de a cunoaşte trecutul ţărilor din Orient — Dittel răzbătea până în cele mai îndepărtate şi mai pustii regiuni, acolo unde nu călcase vreodată picior de european. Riscându-şi în fiece clipă viaţa, el, împreună cu o mână de oameni, se avânta prin văgăunile greu accesibile din vârful munţilor, trecea înot râuri vijelioase şi străbătea drumuri lungi prin ţinuturi sălbatice, fără urmă de potecă sau cărăruie. Şi toate acestea, neavând la îndemână nici

[1] Primul care a atras atenţia asupra lucrărilor lui V.F. Dittel în domeniul asiriologiei a fost R.V. Kinjalov, colaborator ştiinţific la muzeul Ermitaj. – N.A.

hărţi topografice, nici călăuze, ba, uneori, lipsindu-i chiar şi merindele.

Iată o privelişte pitorească, zugrăvită de însăşi pana lui Dittel. „Drumurile orientale — scria el — sunt de fapt nişte fâşii haotice, presărate la întâmplare cu zeci de pietroaie, printre care şerpuiesc potecuţe înguste — drumeaguri. Bolovani de diverse forme şi mărimi, stânci şi gropi, dealuri şi văi, păduri şi râuri, mlaştini şi nisipuri — iată într-un cuvânt drumul. Totuşi, ele nu te pot împiedica să te strecori, să sui, să cobori, şi, în sfârşit, să rătăceşti drumul, pe care-l străbaţi împreună cu calul tău sau cu un alt animal hărăzit unor astfel de chinuri“.

Dittel a înfruntat cu mult curaj toate greutăţile şi necazurile ivite în cale. Pretutindeni unde ajungea, el învăţa în chip temeinic limba şi dialectele locale, studia legendele, credinţele şi monumentele antice, achiziţiona manuscrise şi monede vechi şi îşi nota cu grijă în jurnalul său de călătorie tot ceea ce îl interesa în mod deosebit.

Auzind de săpăturile pe care le făcea Botta, Dittel porneşte degrabă spre Mosul. „Am reuşit să văd descoperirile lui Botta, în plinătatea strălucirii lor... — scrie în raportul său acest drumeţ neînfricat. Aşadar, eu am fost primul călător care am examinat în cea mai mare parte, sau chiar în întregime monumentul de arhitectură asiriană. Neobişnuita bogăţie de inscripţii cuneiforme, precum şi schiţarea anumitor detalii ale monumentului m-au reţinut câteva zile la Khorsabad, unde am studiat totul în amănunţime“.

Unul din rezultatele acestor cercetări a fost concluzia, care l-a mâhnit pe arheologul francez, că palatul dezgropat nu face parte din Ninive. După toate probabilităţile — susţinea Dittel — acesta este doar unul din palatele conducătorilor asirieni, situat în apropierea oraşului.

Botta n-a vrut să admită concluzia savantului rus. El se mângâia cu speranţa că totuşi a dat peste urmele cetăţii Ninive, capitala Asiriei.

Dar viitorul a arătat că dreptatea era de partea lui Dittel.

În apropierea Mosulului, atenţia savantului rus a fost atrasă de imensul deal Nimrud, care, aproape cu un sfert de veac mai înainte, fusese vizitat de Rich. De atunci, nimeni nu şi-a mai îndreptat privirile către această regiune, aflată cale de cinci ceasuri şi jumătate departe de Mosul. Pe bună dreptate a numit-o Dittel „uitată de toţi călătorii“. El însă era convins că dealul

Nimrud ascunde minunate monumente ale trecutului, poate chiar mai importante decât cele descoperite de Botta.

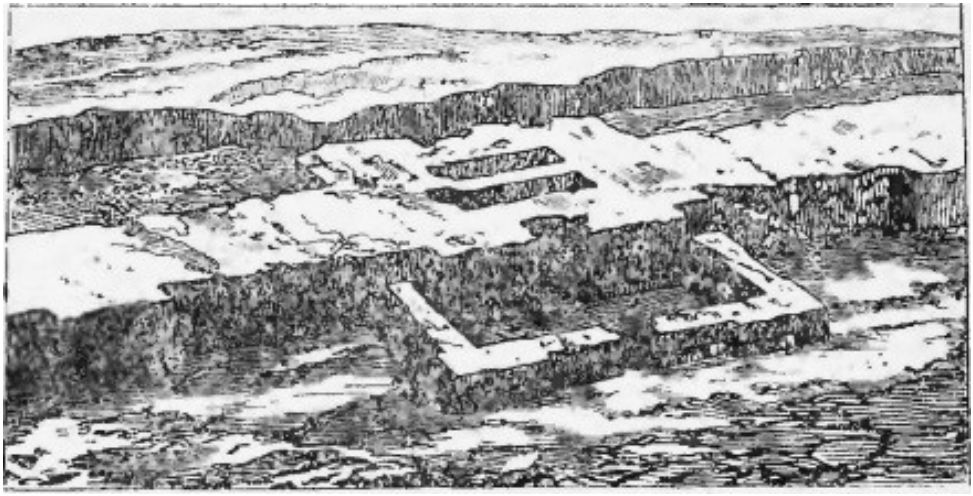

Porţile şi zidurile palatului de la Khorsabad.

„Nu m-am mulţumit cu sfărâmăturile împrăştiate pe aici, urme ale unui monument arhitectural — scrie V.F. Dittel; am început să sap în inima dealului... Munca mi-a fost răsplătită din plin, dând peste o piatră acoperită cu scriere cuneiformă. Era prima dovadă că aici, la fel ca şi la Khorsabad (unde descoperirile au fost făcute de Botta), trebuie să se găsească un monument arhitectonic datând din antichitate“.

Dar savantul rus nu dispunea de mijloacele necesare pentru a putea face săpături. El s-a mărginit doar să copieze cu minuţiozitate inscripţia descoperită şi totodată să-i atragă atenţia lui Botta asupra dealului Nimrud, sfătuindu-l insistent să înceapă lucrările şi aici.

În urma lui Dittel au pornit curând alţii şi, într-adevăr, ei au dezgropat acolo un oraş întreg. Dar lucrul acesta îl vom povesti pe larg mai departe.

NOI DESCOPERIRI

Doi ani au durat săpăturile. În ajutorul lui Botta sosi la Khorsabad un desenator iscusit. Venirea lui a fost cum nu se

poate mai oportună. Multe din lucrurile pe care le dezgropa arheologul francez se pierdeau nespus de repede şi era important să poţi întipări, fie chiar şi numai pe hârtie, acele minunate opere de artă şi capodopere ale arhitecturii, descoperite de arheologi în vremea aceea.

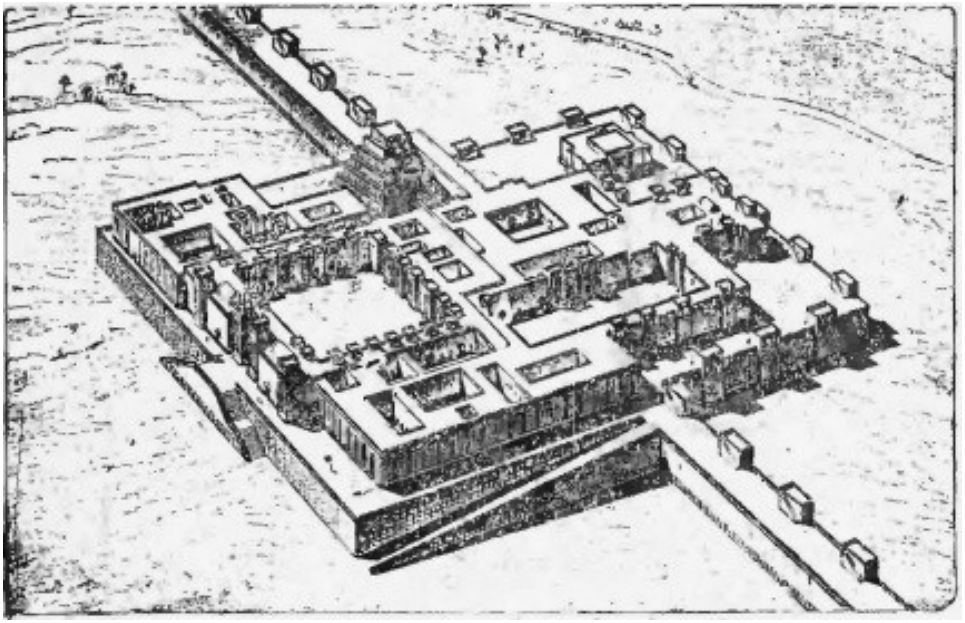

Vedere generală a palatului de la Khorsabad.
Reconstituire.

Dar zi de zi erau scoase la iveală noi şi noi lucruri de artă, aşa că obiectele care rămăseseră intacte puteau alcătui nenumărate colecţii pentru muzee. Botta se gândea însă numai la muzeul Luvru. El împacheta în lăzi cele mai de preţ obiecte şi le expedia la Paris. Relicvele care i se păreau de mai mică importanţă rămâneau aruncate la întâmplare pe locul săpăturilor, fără ca arheologul să se gândească o clipă la soarta lor. Unele se furau, iar altele erau distruse.

Dându-şi seama că aceste „pietre“ pot sluji şi la altceva decât la zidirea grajdurilor, locuitorii din apropiere şterpeleau plăcile masive şi le vindeau acelora care dădeau mai mult.

Fiind convins că tot ceea ce trebuia descoperit fusese scos la lumină şi că deci un arheolog nu mai are ce căuta acolo, Botta

încetează lucrările. Dar, după câţiva ani, francezii trimit o nouă expediţie la Khorsabad. Arhitectul Victor Place, care soseşte aici, descoperă încă o serie de lucruri interesante. El dezgroapă un adevărat labirint de camere şi coridoare, depozite de ceramică şi obiecte casnice, o brutărie şi o pivniţă de vinuri...

Iată o încăpere mare, tixită cu obiecte de fier. În alta sunt păstrate plăci smălţuite de diferite culori. În ciuda timpului, minunatele culori nu au pierdut nimic din prospeţimea lor şi au ajuns până la noi ca şi cum mâna pictorului le-ar fi terminat în ajun. Metalul din care erau făurite ciocanele, lopeţile, plugurile, sapele, lanţurile, cuiele, cârligele suna ca un gong, dacă îl loveai. În clipa când a fost descoperit depozitul cu obiecte de fier, muncitorii au pus mâna pe o mulţime de ustensile şi au început să lucreze cu ele — atât de bine se păstraseră...

Era o descoperire epocală, întrucât se ştie că obiectele metalice (în afară de cele din aur) se conservă foarte prost, fiind supuse oxidării, fapt care explică rapida lor deteriorare. Se pot număra pe degete cazurile când obiecte de metal care au zăcut vreme îndelungată în pământ nu s-au distrus şi au ajuns până în zilele noastre. Din numărul acesta restrâns de descoperiri fericite fac parte şi ceştile de bronz dezgropate la Karmir-Blur[1] de cunoscutul arheolog sovietic B.B. Piotrovski. Deşi au zăcut în pământ două milenii şi jumătate, ele nu au avut nimic de suferit, putând fi întrebuinţate şi astăzi. Câteva din aceste ceşti sunt păstrate la Muzeul Ermitaj.

Sunt interesante împrejurările în care V. Place a descoperit pivniţa de vinuri.

Tot săpând, lucrătorii au dat peste o încăpere mică şi strâmtă, unde au găsit, aşezate la rând, nişte vase de lut cu fundul ascuţit. Ele au fost scoase afară. Pereţii vaselor erau acoperiţi cu o masă densă de culoare cafenie. Place a socotit că nu este altceva decât smalţul murdar.

Dar, într-o bună zi, după o ploaie torenţială, în aer se răspândi un miros pătrunzător de vin. „De unde oare?“ se întrebau uimiţi lucrătorii. Fără îndoială că mirosul venea din partea unde se aflau aşezate vasele scoase de curând din pământ.

Privind în interiorul lor, ei au văzut că sunt pline cu apă de ploaie. Cât despre „smalţ“, nici urmă, deoarece nici nu existase în realitate. De fapt, erau depuneri de vin care se dizolvaseră în apă.

[1] Lângă Erevan, capitala R.S.S. Armene. - N.T.

Astfel s-a putut stabili destinaţia vaselor şi a încăperii în care au fost păstrate.

PIERDEREA UNEI COLECŢII PREŢIOASE

Colecţia lui Place mai conţinea, printre altele, şi o mulţime de obiecte mici. Printre ele se numărau şapte tăbliţe: de aur, de argint, de alamă, de plumb, de magnezită, de alabastru şi una din lazurit. Ele se aflau închise într-o lădiţă de piatră, aşezată la temelia palatului.

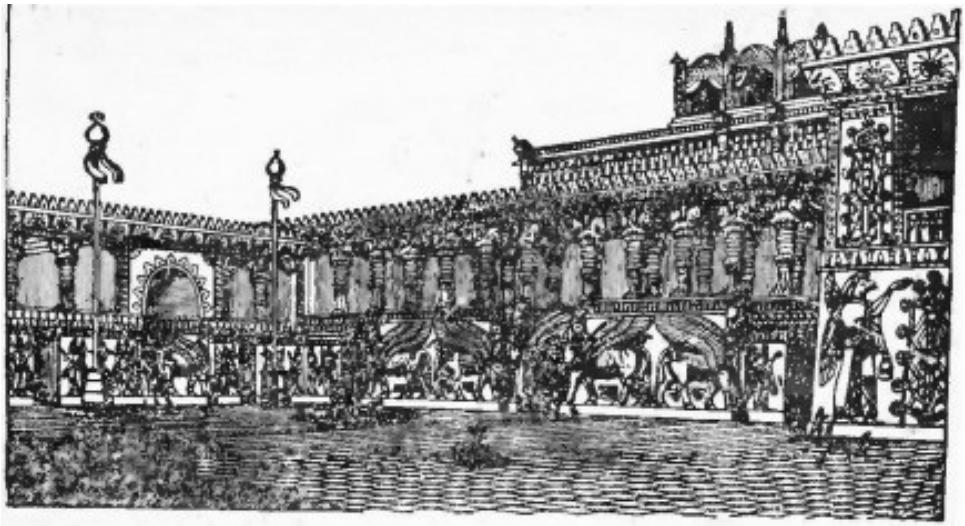

Palatul din Khorsabad (vedere din curte).

Examinându-le, Place a constatat că pe fiecare tăbliţă există aceeaşi inscripţie. „Pesemne este vorba de data la care s-a început construirea clădirii“ — conchise el, regretând că nu poate să le descifreze.

În timpul săpăturilor, de mare folos i-au fost lui Place cunoştinţele sale de arhitect. Acolo unde Botta vedea doar o aglomerare informă de argilă, ochiul pătrunzător al constructorului deosebea conturul încăperilor şi al coridoarelor. Uneori, grosimea zidurilor ajungea până la zece metri.

Nu trebuie deci să ne mire faptul că Botta nu a reuşit să distingă cărămida nearsă a acestor ziduri de solul înconjurător.

De unde să-i treacă lui prin minte că ele pot să aibă asemenea grosime colosală.

Dacă însă Botta ar fi citit cu atenţie scrierile autorilor din antichitate, atunci ar fi aflat că cei din vechime construiau ziduri şi mai groase. Aşa, de pildă, Herodot, marele istoric grec, ne spune că zidurile ridicate de Nabucodonosor al II-lea (secolele al VII-lea şi al VI-lea î.e.n.) în jurul Babilonului aveau o grosime de 50 de coţi, adică de 25 de metri! Pe creasta lor puteau să meargă alături două care de război, trase fiecare de patru cai...

Place a izbutit să adune o bogată colecţie de antichităţi orientale, dar numai o mică parte a ajuns în mâinile oamenilor de ştiinţă. Restul s-a pierdut, fără nădejdea de a mai putea fi redobândit vreodată.

Sculpturile, basoreliefurile, diferitele obiecte casnice, podoabele, vasele, bijuteriile, obiectele din metal şi din piatră găsite la Khorsabad au fost aşezate în lăzi, transportate pe umerii hamalilor până la ţărmul fluviului Tigru şi îmbarcate pe mai multe plute uşoare, care se menţineau la suprafaţa apei cu ajutorul unor saci de piele, plini cu aer. Astfel de plute se întrebuinţează şi astăzi în Irak la transportarea mărfurilor, iar uneori chiar şi pentru transportul călătorilor. Place voia ca lucrurile descoperite de el să ajungă la Basra — oraş situat în delta Tigrului — de unde urmau să fie încărcate pe o corabie care avea să le ducă în Franţa. Dar din neglijenţa însoţitorilor, două plute s-au scufundat, pierind în apele Tigrului. O dată cu colecţia lui Place s-au pierdut şi alte zeci de lăzi, conţinând cele mai preţioase descoperiri ale altor expediţii, colecţii care de asemenea erau destinate să împodobească sălile unor muzee.

Dacă ar fi existat un comandament unic şi s-ar fi muncit cu zel, încărcătura ar fi putut fi scoasă la suprafaţă. Dar lucrările de salvare se desfăşurau într-un ritm lent şi foarte dezorganizat. Vasul militar francez, trimis în acest scop, nu a sosit, iar micul vaporaş englez, ce se afla în cursă în acel moment, nu dispunea de mijloacele necesare pentru a da un ajutor efectiv celor care doreau să salveze aceste comori.

După câteva tentative, slabe şi neizbutite, de a scoate din fundul Tigrului obiectele scufundate, totul a fost abandonat.

Dat fiind că, în urma săpăturilor, tot mai multe lucruri erau scoase la iveală, arheologii din apusul Europei au ajuns să nu le mai preţuiască la justa lor valoare. S-a mers până acolo, încât cheltuielile de transport a unor mărfuri au fost plătite cu

basoreliefuri de o măiestrie artistică desăvârşită. Minunatele capodopere deveniseră o simplă monedă de schimb.

Dar nici Rich, nici Botta, nici Place nu au izbutit până la sfârşit să dea de urma cetăţii Ninive. Dealul de la Khorsabad ascundea în măruntaiele sale doar o periferie îndepărtată a acestui oraş — Dur-Şarrukin.

Capitala Asiriei a fost descoperită de englezul Henry Layard.

LAYARD PLEACĂ LA VÂNĂTOARE

Zbuciumată a fost tinereţea acestui om. Nicăieri nu a zăbovit prea multă vreme. Îl întâlnim când la Paris, când la Londra, când la Geneva, când la Roma, preocupându-se de medicină şi de artă, de limbi străine şi de jurisprudenţă.

Într-un timp se părea că alegerea sa a fost făcută: se stabilise la Londra, în biroul unui avocat, unde a rămas să lucreze vreme de şase ani încheiaţi. Dar, convingându-se că aici nu poate face carieră, Layard părăseşte această slujbă plictisitoare şi pleacă în Orient în căutarea aventurii.

Hotărât să ajungă până la Ceylon, el renunţă la călătoria confortabilă pe mare şi alege un itinerar lung şi dificil pe uscat. Rătăceşte prin Balcani, vizitează Constantinopolul şi face cunoştinţă cu ambasadorul englez în Turcia. Acesta îl apreciază mult pe Layard, care se arăta întotdeauna gata să îndeplinească orice însărcinare, oricât de riscantă ar fi fost ea.

Iată-l apoi în Siria şi în Palestina, în Irak şi în Iran. Îl întâlneai şi în corturile nomazilor persani, şi în bordeiul mizer al felahilor arabi. Este un bun prieten cu şeicii beduini şi petrece cu sirienii creştini, ţesând intrigi şi asmuţindu-i pe unii împotriva celorlalţi.

Succesul francezilor la Khorsabad trezeşte invidia lui Layard, sugerându-i ideea că, în urma săpăturilor arheologice, sălile de la British Museum s-ar umple cu antichităţi şi că totodată el ar avea putinţa să studieze în mod amănunţit întreaga ţară. Consulul englez susţine cu căldură planurile compatriotului său, dându-i şi banii trebuincioşi.

Şi astfel Layard trece la acţiune.

Începe cu vizita pe care i-o face guvernatorului din Mosul, Keritli-Oglu. Iată portretul acestuia:

„Nu vedea decât cu un ochi, nu auzea decât cu o ureche, era bondoc şi avea obrazul smead, se mişca greoi şi vorbea răguşit“.

Avad.

Era unul dintre cei mai cruzi şi mai lacomi conducători turci din Irak. Guvernatorul din Mosul se străduia să stoarcă ultimul strop de vlagă al populaţiei sărăcite şi înfometate. În afara celorlalte impozite, el mai introdusese un nou bir numit „djes parasi“ (bani pentru dinţi). Cu alte cuvinte, nenorociţii locuitori erau obligaţi să plătească... uzura danturii guvernatorului, deoarece acesta consuma alimentele pe care le primea „înduioşat“ de la populaţia jefuită de dânsul!

Faţă de Keritli-Oglu, Layard nu-şi dezvăluie adevăratele sale intenţii. Răspândind zvonul că se pregăteşte pentru vânătoarea de urşi — jivine ce se tot arătau prin preajma Mosulului — Layard, însoţit de alţi câţiva călători, porneşte cu pluta în jos pe Tigru.

El vizitase încă de mult dealul Nimrud, unde înaintea lui fusese Dittel. Printre locuitori circulau fel de fel de legende cu privire la acest deal. Pe deasupra, şi descoperirea orientalistului rus îi atrăsese atenţia. Layard se hotăreşte deci să-şi încerce norocul.

După aproximativ cinci ceasuri, el ajunse la destinaţie.

Într-un cătun jefuit şi distrus, arheologul dădu, din întâmplare, peste o singură familie, care locuia ascunsă printre dărâmături. Lângă jarul ce sta gata să moară, el văzu trei femei firave, înconjurate de o droaie de copii aproape goi.

Tot acolo se afla şi capul familiei, purtând un turban alb şi o manta foarte largă. Acesta îi povesti lui Layard despre distrugerile şi jafurile lui Keritli-Oglu, arătând că toţi locuitorii satelor dimprejur îşi părăsiseră căminul şi fugiseră care încotro pentru a scăpa de lăcomia guvernatorului turc.

Dându-şi seama că Avad — aşa îl chema pe arab — este gata să facă orice muncă, mulţumindu-se cu câţiva gologani drept răsplată, Layard se hotărî să-l angajeze numaidecât. Cu ajutorul lui Avad, el adună câţiva muncitori de prin satele mai îndepărtate şi se apucă să sape pământul. Aşa începu „vânătoarea“ lui Layard. Dar nu era vânătoare de urşi, ci de antichităţi orientale.

PRIMA PRADĂ

Coamele largi ale Nimrudului se profilau pe cer în zori de zi, ca o cetate. Din creştetul dealului cobora un perete sterp, ars de soare şi bătut de vânturile ce goneau nori de nisip. Pretutindeni zăceau, amestecate cu pământ şi cioburi de ceramică, resturi de tăbliţe din lut cu semne cuneiforme. Ele îl interesau prea puţin pe Layard. În schimb, s-a bucurat nespus când săpătorii i-au adus un fragment de basorelief, înseamnă că nimerise cum nu se poate mai bine! Aici, fără îndoială, zace în pământ un palat sau un oraş întreg, la fel cu acela descoperit de Botta la Khorsabad.

Avad îl duse pe Layard şi-i arătă o bucată de alabastru ce ieşea din pământ şi pe care nimeni nu izbutise s-o mişte din loc. Englezul porunci să se sape de jur împrejur. Şi iată că apăru o placă uriaşă, dreptunghiulară, de alabastru, după care urma alta. În curând ieşi la iveală un perete întreg, căptuşit cu astfel de

plăci. În mijlocul fiecărei plăci se afla câte o inscripţie cu aceleaşi semne de neînţeles.

Îmboldit de rezultatele obţinute, Layard împărţi lucrătorii în două echipe. Una din ele urma să continue săpăturile ca să dezgroape încăperea descoperită, în vreme ce cealaltă fu dirijată către capătul de sud-vest al dealului, unde fuseseră observate nişte bucăţi de alabastru arse. Şi aici, dădură repede peste un zid.

Dar plăcile care îl acopereau erau deteriorate de foc. Pesemne că un incendiu distrusese clădirea.

Layard nu mai avea răbdare şi ar fi vrut să continue lucrările, dar noaptea care se lăsase brusc, întunecoasă şi de nepătruns ca nopţile din sud, îl sili să renunţe la acest plan.

Un cvartet de muzicieni asirieni.
Basorelief de piatră.

Într-una din încăperile dezgropate au fost găsite, într-o grămadă de moloz şi gunoi, câteva obiecte mici de fildeş — statuete şi podoabe cu urme de aur pe ele. Avad culegea cu

atenţie grăunţele sclipitoare, ascunzându-le cu grijă spre a nu fi văzut de ceilalţi. Împachetând această „comoară“ într-o hârtie groasă, el a înmânat-o triumfător lui Layard, spunându-i:

— O, beiule, cărţile voastre grăiesc adevărul şi englezii cunosc o seamă de lucruri ce sunt tăinuite dreptcredincioşilor. Aici se află aur şi, de bună seamă, chiar foarte mult. Cu voia lui Allah, o să-l găsim în câteva zile. Numai să nu spui nici un cuvânt ăstor arabi, căci ei nu ştiu să-şi ţină gura şi astfel totul o s-ajungă la urechile paşei.

Dar care nu-i fu mirarea când Layard îi înapoie, generos, „comoara“ găsită. Naivul arab nu putea să priceapă că cele câteva grăunţe strălucitoare, a căror valoare era neînsemnată, nu sunt de ajuns pentru a astâmpăra pofta englezului.

Căutând cu înfrigurare sculpturi la fel cu cele descoperite de Botta, Layard mânuia ranga de fier, doborând în cale-i tot ce nu prezenta vreun interes în ochii săi. În însemnările pe care ni le-a lăsat, el comunică acest lucru cu destulă sinceritate: „Numai sculpturi, cât mai multe sculpturi, în rest, totul este lipsit de orice valoare“.

Dinaintea sa se prăbuşeau ziduri, pardoseli erau făcute ţăndări, pământul amesteeîndu-se cu cărămida spartă. Molozul era apoi transportat cu coşurile şi azvârlit din vârful dealului. Multe capodopere scrise pe tăbliţe de lut au fost distruse în acest fel, deoarece Layard nu le acorda nici o atenţie. Şi cine ştie câte documente istorice şi literare, nespus de preţioase, n-au fost astfel pierdute de omenire pe veci!

UNELTIRILE GUVERNATORULUI DIN MOSUL

După o săptămână, Layard socoti că este momentul să se înapoieze la Mosul spre a-l anunţa pe guvernator despre lucrările întreprinse de el. Când ajunse acolo, în oraş domnea mare fierbere.

Keritli-Oglu, ştiind prea bine cât de mult îl urăşte populaţia din Mosul, se hotărâse să profite de pe urma acestui fapt. Într-o bună zi, după o masă îmbelşugată, el se prefăcu bolnav de moarte. Cei din jurul său vorbeau pe faţă despre apropiatul sfârşit al conducătorului turc. Vestea se răspândi repede în tot Mosulul, producând o imensă bucurie în inimile tuturor. Între

timp, spionii guvernatorului îi raportau acestuia tot ce se petrecea.

În curând, Keritli-Oglu, zdravăn şi nevătămat, îşi făcu apariţia în piaţa oraşului, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Sosise clipa răfuielii. Oamenii fură arestaţi pe capete şi jefuiţi fără milă „pentru vina de a fi răspândit zvonuri false“, „pentru insultă adusă excelenţei sale“ şi alte „crime“ asemănătoare...

Arabi în timpul săpăturilor. Ridicarea unei lespezi de piatră.

La început, Keritli-Oglu se prefăcu a nu şti nimic despre săpăturile de la Nimrud. Dar apoi, ca să-l dea de gol pe Layard, scoase din sertarul mesei o hârtie murdară, în care erau învelite câteva grăunţe de aur ce semănau foarte bine cu cele oferite de Avad englezului.

— Iată, boabele astea mi-au fost aduse de credincioşii mei care au urmărit lucrările voastre. Spune drept, cât aur ai găsit până acum?

Layard se învoi cu paşa ca săpăturile să fie efectuate sub supravegherea unui agent special al acestuia, care să ia pe loc, în folosul guvernatorului din Mosul, orice metal preţios ce se va descoperi.

Sporind considerabil numărul săpătorilor şi făcând săpături şi în alte locuri, Layard găsi, în sfârşit, ceea ce căuta de atâta vreme: sculpturi şi basoreliefuri de valoare. Dar iată că din Mosul sosi ordin ca lucrările să înceteze.

— Cu profund regret, am aflat că dealul unde se fac săpături a servit cândva drept cimitir pentru musulmani — îi spuse Keritli-Oglu lui Layard. Legea nu îngăduie să fie tulburată odihna dreptcredincioşilor.

Layard se opuse, argumentând că în acel loc nu există nici un fel de morminte, iar vechiul cimitir se află mult mai departe.

— Nu vă pot permite să continuaţi săpăturile — o ţinea una şi bună guvernatorul. Capul domniei voastre îmi este mai scump decât nişte pietre vechi. Dumneavoastră îmi sunteţi cel mai bun şi cel mai apropiat prieten şi dacă vi s-ar întâmpla ceva, aş fi cum nu se poate mai îndurerat.

El făcea aluzie la un eventual atac al fanaticilor arabi, îndreptat asupra lui Layard. Englezul însă îşi dădea prea bine seama că iniţiatorul unui asemenea atac n-ar putea fi nimeni altul decât însuşi conducătorul turc.

Aşa că, în cele din urmă, Layard se întoarse la Nimrud cu mâinile goale, dar ferm hotărât să continue săpăturile în ascuns. Mirarea sa nu mai cunoscu margini când află că cimitirul la care se referea paşa este o simplă... înscenare!

Unul din soldaţi îi spuse:

— Am primit ordin să săpăm nişte morminte pe deal şi am lucrat două nopţi, cărând pietre funerare din sate îndepărtate. În aste două nopţi am nimicit mai multe morminte ale dreptcredincioşilor decât ai putea dumneata să profanezi săpând

doi ani la rând. Ne-am chinuit şi noi, şi caii noştri, cărând aste pietre blestemate...

CAPUL LUI NIMROD

Layard a avut parte şi de nenumărate alte aventuri. O dată, o bandă de beduini a încercat să-l jefuiască. Altă dată, într-o seară, înapoindu-se acasă, el nu şi-a mai găsit căminul: casa fusese măturată de o puternică rafală de vânt. Dar descoperirile — una mai minunată decât alta — îl răsplăteau pentru toate suferinţele îndurate. Cu fiece zi ieşeau la iveală, din ce în ce mai limpede, contururile unui palat măreţ, care suferise doar în parte de pe urma unui incendiu. Cele mai multe din comorile aflate aici se păstraseră în perfectă stare.

Într-o zi, pe când se întorcea acasă venind din satul vecin, îl ajunseră din urmă doi călăreţi, gonind ca nişte turbaţi. Strunindu-şi brusc caii şi în prada unei puternice emoţii, arabii începură să strige, căutând care mai de care să-l acopere pe celălalt:

— Grăbeşte-te, beiule, grăbeşte-te, du-te la săpători! L-au găsit chiar pe Nimrod! Este o minune, dar o minune adevărată! L-am văzut cu ochii noştri!

Spunând toate acestea dintr-o răsuflare, întoarseră caii şi o porniră înapoi în goană.

Intrigat, Layard se îndreptă şi el spre locul unde se făceau săpăturile. Aici îi fu dat să vadă o privelişte care-l umplu de uimire. Arabii stăteau adunaţi în jurul unui gigantic cap omenesc ce ieşea din pământ şi, cuprinşi de emoţie, discutau între ei.

În primele clipe, Layard rămase tot atât de înmărmurit ca şi lucrătorii arabi. Sculptura de alabastru, cu trăsături largi şi nobile, exprima un calm rece şi o înţelepciune maiestoasă. Ochii expresivi păreau că te sfredelese. O barbă bogată şi foarte creaţă i se revărsa pe piept, iar pe cap purta drept podoabă o pereche de coarne răsucite. Dar oare ce dimensiuni putea să aibă întreaga statuie, dacă numai capul era mai mare decât un stat de om!

El s-a păstrat în condiţii excepţionale. Dimensiunile sale uriaşe şi privirea aceea maiestoasă inspirau teamă locuitorilor superstiţioşi. În amintirea lor reînviară legendele despre

atotputernicul Nimrod, zeul vânătorii, întemeietorul oraşului Ninive.

Între timp, la locul unde fusese descoperită minunea începură să se adune toţi nomazii de prin împrejurimi. Ei se apropiau cu teamă de marginea gropii şi, curioşi, iscodeau cu privirile. Cei mai curajoşi se încumetau chiar să coboare înăuntru şi se uitau la capul uriaş ca la o adevărată minune.

Capul lui Nimrod.

Şeful unuia din triburi, şeicul Abdurahman, a coborât şi el în groapă.

— Nu, de bună seamă, nu mâna omului a făurit această statuie — exclamă căpetenia — ci acei uriaşi despre care prorocul spune că sunt mai înalţi decât cel mai înalt palmier! Este unul dintre idolii pe care Noe i-a blestemat înainte de potop.

Geniul cel bun, sub forma unui om-taur înaripat, cu cinci picioare.

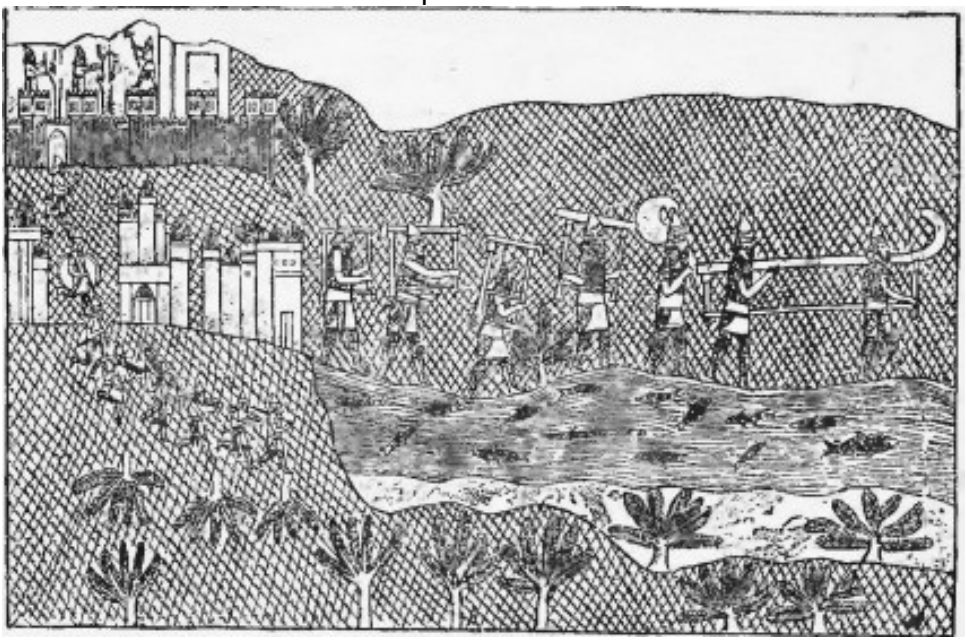

Prădarea unui oraş cucerit. Oşteni asirieni pleacă luând cu ei obiectele jefuite.

Vestea descoperirii capului de alabastru a ajuns repede şi la Mosul. Un felah, unul din lucrătorii angajaţi de Layard, înspăimântat de moarte, a aruncat lopata şi coşul şi a pornit în goană spre Mosul; ajungând în piaţa centrală a oraşului, el a început să strige în gura mare că însuşi Nimrod ar fi înviat. Instigată de preoţii musulmani, populaţia a fost atât de pornită împotriva păgânilor care tulburau liniştea eroului antic, încât Layard s-a văzut silit să întrerupă lucrările pentru o bucată de vreme.

TAURI CU CHIP DE OM, ÎNARIPAŢI ŞI CU CINCI PICIOARE

Când lucrurile s-au mai potolit, munca a putut fi reluată. Cu fiece zi, tot mai numeroase erau descoperirile arheologice; în cele din urmă, atâtea „minuni“ au fost scoase la iveală, că până şi felahii fanatici, încet-încet, s-au obişnuit cu ele.

Capul celui care se credea a fi Nimrod, pricina unei atare tulburări, odihnea pe trupul unui uriaş leu înaripat. Curând, s-a descoperit o altă statuie, identică cu cea dintâi. S-a dovedit că această pereche de animale fantastice străjuia intrarea în palatul de la Nimrud.

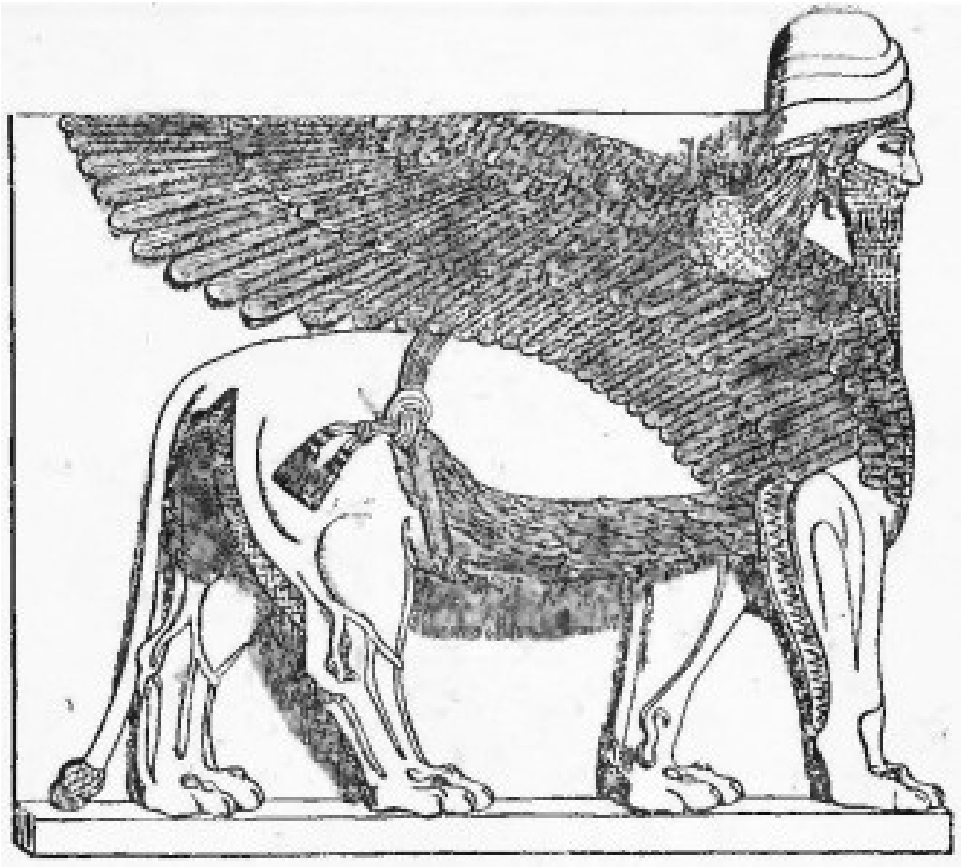

Geniu înaripat sub forma unui om-leu.

Continuînd săpăturile de-a lungul şi de-a latul dealului, Layard dădea la iveală tot mai multe sculpturi în alabastru — statui şi basoreliefuri. În afară de leii înaripaţi cu chip de om, s-au mai găsit şi tauri înaripaţi, tot cu chip de om. Şi, lucru surprinzător, unii dintre ei nu aveau patru picioare, ci chiar cinci.

Multă vreme, Layard n-a putut să înţeleagă rostul celui de-al cincilea picior. De altfel nu-i de mirare, întrucât oricine ar fi

rămas nedumerit în faţa unei asemenea statui. La ce servea cel de-al cincilea picior? Dar despre asta vom vorbi mai târziu.

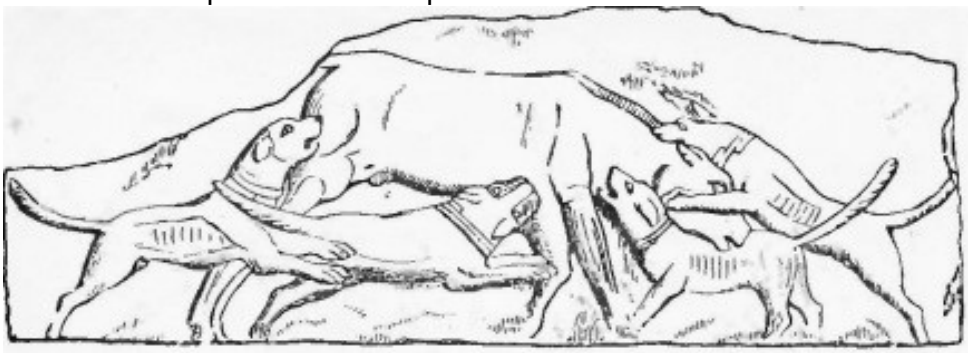

Vânarea unui măgar sălbatic.
Detaliu de pe un basorelief asirian.

Pereţii camerelor dezgropate de oamenii săi erau pe de-a-ntregul acoperiţi cu plăci de alabastru, pe care dalta meşterului din antichitate sculptase scene din timpul campaniilor militare, bătălii, asediul cetăţilor, privelişti din taberele ostaşilor, aducerea prizonierilor şi capturarea prăzii.

Iată gonind care de luptă. Coamele cailor flutură în vânt. Ostaşii şi-au pregătit arcurile, săgeţile îşi iau zborul; vârful lot ascuţit se înfige în trupul duşmanilor, care se prăbuşesc la pământ. În zadar încearcă ei să scape cu fuga! Mai departe vezi cum, sub ploaia de săgeţi vrăjmaşe, ostaşii se caţără pe scările sprijinite de ziduri, avântându-se pe parapetul cetăţii asediate. Un războinic, stând aplecat şi cu genunchiul proptit în pământ, dă foc cu o torţă marilor porţi ale cetăţii, în vreme ce un altul, înarmat cu un drug de fier, izbeşte în zid, vrând să-şi croiască drum pe-acolo. Rănit de moarte, unul din apărătorii oraşului se prăbuşeşte de pe creasta zidului. Asediatorii au izbutit să urce şi o parte din armamentul lor greu. Dar unul din soldaţii cetăţii asediate încearcă să-i dea foc. O femeie, cu mâinile ridicate spre cer, imploră mila....

Scenele de război sunt urmate de privelişti sculptate, reprezentând o vânătoare regală de lei, scene din viaţa de la curte, precum şi imaginile unor animale fantastice. Atât chipurile oamenilor, cât şi animalele sunt redate cu o uimitoare precizie şi vioiciune. Artistul le-a surprins în plină mişcare, când fiecare muşchi este încordat. Veşmintele şi podoabele sunt prezentate

în cele mai mici detalii. Privind aceste scene, ţi se pare că auzi tumultul bătăliei, zgomotul vânătorii, vaietele celor sfârtecaţi, chiotele celor ce benchetuiesc... Dar, totuşi, rămâi mut de uimire în faţa leilor înaripaţi şi a taurilor cu cinci picioare...

DOUĂ METODE

Săpăturile dc pe dealul Nimrud au continuat timp de doi ani. Cinci palate, zăcând de milenii sub un strat gros şi bătătorit de pământ, au fost scoase din negura uitării. Nenumărate obiecte de aramă, bronz, fier, lut, alabastru şi chiar de sticlă, găsite printre ruinele palatelor, au fost date la iveală de către arheologi.

Dar obiectele descoperite nu aparţineau cetăţii Ninive, pe care o căutaseră Rich, Botta şi Layard, ci oraşului Kalakh.

Din păcate, Layard acorda prea puţină atenţie acelor lucruri care nu săreau dintr-o dată în ochi şi, de aceea, nici măiestria cu care erau făurite nu-i bucura privirile, nici forma lor desăvârşită nu-l impresiona prea mult. Este vorba de modestele tăbliţe de lut ars, de diferite forme şi mărimi, care adesea se găseau prin acele locuri, şi nu întotdeauna întregi, ci de cele mai multe ori doar fragmente. Dar ele erau acoperite cu o scriere măruntă, semne înşirate unul după altul, şi câte lucruri ar fi putut să povestească despre evenimentele petrecute în vremuri tare îndepărtate!

Şi nu numai tăbliţele de lut, dar şi multe alte obiecte au fost distruse astfel din pricina ignoranţei sau din neglijenţă. S-au prefăcut în pulbere vase de aramă făurite de o mână măiastră. S-a spart o cupă preţioasă descoperită într-un sarcofag. Doar nişte resturi au rămas din vechile coifuri ale războinicilor asirieni. Cu o lovitură de sapă a fost făcută ţăndări o vază minunată. Nu au scăpat nici unele basoreliefuri.

Faptul nu trebuie să ne mire. Însăşi metoda utilizată în acea vreme la efectuarea săpăturilor era departe de a fi perfectă. De obicei, Layard săpa tranşee de-a lungul pereţilor lăsând neatinsă porţiunea din mijlocul încăperii. În acest strat gros de pământ puteau rămâne tot felul de obiecte. Doar câteva camere au fost date la iveală în întregime. Pământul scos dintr-o încăpere era azvârlit în cea care fusese dezgropată anterior.

Datorită acestui procedeu, lucrările avansau repede şi în acelaşi timp costau mai puţin. Una este să arunci pământul în

camera învecinată, şi alta să-l scoţi la suprafaţă, ba chiar să-l transporţi mai departe de locul săpăturilor, pentru ca el să nu stinghereasc㠄 mersul lucrărilor.

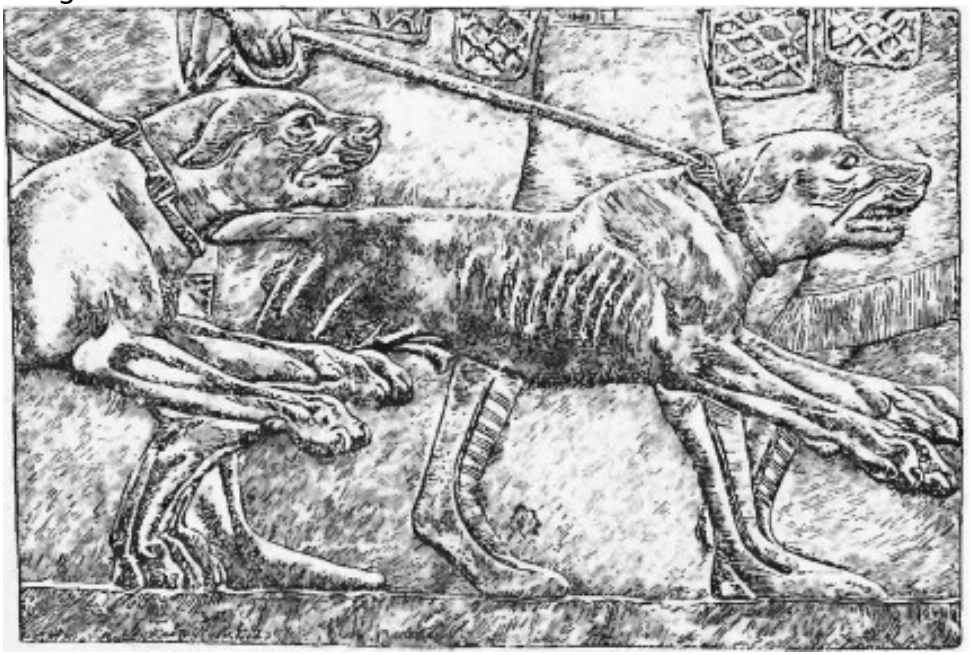

Câini de vânătoare.
Detaliu de pe un basorelief asirian.

Cu totul altfel se procedează astăzi. Arheologii nu se grăbesc de fel să scoată la iveală lucrurile descoperite de ei. Nici un obiect nu este clintit din loc până când nu e fotografiat şi desenat. O deosebită atenţie se acordă poziţiei reciproce a diferitelor obiecte, adică complexului arheologic. Aşa, de pildă, important este nu numai faptul de a fi găsit o ceaşcă, ci totodată interesează şi locul unde a fost descoperită, în ce poziţie, precum şi ce obiecte se aflau în vecinătatea ei.

Lucrul acesta îşi are importanţa lui, deoarece numai ţinând seama de întregul complex şi de poziţia reciprocă a obiectelor, descoperirile arheologice pot furniza date care să indice cu destulă certitudine o anumită epocă, devenind astfel pentru cercetător o sursă nepreţuită din punct de vedere istoric. Deseori, poziţia obiectelor determină stabilirea, cu o precizie excepţională, a timpului, circumstanţelor şi caracterului unui anumit eveniment istoric.

Despre multe, chiar foarte multe lucruri ne vorbesc monumentele arheologice, dacă sunt cercetate ca izvoare istorice. Numai această cercetare strict ştiinţifică a săpăturilor a permis istoricilor sovietici să reconstituie perioade întregi din viaţa popoarelor de pe cuprinsul U.R.S.S., care mai înainte erau cu totul necunoscute.

Servitorii aduc fructe.
Detaliu de pe un basorelief asirian.

Astăzi, oamenii de ştiinţă nu se mulţumesc să sape doar de-a lungul pereţilor pentru a da la iveală basoreliefurile de alabastru. Cu cea mai mare grijă, ei pătrund în măruntaiele pământului centimetru cu centimetru, ba uneori chiar cern ţărâna, întrucât ea ar putea conţine mărgele, cercei, inele şi alte obiecte mărunte. Îndată ce un obiect pare a fi pe punctul de a se distruge din pricina timpului, se iau toate măsurile pentru conservarea lui. Culorile şterse îşi recapătă strălucirea, prind din nou viaţă picturi pe jumătate putrezite, sunt restaurate monumentele antichităţii.

În zilele noastre, arta restaurării obţine succese excepţionale. Restauratorii au chemat în ajutorul lor chimia, fizica şi alte ştiinţe. În munca lor, ei întrebuinţează complicate aparate moderne.

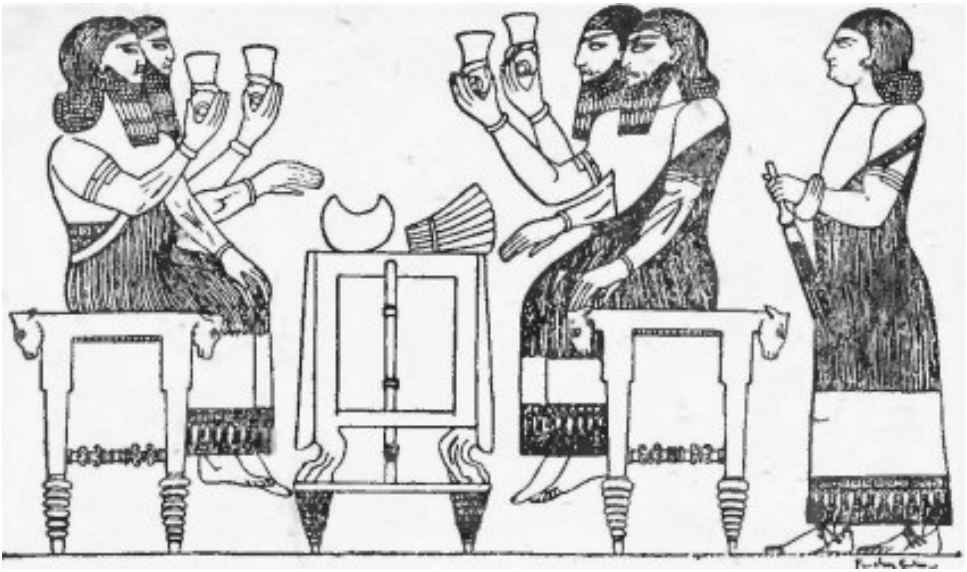

Petrecerea demnitarilor asirieni la palatul regelui.
Detaliu de pe un basorelief asirian.

Când savantul sovietic, profesorul M.E. Masson, conducătorul expediţiei arheologice din sudul Turkmeniei, a descoperit în timpul săpăturilor o grămadă informă de mii de cioburi — jalnice rămăşiţe ale unor pocale împărăteşti lucrate în fildeş şi care slujiseră, pesemne, drept cupe la ospeţe — se părea că ele sunt definitiv pierdute pentru ştiinţă. La cea mai mică atingere, se prefăceau în pulbere.

Pentru a salva preţioasele descoperiri de la o distrugere totală, în locul lopeţilor s-au folosit pensete şi ace lungi. Grămada de cioburi a fost impregnată cu un clei special asigurându-i-se astfel o rezistenţă deosebită; după aceea, cioburile, prinse unele de altele cu ghips, au fost transportate în laborator.

Luni de zile, restauratorii experimentaţi au curăţat, încleiat şi recondiţionat fiecare ciob în parte şi, aşezând bucăţică lângă bucăţică, au reconstituit minunatele opere ale artei antice din sudul Turkmeniei.

Iată un alt exemplu, şi mai uimitor: o statuie din lut ars, spartă, a fost încleiată şi restaurată din 1 800 de bucăţele.

MORAVURILE COLONIALIŞTILOR

Layard gospodărea în Irak ca la el acasă. În timpul şederii în această ţară, el s-a familiarizat cu obiceiurile practicate aici, folosindu-le cu dibăcie. El îi aţâţa pe arabi împotriva curzilor, pe creştini împotriva musulmanilor, pe nomazi împotriva localnicilor, în scopul de a slăbi atât rezistenţa unora, cât şi a celorlalţi. „Am trimis în mijlocul lor câţiva arabi dintr-un trib vrăjmaş şi, în felul acesta, ştiam în orice clipă tot ce se petrece acolo“ — scria Layard în memoriile sale.

În Irakul sărăcit, cu o pereche de cizme galbene, un halat de mătase, o manta înflorată sau un turban alb, Layard cumpăra bunăvoinţa şeicilor, a cadiilor, a muftiilor, precum şi a altor şefi mai mărunţi de triburi sau conducători religioşi. Iar aceştia, pentru un preţ de nimica, îi puneau la dispoziţie oameni, oricând şi oricâţi ar fi avut nevoie.

Simţindu-se stăpân pe situaţie, Layard îşi dă arama pe faţă. Într-o ţară străină, el judecă şi pedepseşte după bunul său plac, îi sancţionează pe „nesupuşi“ prin biciuire ori îi pune în lanţuri. Cu un cinism revoltător, Layard scrie în memoriile sale: „Aceste treburi le rezolvam rapid, având la îndemână o rezervă de lanţuri şi cătuşe“.

În apropierea sa se aflau în permanenţă doi găligani vânjoşi, care, după cum se exprimă Layard, „erau gata oricând să acţioneze, dându-şi toată silinţa, spre a-şi dovedi astfel credinţa faţă de mine. N-aveam decât să fac un singur semn, pentru ca omul să fie prins şi biciuit“.

O dată, Layard a constatat că din tabără dispăruseră nişte frânghii şi câteva rogojini. Fără să stea mult pe gânduri, porni călare în tovărăşia vajnicilor săi însoţitori şi se opri în cortul şeicului acelui trib, asupra căruia căzuseră bănuielile. La un semn al său, unul din găligani îi puse cât ai clipi şeicului cătuşele, apoi sări pe cal târând după sine victima înmărmurită.

Un arab încercă să apuce calul de dârlogi, vrând astfel să vină în ajutorul căpeteniei sale, dar fu doborât la pământ cu o lovitură de pumn.

Ameninţând cu pistoalele, năvălitorii, în frunte cu Layard, începură să facă pregătiri în vederea judecării şi pedepsirii vinovatului. Femeile ieşiră afară din corturi, înconjurară calul şi sărutară poalele mantalei lui Layard, implorându-l să aibă milă de şeic. Dar englezul nu se lăsă înduplecat.

De obicei, colonialiştii trec sub tăcere astfel de „succese“. De data asta însă, Layard nu şi-a ţinut gura. El s-a lăudat, descriind întâmplarea de mai sus cu toate amănuntele ei dezgustătoare.

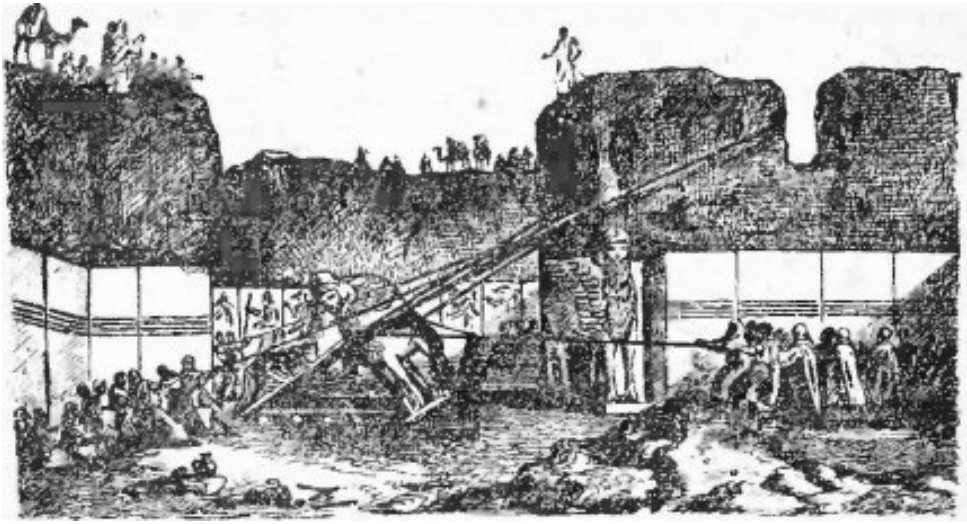

Scoaterea la suprafaţă a omului-taur înaripat, cu cinci picioare.

Din când în când, Layard părăsea şantierul unde se efectuau săpăturile şi dispărea. Destinaţia şi îndeletnicirile sale le cunoşteau doar câţiva oameni de încredere.

Aflând de la nişte bâtrâni de existenţa unor mine vechi, lăsate în părăsire, lucru pe care băştinaşii îl tăinuiau cu grijă, Layard le-a cercetat fără ştirea nimănui şi a evaluat rezervele de cupru, fier, plumb şi ale altor minerale. Toate aceste informaţii ajungeau în Anglia.

ENGLEZII FOLOSESC TEHNICA DIN TIMPUL LUI AŞŞURBANIPAL

Layard trimitea cu regularitate în Anglia fragmente de basoreliefuri — ce-i drept, de dimensiuni destul de reduse — sculpturi şi alte monumente ale artei orientale. Dar de fiecare dată când se uita la figurile uriaşe ale oamenilor-lei sau ale oamenilor-tauri, rămânea mult timp dus pe gânduri. Cum să le mişte oare din loc? Cum să le ridice din tranşee şi să le transporte până la ţărmul fluviului Tigru?

Din cele 13 perechi de animale înaripate, dezgropate de oamenii lui, a ales un taur şi un leu — cele mai mici dintre statui. Dar şi ele măsurau patru metri şi jumătate în lungime şi tot atâta în înălţime. Localnicii, care mai de care, îi dădeau tot felul de sfaturi. Până la urmă, Layard luă o hotărâre.

Oamenii săi au tăiat din pădurile de pe coasta muntelui un dud, procurându-şi astfel scânduri şi grinzi. Tot din acest lemn s-au executat roţi masive, căptuşite cu şine de fier.

Uriaşa căruţă construită de Layard a provocat uimire în rândurile populaţiei din Mosul. Oamenii veneau grămadă să privească.

Cu mare greutate, folosindu-se de funii, cabluri, scripeţi, role şi grinzi, taurul înaripat a fost clintit din loc, scos afară din tranşee şi culcat în căruţă.

Dar treaba era numai pe jumătate făcută. Căruţa în care se afla omul-taur trebuia trasă până la malul Tigrului.

Mai întâi au fost înjugate mai multe perechi de tauri. Dar nici ţipetele, nici sudălmile, nici loviturile de bici n-au putut urni animalele din loc.

Ce a făcut atunci Layard?

A dat dispoziţie să se desjuge taurii şi, în locul lor, să fie înhămaţi oameni.

S-au păstrat basoreliefuri reprezentând transportul unui taur înaripat de către vechii asirieni. S-au păstrat de asemenea schiţe care înfăţişează transportarea taurului ales de Layard. Două milenii şi jumătate separă un moment de celălalt. Dar comparaţi aceste două modalităţi de transport: nu veţi putea constata nici o deosebire. Şi aici, şi acolo sunt înhămaţi oameni în locul animalelor.

Pentru asemenea munci grele, vechii asirieni au adunat mulţimi de sclavi. Englezii s-au folosit de munca aproape gratuită a populaţiei înfometate.

Layard obişnuia să angajeze numai capul familiei. El ştia prea bine că rudele arabului nu vor sta cu mâinile în sân să privească cum acesta se istoveşte într-o muncă mai presus de puterile sale

şi că, fără doar şi poate, îi vor veni în ajutor. Şi astfel, zeci de oameni trudeau pentru Layard, fără să primească ceva în schimbul muncii lor. Aveau parte doar de înjurăturile, de ghionţii şi loviturile de bici ale supraveghetorului.

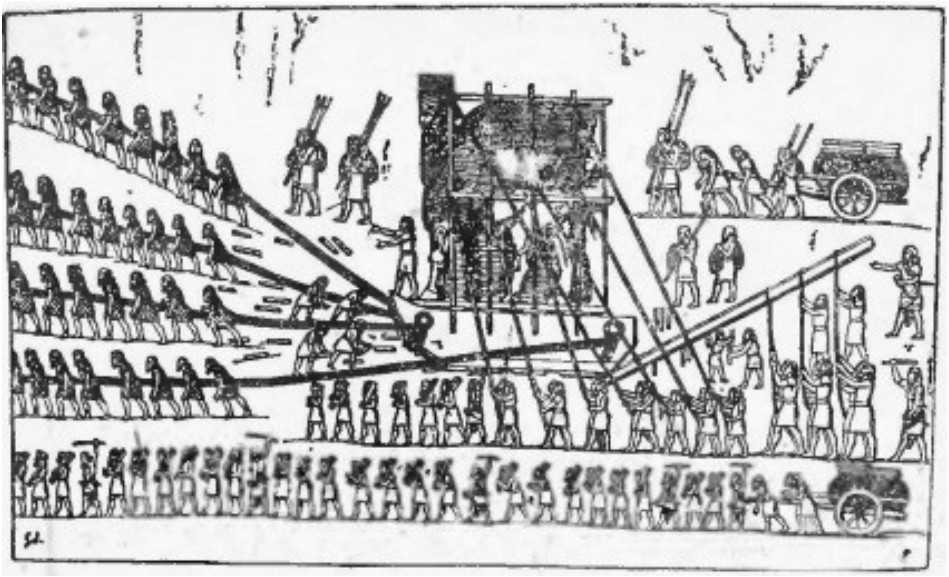

Aşa au transportat asirienii taurul înaripat.
Basorelief antic.

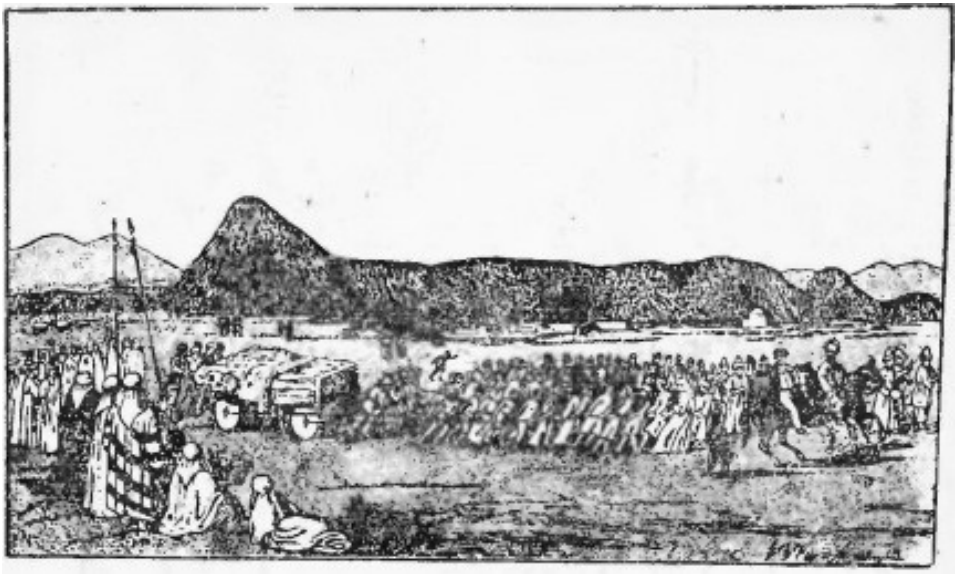

Aşa au transportat şi englezii taurul înaripat.
Schiţă din secolul trecut.

Iată cum descrie Layard călătoria taurului spre fluviu:

„Coloana era organizată în chipul următor: eu mergeam în fruntea convoiului împreună cu Bairahdar (ajutorul lui Layard[1]) şi arătam celorlalţi drumul pe care trebuiau să-l urmeze. După noi veneau mai mulţi oameni cu tobe şi fluiere, bătând darabana şi fluierând din răsputeri. Apoi urma căruţa trasă de aproximativ 300 de oameni, îndemnaţi de kavassi (poliţişti) şi de ajutoarele mele. O mulţime de femei încheia coloana... Călăreţii lui Abdurahman galopau de la un capăt la celălalt al convoiului şi menţineau ordinea, folosindu-se de lăncile lor“.

LAYARD ÎI PEDEPSEŞTE PE „NESUPUŞI“

Dar până la urmă, nici chiar arabii cei mai obidiţi nu au mai putut îndura chinurile. La un moment dat, ei s-au arătat nemulţumiţi şi au cerut un supliment de plată pentru munca lor câinească.

[1] În paranteză sunt incluse cuvintele care nu există în textul citat, dar care sunt necesare pentru corecta lui înţelegere. Acest lucru se referă şi la alte citate. – *Nota red. ruse.*

Layard singur recunoaşte că pretenţiile lor erau destul de modeste şi îndreptăţite, însă el nu avea de gând să le satisfacă. Cum de îndrăznesc ei să c e a r ă ! A, dacă l-ar fi rugat frumos, dacă l-ar fi implorat, atunci poate că s-ar fi milostivit să le îndeplinească rugămintea. Dar să ameninţe că vor părăsi lucrul! Păi asta înseamnă grevă, răzvrătire !

Şi atunci, el se decide să pedepsească în chip exemplar pe „nesupuşi“.

Cu ajutorul mai multor servitori înarmaţi, instigatorii au fost prinşi şi bătuţi până la sânge. Abdurahman şi-a adus oamenii săi, ceea ce i-a permis lui Layard să-i gonească pe arabii în grevă, care acum erau gata să lucreze chiar şi pentru jumătate din leafă.

„De-abia m-am întors în sat — scrie Layard — că m-am şi pomenit cu o mulţime de pocăiţi, veniţi să-mi ceară iertare şi făgăduind supunere şi ascultare deplină dacă voi binevoi să-i primesc înapoi la lucru... Ei propuneau să se apuce numaidecât de treabă, pentru orice sumă aş fi dispus să le dau..., dar nu am angajat din nou decât pe cei mai harnici şi mai potoliţi. Apoi am dat ordin să fie pedepsiţi cei prinşi, care instigaseră întregul trib la răzmeriţă, şi i-am trimis acasă.“

În acelaşi fel a fost transportat la ţărmul Tigrului şi leul cu cap de om. Animalele înaripate au fost coborâte pe plute menţinute la suprafaţă cu ajutorul a şase burdufuri de piele umplute cu aer şi au fost trimise la Basra. De aici, ambele sculpturi au fost transportate pe mare în Anglia şi expuse la British Museum.

DESCOPERIREA NEAŞTEPTATĂ A ORAŞULUI NINIVE

Vreme de doi ani, Layard a abandonat îndeletnicirile arheologice. Situaţia alarmantă din Turcia şi Balcani a obligat guvernul englez să-l trimită la Constantinopol.

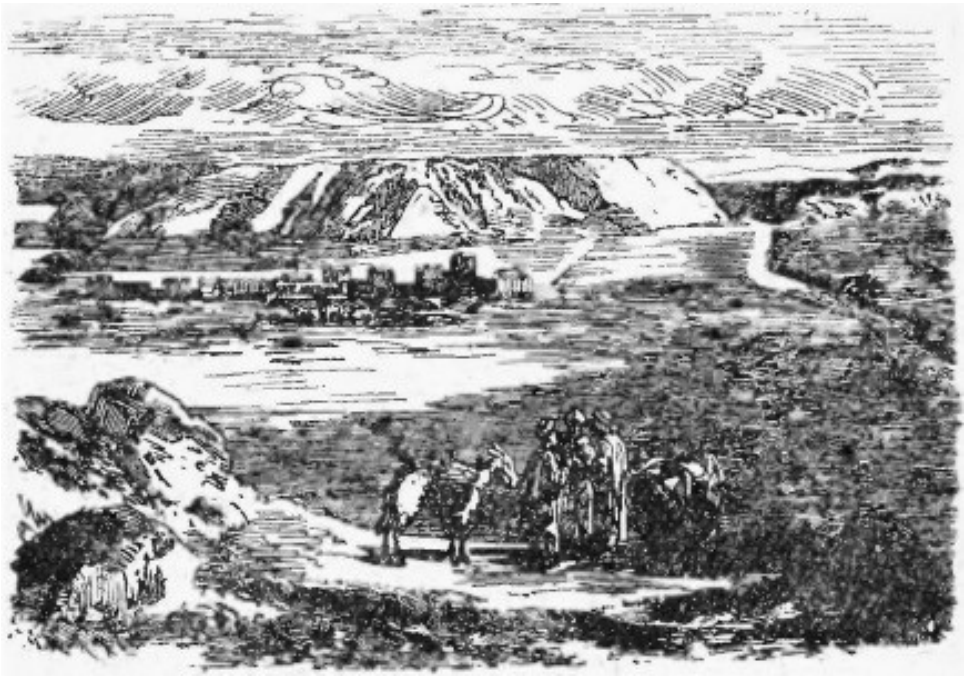

Kuiundjik.

El apare din nou la Mosul tocmai în octombrie 1849. De data aceasta, locul ales este dealul Kuiundjik, acelaşi unde, cândva, săpase fără nici un rezultat întâi Bich, iar apoi Botta.

Încă de pe când Layard conducea săpăturile de la Nimrud, el venea uneori la Kuiundjik. Înainte de a pleca în Anglia, el izbutise chiar să descopere porţile de la intrarea în palat, străjuite de o parte şi de alta de animale înaripate, precum şi câteva încăperi care suferiseră avarii destul de serioase de pe urma unui incendiu. Aici se afla Ninive, acel Ninive, care fusese atât de slăvit în antichitate şi pe care îl căutaseră cu atâta zel Rich, Botta, ba chiar Layard însuşi. Şi, lucru de necrezut! El a dat peste acest oraş în mod cu totul întâmplător, fără eforturi deosebite, în timpul unor săpături de probă.

Femeie asiriană cu fusul.
Fragment dintr-un basorelief de piatră.

S-ar părea că o asemenea întâmplare norocoasă trebuia folosită, continuându-se de îndată săpăturile. Dar treburi mai importante l-au obligat să părăsească oraşul Mosul.

A doua expediţie a lui Layard a fost organizată mult mai bine. De data aceasta, el dispunea de sume de bani considerabile şi avea ca ajutor pe G. Rassam, un om foarte priceput. În timpul absenţei lui Layard, acesta a păzit cu credinţă Nimrudul şi Kuiundjikul, pentru ca francezii să nu pătrundă acolo. El a angajat chiar câţiva lucrători care scormoneau mereu printre ruine, cu scopul de a da aparenţa unor cercetări cu caracter arheologic, pentru ca nimeni să nu încerce să sape în acele locuri.

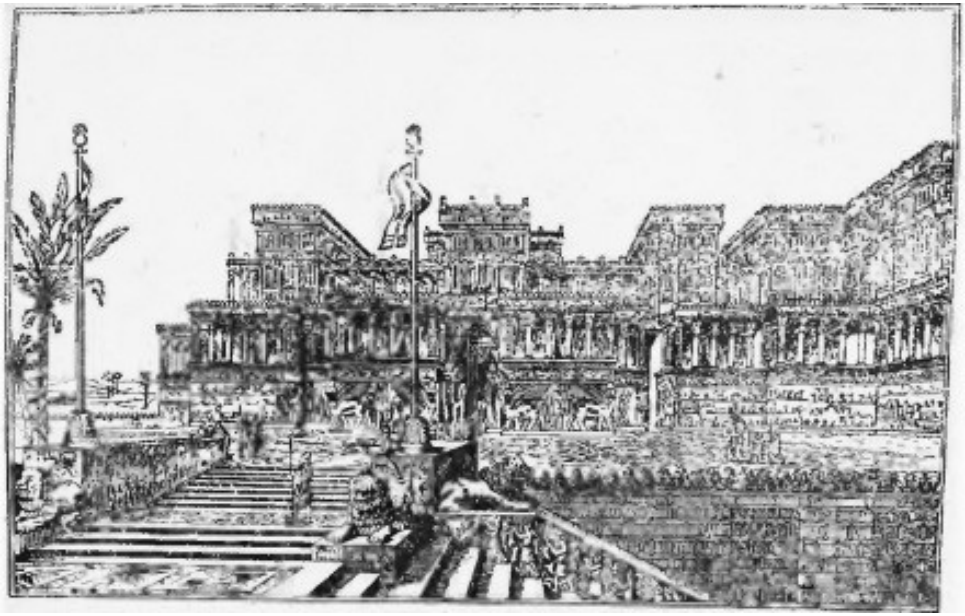

Faţada palatului din Ninive.
Reconstituire.

Pretutindeni unde pătrundeau arheologii, se puteau vedea urmele unui dezastru îngrozitor. Resturi de lemn ars, pereţi pe jumătate dărâmaţi, plăci de alabastru ce se prefăceau în pulbere la cea mai uşoară atingere — toate, mărturii ale unui incendiu uriaş care mistuise, cândva, aceste săli, camere şi coridoare. Fără să vrei, îţi venea în minte tabloul distrugerii oraşului Ninive, atât de plastic zugrăvit de un autor din antichitate:

„Zboară călărimea, străluce sabia şi sclipesc lănciile; mulţi sunt cei ucişi şi mormane de trupuri zac pretutindeni; oriunde întorci capul, vezi numai leşuri... Ninive este nimicit. Oare cine îl va plânge?“

Distrugerea a fost atât de cumplită, încât după două sute de ani oamenii şi uitaseră locul unde odinioară se înălţase acest mare oraş. Istoricul grec Xenophon, care a călătorit pe aceste meleaguri, nici nu pomeneşte numele măreţei cetăţi.

Într-una din operele sale, scriitorul roman Lucian, care a trăit în secolul al II-lea, redă următorul dialog. Un surugiu roagă să i se arate cele mai vestite oraşe ale antichităţii: Ninive şi Babilon. Răspunsul este următorul:

— Ninive a dispărut fără urmă. Nici măcar nu-ţi pot spune unde a fost...

CIUDATELE CĂRĂMIZI

Arheologii pătrund din ce în ce mai adânc în inima palatului ars, căzut în ruină.

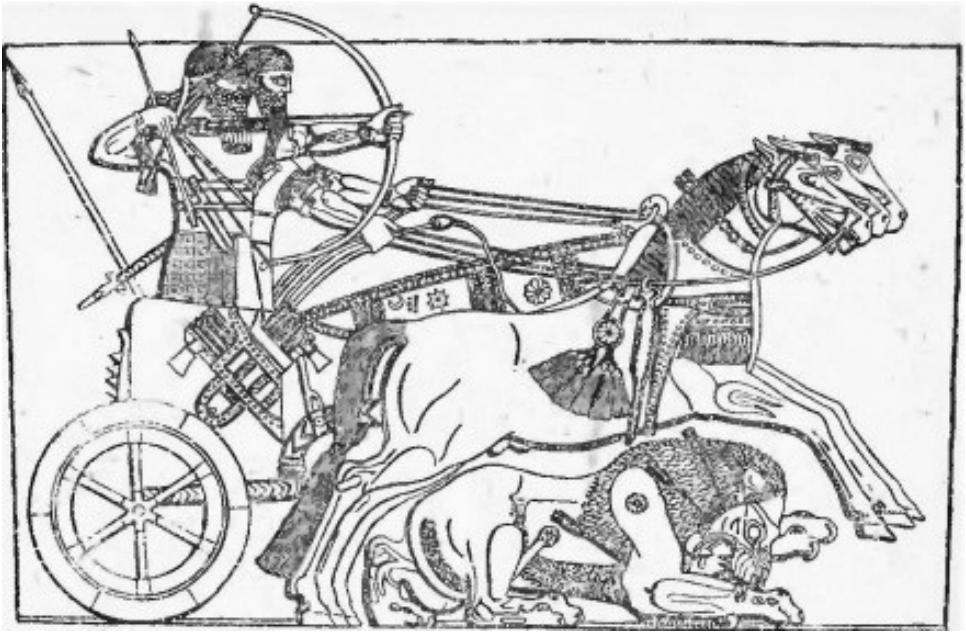

Regele vânează lei.
Detaliu de pe un basorelief asirian.

Iată alte două încăperi, nu prea mari, pline cu pământ, gunoi şi pietriş. Sub acestea se află un strat gros de cărămidă spartă, în care piciorul se înfundă până la gleznă. Layard ia de jos o bucată: pe ea se desluşesc nişte semne — de bună seamă o scriere. Mai ia încă una şi distinge aceeaşi scriere cuneiformă ca şi pe basoreliefuri. Ridică la întâmplare o a treia bucată, apoi a patra, a cincea — ele sunt acoperite cu semne pe amândouă părţile. Nu-s propriu zis bucăţi de cărămidă, ci plăci micuţe — pătrate şi dreptunghiulare, netede şi bombate. Cilindrii ca nişte butoiaşe se amestecă de-a valma cu tăbliţe în formă de

inimioară ori măslină, unele galben-deschise, altele cafeniu-închise, unele roşii, altele aproape negre. Un strat întreg alcătuit din tăbliţe de lut de diferite forme, culori şi dimensiuni, a cărui grosime atingea aproape o jumătate de metru. Însă, în majoritatea lor, nu erau decât cioburi. Numai tăbliţele cele mici s-au păstrat ceva mai bine, în vreme ce cele mari s-au spart în nenumărate bucăţi. Lucrul acesta se vede clar după linia sinuoasă a marginilor.

Ce să facă oare cu mormanul ăsta de cărămidă spartă? Unde să-l pună?

Layard se hotărăşte să încarce câteva coşuri cu astfel de cioburi şi tăbliţe şi le trimite la British Museum.

După câţiva ani, Rassam, care-i luase locul lui Layard, a dat din nou peste straturi similare de tăbliţe de lut, tocmai în celălalt capăt al dealului Kuiundjik. Acolo se afla o altă clădire, care, faţă de cele ce fuseseră dezgropate până atunci, se păstrase admirabil.

Într-o sală lungă şi îngustă, pe pereţii căreia se puteau vedea imagini pitoreşti înfăţişând o vânătoare de lei, zăceau mii de cărămizi de lut, acoperite cu scriere cuneiformă. Rassam rămase mut de admiraţie în faţa basoreliefului ce reprezenta o leoaică rănită de moarte. În trupu-i s-au înfipt săgeţi, coloana vertebrală îi este sfărâmată, iar labele din spate, paralizate, abia le mai târâie pe pământ. Dar fiara, înnebunită de durere, îşi adună ultimele-i puteri şi se pregăteşte să sară. Artistul a prins şi a redat cu o măiestrie desăvârşită poziţia animalului, fiecare muşchi al corpului, furia şi suferinţele ce vestesc apropierea morţii.

Dar iată un alt basorelief: un călăreţ înconjurat de suita lui urmăreşte un leu. Arcul stă gata întins şi peste o clipă săgeata trimisă de o mână iscusită va lovi prada.

Basoreliefurile se succed unul după altul şi pretutindeni te întâmpină aceleaşi scene de vânătoare; dar ochiul nu oboseşte să le admire. Artistul de sub a cărui daltă au ieşit aceste minunate imagini înfăţişând lei, ogari, cai, vânători era înzestrat cu o fantezie nesecată. El putea să varieze acelaşi subiect în mii de feluri, fără să se repete niciodată. El a ştiut să insufle o scânteie de viaţă cremenii neînsufleţite. În comparaţie cu aceste uimitoare descoperiri, ce valoare puteau să mai prezinte grămezile de tăbliţe de lut, în majoritate sparte şi amestecate cu pământ şi moloz?! Se înţelege de la sine că nimeni nu le acorda

vreo atenţie; nimeni nu se preocupa să le adune, să le sorteze sau să le cureţe de pământ. Rassam nici nu se sinchisea de ele.

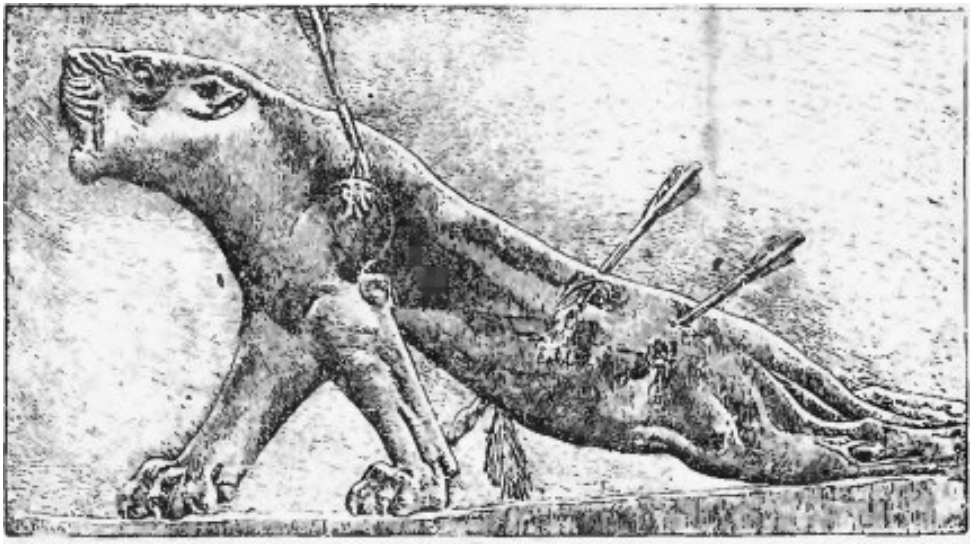

Leoaică trăgând să moară, străpunsă de săgeţi şi cu sângele şiroind din răni.
Detaliu de pe un basorelief asirian.

Faptul are şi o altă explicaţie: el începuse aceste săpături în regiunea de miazănoapte a dealului Kuiundjik, regiune ce fusese concesionată francezilor, aşa că lucrările se efectuau noaptea, pe ascuns, fără ştirea celor în drept. Deci Rassam se grăbea, întrucât de la o zi la alta puteau să sosească francezii şi atunci toate acele excepţionale opere de artă ar fi luat drumul muzeului Luvru din Paris, în loc să ajungă la Londra, la British Museum, din dispoziţia căruia el executa săpăturile.

Aparent, englezii şi francezii se aflau în relaţii de prietenie, dar când era vorba de împărţirea prăzii, fiecare dintre cei doi „prieteni“ se grăbea să apuce cât mai mult. Nici prin cap nu le trecea că proprietarii legitimi ai celor mai valoroase monumente ale antichităţii sunt de fapt locuitorii acelei ţări — poporul Irakului.

Sute de lăzi uriaşe, pline cu antichităţi asiriene, soseau pe malurile Tamisei. Şi alături de nenumăratele obiecte preţioase pe care funcţionarii de la British Museum le-au găsit înăuntru, au

trecut cu totul neobservate cele câteva lăzi cu cărămidă spartă. Oare ce să facă cu ele?

Lăzile au fost aşezate lângă altele asemănătoare, trimise mai înainte de Layard şi care de câţiva ani zăceau nedespachetate în depozitele muzeului. Nici prin gând nu le trecea atunci prea stimabililor funcţionari, bărbaţi atotcunoscători, că aceste cărămizi sparte sunt cu mult mai importante şi mai valoroase pentru ştiinţă decât nenumărate alte obiecte extrem de scumpe, că ele vor dezvălui omenirii taina multor milenii şi vor povesti despre viaţa şi obiceiurile, istoria şi cultura multor popoare din antichitate.

CAPITOLUL III CUM AU ÎNVĂŢAT SAVANŢII SĂ CITEASCĂ SCRIEREA CUNEIFORMĂ

SCRIERE SAU ORNAMENTAŢIE?!

Cât de greu este câteodată să dezlegi un rebus! Uneori îţi trebuie un ceas, ba chiar nici două nu-ţi ajung ca să-i dai de rost, şi doar când te apuci de treaba asta cunoşti multe lucruri. În primul rând cunoşti limba în care a fost scris rebusul, cunoşti toate literele care intră în alcătuirea lui, cunoşti denumirea obiectelor desenate de pictor.

Închipuiţi-vă însă că cineva vă propune să dezlegaţi un rebus alcătuit într-o limbă necunoscută. Nu cunoşti nici o literă, nici un cuvânt. Nu ştii nici măcar în ce limbă a fost conceput rebusul: în arabă sau în chineză, în persană sau în japoneză...

„Este cu neputinţă“ — va răspunde oricine. Ei bine, cam în această situaţie s-au găsit oamenii de ştiinţă când au văzut pentru prima oară scrierea cuneiformă.

Ce să fie oare? Când au scris oamenii cu astfel de cârlige? Ce popor a folosit aceste semne ciudate? Ce reprezintă ele — litere sau cuvinte, silabe sau propoziţiuni? Poate-s note muzicale? Sau incantaţii magice din antichitate? Şi oare câte semne sunt? Parcă ar fi toate la fel — urme de cuie, numai urme de cuie — şi totuşi se deosebesc unele de altele.

Sunt atât de enigmatice şi au o formă atât de neobişnuită, încât nici un fel de hieroglife sau de semne asemănătoare cu acestea nu pot fi mai misterioase şi mai de neînţeles pentru raţiune —constata călătorul englez Herbert.

— Ele nu reprezintă o scriere, ci o ornamentaţie — a susţinut cu hotărâre, la începutul secolului al XVIII-lea, orientalistul englez Hyde. De bună seamă, vreun sculptor s-a distrat, vrând să vadă câte combinaţii se pot obţine dintr-o simplă figură.

Cuvintele sale erau ascultate cu multă luare-aminte, căci Hyde trecea drept un mare savant şi i se spunea „mândria lumii“.

— A încerca să descifrezi un ornament, înseamnă a cheltui în mod iraţional şi energie, şi timp — repeta, după Hyde, Michaelis, un cunoscut orientalist danez.

Mai erau şi oameni de ştiinţă care considerau că aceste semne ciudate nu sunt altceva decât rezultatul unei eroziuni produse de anumiţi viermi, care timp de milenii au ros piatra.

Dar cercetătorii cu vederi mai largi îşi dădeau seama că, în cazul de faţă, viermii nu au nici un amestec. Gândul de a desluşi această scriere cuneiformă, de a înţelege ce vor să spună acele semne, de a pătrunde taina lor nu le dădea pace o clipă.

DESENELE NEGUŢĂTORULUI ITALIAN ŞI ALE SAVANTULUI DANEZ

Europenii au văzut pentru prima oară scrierea cuneiformă nu în Irak, unde Botta, Layard şi alţii făcuseră săpături, ci în ţara vecină, în Iran. Acolo, scrierile cuneiforme nu zăceau îngropate în pământ, ci erau tăiate în cremenea unor stânci uriaşe, atrăgând atenţia oricărui drumeţ, chiar fără voia acestuia.

Trecând pe lângă Persepolis — vechea capitală a regilor persani — este cu neputinţă să nu bagi de seamă splendidul amfiteatru de piatră împreună cu terasa lui, ce pare suspendată în văzduh. Terasa se întinde pe o lungime de o jumătate de kilometru şi are o lăţime de peste 200 de metri. Uriaşele scări ce duc spre terasă, plăcile de marmură care o căptuşesc, puternica colonadă ce se profilează pe fondul ruinelor şi, în sfârşit, leii gigantici care străjuiesc intrarea în amfiteatru, toate acestea îl surprind şi îl obligă pe călătorul uimit la culme să se oprească din drumul său.

Stăpânit de curiozitate, se plimba pe terasă şi cerceta ruinele neguţătorul şi călătorul italian Pietro della Valle. El a desenat cu sârguinţă toate semnele ciudate cioplite pe ziduri şi jur împrejurul coloanelor. A şi scris despre ele într-o epistolă adresată unui prieten:

„Unii rămân muţi de uimire văzând că, din două lucruri atât de simple cum sunt o linie şi un unghi, poţi alcătui un număr atât de mare de semne — eu am numărat peste o sută; în ceea ce mă priveşte însă, nu văd de ce m-aş minuna atât. La urma urmelor, şi literele noastre se compun numai din două elemente: o linie dreaptă şi una curbă sau o buclă închisă. Aceste semne sunt săpate atât de distinct, că nu prezintă nici o greutate să le deosebeşti unele de altele. Dar nimeni nu este în stare să spună în ce limbă au fost făcute inscripţiile, deoarece semnele care le

compun nu seamănă cu nici una din scrierile pe care le cunoaştem noi.

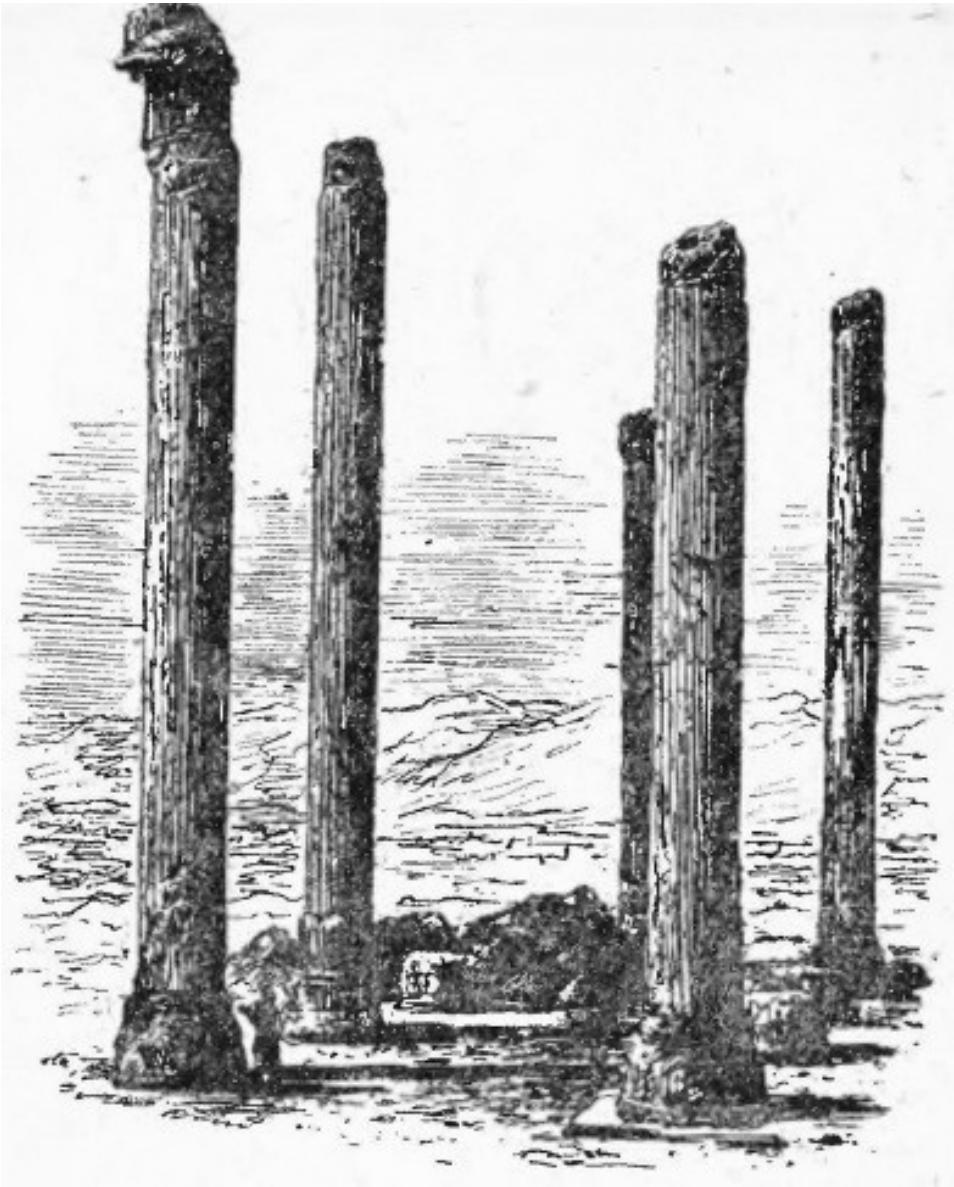

Ruinele colonadei de la Persepolis.

Ele nu sunt legate unele de altele cum se întâmplă în scrierea noastră la alcătuirea cuvintelor, ci fiecare semn este de sine

stătător. De aceea, mă bate gândul că fiecare reprezintă un cuvânt, la fel ca şi hieroglifele chinezeşti. Dar se prea poate să mă înşel. Vârful semnelor îndreptate spre dreapta s-ar putea să arate că ele se scriau şi se citeau de la stânga spre dreapta, la fel ca în scrierea noastră, şi nu invers, cum este cazul cu ebraica veche şi cu araba“.

Toate acestea se petreceau în anul 1621. Iată primele cinci semne care au fost cunoscute în Europa datorită lui Pietro della Valle:

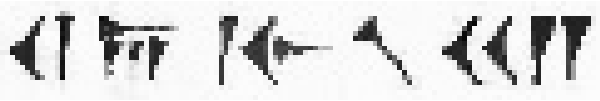

După el, nenumăraţi oameni de ştiinţă şi neguţători au călătorit prin Iran. Unii au adus şi ei în Europa copii executate după diferite texte cuneiforme. Dar nimeni nu era în stare să spună dacă au fost copiate corect şi nici cum se citesc — de la dreapta spre stânga, de la stânga spre dreapta, sau de sus în jos. Nu exista nici un „cârlig“ de care să te poţi agăţa ca să dezlegi acest nod.

În anul 1765, savantul danez Karsten Niebuhr a vizitat ruinele de la Persepolis. El a petrecut câteva săptămâni în faţa misterioaselor scrieri, copiind semn cu semn. Piatra şlefuită ca o oglindă reflecta razele soarelui, care ardeau nemiloase ochii savantului. Dar omul de ştiinţă se ţinea dârz. El lucra de dimineaţa până seara, fără să-i pese de primejdia care îi ameninţa vederea. Dar, cu toate acestea, nu putea să citească nici un cuvânt, nu înţelegea sensul nici unui semn. Totuşi, începeau să nu i se mai pară atât de misterioase şi de neînţeles. Acum izbutea să deosebească cu uşurinţă un semn de altul, ba multe dintre ele putea să le deseneze din memorie. Într-o bună zi, Niebuhr a constatat cu bucurie că, din când în când, grupuri întregi de semne se repetă întocmai. Iată cum a fost făcută o importantă descoperire: după toate probabilităţile, era vorba de o inscripţie triplă — o inscripţie în trei limbi.

Această idee i-a fost sugerată de faptul că rândurile de sus se deosebeau mult de cele din mijloc, precum şi de cele de jos. Ele conţineau mai multe semne decât celelalte, în schimb, semnele înseşi erau mai simple.

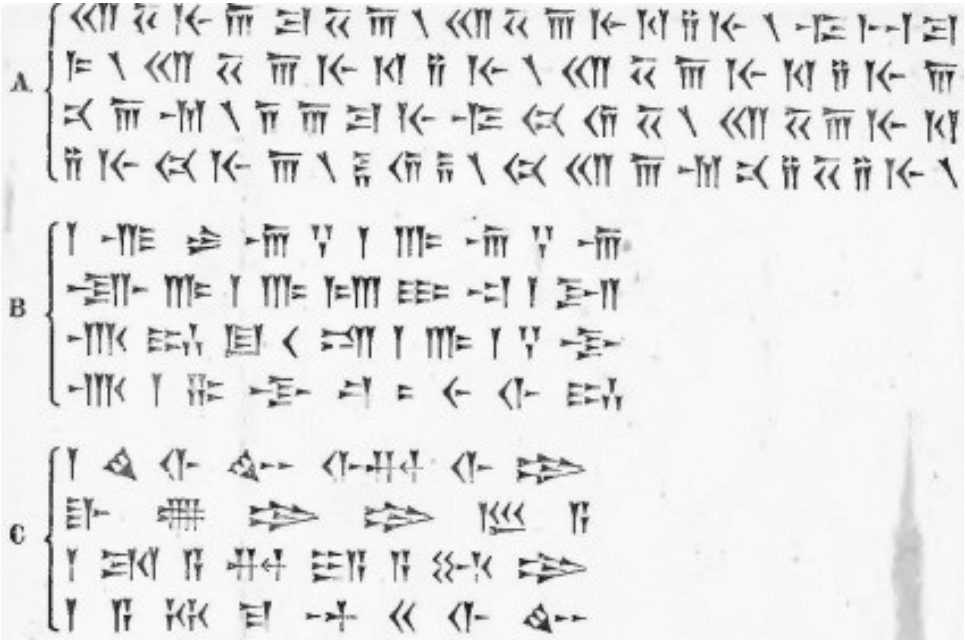

Inscripţia în trei limbi de la Persepolis:
A. – scrierea cuneiformă persană; B. – elamită; C. – babiloniană.
Textul înseamnă: „Xerxes, rege falnic, regele regilor, al lui Darius-rege fiu, Ahemenid“

Continuând să compare rândurile de sus cu cele din mijloc şi de jos, Niebuhr a stabilit că scrierea se complică din ce în ce mai mult pe măsură ce coboară. În faţa sa se găseau trei sisteme de scriere. În prima inscripţie a numărat 42 de litere, în cea de-a doua — 111, iar în cea de-a treia — câteva sute.

Aşadar, în inscripţia de jos nu este vorba de litere, ci de cuvinte întregi — a conchis Niebuhr. Fiecare semn reprezintă un cuvânt, la fel ca hieroglifele chinezeşti. În rândurile din mijloc se află, probabil, silabele, la fel ca în scrierea japoneză. Fără îndoială însă că rândurile de sus conţin litere, asemănătoare cu cele din alfabetul nostru.

Dar de ce oare era nevoie ca pe acelaşi perete de piatră să scrii mai întâi litere, apoi silabe şi, în sfârşit, cuvinte întregi?

Deodată, savantul danez a înţeles şi, uimit de propria-i descoperire, a exclamat:

— Dar este vorba de unul şi acelaşi text scris în trei limbi diferite! Ia să verificăm! Dacă-i aşa, asta înseamnă că ori de câte

ori se repetă un semn în rândurile de sus, o repetare corespunzătoare trebuie să întâlnim în rândurile din mijloc, precum şi în cele de jos.

Această presupunere a fost confirmată în mod strălucit. Combinaţiilor de şapte-opt litere din rândurile superioare le corespundeau trei-patru semne în rândurile mijlocii şi unul-două în cele inferioare. Fără să mai stea pe gânduri, Karsten Niebuhr a declarat cu hotărâre că primele rânduri conţin o scriere alfabetică, cele din mijloc — una silabică, iar cele de jos — una ideografică, adică o scriere în care sensul fiecărui cuvânt este redat cu ajutorul unui singur semn.

Totuşi, Niebuhr nu a izbutit să copieze toate inscripţiile din Persepolis. Cu fiecare zi, durerea de ochi devenea tot mai supărătoare. Cei care-l întovărăşiseră în această călătorie mureau unul după altul din pricina bolilor ce bântuiau acolo. În cele din urmă, rămânând singur, Niebuhr se grăbi să părăsească Iranul.

Câţiva ani mai târziu, el a publicat toate inscripţiile cuneiforme pe care a izbutit să le copieze la Persepolis. Cu acest prilej au fost definitiv spulberate legendele cu privire la ciudatele ornamente, precum şi cele referitoare la munca viermilor nemaivăzuţi care rodeau piatra. Apărea limpede că este vorba de un sistem de scriere, şi nu numai de unul singur, ci chiar de trei sisteme.

MATEMATICIANUL GHINIONIST

Au trecut mai bine de douăzeci de ani până când oamenii de ştiinţă au folosit copiile aduse de Niebuhr, străduindu-se să descifreze conţinutul inscripţiilor. Primul care s-a apucat de această muncă a fost germanul Tichsen, profesor de limbi orientale. El a început cu aritmetica.

Tichsen ştia că literele nu se întrebuinţează în mod egal. Unele se întâlnesc la fiece pas, altele — foarte rar.

Deschideţi la întâmplare orice carte în limba rusă, indiferent de pagină. La fiecare rând veţi întâlni de câteva ori literele „a“ şi „o“. Dar puteţi să citiţi o pagină întreagă fără să întâlniţi o singură dată litera „sci“. S-a calculat că într-un text în limba rusă, la o mie de litere sunt în medie 112 „o“ şi 75 „a“, adică două litere (din 32) ocupă aproape a cincea parte din întregul

text. Un alt raport, la fel de bine determinat, există în limba engleză, altul — în limba germană, altul — în franceză şi aşa mai departe.

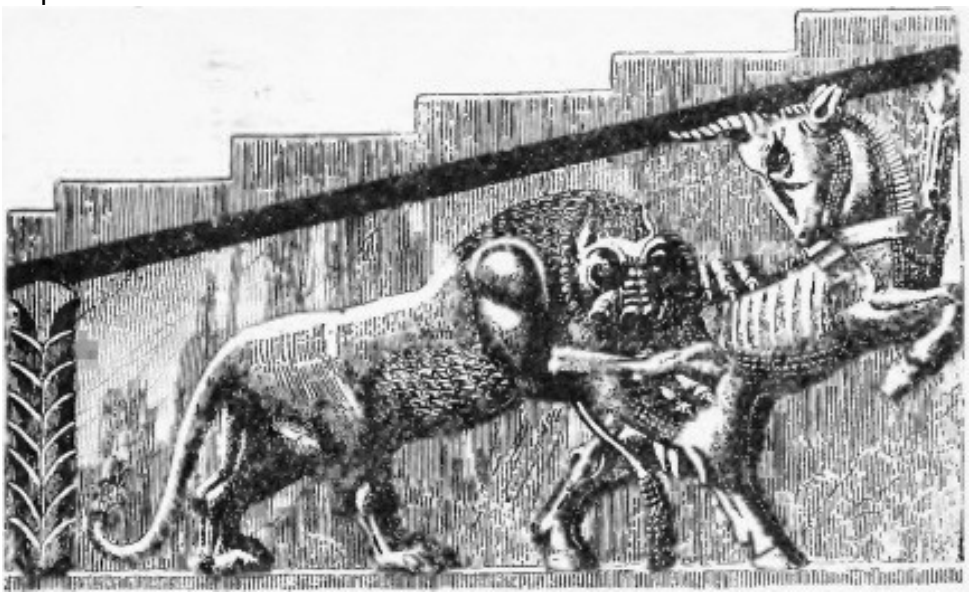

Lupta dintre un taur şi un leu.
Relief de pe scara palatului regal din Persepolis.

Tichsen s-a hotărât să se folosească de acest fenomen, într-adevăr, el nu cunoştea limba inscripţiilor şi nici raportul dintre diferitele litere. Dar pleca de la ipoteza că, în toate limbile, vocalele sunt mult mai frecvente decât consoanele iar dintre vocale, „a“ şi „e“ sunt mai frecvente decât restul.

Şi Tichsen s-a apucat de treabă. El a observat că în copiile lui Niebuhr cel mai des se întâlneşte semnul 𐎠 asemănător literei „m“ din alfabetul latin. «Pesemne că este „a“» — şi-a zis el. În acest fel, strict original, Tichsen a botezat toate semnele din primul rând, identificându-le cu diverse litere.

O atenţie deosebită a acordat savantul german penei înclinate, 𐏐 care se găsea totdeauna singură şi se repeta după fiecare cinci-şase semne. „Trebuie să fie punct sau virgulă — a considerat el —sau, mai precis, un semn care desparte cuvintele“.

Dar statistica l-a înşelat amarnic pe omul de ştiinţă, începutul inscripţiei de la Persepolis „descifrată“ de el suna cam aşa: *Oş*

patşa oş Acsac zase, oş Acsac aha i malcheiuş, oş Acsac iuca oua ioauhaşac.

Tichsen n-a fost de loc surprins de rezonanţa frazei. Pe lume există tot felul de limbi. Ba el a şi „tradus“ această inscripţie, din care a ieşit ceva asemănător cu cele de mai jos: „Acesta este stăpânul, acesta este Acsac cel atotputernic, conducător şi rege, acesta este Acsac, zeul sacru, binecuvântat, fără seamăn“.

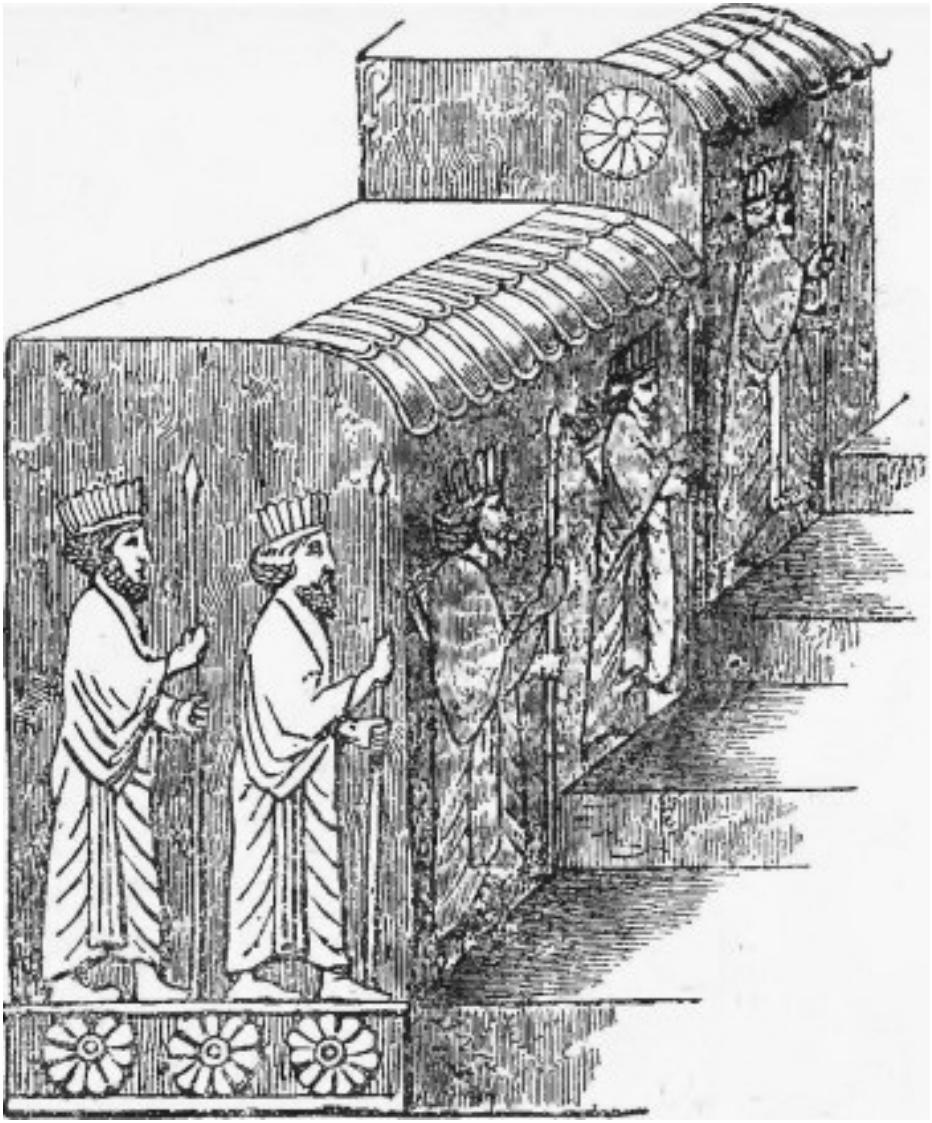

Trecerea paznicilor.

Relief de pe scara palatului regal din Persepolis.

Ce considerente au stat la baza interpretării date de Tichsen, când el nu cunoştea nici limba? De unde şi până unde, şi de ce tocmai această traducere?

Savantul german avea răspunsul gata pregătit.

Din cărţile lui Niebuhr, el ştia că lângă inscripţii se află imaginea unui om, pesemne un rege. Şi atunci a emis ipoteza că, de bună seamă, cuvântul Acsac, care se repetă de trei ori, este chiar numele acestui conducător necunoscut din antichitate. Iar dacă-i aşa, fără doar şi poate că toate celelalte cuvine arată titlurile regelui. Şi astfel a compus acel titlu, luând drept model titulaturile întâlnite în scrierile din antichitate.

Cu neîncredere şi glume au întâmpinat oamenii de ştiinţă raţionamentul lui Tichsen. Toate „argumentele“ sale erau clădite pe nisip. Cu acelaşi succes se putea citi şi traduce orice după bunul plac. Pentru aceasta nu era nevoie decât de puţină fantezie.

PE DRUMUL CEL BUN

Cu totul altă cale a ales danezul Münther pentru a descifra taina scrierii cuneiforme. El a chemat în ajutorul său istoria. Acest savant şi-a dat seama că primul pas care trebuie făcut este de a stabili cărui popor îi aparţin inscripţiile şi în ce epocă au fost ele scrise. „Fără a cunoaşte aceste lucruri, este cu desăvârşire lipsit de raţiune să încerci a le citi“ — spunea Münther, şi avea dreptate.

El a început să studieze cu atenţie lucrările celor care au călătorit prin Persepolis, interesându-se îndeaproape de imaginile mai complicate, ale căror schiţe şi descrieri se aflau în cartea lui Niebuhr, precum şi cele ale altor călători.

Pe un tron înalt şade o persoană impozantă, cu o barbă bogată, toată numai cârlionţi. După proporţiile grandioase ale personajului, cum şi după veşmintele-i bogate, se poate spune fără greş că e vorba de un rege sau de un mare conducător — concluzie confirmată şi de compoziţia scenei. Toate celelalte personaje sunt de proporţii mult mai reduse, iar privirile lor slugarnice sunt aţintite către persoana din jeţ, căruia toţi îi aduc daruri.

„Dar oare după hainele pe care le poartă nu se poate determina cine anume este reprezentat în imagine?“ — s-a gândit Münther.

El citise în cărţile de istorie ale vechilor greci că perşii purtau veşminte grele şi lungi, având un pumnal atârnat la cingătoare în partea dreaptă, şi nu în stânga, aşa cum obişnuiau celelalte popoare.

Îmbrăcămintea acestui personaj important era aidoma cu cea descrisă de greci.

„Asta înseamnă că tabloul înfăţişează un rege persan“ — a conchis Münther.

„Dar perşii au avut foarte mulţi regi. Nu s-ar putea oare stabili, fie chiar aproximativ, epoca la care se referă imaginea de faţă?“

Fin observator, înzestrat cu mult spirit de pătrundere, el a găsit răspuns şi la această întrebare.

Pecetea regală a Ahemenizilor.

În mulţimea de oameni care se apropiau umiliţi, cu daruri, de regele persan, savantul danez a descoperit şi reprezentanţi ai Africii: egipteni, nubieni şi negri. Or, istoria ne spune că numai în epoca regilor din dinastia Ahemenizilor, graniţele imperiului persan se întindeau şi pe continentul Africii. Aşadar, regele persan reprezentat pe pereţii Persepolisului face parte din dinastia Ahemenizilor, care a domnit în perioada cuprinsă între secolele al VI-lea şi al IV-lea î.e.n. De aici urma concluzia, cu totul

îndreptăţită, că inscripţia de la Persepolis a fost scrisă în persana veche.

Dar cum poate fi ea citită? Oare persana contemporană n-ar putea da o mână de ajutor? „Nu, nu poate“ — a spus Münther. Cele două milenii care despart Iranul contemporan de Persia din vremea Ahemenizilor au transformat mult limba ţării.

Dar oare nu există vreo altă limbă care să fie destul de înrudită cu persana veche?

„Cea mai apropiată ar fi, probabil, limba în care a fost scrisă «*Avesta*» — această carte «sfântă» a vechilor perşi şi hinduşi“ — a considerat Münther.

La acea epocă, *Avesta* fusese tradusă şi studiată. După ce a cercetat cu migală istoria poporului căruia îi aparţinea această inscripţie, desfăşurând o muncă uriaşă, Münther a putut recurge ulterior la metoda aritmetică folosită de Tichsen. De data aceasta însă nu mai era vorba de aritmetica abstractă a unei limbi oarecare — o limbă ce nu aparţinea nici unui popor, nici unui trib, nici unei epoci — ci de aritmetica (mai precis, statistica) unei limbi concrete, care, după toate datele, trebuia să fie foarte apropiată de persana veche.

Statistica limbii în care a fost scrisă *Avesta* a arătat că litera cea mai frecvent întâlnită este o vocală inexistentă în limba noastră, un sunet intermediar între „a“ şi „e“. Apoi, în ordinea frecvenţei lor, urmau vocalele „o“ — lung şi „o“ — scurt. Savantul danez a aplicat această regulă la inscripţia din Persepolis.

Münther se găsea pe drumul bun. Dar, din păcate, cercetările sale s-au oprit aici. El nu s-a preocupat să înveţe limba din *Avesta*, fără cunoaşterea căreia nu putea folosi metoda statistică pentru descifrarea scrierii cuneiforme a vechilor perşi. Dar realizările lui Münther au folosit ulterior altor savanţi.

REBUSUL A FOST DEZLEGAT!

În oraşul german Göttingen, funcţiona ca profesor de liceu pentru limbile elină şi latină tânărul Georg Grotefend. Încă din copilărie îl pasionau criptogramele, rebusurile, şaradele şi ghicitorile ilustrate. Căpătase o experienţă temeinică în rezolvarea lor şi se părea că nu există problemă, oricât de

dificilă, pe care să nu o poată soluţiona. De aceea, în orăşelul său era socotit as în această materie.

În vara anului 1802, aflând întâmplător despre „rebusul“ cu care oamenii de ştiinţă îşi băteau capul de câteva decenii — inscripţia de la Persepolis — Grotefend se simţi ispitit să-şi încerce puterile şi în acest domeniu, să găsească şi de data asta soluţia căutată.

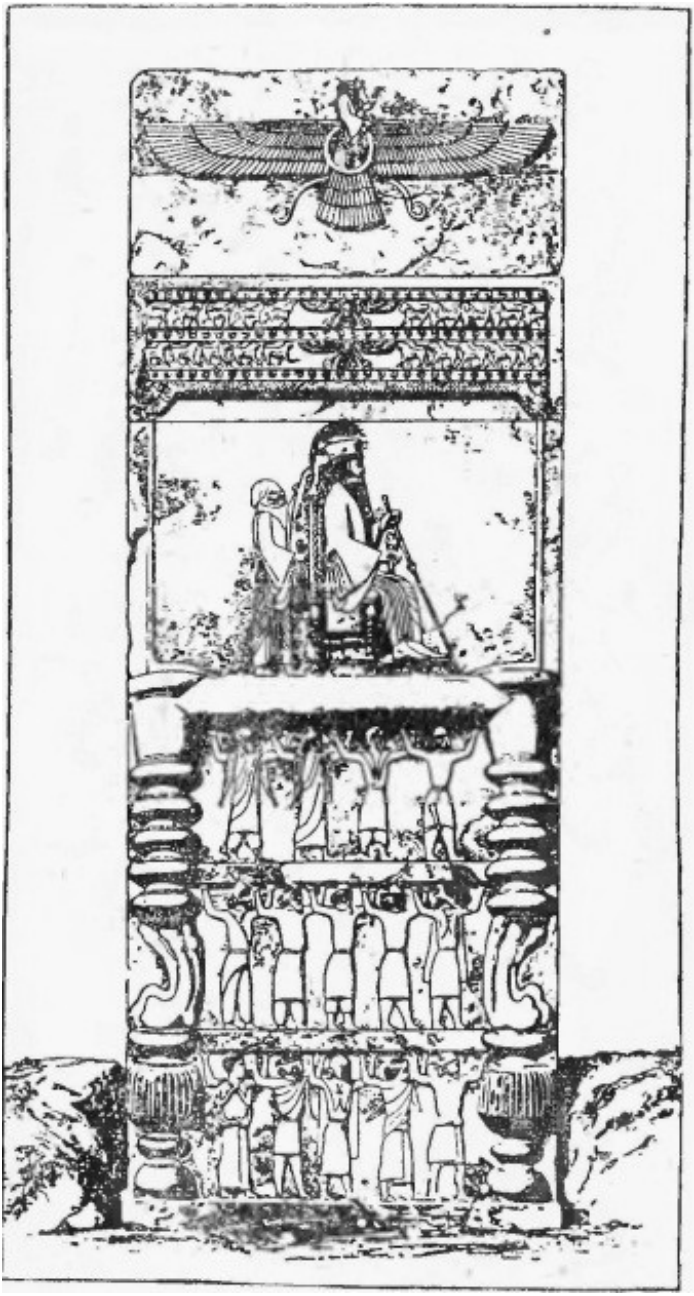

Regele persan Darius I pe tron.
El este purtat de reprezentanţii popoarelor subjugate. În partea stângă jos, se vede un negru.

Înarmându-se cu cărţi, el a purces la descifrarea enigmei, în ajutorul său a chemat toţi savanţii şi călătorii care s-au interesat vreodată de scrierea cuneiformă mai bine zis, operele lor. S-a adresat din nou autorilor greci, care au scris foarte mult cu privire la războaiele dintre eleni şi perşi. A studiat temeinic istoria Persiei medievale.

Georg Grotenfend.

Grotefend a fost de acord cu multe din afirmaţiile lui Tichsen şi Münther. Aşa, de pildă, găsea perfect justificat ca pana înclinată să fie socotită drept un semn despărţitor între cuvinte (scrierea cuneiformă era continuă, cuvintele se înşiruiau unele după altele, fără spaţii libere între ele). De asemenea, i se părea foarte logică ipoteza lui Tichsen referitoare la faptul că inscripţiile de la Persepolis încep prin titulatura regilor persani. Însă, bineînţeles, n-a putut accepta descifrarea şi traducerea

arbitrară a acestuia, lipsită de orice bază ştiinţifică. Socotea demnă de încredere părerea lui Münther, care susţinea că inscripţiile datează din epoca Ahemenizilor, iar pentru a afla cum se pronunţau cuvintele în persana veche puteai folosi limba în care a fost scrisă *Avesta*.

Grotefend a ales două inscripţii, nu prea lungi, aproape identice. În ele se repeta de mai multe ori acelaşi grup de semne. Deodată, şi-a amintit cum se intitulau regii persani din dinastia Sassanizilor, regi care au domnit în perioada cuprinsă între secolele al III-lea şi al VII-lea e.n., „Cutare, falnic rege, regele-regilor, fiul regelui cutare, Sassanid“. Chiar şi în vremea lui Grotefend, suveranii persani continuau să poarte aceeaşi titulatură. Atunci, el ajunse la concluzia că grupa de litere care se repeta de mai multe ori reprezenta cuvântul „rege“. „Cheia“ pentru dezlegarea „rebusului“ se afla în mâinile sale.

Şi iată cum a raţionat după aceea. Numele propriu al regelui respectiv stătea la începutul inscripţiilor din Persepolis, la fel ca în titulaturile Sassanizilor. Urma apoi un grup de semne, pe care el l-a tradus prin cuvântul „rege“. Al treilea cuvânt era necunoscut. Grotefend l-a tradus în mod convenţional cu „falnic“ – prin analogie cu titulatura sassanidă. Urmează cuvintele cunoscute „rege-rege“. Este drept că la sfârşitul celui de-al doilea „rege“ se mai găseşte un semn. „Pesemne acesta-i sufixul gramatical; indică pluralul şi cazul genitiv“ — conchide Grotefend, şi traduce „regele regilor“.

Apoi urma un grup de semne necunoscute, după care venea la rând cuvântul „rege“, din nou cu un adaos. „Aici cuvântul trebuie citit la cazul genitiv: «al regelui» —s-a gândit Grotefend. Cuvântul precedent reprezintă numele părintelui acestui rege, ca şi în inscripţiile sassanide. În acest caz, ultimele două cuvinte trebuie citite: „fiu“ şi „Ahemenid“, prin analogie cu inscripţiile din dinastia Sassanizilor. Şi astfel, Grotefend obţine următoarea propoziţie:

„Cutare, rege falnic, regele regilor, fiul cutărui rege Ahemenid“.

S-a apucat apoi să descifreze cea de-a doua inscripţie, prea puţin diferită de prima. Numele proprii cu care începeau inscripţiile variau: în afară de asta, în a doua frază cuvântul rege apărea numai de trei ori, nu de patru ori.

Dar important era faptul că unul din numele proprii se repeta de două ori. În prima inscripţie, numele acesta ocupa locul al doilea şi figura ca nume al tatălui regelui respectiv („fiul

cutăruia“). în a doua inscripţie, acelaşi nume se afla în cap, cu el începea propoziţia.

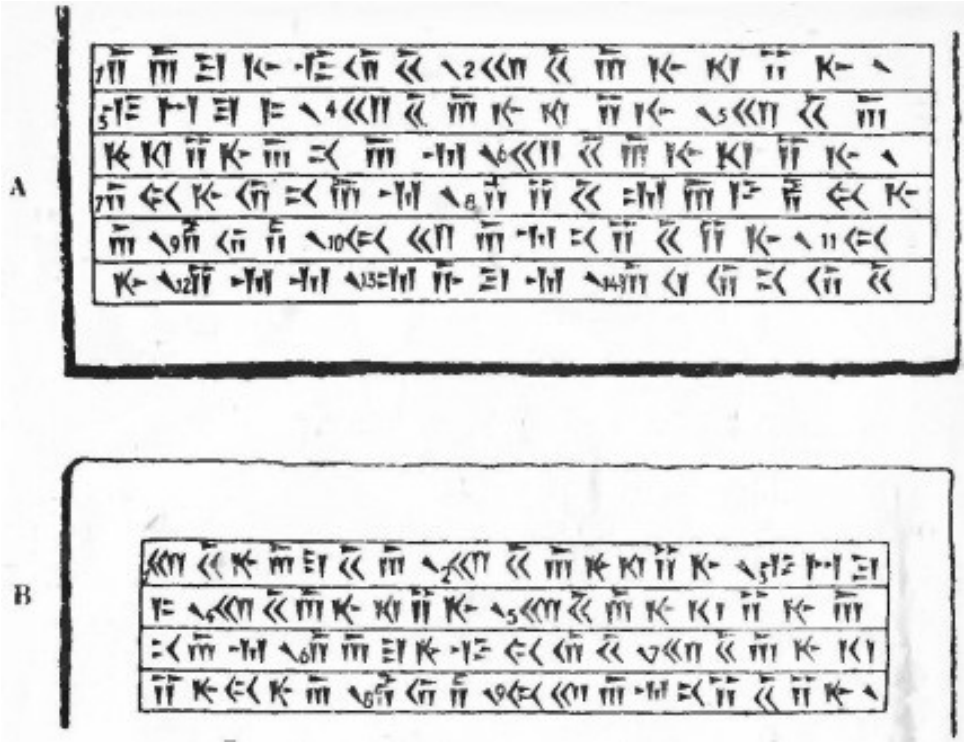

Inscripţiile cuneiforme persane:
A - a regelui Darius, B - a regelui Xerxes.

Comparând toate aceste observaţii, Grotefend a ajuns la concluzia că în cele două inscripţii este vorba de fiu, tată şi bunic. Mai mult decât atât, reieşea limpede că regi au fost numai tatăl şi fiul, pe când bunicul n-a fost rege, fapt constatat din inscripţia a doua, unde după numele lui nu apărea grupa de semne pe care Grotefend o traducea prin cuvântul „rege“.

Inscripţiile cuneiforme, în care Grotefend a descifrat cuvintele „rege“ (sus) şi „regilor“ (jos).

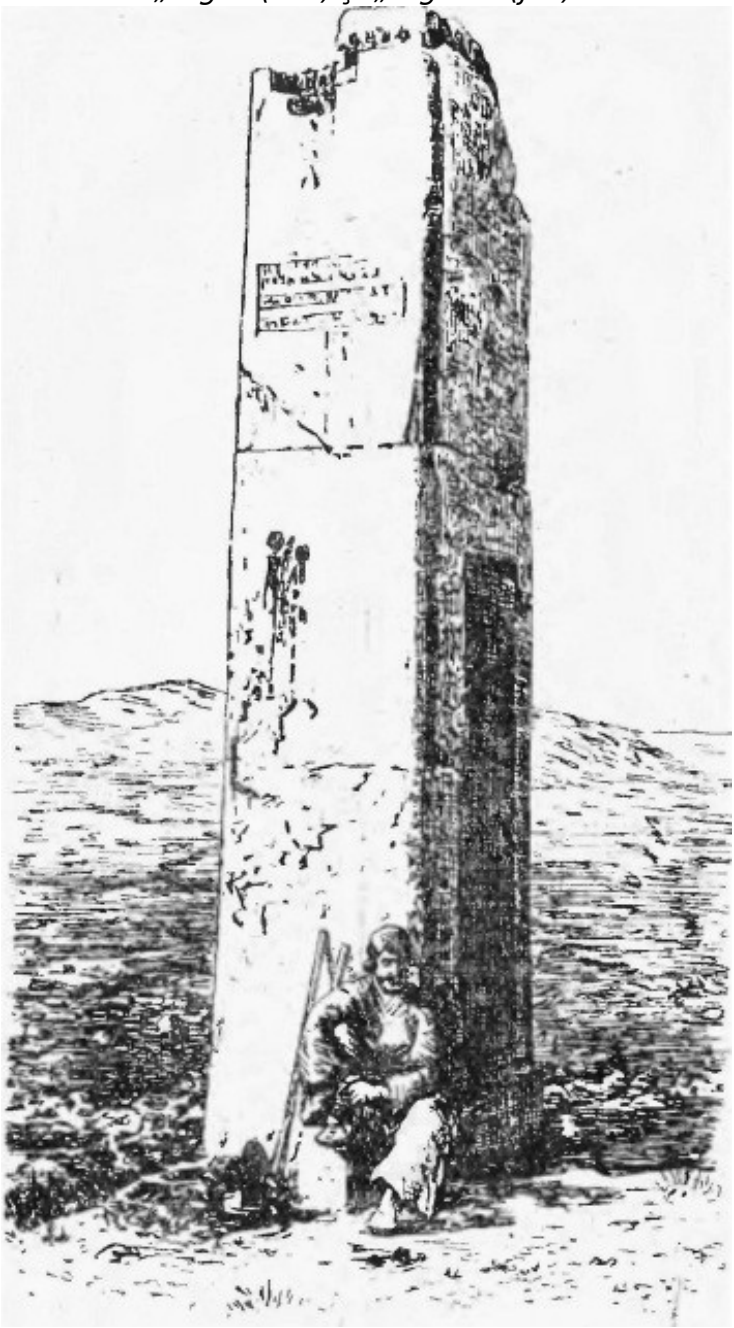

Stâlpul porţilor palatului, pe care s-a păstrat inscripţia cuneiformă: „Eu, Cyrus, rege Ahemenid”.

Nu-i mai rămânea decât să afle din istoria Persiei antice numele regilor întemeietori de dinastii, apoi să introducă în fraze numele lor, care să satisfacă formula descoperită de dânsul: fiu şi tată —regi; bunicul — n-a fost rege.

Numele tuturor regilor persani din dinastia Ahemenizilor erau cunoscute de multă vreme. Ei sunt: Cyrus, Cambyse, Darius I, Xerxes I, Artaxerxes I, Xerxes al II-lea, Darius al II-lea, Artaxerxes al II-lea, Artaxerxes al III-lea şi Darius al III-lea.

Doar tatăl lui Cyrus şi al lui Darius I nu au fost regi. Deci, în inscripţiile noastre puteau să figureze numai următoarele nume:

Cambyse — Cyrus — Cambyse
(fiu) (tată) (bunic)

Xerxes I — Darius I — Histaspe
(fiu) (tată) (bunic)

deoarece bunicii lui Cambyse şi Xerxes I — Cambyse şi Histaspe — n-au fost regi.

Aşadar, inscripţiile puteau fi citite astfel:

Prima variantă

Prima inscripţie: Cambyse, rege falnic, regele regilor, al lui Cyrus-rege fiu, Ahemenid.

A doua inscripţie: Cyrus, rege falnic, regele regilor, al lui Cambyse, fiu, Ahemenid.

A doua variantă

Prima inscrpţie: Xerxes, rege falnic, regele regilor, al lui Darius-rege fiu, Ahemenid.

A doua inscripţie: Darius, rege falnic, regele regilor, al lui Histaspe fiu, Ahemenid.

Care din variante poate fi aleasă? Care din ele este cea autentică?

După o analiză mai profundă, Grotefend a renunţat la prima variantă, întrucât era vădit nesatisfăcătoare. Numele „Cyrus“ şi „Cambyse“ încep la fel — ambele cu litera „c“. În inscripţii însă, semnele care stăteau în fruntea acestor nume erau diferite. Mai

mult decât atât, cuvântul „Cyrus“ este scurt, iar numărul semnelor în locul unde trebuia să fie acest nume era destul de mare.

Şi astfel a rămas doar o singură variantă. Acum, Grotefend traducea cu deplină siguranţă:

„Xerxes, rege falnic, regele regilor, al lui Darius-rege fiu, Ahemenid“.

„Darius, rege falnic, regele-regilor, al lui Histaspe fiu, Ahemenid“.

Ruinele mausoleului regelui persan Cyrus.
Secolul al VI-lea î.e.n.

Fără să cunoască măcar o literă sau un cuvânt, el a tradus perfect aceste inscripţii. Logica de fier, cunoaşterea amănunţită a istoriei şi a limbilor antice, un deosebit spirit de observaţie, capacitatea de a sesiza orice amănunt, fie el cât de mic şi care de obicei scapă atenţiei altora — toate acestea, la care se adaugă o perseverenţă nobilă şi o silinţă excepţională în acest domeniu, au dat rezultate minunate.

Dar să ghiceşti conţinutul inscripţiilor înseamnă o treabă numai pe jumătate făcută. Mai trebuie să le şi citeşti, să stabileşti sensul fiecărui semn cuneiform în parte, să faci

inscripţiile să vorbească, iar limba lor să sune aşa cum suna persana în antichitate. De data aceasta, lui Grotefend i-a venit în ajutor *Avesta*.

Noi pronunţăm aşa cum am învăţat de la autorii greci din vechime: Xerxes, Darius, Histaspe. Dar oare cum pronunţau aceste cuvinte vechii perşi? Fără îndoială că sunau altfel. Să luăm, de pildă, următoarele nume proprii din limba rusă: Ivan, Mihail, Pavel. Francezul va spune: Jean, Michel, Paul, iar neamţul: Johann, Michael, Paul.

Folosind limba din *Avesta*, Grotefend a stabilit următoarea pronunţie a numelor de regi:

Hşarşa (Herxes), Darheiş (Darius), Hoştasp[1] (Histaspe).

În felul acesta, 12 litere din alfabetul limbii persane antice — b, ş, a, r, d, e, i, g, o, t, s, p — au fost determinate.

Cum s-a dovedit ulterior, 9 dintre ele au fost perfect stabilite de Grotefend.

În Germania, descoperirea lui Grotefend nu a fost apreciată la adevărata ei valoare. Acolo, în micul orăşel de provincie Göttingen, nu s-a găsit nimeni care să fie de acord cu publicarea lucrării sale tratând descifrarea scrierii cuneiforme persane. Oamenii de ştiinţă din acest oraş nu puteau admite ca lucrarea unui oarecare profesoraş de liceu, care nu era orientalist şi nici măcar profesor universitar, să fie tipărită alături de operele lor conţinând vaste cercetări. Dar neînsemnatele lucrări ale multor savanţi din Göttingen, astăzi complet necunoscute, zac în rafturile bibliotecilor, acoperite cu un strat gros de colb. Ele au fost de mult date uitării, la fel ca numele autorilor lor. În schimb, numele lui Grotefend stă înscris cu litere de aur în cartea ştiinţei şi este cunoscut oricărui elev de liceu.

PE URMELE LUI GROTEFEND

Astfel, în anul 1802 au fost descifrate primele 9 litere din alfabetul limbii persane antice, care abia după 35 de ani a putut fi descifrat în întregime. Lucrul acesta se datoreşte celor doi buni cunoscători ai limbii persane: Burnouf şi Lassen.

Cândva, ei au studiat şi au lucrat împreună, dar mai târziu s-au despărţit, plecând fiecare în altă parte. Burnouf îl ţinea la

[1] Litera „h” de la începutul acestui cuvânt se pronunţă în limba rusă „g”.

curent pe Lassen, prietenul din tinereţe, cu mersul lucrărilor sale în legătură cu scrierea cuneiformă a vechilor perşi. Într-una din scrisori, el îi relatează cum a izbutit să descifreze unele denumiri geografice; într-alta, îi împărtăşeşte părerile sale cu privire la anumite semne, iar a treia o semnează în glumă, în scrierea cuneiformă.

Vas de alabastru, cu o inscripţie în patru limbi
(semnele din stânga sunt cele ce se află pe partea din spate a vasului).

În timp ce Burnouf îşi pregătea pe-ndelete opera pentru tipar, Lassen, care era plin de iniţiativă, nu-şi pierdea vremea în zadar. Folosindu-se de datele lui Burnouf, el a descifrat întregul alfabet

al vechilor perşi, comunicând neîntârziat acest lucru prietenului său şi trimiţându-i totodată cartea tipărită de dânsul...

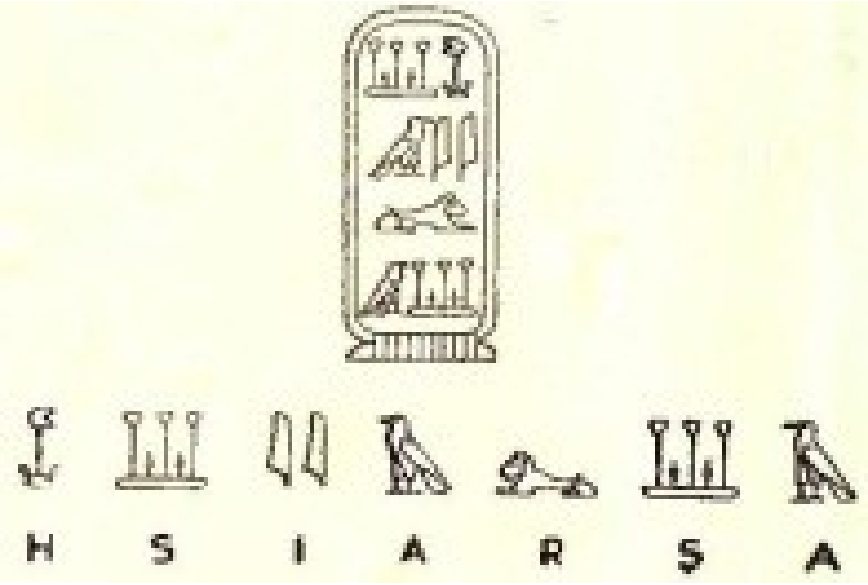

Transcrierea hieroglifică egipteană a numelui lui Xerxes
pe un vas de alabastru.
Jos – inscripţia egipteană din cadrul oval, desfăşurată orizontal.

Scrierea cuneiformă a vechilor perşi încetase de a mai fi o taină. Acum, ea putea fi citită cu uşurinţă. Presupunerile geniale ale lui Grotefend se confirmau la fiecare pas.

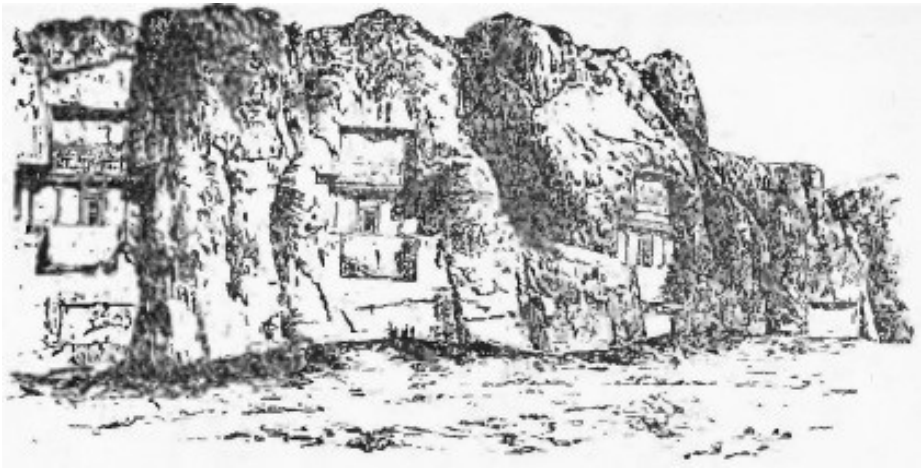

Mormântul regilor Ahemenizi în stânca Nakşi-Rustem.

Lumea cunoştea de mult vaza de alabastru cu o inscripţie în patru limbi, dintre care una în limba egipteană şi alta în persana antică. Pe vremea lui Burnouf şi Lassen, hieroglifele egiptene erau cunoscute şi se citeau uşor. Numele lui Xerxes, care figura pe vază, suna în egipteană *Hşiarşa*, ceea ce semăna foarte mult cu *Hşarşa* în persana veche.

În felul acesta, şi datele limbii egiptene au confirmat o dată mai mult modul corect în care a fost descifrată scrierea cuneiformă a vechilor perşi.

Limba antică a perşilor s-a dovedit a fi înrudită cu multe limbi din India şi Europa. Ea face parte din familia aşa-numitelor limbi indo-europene.

RUŞII LA PERSEPOLIS

Printre cei care au studiat şi au copiat inscripţiile cuneiforme au fost şi profesorii de la Universitatea din Kazan — I. Berezin şi vechiul nostru cunoscut, V. F. Dittel.

I. Berezin a întreprins o călătorie plină dc peripeţii în Orientul Apropiat, călătorie care a durat trei ani. În primăvara anului 1843, el a vizitat vechea capitală a regilor persani. „Am zăbovit mai mult de o săptămână printre ruinele Persepolisului — scrie dânsul — şi, făcând planul clădirii care n-a fost nimicită cu totul, executând desene după basoreliefuri şi copii după numeroasele inscripţii cuneiforme... am sosit la Şiraz (oraş în sudul ţării)“.

În Iran, I. Berezin a poposit opt luni de zile, în care timp a făcut o scrie de observaţii şi descoperiri interesante. Aşa de pildă, el a dat la iveală un nou text cuneiform, de proporţii destul de mari, care scăpase atenţiei celorlalţi oameni de ştiinţă.

„Printre ruinele Persepolisului — scrie I. Berezin — după îndelungi căutări în condiţii nespus de grele, am avut fericirea să descopăr o inscripţie cuneiformă pe trei coloane, necunoscută până atunci“.

Cu câteva luni mai înainte, Persepolisul fusese vizitat de V. F. Dittel. El s-a hotărât să meargă la izvoarele descifrării scrierii cuneiforme, pentru a cerceta personal, la faţa locului, toate acele materiale care ulterior au dat savanţilor posibilitatea de a citi o nouă scriere. Şi a izbutit.

Ni s-a păstrat un scurt raport asupra celor întreprinse de Dittel în capitala vechilor suverani ai Persiei. Astfel, putem citi:

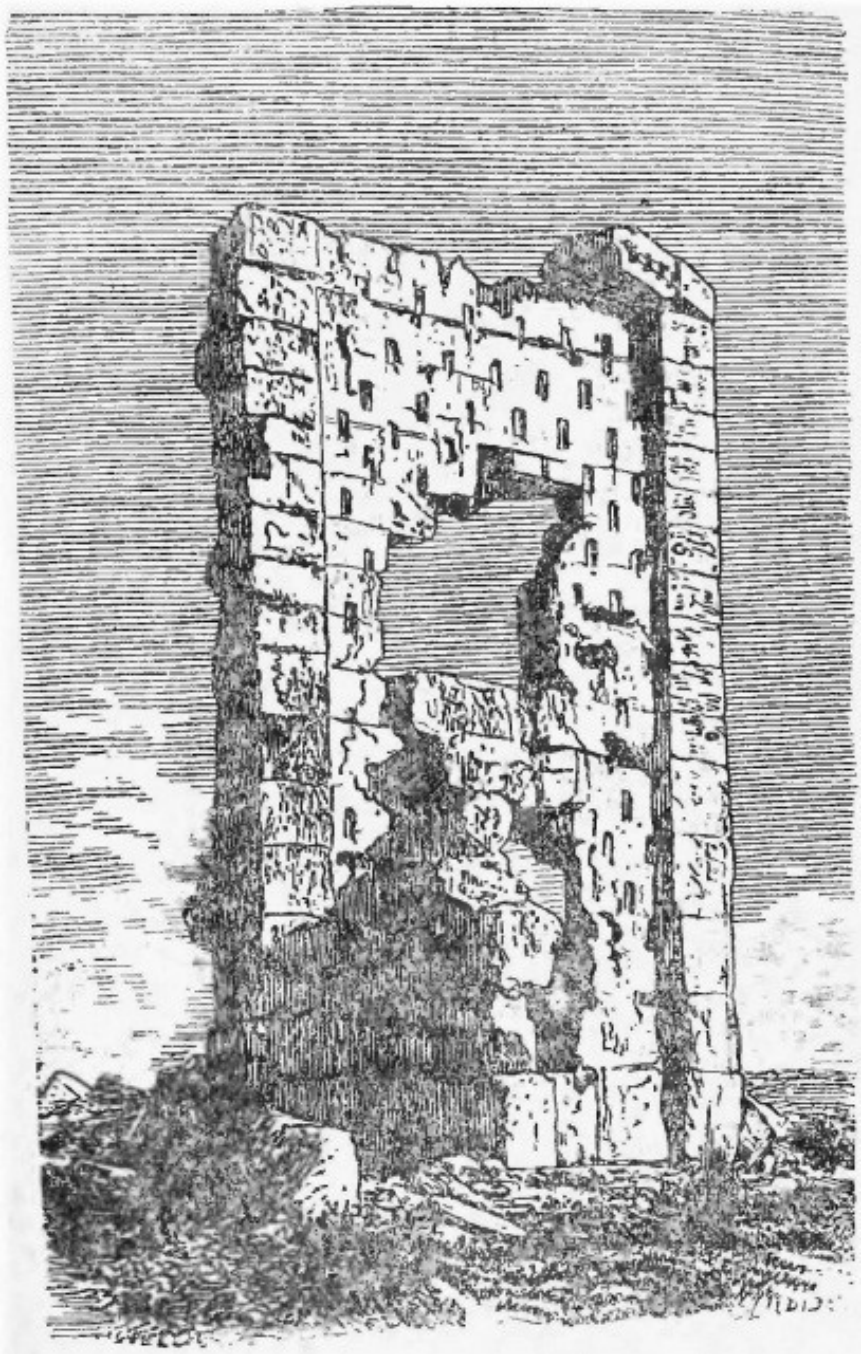

Ruinele grandiosului monument funerar al unui rege persan.

Leul înaripat din Persepolis.

„De-a lungul drumului spre Şiraz se întind ruinele Persepolisului... Aceste monumente, cu inscripţiile lor, mi-au creat noi preocupări, făcându-mă să zăbovesc acolo aproape două săptămâni. Persepolisul, cu operele lui literare lăsate moştenire pe ziduri, unde se deapănă istoria Persiei antice... reclama o nouă verificare a inscripţiilor. Mi-am uşurat munca, studiind în prealabil scrierile cuneiforme. Fără a mă mulţumi însă cu simpla copiere a textelor..., am hotărât să continui să dezgrop alte părţi

ale monumentului Tehti-Djemşid, acoperite încă de pământ. Strădania mi-a fost încununată de succes, căci am găsit o piatră pe care se aflau o serie dc inscripţii cuneiforme“.

Dar în viitor îl aşteptau descoperiri şi mai importante. E drept că pentru aceasta a trebuit să-şi rişte viaţa, căţă- rându-se pe o creastă ameţitoare, unde nimeni nu îndrăznise vreodată să se avânte. Dittel însă n-a dat înapoi.

„Cea mai minunată realizare a mea — citim mai departe — o constituie copierea inscripţiilor din altă parte a Persepolisului, inscripţii care până acum nu au fost văzute de nici un călător. Aceste copii au fost făcute de mine... de pe stânca numită Nakşi-Rustem, unde se bănuie că ar fi mormântul lui Darius. Inscripţiile găsite aici nu au putut fi observate de călători, deoarece au fost săpate la mare înălţime“.

La Persepolis, Dittel a dezgropat şi o statuie mare de marmură, înfăţişând un taur.

Dar inscripţia de la Persepolis era întocmită în trei limbi, cu trei feluri de scriere. Atunci, cum au fost citite celelalte fragmente, scrise tot cu semne cuneiforme, dar mult mai complicate?

ÎNTRE CER ŞI PĂMÂNT, AGĂŢAT DE O FUNIE

Layard a avut o călăuză şi un dascăl cu multă experienţă: pe Henry Rawlinson.

Acesta era mai mare doar cu şapte ani şi avea gradul de locotenent — un grad foarte modest — dar învârtea afacerile cele mai importante. Sub înfăţişarea unui om simplu şi binevoitor, se ascundea un agent experimentat de la Intelligence Service (serviciul de spionaj englez).

Rawlinson se specializase în a urzi intrigi contra Rusiei. Misiunea lui era să asmută Persia şi Afganistanul asupra Rusiei şi, totodată, să provoace neînţelegeri între primele două ţări. Mult s-a mai străduit el ca să aţâţe unele împotriva altora numeroasele neamuri care locuiau în aceste ţări. În acelaşi timp, atenţia lui era concentrată şi asupra popoarelor din Caucaz. Rawlinson acţiona după metoda experimentată de toţi imperialiştii: *Divide et impera*[1]. Aflându-se în serviciul armatei

[1] „Divide şi stăpâneşte”. – N.T.

persane, el lucra intens la organizarea unui complot împotriva guvernului persan, care îi plătea salariul...

Vedere generală a stâncii de la Behistun.

Călătorind prin ţară, atenţia lui Rawlinson a fost atrasă de o stâncă, înaltă de aproape o mie de metri, care se ridica singuratică spre cer, pe drumul de la Kermanşah (Persia) spre Bagdad. Era faimoasa stâncă de la Behistun. Creasta ei zimţată se pierdea în nori. „O creaţie a naturii, o creaţie sălbatică şi ciudată — gândi Rawlinson, zărind de la mai mulţi kilometri silueta impunătoare a stâncii masive. Stă aici ca o cetate inexpugnabilă“.

Dar iată că drumul coteşte brusc şi s-ar părea că stânca s-a întors cu faţa către el; atunci, Rawlinson desluşi statuia unui uriaş înconjurat de vreo zece statui mai mici. „Ce mână de voinic a tăiat în stâncă, la o sută de metri înălţime, aceste sculpturi?“ — se minună el.

Apropiindu-se cât mai mult de muntele de piatră, putu să vadă limpede că deasupra figurilor se aflau inscripţii cuneiforme. Erau mii şi mii. „Un întreg număr ilustrat din «Times» tăiat în stâncă“. Şi zâmbi la gândul acesta. „Câte povestiri interesante conţine, desigur, acest manuscris de piatră! Doar nu degeaba a fost săpată inscripţia aici, în inima ţării, pe un drum comercial şi militar atât de umblat...“.

Datorită funcţiei sale, Rawlinson avea de-a face de multe ori cu documente secrete. Fără prea mare greutate, el găsea cheia

oricărui cifru, oricât de dificil ar fi fost acesta. „Mai devreme sau mai târziu, tot voi citi această inscripţie“ — a hotărât Rawlinson.

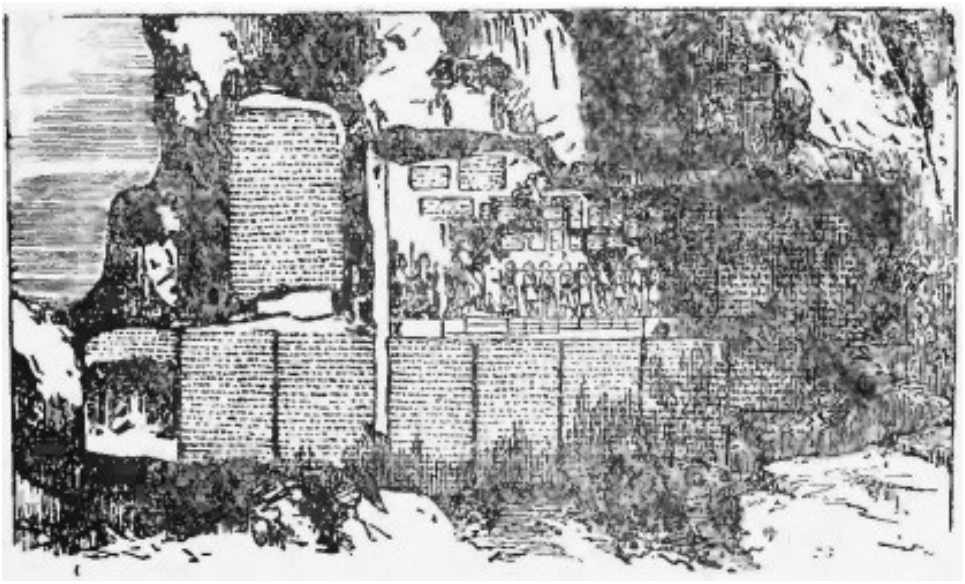

Inscripţii cuneiforme pe stânca de la Behistun.

Şi-a luat binoclul şi a cercetat vreme îndelungată uriaşul panou de piatră. „Dar, de fapt, această inscripţie nici nu este tăiată în piatră, ci se compune dintr-o mulţime de plăci dreptunghiulare. Se vede limpede conturul fiecăreia. Oare cum au putut fi ridicate la o înălţime atât de mare?“

Fire de aventurier, el era bucuros că se ivise prilejul să-şi încerce agilitatea şi forţa; de aceea, se hotărî să se caţere cu orice preţ până în vârful stâncii. Merita să rişte. Rawlinson ştia prea bine cât de mult crescuse în acea epocă interesul faţă de antichitatea Orientului. Ştia că oamenii de ştiinţă vânează cu asiduitate texte vechi. Era o ocazie binevenită să-şi creeze o nouă faimă. Descifrând aceste scrieri, ar fi devenit o personalitate marcantă, ar fi ajuns vestit. Dar, pentru a-şi atinge scopul, trebuia în primul rând să intre în posesia inscripţiei de la Behistun.

Gândul acesta nu i-a mai dat pace. Cum avea o clipă liberă, punea şaua pe cal şi o pornea în goană spre stânca de la Behistun. El a observat că puţin mai jos, sub inscripţie, se află o

parte mai ieşită în afară. „Acolo poţi să te caţeri şi să copiezi textul...“.

Riscând să-şi frângă gâtul, Rawlinson a escaladat peretele abrupt, agăţându-se cu mâinile şi cu picioarele de orice piatră. Când a ajuns la pragul stâncos, a constatat că acesta formează o cărare destul de largă, care însoţea aproape întreaga inscripţie. Iar inscripţia era uriaşă — număra 20 de metri în lungime şi 7 metri în înălţime.

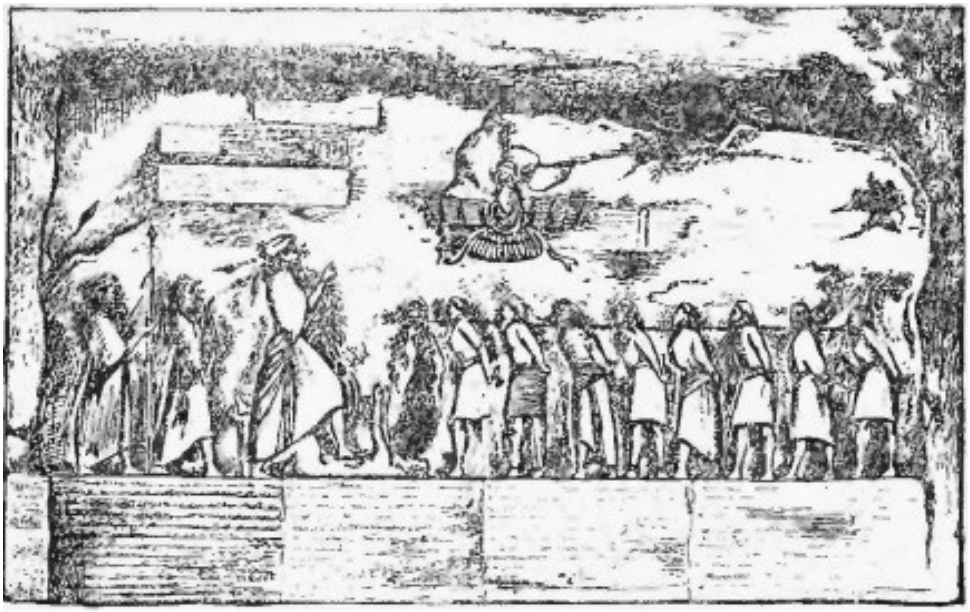

Relief pe stânca de la Behistun. Prizonierii sunt aduşi în faţa regelui persan Darius.

Înaintând pas cu pas de-a lungul inscripţiei, el a copiat cu minuţiozitate fiecare semn. Au trecut săptămâni, au trecut luni, şi caietul său de note se umplea mereu cu alte rânduri. Cunoscând lucrările lui Grotefend, Burnouf şi Lassen, Rawlinson a putut să-şi dea seama, fără prea multă bătaie de cap, că şi aici sunt prezente cele trei feluri de scriere, ca şi la Persepolis. Dar de astă dată nu mai erau doar 20 de cuvinte — cele de care dispusese Grotefend —şi nici bucăţi de tăbliţe sparte, ca cele din colecţia lui Rich, ci 400 de rânduri de scriere cuneiformă, fiecare lung de 20 de metri. O adevărată comoară! Şi el — unicul ei proprietar. Ce-i drept, inscripţia de la Behistun încă nu fusese

copiată în întregime; cu timpul însă, această treabă urma să fie dusă la bun sfârşit.

Dar Rawlinson se înşela amarnic crezând că el este singurul posesor al inscripţiei. Cu patru ani înaintea lui, stânca de la Behistun fusese vizitată de V. F. Dittel. Legat fiind de intinerariul rigid al călătoriei, savantul rus nu a putut să zăbovească prea mult aici. Dar Dittel a apreciat la justa ei valoare importanţa stâncii de la Behistun, numind-o monument „la fel de preţios ca şi primele monumente ale Persiei“.

Şi pe el l-au interesat drumurile de comunicaţie care trec prin faţa Behistunului. „Am luat seama şi la topografia locului — scrie Dittel — locul acesta având o deosebită importanţă în stabilirea căilor pe care le-au parcurs armatele în antichitate, cu prilejul campaniilor militare...“.

Au trecut anii. Ani furtunoşi pentru Rawlinson, care era aruncat de colo până colo. Fiind demascat ca principalul organizator al unui complot împotriva guvernului persan, el a fost destituit din funcţia sa oficială de instructor militar în armata persană. Din Persia, i s-a indicat să se îndrepte spre Irak. Numai din când în când, în puţinele ore libere, putea să se mai ocupe de inscripţia de la Behistun.

Îi venea din ce în ee mai greu să-şi continue munca de copist. Unele rânduri erau cu neputinţă de ajuns.

Cu mare greutate a reuşit să ridice o scară lungă până la pragul îngust şi stâncos. Apoi, şi-a văzut mai departe de copiat, tot schimbându-şi poziţia: deplasa neîncetat scara de-a lungul cărării şi se cocoţa pe ultimele trepte de sus... Însoţitorilor săi le era frică să privească cum de pe scara fragilă, aşezată aproape vertical, căutând să-şi menţină mereu echilibrul, el copia semn după semn în caietul de notiţe. Exhibiţiile sale aminteau un număr acrobatic primejdios de circ, care se execută numai cu o plasă de siguranţă întinsă dedesubt.

Dar veni şi clipa când nici scara nu-i mai putea fi de vreun folos. Cărarea se sfârşea...

Cinstea de a copia cele mai inaccesibile fragmente ale inscripţiei de la Behistun a revenit unui băieţaş curd, necunoscut. El a izbutit să facă ceea ce depăşea puterile lui Rawlinson.

Legănându-se pe o frânghie, flăcăiaşul a sărit din colţ în colţ de piatră, până a ajuns la locul dorit. Aici a bătut o pană de lemn într-o crăpătură de stâncă, a legat de ea o scară ce-i fusese întinsă de jos, s-a cocoţat pe trepte şi s-a apucat de treabă.

Peste inscripţie, el aşternea foi groase de carton umezit, devenit astfel extrem de plastic, şi le presa cu putere, obţinând conturul precis al semnelor cuneiforme.

De câteva ori a trebuit sa zboare deasupra abisului, ca să imprime conturul tuturor semnelor. Singurele puncte de sprijin în timpul zborului erau penele de lemn, care foarte uşor puteau să iasă din crăpăturile stâncii...

Astfel, în anul 1847, inscripţia de pe stânca de la Behistun a fost copiată în întregime. În sfârşit, în mâinile lui Rawlinson se afla lucrul pentru care luptase vreme de 12 ani. El se hotărî ca de pe urma acestor semne să tragă cele mai mari foloase cu putinţă.

MANEVRELE LUI RAWLINSON

Textul inscripţiei de la Behistun conţinea circa 200 de nume proprii şi denumiri geografice, ceea ce dădea posibilitatea ca alfabetul limbii persane din antichitate să fie cunoscut de la prima la ultima literă, ba chiar mai mult decât atât, să poată fi citită orice scriere cuneiformă. Dar, pentru aceasta, trebuia în primul rând ca textul întregii inscripţii să fie publicat, lucru care nu intra în planurile lui Rawlinson, căci atunci el nu ar fi mai fost singurul ei posesor ci s-ar fi văzut silit să împartă gloria descifrării cu alţii.

De aceea, Rawlinson a recurs la mijloace necinstite. Întârziind cât mai mult cu putinţă publicarea textului, el încerca să afle de la Burnouf, Lassen şi alţi savanţi metodele utilizate de ei în descifrarea cuneiformelor. Rawlinson s-a folosit din plin de materialele lor; în schimb, el nu numai că nu le comunica nimic din rezultatele obţinute, dar trecea sub tăcere absolută o serie de date care i-ar fi ajutat pe ceilalţi să evite o mulţime de greşeli, de greutăţi, să-şi cruţe puterile irosite în zadar şi să nu-şi piardă timpul.

La un moment dat, oamenii de ştiinţă din întreaga lume au început să ceară din ce în ce mai insistent publicarea inscripţiei de la Behistun. Pretextele invocate de Rawlinson nu-şi mai aveau rostul. Şi, atunci, a fost obligat să se predea.

Dar în lucrarea publicată de el nu apărea nimic care să contribuie la elucidarea vechiului text persan. Ba mai mult decât atât, Rawlinson a încercat să-şi însuşească gloria altora,

atribuindu-şi o seamă de descoperiri, care în realitate nu-i aparţineau.

Hinks a constatat că unele consoane din vechiul alfabet persan se scriau în mod diferit, în funcţie de vocala care urma după ele. Rawlinson a aflat acest lucru dintr-o scrisoare primită de la un profesor din Anglia, după ce propria-i lucrare fusese expediată la Londra.

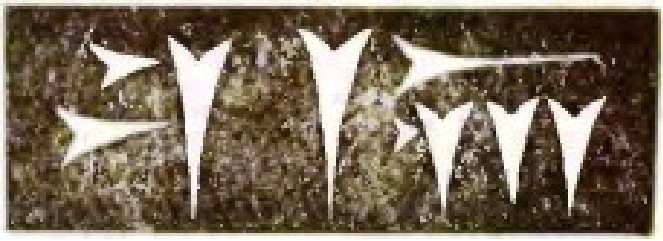

Semne cuneiforme dintr-o inscripţie de pe stânca de la Behistun.

Fără să piardă o clipă, el a întocmit de îndată un „supliment“ la lucrare, comunicând Londrei „descoperirea sa“, descoperire ce semăna ca două picături de apă eu cele constatate de Hinks.

Elamit.

A izbucnit un scandal. Rawlinson a fost acuzat de plagiat, dar a ştiut să se strecoare în mod abil deoarece prevăzuse din timp această eventualitate şi îşi luase toate măsurile, falsificând ştampila poştei.

Pe această bază, el a „dovedit“ că „suplimentul“ său a fost expediat din Bagdad înainte de primirea scrisorii trimisă din Londra.

Savanţilor nici prin cap nu le trecea că pentru colegul lor Rawlinson, falsificarea ştampilelor şi a semnăturilor era o îndeletnicire atât de obişnuită, încât nu prezenta nici o dificultate.

Abia cu mulţi ani mai târziu, taina a fost dată la iveală şi înşelăciunea a ieşit în vileag.

TAINELE SCRIERII BABILONIENE

Oricum publicarea integrală (ce-i drept, cu o mare întârziere) a inscripţiei în trei limbi de la Behistun a permis ca descifrarea altor scrieri cuneiforme să avanseze cu repeziciune.

După persana veche, i s-a dat de rost scrierii asiro-babiloniene, cu toate că avea peste 400 de semne. În ceea ee priveşte însă scrierile din partea a doua a inscripţiei, scrieri care numărau doar vreo sută de semne, descifrarea lor a trebuit amânată pentru un timp. Citirea semnelor din partea a doua a inscripţiei de la Behistun nu cerea prea multă bătaie de cap. În schimb, înţelegerea textului era un lucru mult mai dificil. Savanţii nu cunoşteau nici o limbă care să fie înrudită cu cea în care fusese scris acest fragment al inscripţiei. Au trecut zeci de ani până când aceste scrieri au fost descifrate, stabilindu-se totodată că ele aparţin limbii elamite.

...În partea de sud-vest a podişului iranian a trăit o dată un popor războinic — elamiţii. Limba pe care o vorbeau ei s-a menţinut până la mijlocul primului mileniu din era noastră. Ea a continuat să fie vorbită şi după ce Elamul a încetat să mai existe ca stat independent, fiind anexat la Imperiul Persan. Ulterior, elamiţii s-au amestecat cu persanii şi şi-au uitat limba maternă.

Trecând la descifrarea celei de-a treia părţi a inscripţiei de la Behistun, cercetătorii au stabilit curând că semnele care intră în componenţa acestui fragment coincid cu scrierile de pe basoreliefurile şi de pe tăbliţele de lut găsite cu prilejul săpăturilor de la Khorsabad, Nimrud şi Kuiundjik.

Asirian.

Se ştia că în locurile unde au fost făcute săpăturile, a trăit cândva un popor războinic — asirienii, iar puţin mai spre miazăzi — babilonienii şi chaldeenii. Nespus de mult s-au bucurat oamenii de ştiinţă când, printre numele proprii din textul de pe stânca de la Behistun, au apărut nume asiro-babiloniene, cunoscute de mult din scrierile lui Herodot. Era o descoperire foarte importantă.

Chaldeean.

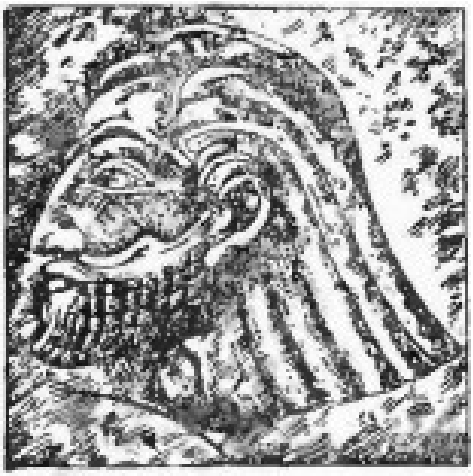

Arab.

Comparând evenimentele istorice şi numele proprii, savanţii au stabilit că asirienii, chaldeenii şi babilonienii au fost semiţi. Prin urmare, ei vorbeau una din limbile semitice. Multe din aceste limbi — araba, ebraica veche, arameica, siriana şi altele — erau bine cunoscute, ceea ce a uşurat mult studiul limbii asiro-babiloniene.

Să ne închipuim că un savant cunoaşte bine limbile rusă, ucraineană, bielorusă, bulgară şi cehă, dar nu ştie polona. Putem spune dinainte că o va învăţa foarte repede, deoarece această limbă face parte şi ea din familia limbilor slave. Aşa s-a întâmplat şi cu asiro-babiloniana.

Numai că descifrarea scrierii asiro-babiloniene a mers mult mai greu. Oamenii de ştiinţă nu mai ştiau cum să-i dea de rost.

Într-adevăr, cum să explici un lucru atât de ciudat, când aceeaşi silabă poate fi redată prin diferite semne şi, invers, acelaşi semn poate fi citit în mai multe feluri?! Aşa, de pildă, silaba „li“ poate fi scrisă în cinci feluri deosebite.

De asemenea, semnul se citeşte uneori „tam“, alteori „par“, câteodată „lah”, iar altădată „hiş“. Şi tot acelaşi semn redă sensul unui cuvânt întreg, ca, de exemplu, „şamşu“ (soare) sau „umu“ (ziuă).

Mult i-au încurcat pe savanţi şi acele semne aşa-zise mute. Textul arăta clar că ele nu trebuie citite, că n-aveau ce căuta acolo.

Poate sunt semne de punctuaţie — virgulă sau punct? Nici gând de aşa ceva! Textul asiro-babilonian era scris în continuare, fără spaţii libere fără semne de punctuaţie şi chiar fără acea pană înclinată — semnul despărţitor de cuvinte, întâlnit în persana veche. La rândul său, şi acest fapt îngreuia descifrarea.

Încercaţi, de pildă, să citiţi următoarea propoziţie.

Larândulsăuşiacestfaptângreuiadescifrareaîncercaţidepildăsăcitiţiurmătoareapropoziţie.

Oricare dintre noi va ezita câteva clipe, deşi cunoaşte la perfecţie şi literele, şi cuvintele, şi limba, ba mai mult decât atât, chiar şi fraza îi este cunoscută: doar aţi citit-o puţin mai sus.

Închipuiţi-vă însă că în acest text neîntrerupt mai sunt introduse anumite cuvinte care răstoarnă orice înţeles, dând astfel naştere la o harababură întreagă. Să presupunem că aţi întâlni următorul text:

Trei fete femei sub fereastra de lemn
Au ţesut seara târziu.
„Dacă aş fi femeie regină”
– Spune o femeie fată –
„Atunci pentru întrega lume creştinată
Aş pregăti o masă de mâncare, îmbelşugată”.

Fără prea mare greutate vă veţi da seama că sunt de prisos aici cuvintele „femeie“, „de lemn“, „de mâncare“. Ele distrug întreaga structură a minunatei poezii a lui Puşkin[1].

Oamenii de ştiinţă care s-au ocupat cu descifrarea scrierii cuneiforme şi-au bătut capul vreme îndelungată ca să poată înţelege de unde a apărut acest surplus de semne şi de ce este nevoie de ele. Cu atât mai mult cu cât, în anumite cazuri, ele nu erau inutile, nu puteau fi scoase din frază, fără ca aceasta să nu-şi piardă sensul.

[1] Este vorba de primele versuri din basmul lui Puşkin *Povestea ţarului Saltan*, apărut în traducere românească în 1954 (Ed. Cartea Rusă, vol. I). În versiunea română, textul este, firşte, redat în traducere poetică; aici se reproduce, pentru nevoile exemplificării, textul literal.

Nenumărate taine ascundea scrierea cuneiformă asiro-babiloniană. Dar, până la urmă, oamenii de ştiinţă au dezlegat toate misterele acestei scrieri dificile şi astăzi ei citesc curent textele asiro-babiloniene.

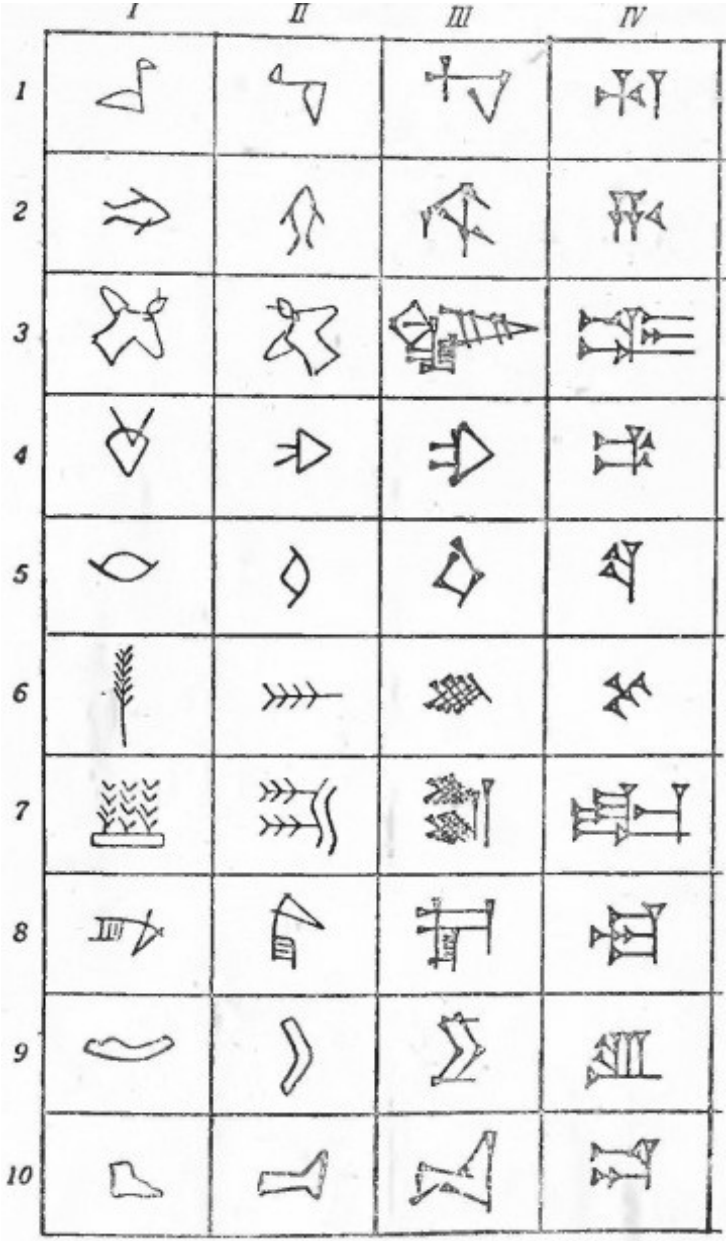

Trecerea succesivă de la scrierea ideografică la cea cuneiformă:
I – Cea mai veche scriere ideografică; II – Aceeaşi scriere, întrucâtva schematizată şi rotită cu 90^0; III – Scrierea cuneiformă antică; IV – Scrierea cuneiformă de mai târziu.

S-a stabilit că scrierea cuneiformă nu a fost inventată nici de asirieni, nici de babilonieni, ci de un popor mult mai vechi, şi anume de sumerieni — pentru cercetarea culturii şi istoriei cărora M. V. Nikolski nu a precupeţit nimic. Această scriere îşi trage obârşia din adâncul mileniilor de pe vremea când oamenii încă nu scriau, ci desenau. Dacă voiau să scrie cuvântul „casă," desenau o casă, dacă doreau să scrie „oaie", desenau o oaie. Erau cuvinte-desene.

Dar cu asemenea „cuvinte" poţi să comunici prea puţine lucruri. Cum să redai, de pildă, o acţiune: „a merge", „a plânge", „a vîsli"?

Iată că mijlocul a fost găsit. Reprezentarea schematică a două picioare în mişcare însemna „a merge", un ochi din care curg lacrimi „a plânge", iar două mâini ţinând o vâslă „a vâsli".

Dar şi această modalitate era departe de a fi perfectă, întrucât nu se puteau reda timpul acţiunii (am mers, merg, voi merge...), pronumele (eu, tu, el, al meu, al tău, al lui...), cazurile declinării (casa, al casei, casei...), noţiunile abstracte (bunătate, tinereţe, adevăr...) şi încă multe altele. Aşa, că, încetul cu încetul, desenul începe să se transforme în scriere, pentru a comunica înţelesul exact al cuvântului — proces foarte complicat care durează îndelung.

Pe de o parte, desenul se simplifică. „Casa", „omul", „pomul", „vaca" încep să fie reprezentate schematic, prin câteva trăsături. În cele din urmă, aceste „desene" îşi pierd orice asemănare cu obiectele pe care le reprezintă. Cu toate acestea, oamenii citesc fără greş: „casă", „om", „pom", „vacă".

Pe de altă parte, sensul cuvântului scris se desparte de ceea ce reprezintă desenul: „ca-să" este acum întrebuinţat cu valoare de simple silabe în cuvinte complexe, cum ar fi, de pildă, „CĂSĂtorit", „aCASĂ" şi aşa mai departe. În acelaşi timp, casa continuă să fie casă, adică să reprezinte noţiunea de locuinţă.

În prezent, posibilitatea de a reda gândurile prin intermediul scrisului este mult mai largă. Adăugând un semn-silabă la altul, se obţin cuvinte noi. Aşa, de exemplu, din cuvintele „tort" şi

„ură“ se poate forma un cuvânt cu desăvârşire nou — „tortură“, iar din cuvintele „om“ şi „oară“ — cuvântul „omoară“.

Se înţelege de la sine că în ce priveşte sensul, noile cuvinte nu mai au nici o legătură cu cele din care s-au format, după cum nici cuvântul „tortură“ nu mai are nimic comun în privinţa sensului cu cuvintele „tort“ şi „ură“.

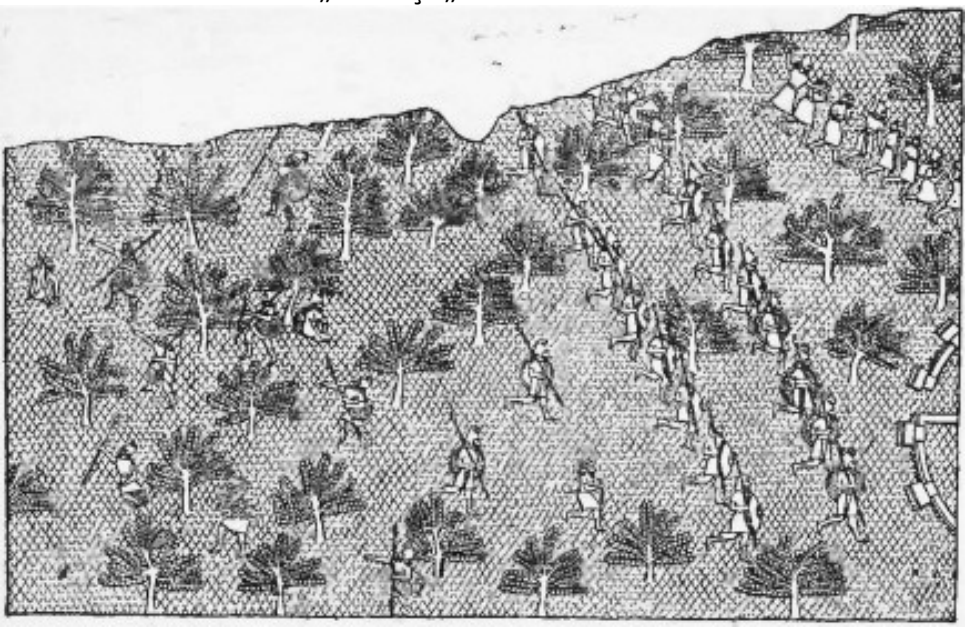

Războinici asirieni într-o regiune muntoasă.
Fragment dintr-un basorelief.

Preluînd de la sumerieni scrierea lor, babilonienii şi asirienii o citeau în două feluri: şi în sumeriană, şi în asiro-babiloniană. Cuvântul „casă“ suna în sumeriană „ă“ şi era reprezentat prin semnul . Şi babilonienii, şi asirienii au început să întrebuinţeze acest semn atât pentru a reda sunetul „ă“ cât şi pentru a scrie cuvântul „casă“ — în limba asiro-babiloniană „bitu“. Şi iată cum, semnul respectiv a căpătat o funcţie multiplă si a început să fie citit altfel.

Dar dacă semnul ar fi avut numai două înţelesuri („ă“ şi „bitu“), atunci descifrarea scrierii asiro-babiloniene ar fi fost un lucru destul de simplu. În realitate, acest semn avea pe puţin încă alte patru sensuri: „bit“, „pit“, „bid“ şi „pid“.

De unde au apărut acestea?

Babilonienii au renunţat la terminaţia accentuată „u“ de la „bitu“, obţinând o nouă silabă — „bit“. Celelalte silabe — „pit“, „bid“, „pid“ — au apărut prin consonanţă. Aşa, de pildă, noi scriem „dezgheţ“ dar pronunţăm „desgheţ“, sau scriem „izbă“, dar pronunţăm „isbă“. Babilonienii au stabilit „desgheţ“ şi „isbă“, folosindu-le alături de „dezgheţ“ şi „izbă“.

Acum e lesne de înţeles de ce unul şi acelaşi semn poate fi citit în mai multe feluri.

Dar cum s-a întâmplat că acelaşi sunet a început să fie reprezentat prin semne diferite?

Scenă de luptă.
Detaliu de pe un basorelief.

Oamenii de ştiinţă au stabilit şi acest lucru.

Să luăm, de pildă, cuvântul „coastă“. Dacă nu apare inclus într-un text, nu se poate spune despre ce anume este vorba — este vorba de osul care porneşte din coloana vertebrală, sau de o porţiune de pământ, de pildă, spălată de apele mării? Aceste cuvinte sunt omonime, adică se pronunţă la fel, dar au înţelesuri deosebite.

În limba sumeriană au existat foarte multe omonime. De exemplu, sunetul „a“ înseamnă şi apă, şi mână. La început se desena şi una, şi alta, deci posibilitatea de a fi confundate era exclusă. Dar mai târziu, când semnul a început să nu mai semene cu desenul iniţial din care a luat naştere, el a fost utilizat şi pentru redarea sunetului „a“, nu numai a cuvintelor „apă“ şi

„mână“. Astfel, acelaşi sunet a putut să fie reprezentat în mod diferit.

Dar de unde au apărut cuvintele „mute“ şi ce rol au jucat ele în scriere? Rolul lor era deosebit de important, deoarece uşurau cititul. Având de-a face cu un număr atât de mare de semne (după cum am mai spus, erau peste 400), fiecare putând fi citit în mai multe feluri, nu era de loc greu să te încurci în acest câmp presărat cu cuneiforme. Pentru a înlătura dificultatea, se utilizau cuvinte-determinanţi, cuvinte-obiecte. Ele indicau grupa din care făcea parte cuvântul respectiv, ceea ce uşura considerabil cititul. Determinantul era aidoma unui semnalizator care atrăgea luarea-aminte a cititorului: atenţiune, urmează denumirea obiectului, denumirea ţării, a râului, a oraşului, denumirea unui anumit animal şi aşa mai departe.

Aşadar, acum ne putem da seama de ce asirienii, dacă s-ar fi apucat să transcrie cu semne cuneiforme versurile lui Puşkin prezentate mai sus, ar fi pus alături de cuvintele „fată“ şi „regină“ determinantul „femeie“, alături de cuvântul „fereastră“ — cuvântul „lemn“, iar alături de cuvântul „masă îmbelşugată“ — cuvântul „mâncare“. De asemenea, determinanţii puteau precede substantivele: nume de ţări, oraşe, râuri, precum şi nume de animale, plante, ustensile şi multe altele.

O dată cu trecerea timpului, cuvintele-determinanţi au rămas neschimbate, dar ele nu mai prezentau caracteristicile acelui lucru la care se refereau. Uneori se ajungea chiar la situaţii nespus de ciudate.

Aşa, de pildă, în manuscrisele regilor asirieni se pomeneşte de obicei despre prada luată de aceştia. Printre altele sunt enumerate paturi din fildeş, şi pumnale de aur, dar precedate de determinantul „lemn“. De altfel, chiar aşa şi scrie: „lemn paturi din fildeş“, „lemn pumnale de aur“.

Lucrul nu trebuie să ne mire, deoarece a fost o vreme când paturile şi pumnalele se făceau din lemn. Dar viaţa si tehnica merg înainte. Au apărut obiecte din aur, din argint, fier, fildeş, dar determinantul, conform unei tradiţii, a rămas tot acelaşi — „lemn“.

UN EXAMEN PENTRU SAVANŢI

Descifrarea scrierii cuneiforme nu a reprezentat munca unui singur savant. Numai datorită eforturilor depuse de nenumăraţi cercetători din diferite ţări au putut fi învinse uriaşele piedici ce stăteau în calea descifrării unuia dintre cele mai dificile sisteme de scriere. Ani de-a rândul, oamenii de ştiinţă şi-au bătut capul cu aceste probleme, până când, în cele din urmă, au izbutit să vină de hac complicatei scrieri asiro-babiloniene.

Dar nu toţi le dădeau crezare. Se găseau unii care nu recunoşteau asiriologia drept o ştiinţă şi puneau la îndoială posibilitatea unei descifrări exacte.

— Voi nu citiţi textele, ci ghiciţi ce scrie în ele — li se spunea asiriologilor. Iată un teren propice pentru desfăşurarea fanteziei. Fiecare poate traduce după cum îl taie capul.

O întâmplare a făcut să se pună capăt neîncrederii manifestate faţă de asiriologie ca ştiinţă.

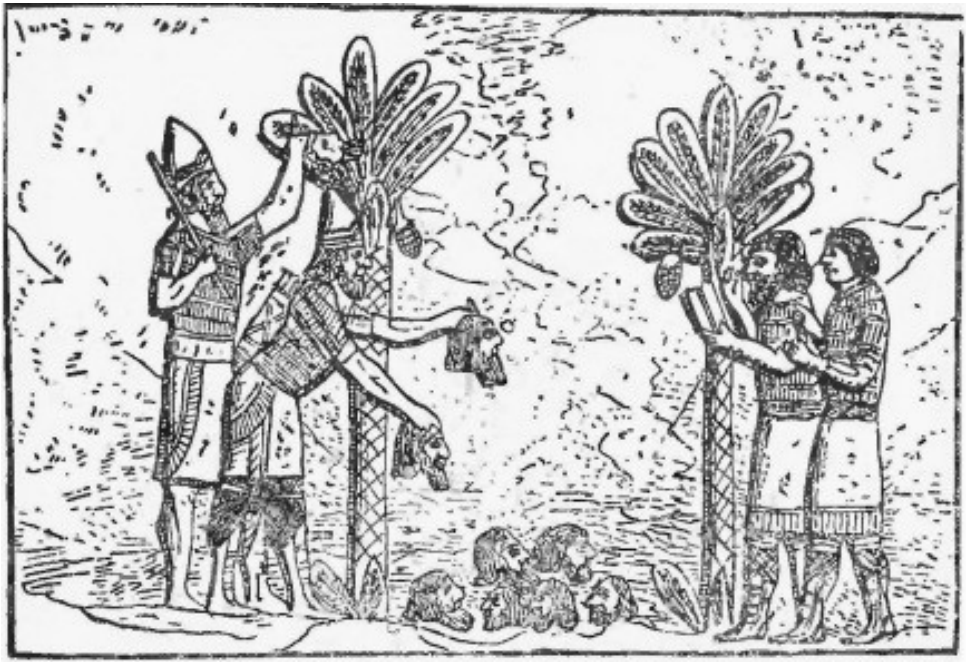

Numărarea capetelor tăiate ale duşmanilor.
În dreapta – scribul care ţine evidenţa.

În anul 1857, s-au întâlnit la Londra, în mod cu totul întâmplător, patru asiriologi de naţionalităţi diferite, bine

cunoscuţi în toată lumea. Acestora le-au fost înmânate copii după o inscripţie necunoscută, urmând ca ei să stabilească cui aparţine inscripţia, la ce epocă se referă, precum şi să dea o traducere cât mai corectă. Singura condiţie ce s-a pus a fost ca fiecare să lucreze pe cont propriu, fără a comunica nimic celorlalţi.

În ziua fixată, în faţa unei comisii alcătuite din oamenii cei mai competenţi, au fost deschise patru plicuri sigilate, dându-se la iveală patru texte traduse ale respectivei inscripţii cuneiforme. Savanţii au comparat cuvânt cu cuvânt, rând cu rând, traducerile ce le-au fost prezentate. Cu uimire şi bucurie, comisia şi mulţimea de spectatori se convingeau că traducerile aproape coincideau. Deosebirile au constat doar în amănunte lipsite de importanţă, în nuanţe de stil.

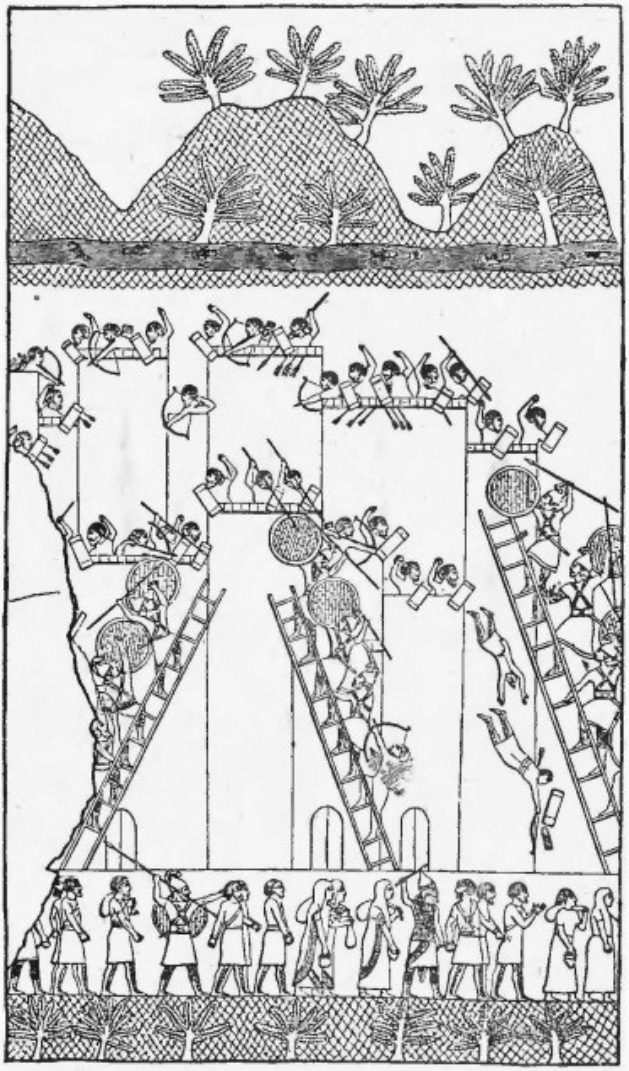

Soldaţi asirieni iau cu asalt o cetate vrăjmaşă.
Jos – prizonierii sunt duşi în convoi.

Lucrul se înţelege de la sine. Daţi un text în limba franceză, germană sau engleză mai multor traducători experimentaţi, şi fiecare va prezenta varianta lui. Cu toate că textele se vor deosebi între ele, traducerea în sine va fi corectă.

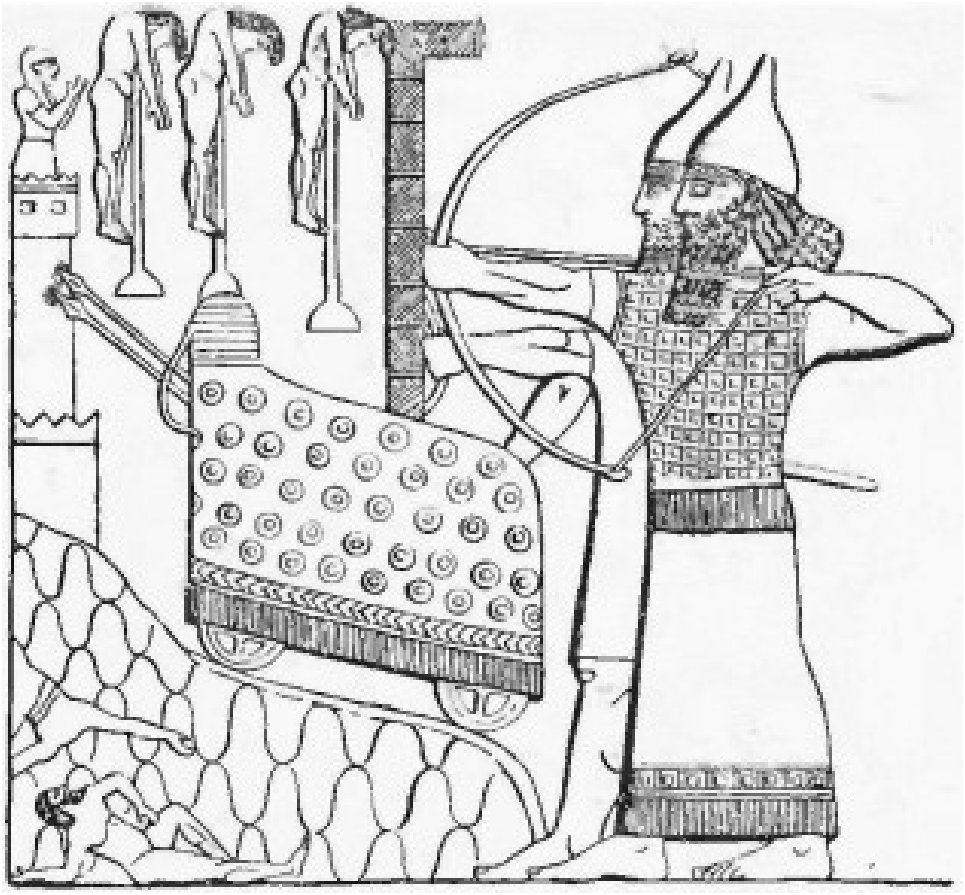

Distrugerea zidului cetăţii cu un berbec, ridicat pe un rambleu. *În depărtare se văd siluetele prizonierilor traşi în ţeapă.*

Textul care a servit la examinarea savanţilor aparţinea regelui asirian Tiglatpalassar I, care a trăit în secolul al XII-lea î.e.n. Este un manuscris ce conţine multe amănunte cu privire la primii patru ani de domnie ai acestuia. Documentul zugrăveşte campaniile militare, cotropirea unor pământuri străine, pedepsirea răzvrătiţilor. Regele se laudă cu victoriile sale asupra unor vecini mai slabi:

„Ca o furtună m-am îndreptat eu asupra vrăjmaşilor. Cu trupurile lor am umplut văile munţilor. Le-am tăiat capetele. Am năruit zidurile oraşelor lor. Am luat sclavi, averi, comori nenumărate... Oraşele le-am hărăzit flăcărilor nesăţioase, le-am

nimicit, le-am prefăcut în mormane de ruine...“ Cu astfel de fapte „măreţe“ este plin tot manuscrisul. Dacă s-ar fi potrivit numai două-trei rânduri, s-ar mai fi putut crede că la mijloc este doar o simplă coincidenţă fericită. Dar când zeci şi sute de rânduri ale unui text complicat semănau atât de bine unele cu altele, nu mai putea fi vorba de o coincidenţă întâmplătoare. Era evident că asiriologii c i t e a u scrierea cuneiformă.

La fiecare pas, asiriologia — tânăra ştiinţă care abia se născuse — obţinea noi şi strălucite victorii.

Astfel, Rawlinson a citit în analele unui alt rege asirian, Aşşurbanipal, că acest suveran poruncise ca la izvoarele Tigrului să se sculpteze în stâncă imaginea lui alături de aceea a unui strămoş îndepărtat — regele Tiglatpalassar. Întâmplarea a făcut ca în acea vreme să se afle acolo un călător căruia Rawlinson i-a scris: „Căutaţi pe stânci chipurile a doi regi“. Şi într-adevăr, basoreliefurile au fost curând descoperite chiar în locul indicat în manuscris. Era cu neputinţă ca cineva să-şi închipuie că au fost găsite imaginile altor doi regi, şi nu a celor indicaţi, deoarece inscripţiile de pe basoreliefuri pomeneau şi numele: Aşşurbanipal şi Tiglatpalassar.

Un sprijin neaşteptat a primit asiriologia din partea unei ştiinţe, cu care, aparent, nu avea nici o legătură. Este vorba de astronomie.

Cercetându-se tăbliţele găsite la Kuiundjik, s-a constatat că în unele fragmente se vorbeşte despre corpurile cereşti. Au fost trimise copii după aceste tăbliţe unui renumit astronom care cunoştea scrierea cuneiformă. Din sutele de fragmente citite, acesta a ales trei, care, după părerea sa, alcătuiau un singur text.

În sprijinul afirmaţiilor sale vorbeau calculele astronomice făcute de dânsul.

Astronomul a comunicat concluziile la care ajunsese, la British Museum, unde erau păstrate tăbliţele. Mare a fost însă uimirea oamenilor de ştiinţă când, apropiind cele trei cioburi de lut, au văzut că ele se potrivesc unul cu altul şi formează o singură bucată, ca şi cum tăbliţa nici n-ar fi fost spartă.

Regele Hamurrabi (în stânga) primeşte legile din mâinile lui Şamaş, zeul soarelui şi al dreptăţii.
Relief în partea superioară a unei coloane de bazalt.

Renumitul chimist rus Dmitri Ivanovici Mendeleev a prezis existenţa unor elemente chimice, necunoscute încă. Mai mult decât atât, el a descris amănunţit proprietăţile lor, a determinat greutatea lor atomică şi greutatea specifică de parcă le-ar fi văzut cu propriii săi ochi şi le-ar fi cercetat în laboratorul său. Au trecut numai câţiva ani, şi noi elemente necunoscute au fost descoperite. Iar proprietăţile lor s-au dovedit a fi tocmai aşa cum le-a descris Mendeleev.

Studiind mişcarea planetei Uranus, astronomul Leksel din Petersburg a constatat că drumul ei nu coincide întocmai cu cel care reiese din calculele teoretice. Unde este nepotrivirea? Abaterea era într-adevăr neînsemnată, dar trebuia totuşi să existe o cauză. Atunci el a emis ipoteza că vina o poartă o planetă necunoscută, sub a cărei putere de atracţie Uranus se abate din traiectoria sa descrisă în jurul Soarelui. Matematicianul francez Leverrier s-a apucat să verifice calculul. În urma unor socoteli complicate, el a stabilit locul unde trebuie să se afle la un moment dat pe bolta cerească planeta necunoscută. Care a fost rezultatul? În anul 1846, astronomul german Galle a descoperit chiar în acel loc, cu ajutorul unui telescop puternic, planeta necunoscută până atunci. Era vorba de planeta Neptun. Apreciind aşa cum se cuvine această întâmplare excepţională, Fr. Engels a scris că Neptun a fost descoperit „în vârful peniţei“.

Aceste uimitoare exemple de previziune ştiinţifică îţi vin fără voie în minte când afli cum au fost date la iveală legile existente în Babilonul antic. Şi aici a existat o oarecare previziune ştiinţifică, dar în mai mică măsură.

În mormanul tăbliţelor de lut s-au găsit unele bucăţi care conţineau fragmente din aceste legi. Rawlinson a ajuns la concluzia că legiuitorul ar fi Aşşurbanipal, deoarece s-au descoperit în palatul acestuia. Dar un alt asiriolog — Delich — cercetând cu atenţie documentele, a conchis că lucrurile stau cu totul altfel.

— Aceste legi nu sunt opera asirienilor, ci a babilonienilor. Ele au fost întocmite cu o mie de ani şi mai bine înainte de naşterea lui Aşşurbanipal. Autorul acestor legi este marele rege Hammurabi. Fără îndoială că există o întreagă culegere de legi, un adevărat cod.

După trei ani, arheologii au descoperit o coloană de bazalt negru, pe care se aflau scrise 282 de articole de lege, opera regelui Hammurabi. Deasupra textului, sculptorul săpase în piatră chipul celui care le întocmise.

Aşa stând lucrurile, oare s-ar mai putea îndoi cineva că asiriologia este o ştiinţă adevărată? Mulţumită ei, noi putem arunca astăzi o privire asupra trecutului îndepărtat, care până nu demult zăcea ca o carte închisă şi ferecată cu şapte peceţi.

Anul 1857, când experienţa cu plicurile sigilate a fost încununată de succes, se consideră anul de naştere al asiriologiei — ştiinţa despre antichităţile asiriene şi babiloniene. De atunci, săpăturile arheologice s-au ţinut lanţ. Pământul era scormonit pretutindeni, oriunde puteau fi găsite antichităţi orientale de orice fel — în Irak şi Asia Mică, în Iran şi Armenia, în Siria şi Egipt.

Aproape în fiece zi soseau ştiri care vesteau noi descoperiri.

Oraşe întregi erau dezgropate, oraşe cu minunate palate, cu temple, cu străzi largi şi turnuri cu multe caturi. Erau date la iveală statui şi basoreliefuri, arme şi obiecte casnice, unelte ale meseriaşilor şi podoabe regeşti. În Ţinutul dintre cele două fluvii, în afară de capitala Asiriei — Ninive — au mai fost dezgropate cetăţile Babilon, Aşşur, Akkad, Larsa, Ur, Uruk, Şuruppak, Lagaş şi altele. Odinioară, multe dintre ele — ca, de pildă, Akkad, Ur, Babilon — au fost, fiecare la timpul său, capitala unei ţări întinse.

Capitolul IV PENTRU GLORIA ŞTIINŢEI NAŢIONALE

MUZEUL DE ANTICHITĂŢI ASIATICE

În anul 1720, Petru cel Mare i-a cerut guvernatorului Siberiei să trimită la muzeul din Petersburg orice obiect de artă orientală. Tot atunci, din dispoziţia ţarului au fost procurate cele dintâi cărţi şi raritătţi orientale.

Astfel, încă din primele decenii ale secolului al XVIII-lea, în Rusia au început să fie adunate şi studiate antichităţile artei orientale.

Colecţiile de artă orientală ale muzeului se îmbogăţeau văzând cu ochii. În anul 1818, ele au devenit baza noului Muzeu de antichităţi asiatice, creat atunci pe lângă Academia de Ştiinţe. În scurtă vreme, acest muzeu a devenit una dintre cele mai mari biblioteci din lume, unde se păstrau cărţi, manuscrise şi obiecte rare de artă orientală. El a ajuns cel mai important centru de orientalistică din Rusia.

Cu timpul, exponatele muzeului au atins un număr atât de mare, încât, spre a putea fi păstrate în bune condiţii, a fost nevoie să se înfiinţeze o nouă instituţie specială — Muzeul de antropologie şi etnografie, care astăzi poartă numele vestitului călător rus Mikluho-Maklai. În Muzeul de antichităţi asiatice au rămas doar cărţile şi manuscrisele.

În anii Puterii sovietice, această instituţie ştiinţifică, cea mai veche din ţară, a fost transformată în Institutul de Orientalistică, a cărui importanţă este deosebită în ceea ce priveşte studierea ţărilor Orientului.

Muzeul de antichităţi asiatice de pe lângă Academia de Ştiinţe a dat o întreagă pleiadă de orientalişti renumiţi. Operele lor au situat Rusia la loc de cinste în domeniul cercetărilor asupra limbii, culturii şi trecutului istoric al popoarelor din Orient.

ÎN VREMURILE DINAINTEA LUI PETRU CEL MARE

Dar încă cu mult înainte de Petru cel Mare, ruşii au purces la cunoaşterea ţărilor din Orientul Apropiat; acestea au fost vizitate de nenumăraţi „pedestraşi“ — aşa se numeau pe atunci călătorii. În notele lor de drum, ei relatau cele văzute şi auzite pe meleagurile de dincolo de mare.

Prima filă din *Proschinitariul* lui A. Suhanov.

În vara anului 1649 a plecat din Moscova diplomatul şi bibliofilul rus Arseni Suhanov — unul dintre cei mai culţi oameni ai vremii. El a străbătut nenumărate ţări, printre care şi Mesopotamia. Lucrarea sa *Proschinitariu*, („Jurnal de drum“) conţine minunate descrieri de natură din acea regiune. Multe amănunte ni se dau cu privire la fluviul Eufrat, pe care Suhanov şi însoţitorii săi „l-au trecut prin vad, apa ajungând până la burta calului“. Caracterizând acest fluviu, el scrie: „Amândouă malurile sunt înalte şi tare povârnite; printre ele curge năvalnic şuvoiul de ape, iar mai departe, albia se lăţeşte şi apele se revarsă în voie“.

Mult mai amănunţit zugrăveşte Ţinutul dintre cele două fluvii un autor anonim rus din secolul al XVII-lea, care a căzut prizonier la turci. Oamenii de ştiinţă presupun că acesta ar fi fost Feodor Feoktistovici Dorohin, „fiu de boier“ născut la Elţ. În anul 1660, el a fost prins pe câmpul de luptă; turcii l-au ţinut în captivitate vreme de 17 ani, în care timp Dorohin a izbutit, nu se ştie cum, să colinde întreg Imperiul Otoman. Pretutindeni pe unde a umblat, el şi-a notat în caietul său o serie de observaţii cu privire la populaţia băştinaşă, la îndeletnicirile acesteia; de asemenea, l-

au interesat întăriturile oraşelor, precum şi condiţiile naturale ale locurilor. Toate aceste însemnări au alcătuit o carte voluminoasă.

Câteva din paginile ei sunt consacrate Mesopotamiei. Astfel, găsim aici o scurtă descriere a oraşelor din Ţinutul dintre cele două fluvii; autorul are grijă să indice întotdeauna la ce distanţă sunt situate unele de altele. Pentru aceasta, el foloseşte o unitate de măsură originală — nu versta, ci ora sau zilele de călătorie. Autorul zugrăveşte orăşelele şi satele arabilor şi curzilor, viaţa lor mizeră. Din când în când se opreşte şi asupra monumentelor din antichitate. Iată cum descrie Dorohin ruinele „celui ce fost-a cândva cel mai mare oraş, Ninive. Iar acum, acest mare oraş Ninive s-a risipit, şi numai un biet cătun mai adastă în cel loc. Iar locuitorii lui sunt toţi oameni arabieni, şi nu-s tare mulţi la număr“.

„Cosmografia, adicătelea descrierea din lumea întreagă a pământurilor şi împărăţiilor mari“.

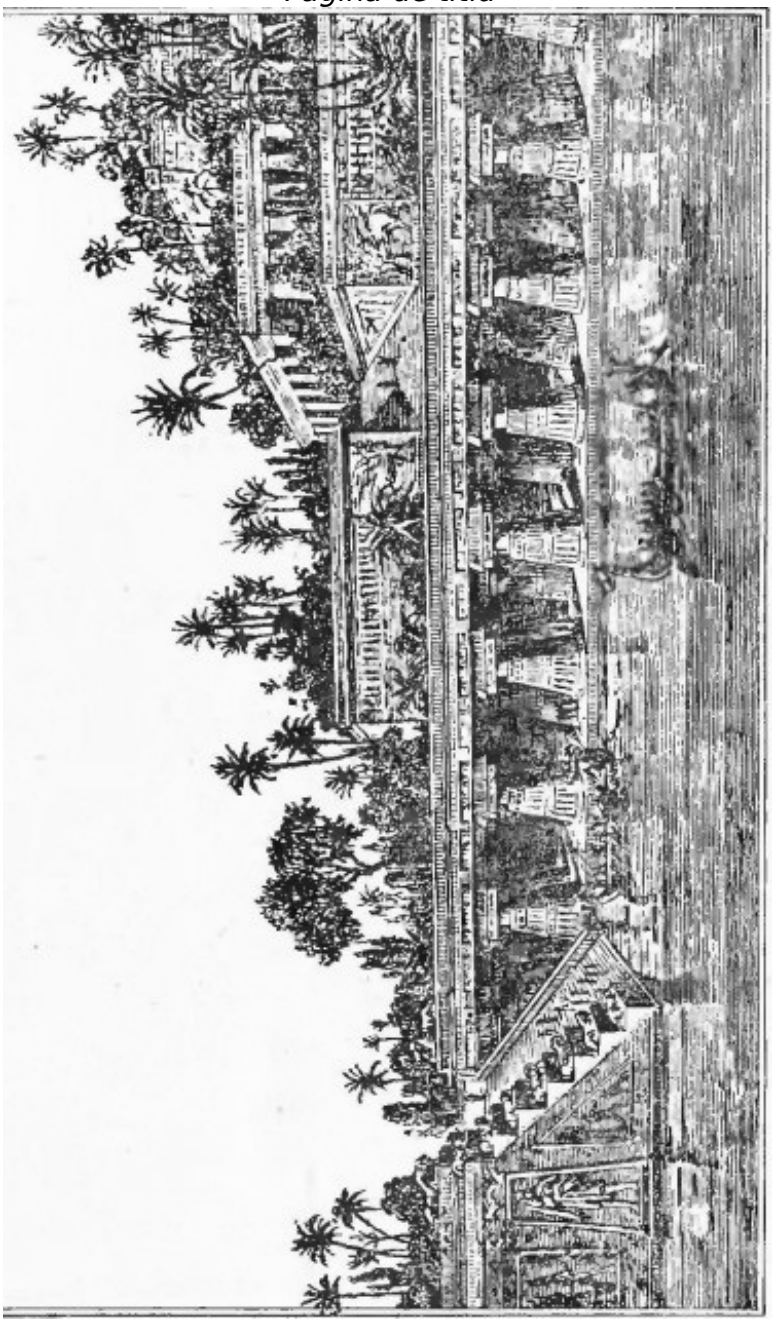

Grădinile suspendate din Babilon.

De asemenea, el zugrăveşte şi ruinele Babilonului, care se află „dincolo de fluviul Babilonian“. Astfel numeşte Dorohin fluviul Eufrat.

Cititorul dornic să afle date mai amănunţite asupra Mesopotamiei putea să se adreseze diferitelor „cosmografii“, care cunoşteau o largă răspândire în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea în Rusia. Una din ele, intitulată *Cosmografia, adică zugrăvirea pământurilor şi a împărăţiilor mari din toată lumea*, este de fapt o enciclopedie geografică, lucrare excepţională pentru acea epocă. Ea oferă informaţii asupra tuturor ţărilor cunoscute pe atunci. Există acolo şi un amplu capitol cu privire la „Împărăţia babiloniană“.

În chip amănunţit sunt descrise (de bună seamă, după cărţile autorilor antici) luxoasele grădini suspendate ale legendarei regine Semiramida. În mijlocul acestor grădini, dispuse în terase, cresc „tot soiul de copaci cu flori minunate, tufişuri de leguminoase, ierburi aromitoare, flori întru desfătarea reginei Semiramida“.

Spre a crea condiţii favorabile pentru creşterea şi dezvoltarea plantelor aduse din ţări îndepărtate, s-a folosit aici un sistem complicat de irigaţie şi asanare. „În aiastă grădină — povestesc autorii *Cosmografiei* — s-au fost aduse... guri multe purtătoare de apă, şi erau în chip iscusit ascunse ochiului. În toată grădina, câtu-i de mare, apa curge prin ţevi“.

Autorii laudă podurile, turnurile şi alte construcţii, ridicate „spre nespusă mirare a tuturor celor ce le privesc“. Atenţia lor a fost atrasă şi de splendidele basoreliefuri, unde „minunat sunt cioplite tot soiul de jivine şi de zburătoare“.

Zugrăvind viaţa şi obiceiurile locuitorilor din Ţinutul dintre cele două fluvii, autorii *Cosmografiei* dau o mulţime de amănunte în special cu privire la educaţia copiilor. Din fragedă copilărie, „ei trebuie să deprindă trei lucruri: să se ţină bine pe cal, să tragă bine cu arcul, să iubească adevărul“.

O atare descriere veridică a unei ţări străine „păgâne“, locuită de „necredincioşi“, face cinste autorilor ei. Din toate relatările lor se degajează dragoste şi bunăvoinţă faţă de acest popor necunoscut, care a trăit în vremuri atât de îndepărtate. Aşa, de pildă, putem citi: „Ucigaşi şi tâlhari nu s-au aflat vreodată, şi nici furi, iar nu cu fapta, dară nici cu vorba nu poate fi dovedit cineva a fi rău“.

Autorii ne vorbesc despre meseriile cele mai răspândite, despre negoţ, descriu îmbrăcămintea oamenilor, precum şi mâncărurile lor. Ei zugrăvesc dragostea arabilor pentru curăţenie şi ordine, ni-i înfăţişează ca pe nişte oameni plăcuţi şi ospitalieri. Locuitorii Ţinutului dintre cele două fluvii citesc cu pasiune „slova cărţilor şi a tuturor înţelepciunilor“.

„Cititul în stele şi ştiinţa vracilor“ (astronomia şi medicina) se bucură la ei de un deosebit respect. Copiii lor „învaţă să scrie şi să citească, şi multe alte lucruri înţelepte“.

După cum vedem, *Cosmografia* oferea o descriere pe deplin autentică a unei ţări străine şi îndepărtate. Adesori, diferite capitole ale acestei lucrări erau copiate şi incluse în diverse „cronografii“ şi calendare.

În felul acesta, încă cu mult înainte de Petru cel Mare, păturile largi de oameni culţi din Rusia aveau posibilitatea să cunoască popoarele ce sălăşluiau pe pământul Ţinutului dintre cele două fluvii, cu trecutul şi cu prezentul lor.

POVESTEA LUI ARGHIR CEL ÎNŢELEPT

Această povestire, plină de parfumul Orientului Antic, a început să fie cunoscută în Rusia încă din secolul al XI-lea, adică cu cinci sute de ani înainte de apariţia primelor „cosmografii“. De atunci, ea a fost deseori copiată, uneori adăugându-i-se noi pasaje, alteori omiţându-se fragmente întregi din ea. După dorinţa copiştilor, în povestire au apărut episoade, maxime şi aforisme noi. Fantezia poporului a schimbat multe lucruri, adaptând-o specificului rus, dar subiectul de bază a rămas intact. Iar el îşi are izvorul în antichitatea asiriană.

Acţiunea povestirii, se desfăşoară în secolul al VII-lea î.e.n. Iată pe scurt subiectul:

Regele asirian Sennacherib avea drept prim-sfetnic pe un oarecare Arghir, om nespus de bogat, de înţelept şi vestit în toată ţara. Şi acest Arghir nu avea copii. S-a rugat el zeilor să-i dăruiască urmaşi, dar zeii n-au plecat urechea la rugămintea lui şi l-au sfătuit să înfieze pe nepotul său Anadan.

Arghir a început să se ocupe cu sârguinţă de educaţia băiatului. L-a învăţat să scrie, să citească şi tot ce ştia el.

Apoi, împreună cu fiul său adoptiv, s-a înfăţişat regelui Sennacherib, vestindu-l că băiatul îi poate lua locul după moartea sa.

În poveste sunt înşirate sfaturile bătrânului Arghir, după care Anadan trebuia să se conducă în viaţă. Iată unele din ele:

„Să păstrezi cu străşnicie tainele. Cele ce vei auzi în casa regelui să putrezească în inima ta“.

„Vorbeşte încet, fără să ridici glasul. Căci dacă s-ar putea clădi o casă cu ajutorul ţipetelor, atunci măgarul şi-ar construi în fiece zi câte două case“.

„Mai bine să cari pietre cu un înţelept, decât să bei vin cu un prost“.

„Nu fi dulce peste măsură, ca să nu fii înghiţit. Nu fi amar din cale-afară, pentru a nu fi scuipat“.

„Pune-ţi frâu limbii ca să nu clevetească, stăpâneşte-ţi mâna ca să nu fure“.

„Când asculţi un om înţelept este ca şi cum ai bea apă rece într-o zi de arşiţă cumplită“.

„Nu îngădui nimănui să te calce pe picioare, pentru ca mai târziu să nu îndrăznească să te calce pe grumaz“.

„Vrabia din mână este mai de preţ decât o mie de păsări care zboară prin văzduh“.

„Când apa va curge la deal, când pasărea va zbura fără aripi, când penele corbului vor fi albe, când fierea va fi dulce ca mierea, atunci va gândi şi prostul“.

„Câinele care îşi părăseşte stăpânul şi se ia după tine, alungă-l cu pietre“.

Iată numai câteva din sfaturile lui Arghir. În povestire, ele sunt mai mult de o sută.

Dar Anadan, crescut de înţeleptul Arghir, se dovedeşte a fi un risipitor, un om hain şi lipsit de inimă. În mintea lui încolţeşte gândul cum să scape mai repede de binefăcătorul său pentru a-şi însuşi mai degrabă avuţiile acestuia şi înalta sa funcţie.

El pune la cale o ticăloşie: aceea de a-l invinui pe tatăl lui adoptiv de înaltă trădare.

Pentru a-şi duce la îndeplinire planul mîrşav, Anadan compune două scrisori, adresându-le celor mai înverşunaţi duşmani ai regelui Sennacherib: una — regelui Elamului, cealaltă —-faraonului Egiptului, prin care-i cheamă să vină cu oştile lor în Asiria şi să ocupe ţara fără luptă. Anadan imită scrisul lui Arghir, sigilează misivele cu pecetea acestuia şi le lasă să cadă în curtea

palatului regal, pentru a fi găsite de curteni şi predate suveranului.

Mai mult decât atât, Anadan îi trimite şi lui Arghir o scrisoare, ca din partea lui Sennacherib, prin care i se dă ordin să pregătească armata asiriană de luptă.

Regele Sennacherib pe tron.
Secolul al VII-lea î.e.n.

În vreme ce Arghir, care nu bănuie nimic, adună oastea, Anadan se înfăţişează regelui dându-i de ştire că a descoperit un complot.

Regele cade în cursa întinsă cu atâta perfidie de către ticălos. Văzându-l pe Arghir în fruntea armatelor sale, Sennacherib îl crede trădător, mânat de dorinţa de a pune mâna pe putere.

Anadan îl trimite acasă pe regele speriat, asigurându-l că-l va dezarma pe Arghir şi va lichida complotul. Drept răsplată, suveranul îi făgăduieşte înalta dregătorie: aceea de prim-sfetnic.

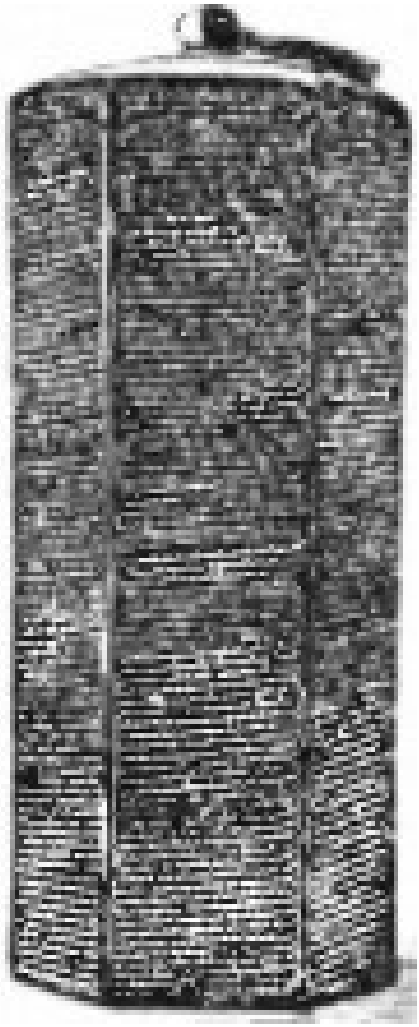

Prismă hexagonală cu analele regelui Sennacherib.

Prin viclenie, ticălosul îşi ademeneşte binefăcătorul în palatul regal, unde Sennacherib dă imediat ordin să fie pus în lanţuri şi apoi executat. În zadar încearcă bietul bătrân să se apere, nimic nu-l poate convinge pe rege de nevinovăţia sa. Singurul lucru pe care-l obţine Arghir este anularea execuţiei publice, urmând să fie omorât în propria-i casă.

La rugămintea bătrânului, soţia sa cheamă bocitoarele şi pregăteşte o masă bogată pentru oaspeţi. Printre aceştia se află călăul şi ajutoarelesale.

După ce au mâncat şi au băut cu toţii pe săturate, se duc la culcare. Atunci, Arghir se adresează călăului, amintindu-i că o dată, mai de mult, el i-a salvat viaţa; acum e rândul lui să-i plătească binele cu bine, scăpând de la moarte un om năpăstuit şi osândit fără vină.

În vremea aceea, în temniţă se afla un ucigaş, condamnat şi el la moarte, care semăna foarte bine cu Arghir. Călăul tăie capul acestuia, dând de ştire că a îndeplinit porunca regelui, iar pe Arghir îl ascunse într-o subterană.

Aflând de executarea înţeleptului, regele Egiptului îi trimite lui Sennacherib o scrisoare plină de ameninţări, vestindu-l că vrea să construiască un palat între cer şi pământ şi cerându-i să-i dea un meşter iscusit. Dacă meşterul va sosi, Sennacherib va fi cu dărnicie răsplătit vreme de trei ani. Iar de nu, va fi silit să plătească el faraonului un bir nespus de greu.

Primind aceste veşti, regele asirian tare s-a înspăimântat. El îşi adună în grabă toţi sfetnicii săi înţelepţi. „Ce-i de făcut? — îi întreabă suveranul. Oare cine s-ar putea încumeta să-i zidească faraonului un palat între cer şi pământ?“

Dar nici unul n-a fost în stare să răspundă. Abia acum şi-a amintit de prea înţeleptul Arghir, care totdeauna ştia să-l scoată din impas. Dar, vai, el nu se mai afla printre cei vii... Atunci s-a adresat nepotului acestuia, lui Anadan.

— Nici zeii nu-s în stare de asemenea ispravă — i-a răspuns el.

Întristat, regele s-a ridicat din jilţul său, şi-a pus doar o cămaşă, în semn de mare durere, şi a început să se tânguie: „De ce l-am ucis pe înţeleptul Arghir?...“

La auzul acestor cuvinte, călăul s-a apropiat de el, i-a căzut la picioare şi a mărturisit că nu a dus la îndeplinire porunca şi deci nu i-a tăiat capul lui Arghir.

Cuprins de bucurie, Sennacherib a poruncit ca înţeleptul bătrân să se înfăţişeze de îndată la palat. Ajuns în faţa regelui, bătrânul i-a spus acestuia să nu mai fie trist, întrucât el îl va

ajuta. „Nu te mai lăsa copleşit de durere — a rostit Arghir — voi pleca la curtea faraonului, îi voi zidi palatul, voi răspunde la toate întrebările pe care mi le va pune şi mă voi întoarce aducând ţării răsplata făgăduită pe trei ani“.

Din porunca lui Arghir, soţia sa a luat doi pui de vultur, i-a crescut şi i-a deprins să zboare. Apoi au închis într-o cuşcă uriaşă mai mulţi copii, pe care i-au învăţat să strige în gura mare: „Daţi încoace var şi cărămizi! Zidarii stau cu mâinile-n sân!“

Şi cuşca aceasta a fost legată de ghearele puilor de vultur. Păsările zburau sus, sus de tot în înaltul cerului, şi văzduhul răsuna de glasuri care cereau var şi cărămizi.

După ce i-a învăţat bine pe copii rolul lor, Arghir a plecat în Egipt. Aici, faraonul i-a pus câteva întrebări grele, la care el a găsit îndată răspunsul cel mai potrivit, dând dovadă de o rară agerime a minţii. După aceea, regele l-a poftit pe Arghir să-i zidească un palat între cer şi pământ. Arghir nu s-a împotrivit, dar a cerut să i se pună la îndemână cele trebuincioase. Şi construcţia a început...

Bătrânul înţelept a dat drumul puilor de vultur, care s-au înălţat în văzduh, ţinând în gheare cuşca cu copii. Iar aceştia s-au pornit să ţipe: „Zidarii stau cu mâinile-n sân! Daţi încoace var şi cărămizi!“

Auzind acele glasuri, ce veneau de la o înălţime atât de mare, faraonul s-a fâstâcit, neştiind cum să transporte acolo sus în cer varul şi cărămizile. Atunci i-a spus lui Arghir: „Opreşte construcţia palatului şi vino mâine dimineaţă la mine“.

A doua zi, faraonul a pus din nou la încercare înţelepciunea bătrânului, dându-i să dezlege ghicitori grele şi să săvârşească lucruri pe care până atunci nimeni nu le putuse duce la bun sfârşit. Şi Arghir le-a îndeplinit cu cinste. Faraonul nu a mai avut încotro şi a trebuit să-l lase să plece, dându-i drept răsplată venitul făgăduit pe trei ani de zile.

Înapoindu-se în ţară, Arghir l-a pedepsit pe vicleanul Anadan. Povestirea se încheie cu cunoscuta zicătoare: „Cine sapă groapa altuia cade singur în ea“.

Povestea lui Arghir cel înţelept s-a bucurat de o largă popularitate în Rusia vreme de mai multe secole. Dar numai spre sfârşitul veacului trecut, oamenii de ştiinţă au putut să stabilească fără greş că la baza ei se află o legendă asiriană care datează de acum 2 600 de ani şi mai bine.

PRECURSORII ASIRIOLOGILOR RUŞI

Cele mai vechi universităţi din Rusia — Universitatea din Petersburg, cea din Moscova şi Kazan — au devenit, alături de Muzeul de antichităţi asiatice, importante centre pentru studiul culturii Orientului. Mulţi dintre profesorii şi discipolii acestor înalte şcoli s-au făcut cunoscuţi nu numai ca neîntrecuţi specialişti în limbile orientale, dar şi ca autori de cărţi despre gramatica, lexicul şi scrierea limbilor moarte, precum şi ca vestiţi istoriografi ai lumii antice.

Savanţii ruşi s-au numărat printre acei oameni de ştiinţă care au înţeles cei dintâi uriaşa importanţă a scrierilor cuneiforme. Ei şi-au dat seama că aceste scrieri constituie un mijloc de a pătrunde în negura vremurilor, de a ne îmbogăţi cunoştinţele cu privire la trecutul îndepărtat al ţărilor Orientului.

„Prin numărul lor mare, prin vechimea şi importanţa locurilor unde se găsesc, precum şi prin interesul istoric pe care îl prezintă, scrierile cuneiforme ocupă primul loc în rândul obiectelor de preţ ale Orientului“ — scria I. Berezin.

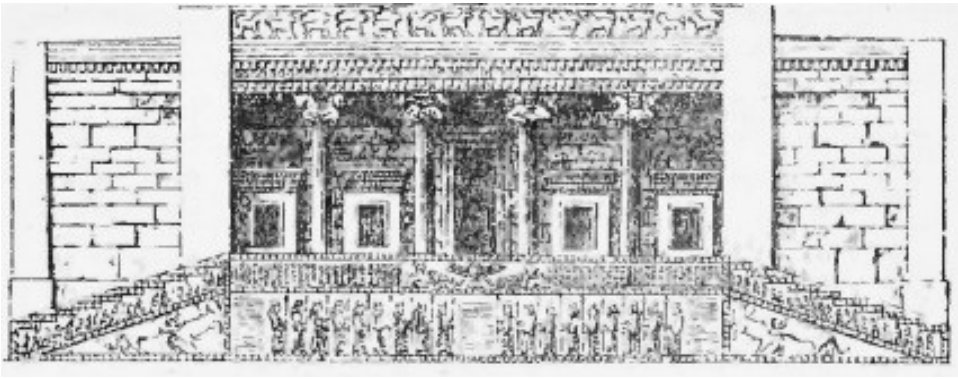

Palatul regelui Darius de la Persepolis.
Reconstituire.

Aceste cuvinte au fost spuse acum 110 ani, când abia se făceau primii paşi în descifrarea inscripţiilor de la Persepolis. În preocupările oamenilor de ştiinţă intrau, înainte de toate, inscripţiile din primul sistem. Dar chiar în acea epocă, I. Berezin a început să lucreze la descifrarea unui alt sistem de scriere cuneiformă, considerând că în total ar fi şase la număr. Lui i se

datoreşte o remarcabilă lucrare intitulată *Inscripţiile cuneiforme din cel de-al doilea sistem*, conţinând multe observaţii pline de fineţe.

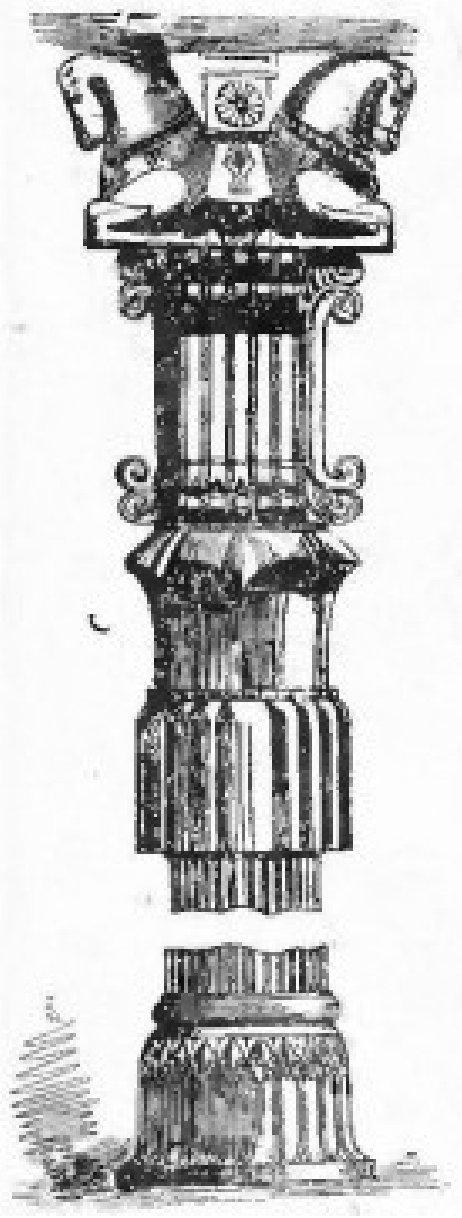

Coloană din palatul de la Persepolis.

(soclu şi capitel).

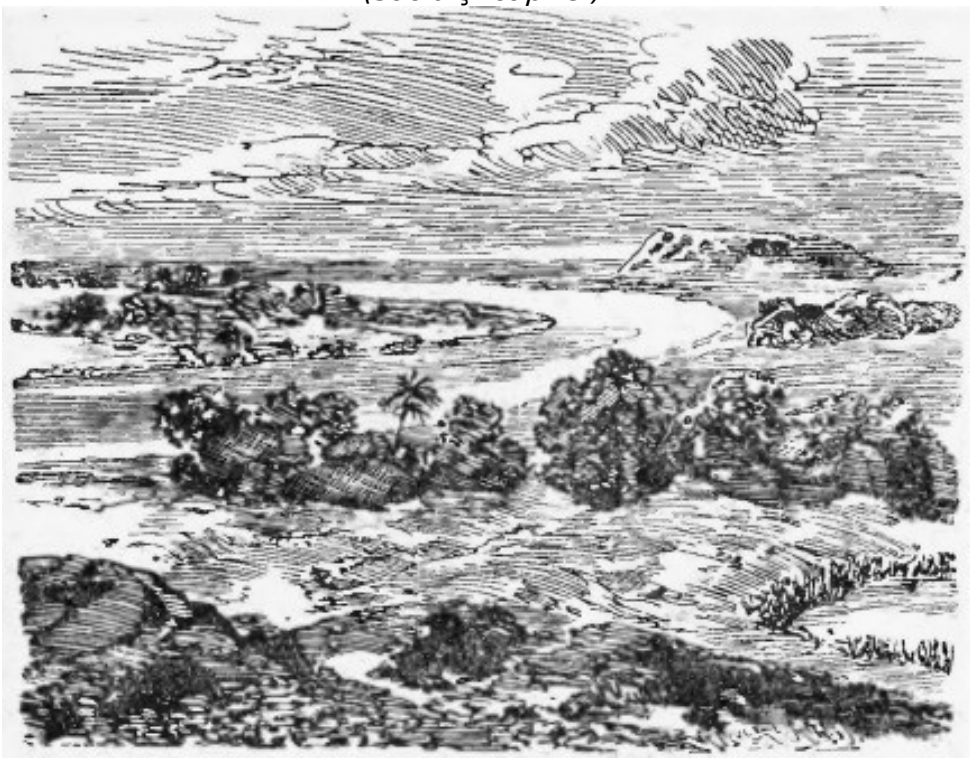

Ruinele Babilonului.

I. Berezin nu a izbutit să descifreze complicatele scrieri elamite — lucru care a fost realizat peste câteva decenii — dar opera sa a adus nepreţuite servicii savanţilor care au venit după el. În ştiinţă, procesul de acumulare a materialului şi de prelucrare a lui este deosebit de important. Fără aceasta nu se poate realiza nici o descoperire mai de seamă, în ştiinţă, la loc de cinste stau nu numai cei care au făcut o descoperire, dar şi cei care au pregătit terenul în vederea ei.

Călătorind prin Mesopotamia, I. Berezin scria: „Aici, atenţia călătorilor este atrasă încă şi mai mult [decât în Persia] de mulţimea monumentelor antice... Primul loc, în ordinea vechimii şi a interesului trezit în sufletul privitorului, îl ocupă ruinele pe care se văd semnele scrierii cuneiforme. Ruinele Babilonului de pe malurile Eufratului, lângă oraşul Hila (în apropiere de Bagdad), alcătuite din resturile unor clădiri a căror destinaţie greu ar putea fi stabilită, se compun din lespezi şi cărămizi

purtând semnele scrierii cuneiforme din sistemul babilonian, cel mai complicat şi mai vechi, din care până azi nu s-a dat de rost nici unui semn. Ruinele oraşului Ninive de pe malurile Tigrului, în apropiere de Mosul, se află risipite pe dealuri, unde se găsesc pietre purtând inscripţii cuneiforme din sistemul babilonian şi cel asirian.“

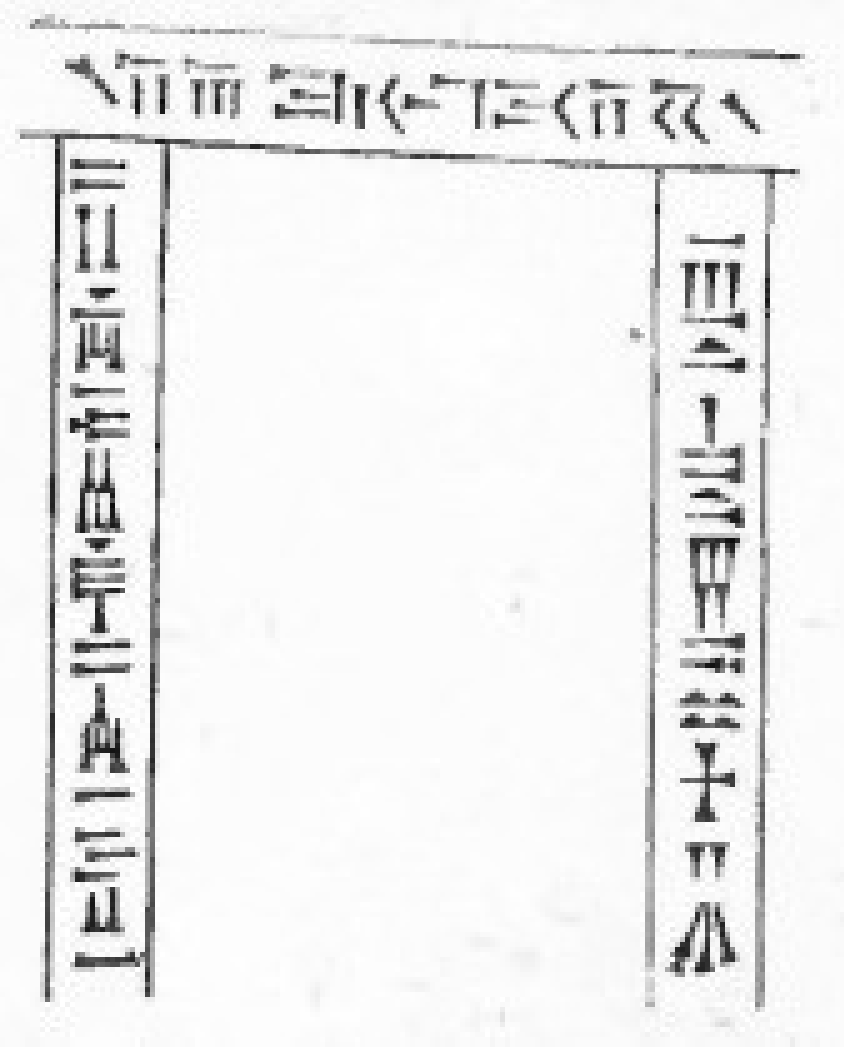

Inscripţie în trei limbi, ce încadra o fereastră în palatul regelui Darius din Persepolis. Ea înseamnă: „Darius rege”.

Sus – scriere cuneiformă în persană; în stânga – în elamită; în dreapta în asiriană.

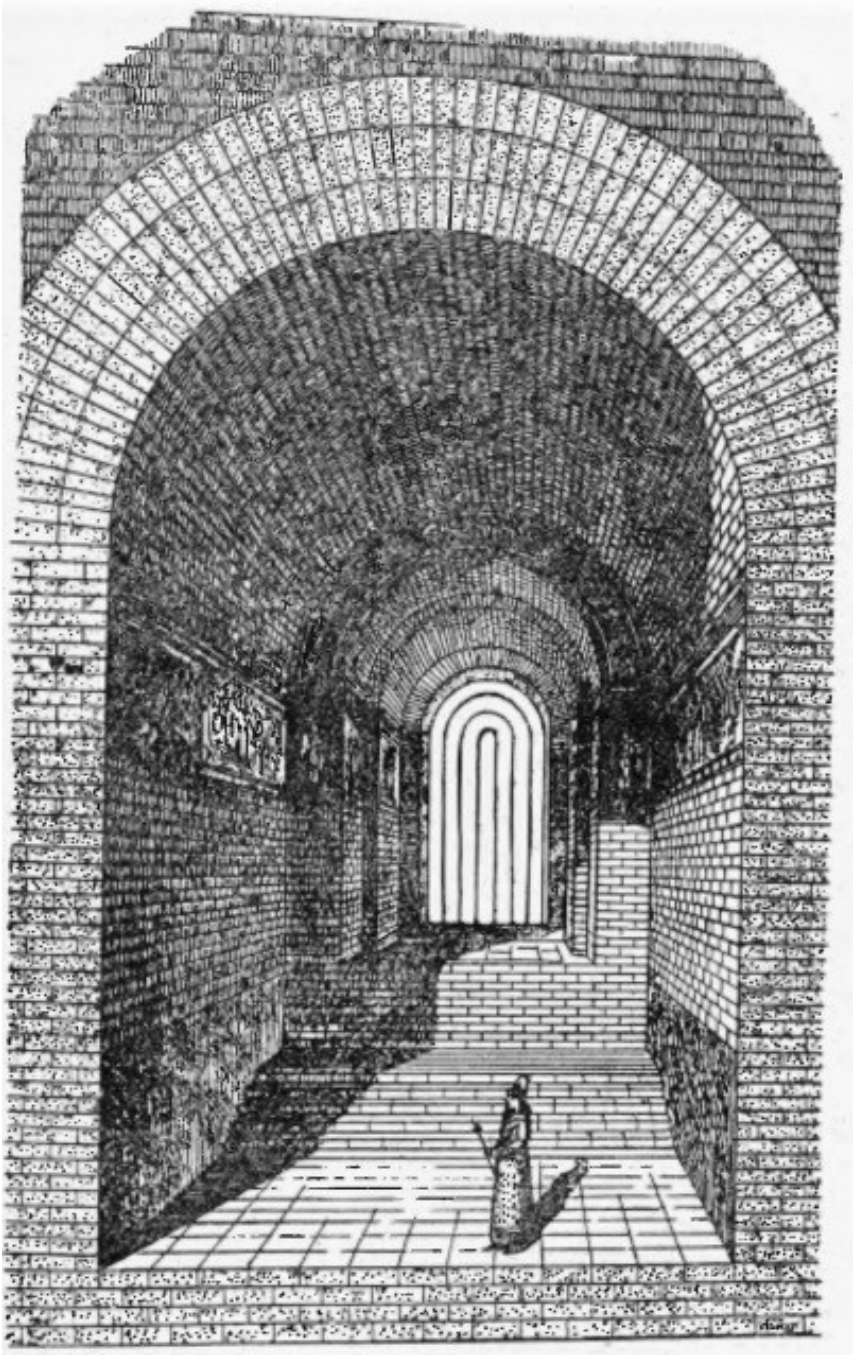

Unul din coridoarele palatului de la Khorsabad.

Nespus de frumos zugrăveşte el descoperirile făcute la Khorsabad, pe care mai târziu le-a vizitat şi Dittel. Studiind imaginile sculptate de la Khorsabad, Berezin ajunge la următoarea concluzie: „Aceste basoreliefuri vorbesc de la sine despre minunata artă asiriană. Victoriile obţinute de către un cuceritor necunoscut sunt reprezentate aici cu mai multă artă decât pe pereţii de la Persepolis, cu toate că piatra de la Mosul nu este atât de tare şi uşurează munca. Pe zidurile unor cetăţi stă scris, cu semne cuneiforme, probabil numele cetăţii; de aceea, descifrarea scrierii cuneiforme asiriene are mai mulţi sorţi de izbândă“.

Au trecut numai zece ani, şi această „posibilitate“ s-a transformat în realitate.

Părerea lui I. Berezin cu privire la importanţa scrierii cuneiforme era împărtăşită întru totul de către V.F. Dittel. În articolul publicat în anul 1849 — prilej pentru autor de a prezenta cititorilor o minunată dare de seamă asupra călătoriei sale — acest orientalist rus ironizează pe acei savanţi care nu au înţeles încă importanţa scrierii cuneiforme pentru ştiinţa istoriei.

„Până nu de mult — scrie V. F. Dittel — ele [semnele cuneiforme] atrăgeau prea puţin atenţia călătorilor, din care pricină unii oameni de ştiinţă, destul de renumiţi de altfel, le-au considerat drept simple ornamentaţii, semne barbare ce nu exprimă nimic, sau, în sfârşit, drept urme lăsate de vreme ori de nişte insecte ciudate. Aceste inscripţii se remarcă prin perfecţiunea cu care sunt săpate, având totodată o frumuseţe a lor proprie! Dar ce ne interesează pe noi lucrul acesta? S-a hotărât o dată că ele nu sunt altceva decât urmele unor insecte, ba s-a stabilit chiar şi numele acestor gândaci atât de savanţi“ — spune ironic Dittel.

Vorbind apoi despre primele succese obţinute în descifrarea scrierii cuneiforme, el observă: „Totuşi, descifrarea inscripţiilor cuneiforme nu se poate opri aici. Inscripţiile care au fost descifrate fac parte din sistemul cel mai simplu, denumit sistemul primar sau persepolisian. Celelalte sisteme sunt mult mai complicate, deci descifrarea lor este incomparabil mai anevoioasă, fiind alcătuite dintr-un număr mult mai mare de semne cuneiforme, aşezate în diferite direcţii...

Cel de-al treilea sistem de inscripţii este şi el mai dificil din pricina conciziei sale neobişnuite...”

Şi tot aici indică Dittel şi calea ce trebuie urmată pentru citirea acestor inscripţii: „Numele proprii de provincie, oraşe, mări, persoane de vază pot fi descifrate cu ajutorul unui alfabet bazat pe literele extrase din numele cunoscute care seamănă mai mult sau mai puţin cu acestea şi care pot fi găsite în documente. Aşadar, totul se reduce la găsirea a două sau trei nume proprii cu ajutorul cărora se vor determina câteva litere.“

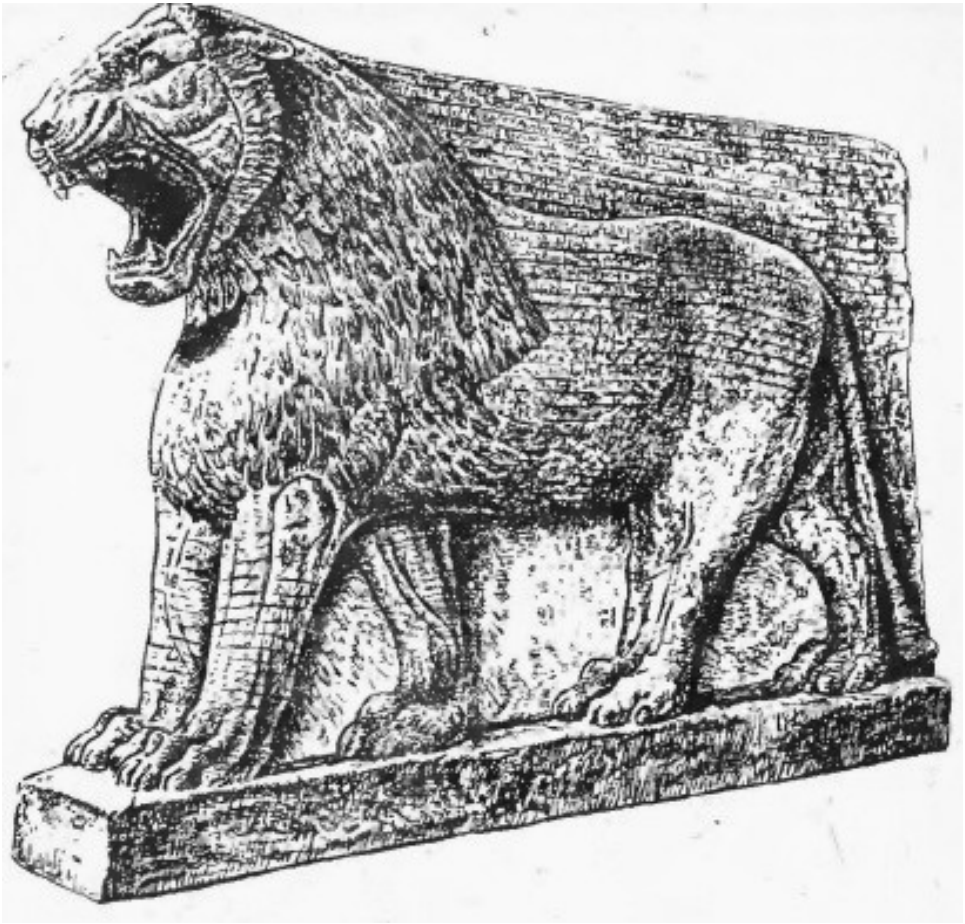

Statuie înfăţişând un leu, ce împodobea intrarea unuia din templele dezgropate la Nimrud.

După cum am arătat mai înainte, tocmai aceasta a fost calea aleasă ulterior de către oamenii de ştiinţă. Fără îndoială că printre ei s-ar fi numărat şi Dittel dacă moartea timpurie nu ar fi

curmat brusc firul vieţii acestui minunat savant, răpus de holeră în floarea vârstei, la numai 32 de ani.

Sculptură în fildeş.
Fragment găsit în timpul săpăturilor de la Nimrud.

Cunoaştem descoperirile făcute de el la Persepolis şi Nimrud. La acestea, trebuie să adăugăm că V.F. Dittel a reuşit să cerceteze ruinele unuia dintre cele mai importante centre ale antichităţii — Babilonul. Măsurând cu băgare de seamă una din micile coline, V.F. Dittel a demonstrat că ea reprezintă de fapt temelia vestitului templu babilonian consacrat zeului Bel.

Aruncând o privire asupra tuturor realizărilor obţinute în scurta sa viaţă de către V.F. Dittel, te uimeşte puterea de muncă a acestui om. Câtă dreptate a avut un contemporan anonim al acestui învăţat şi neobosit călător, care, trăgând concluzii asupra călătoriei de trei ani a savantului, a scris: „Călătoria profesorului Dittel[1] se numără printre acele minunate iniţiative pe care le-au avut ruşii pentru a cunoaşte întinsele meleaguri ale Orientului musulman“.

Anii trec şi în Rusia apare o nouă şi strălucitoare pleiadă de orientalişti. Cercul activităţii lor ştiinţifice se lărgeşte. Ei cercetează noi regiuni geografice, care ani de zile au zăcut învăluite în umbră. În centrul preocupărilor orientaliştilor ruşi progresişti se află regiunile periferice ale patriei noastre, regiuni care odinioară au jucat un rol important în istoria lumii antice.

URARTU

În secolul al XIX-lea, savanţii au pornit în căutarea antichităţilor orientale aflate pe pământul Transcaucaziei. Din cronicile regilor asirieni se ştia că, la începutul primului mileniu înaintea erei noastre, Asiria se învecina la miazănoapte cu puternicul stat Urartu. O vreme, acesta a ameninţat însăşi existenţa statului asirian. După toate datele a reieşit că vechiul stat Urartu se afla pe teritoriul Transcaucaziei. De fapt, aşa a şi fost în realitate.

Arheologii, istoriografii şi filologii au ridicat cortina lăsată asupra unei culturi originale, care a înflorit ca o splendidă floare pe pământurile Armeniei antice. Nu de mult s-a putut stabili că Urartu a fost cel mai vechi stat în limitele Rusiei.

Până în zilele noastre s-au păstrat canalele, lacurile artificiale şi cetăţile urarte, tăiate de-a dreptul în stâncă. Canalul Şamiram care alimenta cu apă potabilă vechea capitală a ţării, oraşul

[1] După întoarcerea în patrie, Dittel a fost numit profesor la Universitatea din Petersburg. – *Nota red. ruse.*

Tuşpa, poate servi ca un model grăitor al tehnicii construcţiilor din Urartu. Construit acum aproape trei mii de ani, el se află în perfectă stare de funcţionare şi astăzi. Lungimea canalului depăşeşte 70 de kilometri, în drumul său, el străbate văi şi vâlcele, stânci şi râuri. În locurile joase, canalul este ridicat la o înălţime de 20 de metri cu ajutorul unui strat foarte gros de piatră. Peste râuri, apele sale curg printr-un jgheab aşezat pe un pod făcut din trunchiuri de copac, iar stâncile sunt străbătute de un tunel lung prin care aleargă apa.

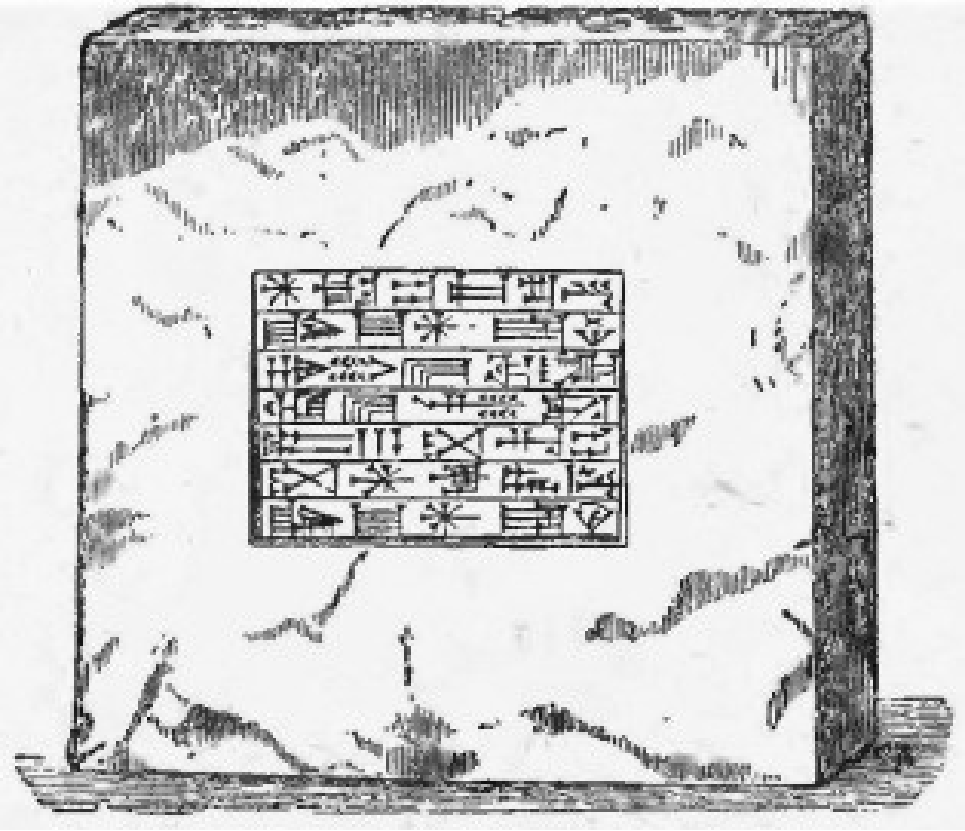

Cărămidă cu inscripţie în sistemul cuneiform babilonian.

Vechii locuitori ai statului Urartu cunoşteau la perfecţie meşteşugul de a prelucra arama, bronzul şi fierul. Armele, ustensilele şi podoabele făurite în Urartu erau cunoscute până hăt-departe, dincolo de hotarele ţării lor.

Lungile inscripţii cuneiforme în limba urartă ne vorbesc despre oraşe înfloritoare şi despre construcţiile de irigare a pământului, despre campanii militare şi legături diplomatice cu alte ţări.

Cel care a studiat îndeaproape cultura din Urartu a fost M.V. Nikolski. Părinte al asiriologiei ruse, el a fost în acelaşi timp şi cel mai activ cercetător rus al statului Urartu.

Oraşul Van.
Vedere generală.

El întreprindea călătorii de-a lungul Transcaucaziei, scormonea movilele, se căţăra în vârful stâncilor şi copia inscripţiile lăsate de conducătorii urarţi. Lucrările sale *Inscripţiile cuneiforme ale regilor din Van, descoperite între hotarele Rusiei* şi *Inscripţiile cuneiforme din Transcaucazia* au atras atenţia tuturor oamenilor de ştiinţă, punând la îndemână un bogat material pentru cercetarea istoriei acestor populaţii.

În prima lucrare sunt înfăţişate pe larg relaţiile dintre Asiria şi Urartu. Autorul prezintă tabloul acelui sângeres şi cumplit război dintre cele două state, război care a durat mai bine de o sută de ani. Importanţa acestei opere istorice este nespus de mare. Era pentru prima dată când se editau în Rusia scrieri cu semne cuneiforme.

Cea de-a doua lucrare a lui M.V. Nikolski este şi mai completă. Ea întregeşte tabloul istoric, redând cele ce povestesc inscripţiile urarte din Transcaucazia — nepreţuite documente pentru ştiinţă.

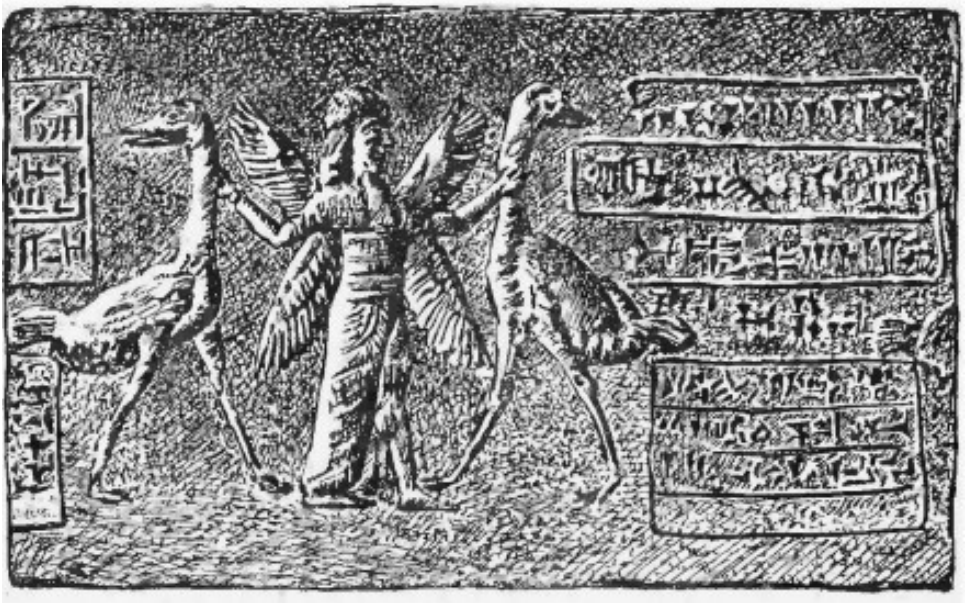

Scene mitologice şi semne cuneiforme urarte.
Copie după o pecete cilindrică.

Pline de farmec sunt descrierile lui M.V. Nikolski cu privire la campaniile militare ale regilor din Urartu, episoadele în care sunt prezentaţi cei mai de seamă dintre aceştia, fragmentele înfăţişând splendorile oraşului Van, capitala ţării (vechiul oraş Tuşpa), adăpostită la umbra unor stânci uriaşe. „Războindu-se neîncetat şi plini de aprigă înverşunare cu puternicul stat asirian aflat la miazăzi — scrie Nikolski — regii din Van îşi împingeau totodată, cu zel neostoit, stăpânirea către miazănoapte, biruind toate piedicile... În decursul a numai două domnii, ei au izbutit să cucerească toate regiunile din Caucazul Mic; astfel, gândul lor de a-şi croi drum cu armele spre înălţimile Marelui Caucaz apare limpede...“

Cu un deosebit respect vorbeşte M. V. Nikolski despre cultura antică a acestui popor. El susţine că regii din Urartu „rivalizau întru totul cu cei asirieni, nelăsându-se mai prejos decât aceştia nici în ceea ce priveşte imortalizarea faptelor lor, mai ales a expediţiilor militare şi a cuceririlor; ei ridicau măreţe monumente şi săpau în stâncă sau pe zidurile clădirilor inscripţii ce depănau firul celor petrecute“.

Mulţumită acestui învăţat, zeci de astfel de inscripţii au intrat în patrimoniul ştiinţei ruse şi al celei mondiale.

Călăreţi şi care de luptă urarte.
Scene cizelate pe coiful regelui Sarduri.

După apariţia lucrărilor lui M.V. Nikolski, a reieşit limpede că, la vremea sa, Urartu s-a situat printre primele state în istoria Orientului Antic. De asemenea a reieşit limpede încă un lucru, şi anume că în clipa când se purcede la studierea antichităţii, statul Urartu nu mai poate fi lăsat la o parte, aşa cum s-a făcut până atunci.

Astfel, datorită lucrărilor lui M.V. Nikolski, Urartu — cel mai vechi stat de pe teritoriul Rusiei — a fost inclus în istoria universală, devenind o parte indivizibilă a acesteia.

În zilele noastre, graţie lucrărilor arheologilor şi orientaliştilor sovietici, cadrul istoriei universale s-a lărgit şi mai mult. Din negura anilor peste care se aşternuse uitarea au ieşit la iveală minunate civilizaţii ale Orientului, ca, de pildă, cea din Horezm (Asia Mijlocie), cea de la Piandjikentsk (pe teritoriul R.S.S. Tadjice) şi altele.

Arheologii veniţi din străinătate, ocrotiţi de autorităţile ţariste, au încercat să treacă peste graniţă cele mai valoroase monumente ale Transcaucaziei. Ei au tăiat din stânci preţioasele inscripţii urarte, care dăinuiau acolo de milenii. Cât de mult s-a străduit M. V. Nikolski pentru a pune capăt acestei stări de lucruri şi a păstra în Rusia ceea ce îi aparţinea de drept!

PRIN TRANSCAUCAZIA

În călătoriile sale prin Transcaucazia, M.V. Nikolski a avut un credincios tovarăş de drum în persoana cunoscutului arheolog rus A. A. Ivanovski. Acesta a vizitat de trei ori Transcaucazia, făcând acolo o serie de descoperiri importante.

Pecete urartă *(sus)*, copia cilindrului ei *(în centru)*, şi copia părţii sale inferioare – baza *(jos).*

Leu înaripat, cu cap de om.
Detaliu de pe tronul regilor urarţi.

În stâncile aflate pe ţărmurile lacului Sevan sunt tăiate o mulţime de inscripţii cuneiforme, dintre care unele se găsesc plasate în locuri foarte greu accesibile. Arheologul a izbutit să ia de pe aceste inscripţii amprente exacte, numite estampe.

În regiunea deluroasă Ararat, nu prea departe de Taşburun, Ivanovski a descoperit ruinele unui oraş antic îngropat în pământ. Într-una din cetăţile turceşti aflate la graniţă, arheologul rus a găsit un minunat basorelief şi a dat totodată peste un şir de încăperi înguste, tăiate chiar în stâncă — un fel de „cetate în cetate” ce slujea ca adăpost sigur în calea năvălitorilor. Nu prea departe de Erevan, el a avut norocul să găsească o nouă inscripţie cuneiformă urartă, pe care ulterior a copiat-o şi a descifrat-o M.V. Nikolski. Neobositului arheolog Ivanovski îi

datorăm de asemenea şi descoperirea unui şir întreg de cetăţi şi morminte, de unde au fost scoase la lumina zilei un număr nespus de mare de obiecte de bronz şi vase de lut, care astăzi împodobesc muzeele din Leningrad, Erevan şi Tbilisi.

Mult i-a dat de furcă savantului în special cunoscuta inscripţie a regelui Rusa I. Ea este cioplită în lespedea unei stânci semeţe, aşezată cu faţa spre lac. S-au făcut nenumărate încercări pentru a se ajunge la inscripţie şi a o copia, dar totul a fost zadarnic.

Cercetând stânca, A.A. Ivanovski a ajuns la concluzia că ar trebui construită o schelă, dar apoi a renunţat la această idee, întrucât prin apropiere nu exista nici un fel de material lemnos, iar aducerea lui de la zeci de kilometri prezenta, în vremea aceea, greutăţi considerabile. Irealizabil s-a dovedit a fi şi un alt plan, şi anume acela de a arunca în lac bolovani peste bolovani, astfel ca pe acest promontoriu înălţat în apă să te poţi căţăra până la inscripţie — lucru ce ar fi necesitat timp, uriaşă forţă de muncă şi cheltuieli prea mari.

Estampa unei inscripţii cuneiforme, urarte, luată de A.A. Ivanovski.

Pentru a ieşi din impas, savantul a găsit o soluţie foarte originală. La o haraba au fost înjugaţi doi tauri şi apoi au fost

goniţi în apele lacului. „Scopul nostru — scria A.A. Ivanovski în raportul asupra expediţiei sale — era ca taurii să ocolească acele stânci aflate în apropierea malului peste care noi nu puteam trece harabaua, şi să ajungă chiar sub stânca ce ne interesa. După multe încercări nereuşite — căci animalele nu voiau în ruptul capului să înoate spre porţiunea unde se afla inscripţia — scopul a fost în sfârşit atins şi harabaua s-a oprit sub stânca cu pricina. În haraba noi pusesem o masă, pe masă — un scaun, pe scaun — un taburet, iar pe taburet — altul mai mic; apoi, le-am legat unele de altele cu curelele şi cu sforile ce le-aveam la îndemână, şi peste o clipă stăteam în faţa inscripţiei“.

Partea superioară a tolbei cu săgeţi a regelui urart Sarduri.
Se păstrează în Muzeul de stat Ermitaj din Leningrad.

Căţărat pe o schelă atât de şubredă, omul de ştiinţă a rămas acolo până la căderea nopţii, curăţând şi spălând semnele cuneiforme, umbrite de patina vremii şi acoperite de tot soiul de impurităţi. Fără aceste măsuri prealabile nu se putea obţine o copie exactă a textului.

A doua zi, de dimineaţă până seara, savantul s-a consacrat copierii inscripţiei pe o pânză, cu ajutorul unei perii speciale, unei role şi cernelii tipografice. Muncă trudnică şi migăloasă.

„Oricât de greu îmi venea — relatează A.A. Ivanovski — totuşi lucrul înainta văzând cu ochii şi pe la ceasurile şase seara

întreaga operaţie era pe sfârşite. Din nenorocire, însă, în acea clipă a început să sufle un vânt puternic, iar pânza a prins a se desface de pe lespede: eu trudeam din răsputeri ca să isprăvesc cât mai iute, dar, deodată, o răbufnire a vijeliei mi-a smuls pânza şi a zvârlit-o în apă. Am vrut s-o prind pe când plutea încă în aer, dar uitând cu desăvârşire de instalaţia şubredă ce se afla sub mine, mi-am pierdut echilibrul şi cât ai clipi m-am prăvălit şi eu în apă, împreună cu scaunul, cu masa, cu taburet cu tot. Între timp, copia inscripţiei plutea pe apele sinilii ale Sevanului (Gocci), mânată de vânt hăt-departe; în curând, n-am mai văzut-o. Cu acest rezultat trist mi-am încheiat eu munca în ziua aceea“.

Dar A.A. Ivanovski nu s-a descurajat. A doua zi a luat-o de la capăt, străduindu-se să imprime pe pânză preţioasa inscripţie. Şi până la urmă a izbutit să-şi atingă ţelul.

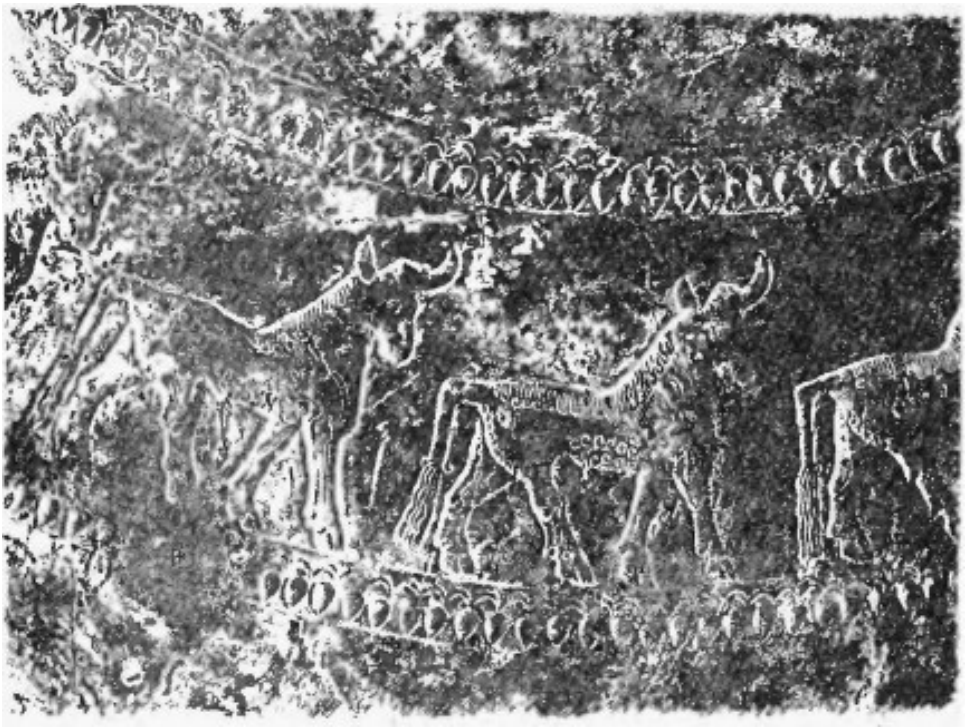

Scutul regelui urart Sarduri.
Imagini cizelate.

Textul amplu, descifrat de M.V. Nikolski, pomenea despre 28 de ţări, supuse de urarţi în cea de-a doua jumătate a secolului al VIII-lea î.e.n. precum şi despre construirea oraşului Teişebaini. Publicarea acestei inscripţii a stârnit un viu interes în rândurile asiriologilor şi urartologilor din lumea întreagă.

Statuetă de bronz a zeului urart Teişeba.

Cu mult succes au fost începute şi lucrările în vederea cercetării antichităţilor urarte aflate în cetăţuia Baiazet, de pe frontiera turcă. Săpăturile se vesteau a da rezultate dintre cele mai frumoase. Dar autorităţile turceşti nu vedeau cu ochi buni activitatea arheologului rus. De aceea, i-au confiscat toate însemnările şi i-au interzis de a mai face orice alte săpături.

Însă turcii nu s-au mulţumit doar să-i interzică continuarea cercetărilor, ci, totodată, au încercat să-l împiedice de a se înapoia în ţară. „Ordinul guvernatorului general a fost îndeplinit cu o uimitoare precizie — îşi aminteşte, nu fără ironie, savantul rus. Pe drumul ce duce la Alaşkert [un sat turcesc] şi spre graniţa rusă, au fost postate pichete de soldaţi călări iar casa în care locuiam era păzită de „zacii“ [jandarmi], care mă supravegheau îndeaproape şi mă urmăreau pas cu pas.“

Înşelând zelul poliţiei turceşti, A.A. Ivanovski s-a întors în Rusia... venind prin Iran. El a trecut în taină graniţa turco-iraniană, izbutind în felul acesta să părăsească teritoriul controlat de autorităţile poliţiei otomane.

Talentatul arheolog rus a fost nevoit să lucreze în condiţii nespus de grele. Dispunând de mijloace materiale reduse, adeseori el se vedea silit să renunţe la ajutoarele ce-i erau absolut necesare.

Multe din locurile pe care le cerceta şi unde efectua săpături erau cu desvârşirc pustii, lipsite de cel mai umil adăpost şi de orice urmă de drum. Descriind itinerariul său de la satul Nadejdino de-a lungul malului răsăritean al lacului Sevan, A.A. Ivanovski îşi aminteşte:

„În toată acea regiune, până hăt la ţărmul dinspre miazănoapte, nu întâlneşti ţipenie de om şi cu greu se poate închipui un ţinut mai sălbatic, mai pustiu, mai anevoie de străbătut decât acesta... Căci nu există nici drumuri, nici poteci, şi la tot pasul dai peste astfel de locuri, încât îţi trebuie ceasuri în şir ca să poţi ieşi la liman“.

Pictorul care îl însoţea pe A.A. Ivanovski a căzut victimă malariei. N-a trecut mult şi însuşi arheologul a fost ţintuit la pat de nemiloasa boală. Iar ca o încununare a tuturor nenorocirilor, tipografia unde se tipăreau rapoartele ştiinţifice ale expediţiei a fost mistuită de un incendiu, cea mai mare parte a manuscriselor acestui învăţat fiind nimicită... Neobositul cercetător a fost nevoit

să se apuce să le scrie din nou — muncă ce a necesitat luni de zile.

Abia în anul 1911, monografia lui A.A. Ivanovski *Prin Transcaucazia* a văzut lumina tiparului. Lucrarea cuprinde zeci de planuri şi fotografii ale cetăţilor dezgropate de el, ale unui întreg şir de clădiri, movile şi morminte. Această operă constituie un raport complet al activităţii desfăşurate vreme de ani îndelungaţi de către îndrăzneţul arheolog. În lucrare sunt prezentate circa 300 de fotografii ale diferitelor obiecte găsite de el — săbii de bronz, pumnale, lănci, inele, statuete, vase de ceramică, vase de lut, ceşti, obiecte din jasp, din obsidiană şi din alte pietre. Ea a devenit un manual preţios pentru aceia care studiază istoria statului Urartu.

TURTA DULCE ŞI CĂLUŢII DIN KHORSABAD

Citind acest titlu, poate unora dintre cititorii noştri le va veni în minte proverbul: „În grădină creşte zarzavat, iar la Kiev am un unchi“. Aşa se spune de obicei când cineva vrea să sublinieze că anumite lucruri, noţiuni, obiecte nu au nici o legătură unele cu altele. Într-adevăr, s-ar părea că turtele dulci, frumos împodobite, şi basoreliefurile asiriene descoperite în timpul săpăturilor de la Khorsabad nu pot avea nimic comun.

Caii din Khorsabad şi căluţii din turtă dulce.
Schiţele sunt publicate, împreună cu articolul lui V.V. Stasov, în revista „Antichitatea rusă”.

Să-l rugăm pe Vladimir Vasilievici Stasov să răspundă la această întrebare, el fiind un desăvârşit cunoscător în materie de artă. Cuvântul său va avea pentru noi o deosebită greutate. Cunoscutul activist pe tărâm social, inspiratorul şi conducătorul renumit al „grupului celor cinci“[1] şi al „Peredvijnicilor“[2], era în acelaşi timp şi un pasionat arheolog, posedând temeinice cunoştinţe în ceea ce priveşte antichitatea orientală.

Iată ce scria V.V. Stasov, în anul 1877, în revista „Antichitatea rusă“:

„De bună seamă că fiecare dintre noi a văzut de nenumărate ori în viaţa sa acele turte dulci în formă de căluţ, atât de des întâlnite la masa oamenilor simpli ai poporului nostru. Dar nimănui nu i-a trecut prin minte că această figurină din turtă dulce nu este lipsită de o anume importanţă şi, de asemenea, că ea nu e rodul fanteziei unor bieţi brutari, care, de altfel, nici nu stăteau prea mult să se gândească ce formă să dea aluatului lor; dimpotrivă, ea are o deosebită însemnătate, întrucât reprezintă unul din modelele care au dăinuit de-a lungul veacurilor în mitologia rusă“.

Zugrăvind mai departe unul din aceşti căluţi de turtă dulce, cumpăraţi la întâmplare de la taraba unui ţăran, V.V. Stasov observă:

„Chiar de la prima vedere m-a izbit asemănarea detaliilor acestei figurine cu monumentele antichităţii, mai precis cu ornamentaţia cailor de pe basoreliefurile asiriene. Priviţi pieptul căluţului nostru. Este acoperit cu ornamente dispuse în zigzag; la început, nu ne putem da seama ce anume reprezintă. Dar lucrurile apar limpezi îndată ce privim imaginea cailor asirieni, de pildă cei de pe zidurile palatului din Khorsabad... Şi aici, pieptul cailor este acoperit cu ornamente în zigzag, iar aceste linii frânte nu sunt altceva decât rânduri de pompoane, ce pot fi văzute perfect pe unele basoreliefuri“.

---

[1] Este vorba de cei cinci mari compozitori ruşi – Balakirev, Kiui, Musorgski, Borodin, Rimski-Korsakov, a căror activitate s-a desfăşurat în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea – renumiţi prin nemuritoarele opere pe care le-au lăsat. Ei au militat pentru realism şi un bogat conţinut de idei în artă, pentru stilul naţional şi caracterul popular al operei muzicale. – *Nota red.rom.*

[2] „Peredvijnici” – pictori adepţi ai curentului realist în pictură, constituiţi într-o uniune; ei îşi expuneau pânzele în cadrul expoziţiilor ambulante pe care le organizau (secolul al XIX-lea). – *N.T.*

Bogata moştenire literară lăsată de V. V. Stasov numără minunate opere consacrate creaţiei orale populare, ornamentaţiilor, izvoadelor, gravurii în lemn, broderiilor, meşteşugurilor artistice. Cunoaşterea multilaterală a artei populare i-a permis nu o dată să descopere în acele fenomene obişnuite, cotidiene — prin faţa cărora toţi treceau foarte liniştiţi fără să se gândească măcar o clipă la ele — elemente preluate din antichitate. Cu privirea pătrunzătoare a unui artist şi gânditor, el urmărea legăturile şi influenţele reciproce ale vechilor culturi. Cercetările sale privitoare la detaliile ornamentale ale căluţilor din turtă dulce reprezintă doar un exemplu dintr-un noian de multe altele.

Comparaţii tot atât de neaşteptate şi pline de îndrăzneală pot fi întâlnite destul de des în operele sale consacrate creaţiei populare ruse şi artei lumii vechi.

Multe din lucrările lui V.V. Stasov asupra Orientului Antic continuă şi astăzi să stea în umbră. Şi totuşi, câte lucruri interesante şi instructive, chiar şi pentru ziua de azi, se află cuprinse în ele!

Puţini sunt aceia care ştiu că Stasov a luat parte activă la cercetarea vechilor catacombe împodobite cu fresce descoperite în anul 1872 în apropiere de Kerci. Monografia sa asupra acestor fresce — care numără două mii de ani vechime — s-a impus atenţiei savanţilor din lumea întreagă.

Pentru munca sa, Stasov a fost răsplătit cu medalia de aur a Societăţii de Arheologie.

De asemenea, el a fost printre primii care a atras atenţia asupra vechimii statului Urartu. Lucrarea sa apărută în anul 1871 şi intitulată modest *Adnotări privind două vechi statuete asiatice, găsite în apropiere de lacul Van* nu conţine simple însemnări de reporter, ci reprezintă o importantă operă ştiinţifică.

V. V. Stasov se afla în strânse relaţii cu cei mai de seamă arheologi din vremea sa, care executau săpături în Mesopotamia şi în Egipt. El se interesa îndeaproape de fiecare din descoperirile lor mai importante. De asemenea, urmărea cu deosebită atenţie întreaga literatură ştiinţifică consacrată Orientului Antic, şi nu numai ce apărea în Rusia, dar şi în străinătate. În articolele sale, el era întotdeauna de partea oamenilor de ştiinţă progresişti şi înfiera vehement pe reacţionarii din domeniul ştiinţei, oameni care rămâneau tributari principiilor învechite, lipsite de viaţă.

Demonstrând importanţa studiului istoriei antice a tuturor popoarelor, fără nici o excepţie, Stasov scria: „Soarta întregii

omeniri trebuie să ne intereseze în egală măsură...“. El şi-a dat toată osteneala pentru a mări volumul lucrărilor arheologice efectuate pe teritoriile periferice ale Rusiei. „Săpăturile — scria dânsul — restabilesc lucruri despre care istoria nu pomeneşte nici un cuvânt, despre tot ceea ce a fost omis în paginile ei ori s-a pierdut, despre tot ce s-a şters, a dispărut sau s-a estompat sub puternica pulsaţie a veacurilor“.

«SCRIEREA CUNEIFORMĂ»

Printre oamenii de ştiinţă care au studiat Orientul Apropiat, scrierea cuneiformă şi cultura lumii antice, O.I. Senkovski, cunoscut în istoria ziaristicii ruse sub pseudonimul de „baronul Brambeus“, apare ca o figură aparte. Literat şi fruntaş al vieţii publice, reacţionar, el era totodată un bun cunoscător al multor limbi orientale. Încă de la vârsta de 22 de ani, Senkovski ocupa funcţia de profesor la catedra de limbă arabă şi turcă de la Universitatea din Petersburg.

La acea dată, el întreprinsese o călătorie vreme de doi ani prin Egipt, Siria şi alte ţări ale Orientului. Dar Senkovski nu călătorea doar ca un turist bogat, care admiră de la distanţă exotismul oriental, ci ca un autentic învăţat, dornic să pătrundă cât mai adânc într-un domeniu nou. Umbla îmbrăcat întocmai ca arabii, pentru a nu se deosebi cu nimic de aceştia, şi locuia împreună cu ei, fără să-i repugne nici cortul beduinului nomad, nici bordeiul mizer al felahului.

Ca răspuns la descoperirile lui Grotefend, Burnouf, Lassen şi ale altor învăţaţi, Senkovski scrie vasta sa lucrare *Manifestul lui Darius, fiul lui Hystaspes, şi alte monumente de piatră scrise ale vechilor regi din Persia*. Această operă, publicată în anul 1848, înfăţişează istoricul descifrării scrierii din primul sistem. Tot aici, autorul arată şi perspectivele ce se deschid în faţa istoriei.

Bazându-se pe vastele sale cunoştinţe filologice, Senkovski analizează fiecare literă şi fiecare cuvânt din inscripţii. Folosindu-se de materialul oferit de o serie întreagă de limbi, el emite mai multe ipoteze ingenioase.

Senkovski vorbeşte despre importanţa deosebit de mare pentru ştiinţă a inscripţiei de la Behistun şi arată în comentariile sale că aceasta reprezintă cel mai preţios document pentru istoria antică. Totodată, el emite aprecieri la adresa „maiorului

Rawlinson din Compania Indiilor Răsăritene“, „pe care plictisul l-a împins să studieze scrierea cuneiformă în timp ce se afla în Persia“ şi care „a simţit faţă de această misterioasă scriere pasiunea caracteristică unui adevărat descifrator diplomatic“.

Interesanta lucrare are un subtitlu: „Articolul unu“. În articolul doi, autorul intenţiona să „dezvăluie ortografia“ noii limbi, „fără de care nu va exista niciodată siguranţa în citire, nici deplină certitudine în pătrunderea sensului“. Din păcate, nu şi-a realizat intenţia.

Senkovski a consacrat descoperirilor lui Botta, Layard şi ale altor arheologi o importantă lucrare ştiinţifică — *Monumentele din Ninive*. Ea începe cu următoarele cuvinte, pline de entuziasm: „Un nou Pompei a fost descoperit în inima Asiei! Şi ce Pompei!... Un monument colosal ce se profilează în zorile omenirii...“

Apreciind cum se cuvine însemnătatea săpăturilor de la Ninive, oraş pe care îl numeşte pe drept cuvânt „vecinul, fratele şi rivalul Babilonului“, Senkovski polemizează cu arheologii asupra multor probleme. El nu este de acord cu aceştia în ceea ce priveşte istoria popoarelor de curând descoperite, întinderea oraşelor asiriene, epoca în care au apărut, tehnica construcţiilor din antichitate...

O.I. Senkovski nu scria numai pentru specialişti, ci şi pentru o masă mai largă de cititori. Aşa, de pildă, articolul său intitulat *Scrierea cuneiformă* este destinat marelui public. El a fost tipărit într-una din ediţiile populare din acea vreme ale „Lexiconului enciclopedic“.

PRIMUL DICŢIONAR ASIRIAN

Un important rol în dezvoltarea asiriologiei l-a jucat cunoscutul savant rus V.S. Golenişcev. În anul 1888, el a editat primul dicţionar grafic din lume al limbii asiriene. Această minunată carte cuprinde mii şi mii de semne cuneiforme desenate de mână — de la cele mai simple la cele mai complicate, de la cele izolate la cele ce intră în grupări complexe. Unora din semne le corespund anumite silabe din limba rusă, altora — cuvinte întregi, ba chiar şi propoziţii.

Noi ştim că în scrierea asiro-babiloniană acelaşi semn putea fi citit în mai multe feluri. Nenumărate semne au peste zece valori

fonetice. Toate sunt reprezentate în dicţionarul lui V.S. Golenişcev. Dar nu numai atât. El nu s-a mulţumit să ofere publicului cea mai completă traducere, la acea dată, a cuvintelor asiro-babiloniene, cu toate nuanţele posibile, ci a indicat şi locul de unde au fost luate. Lângă fiecare cuvânt figurează, între paranteze, documentul cuneiform în care găseşti cuvântul respectiv.

În vremea aceea, nici o tipografie din Rusia nu putea tipări această lucrare. Nu existau încă semne tipografice pentru scrierea cuneiformă — ele au apărut mai târziu datorită lui M.V. Nikolski. Ce era de făcut atunci?

Golenişcev s-a văzut silit să copieze toată cartea cu propria lui mână şi apoi s-o litografieze.

Cartea, prima de acest gen publicată în lume, intitulată cu modestie *Dicţionar grafic experimental al limbii asiriene* a avut o deosebită însemnătate în istoria dezvoltării asiriologiei.

Trei ani mai târziu, V.S. Golenişcev a publicat aşa-numitele tăbliţe capadociene, găsite în Asia Mică. Ele erau foarte greu de descifrat, deoarece nu fuseseră scrise în limba literară asiro-babiloniană, ci într-un vechi dialect asirian. V.S. Golenişcev a fost primul dintre asiriologi care a cercetat acest dialect ignorat până atunci de ştiinţă, dialect care de altfel şi astăzi este foarte puţin cunoscut.

El s-a preocupat şi de urartologie. Astfel, încă în anul 1901, V.S. Golenişeev a publicat inscripţia regelui urart Rusa al II-lea, găsită cu prilejul săpăturilor de la templul Zvartnoţ. Inscripţia pomeneşte de câmpii, livezi, vii, de lucrări de construcţie şi de construirea unui canal. Este interesant de remarcat că acest canal, în formă de tunel, săpat acum 2500 de ani, s-a păstrat în condiţii optime şi poate fi folosit şi astăzi. El se găseşte în apropierea vechii cetăţi urarte Teişebaini, pe care o dezgroapă în prezent savantul sovietic B.B. Piotrovski.

Cu prilejul numeroaselor sale călătorii şi expediţii arheologice, V.S. Golenişcev a achiziţionat pentru Rusia multe şi minunate documente şi opere de artă asiro-babiloniene. Ele au alcătuit nucleul secţiei „Asia antică“ a Muzeului artelor plastice „Puşkin“ din Moscova.

ACADEMICIANUL B.A. TURAEV.

Începând cu M.V. Nikolski, asiriologia rusă a luat un mare avânt, dezvoltându-se nespus de repede. În scurt timp, ea a promovat o întreagă pleiadă de savanţi talentaţi, cu renume mondial.

Urme de neşters în ştiinţa rusă şi cea mondială a lăsat, în ceea ce priveşte, cercetarea Orientului Antic, academicianul Boris Aleksandrovici Turaev. În cei numai 52 de ani cât a trăit, el a publicat circa 500 de lucrări ştiinţifice. Rămâi uimit la gândul că un singur om a fost capabil de o atare muncă, care ar fi făcut cinste unui colectiv întreg de oameni de ştiinţă.

Opera fundamentală a lui B.A. Turaev, căreia, de fapt, savantul i-a închinat întreaga sa viaţă, este cursul clasic în două volume, intitulat *Istoria Orientului Antic*.

Numim opere clasice acelea ce servesc drept model. În rândul lor se situează şi lucrarea lui B. A. Turaev, care cuprinde o perioadă de cinci mii de ani din istoria omenirii.

Când un mare pictor se hotărăşte să execute un tablou, el nu se apucă numaidecât de lucru. De multe ori trec ani şi ani, în care timp îşi selectează şi studiază materialul, face nenumărate schiţe, studii şi crochiuri. Tot astfel şi-a pregătit şi B.A. Turaev *Istoria Orientului Antic*.

El a studiat cu minuţiozitate monumentele Orientului Antic aflate în muzeele din Rusia, precum şi în cele din străinătate; a cercetat şi a tradus texte din vechime, care ni s-au transmis din îndepărtatele veacuri; de asemenea, şi-a perfecţionat cunoştinţele în scrierea cuneiformă asiro-babiloniană şi în aceea hieroglifică egipteană; B.A. Turaev nu a încetat să înveţe limbi străine şi diferite sisteme de scriere.

El a scris şi a publicat monografii, a susţinut disertaţii, a ţinut prelegeri, a analizat operele savanţilor europeni. Ani de-a rândul a acumulat noi şi noi materiale, pentru ca abia după aceea, înarmat cu toate cunoştinţele necesare, să-şi înceapă voluminoasa sa operă. Şi B.A. Turaev a înălţat o construcţie grandioasă uimitoare: *Istoria Orientului Antic*. Şi iată că, de mai bine de 40 de ani, ea rămâne o carte de căpătâi pentru toţi cei ce studiază istoria antică.

Ca un mare pictor, mereu neobosit, el n-a încetat, până în ultima zi a vieţii sale, să şlefuiască, să îmbunătăţească şi să-şi perfecţioneze lucrarea chiar după ce aceasta a văzut lumina tiparului. Fiecare nouă ediţie a *Istoriei Orientului Antic* era mai completă şi mai perfectă decât precedenta.

În introducerea operei sale, B.A. Turaev arată că „spaţiul geografic care intră în sfera cercetărilor noastre se întinde de la lanţul munţilor Caucaz şi Asia Mijlocie până la Golful Persic, Arabia de sud, regiunea lacurilor africane, de la hotarele Iranului şi Indiei până la coloanele lui Heracles (strâmtoarea Gibraltar)“. Pe acest imens teritoriu, în epoca când răsăreau zorile civilizaţiei omenirii, trăiau zeci de popoare cu istoria, cultura şi scrierea lor. B.A. Turaev s-a străduit să elucideze cât mai mult cu putinţă viaţa fiecărei societăţi din antichitate. El considera că toate laolaltă şi-au adus aportul în istoria oamenirii.

Academicianul B.A. Turaev.

O concepţie atât de largă îl situa pe istoricul rus deasupra celorlalţi savanţi europeni, care împărţeau popoarele Orientului Antic în „istorice“ şi „neistorice“, în „superioare“ şi „inferioare“, exagerând rolul şi meritele unora şi neglijând istoria şi cultura altora.

Desigur că B.A. Turaev era departe de marxism, ca de altfel şi ceilalţi învăţaţi din timpul său. Concepţiile sale asupra dezvoltării istorice a omenirii nu pot fi acceptate de noi. Dar imensul material faptic, adunat şi prelucrat de B.A. Turaev, nu şi-a pierdut nici azi din însemnătate.

Înflăcărat patriot, B.A. Turaev, susţinea cu dragoste fiecare mlădiţă în slujba ştiinţei istorice ruse, se bucura de succesul fiecărui tânăr cercetător talentat. În epoca când despotismul ţarist oprima popoarele din regiunile de răsărit ale ţării, lipsindu-le de posibilitatea de a-şi dezvolta cultura lor naţională, B.A. Turaev a făcut cunoscut tuturor, vestind cu glas tare, trecutul plin de glorie al acestor popoare. În aceeaşi operă — *Istoria Orientului Antic* — el afirmă cu curaj că „cercetarea trecutului măreţ al regiunilor periferice din ţara noastră reprezintă o datorie faţă de ştiinţă şi faţă de aceste regiuni“.

Pe baza unor neînsemnate fragmente ale unor documente feniciene, B.A. Turaev demonstra, în anul 1903, că fenicienii au posedat o literatură bogată. Pe vremea aceea, cuvintele sale provocau neîncredere şi chiar ironia orientaliştilor. Dar au trecut 26 de ani şi în satul sirian Ras-Şamra a fost dezgropată arhiva unui templu. Cu acest prilej s-au găsit splendide exemplare ale vechii literaturi feniciene.

Iată un minunat exemplu de rară pricepere, datorită căreia, numai pe baza unui singur detaliu ajuns întâmplător până în zilele noastre, s-a putut reconstitui un întreg tablou al trecutului.

Pe vremea lui B.A. Turaev, ştiinţa istoriei din ţările apusene era contaminată de ideile greşite ale panbabilonismului.

Panbabilonіştii considerau că Babilonul antic era unicul creator al tuturor monumentelor valoroase de cultură, în vreme ce toate celelalte popoare n-au fost decât elevii şi imitatorii lui. Dar nici Babilonul, susţineau ei, nu a creat el singur această cultură, ci a preluat-o de la sumerieni.

Nu-i greu de văzut că doar un singur pas desparte panbabilonismul de teoriile monstruoase ale rasismului cu privire la rasele „superioare“ şi „inferioare“. B.A. Turaev s-a ridicat cu convingere împotriva aiurelilor la modă ale panbabilonismului şi a biciuit necruţător pe propovăduitorii lui — savanţi germani cu renume.

În sfârşit, B.A. Turaev a păstrat pentru Rusia excepţionala colecţie a lui Golenişcev, care era pe punctul de a fi vândută unui muzeu din străinătate. Multe strădanii şi muncă încordată a

depus el pentru studierea şi publicarea materialelor din această colecţie.

O PAGINĂ DINTR-O CRONICĂ NESCRISĂ

În zilele noastre, asiriologia cunoaşte o largă dezvoltare. Oamenii de ştiinţă sovietici lucrează cu sârg şi perseverenţă, străduindu-se să cunoască viaţa socială a popoarelor din Orientul Antic, istoria oamenilor simpli care, cu mâinile lor, creează toate bogăţiile lumii.

Vedere generală a dealului Karmir-Blur.

Statul acordă fonduri mari pentru săpăturile din Transcaucazia. Mersul lucrărilor este urmărit cu interes de zeci de milioane de oameni sovietici.

Sub conducerea lui B.B. Piotrovski, membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a R.S.S. Armene, au fost organizate 13 expediţii arheologice, care au dat rezultate bogate.

În anul 1939, când B.B. Piotrovski a început pentru prima oară săpăturile pe dealul Karmir-Blur din raionul Erevan, tare s-a mai necăjit din pricina unui eşec survenit chiar în prima zi: o ploaie torenţială l-a silit să-şi întrerupă lucrările.

Regretând timpul pierdut, a doua zi arheologii s-au îndreptat din nou spre locul săpăturilor. Cât vedeai cu ochii, numai băltoace. Nici gând să te poţi apuca de treabă.

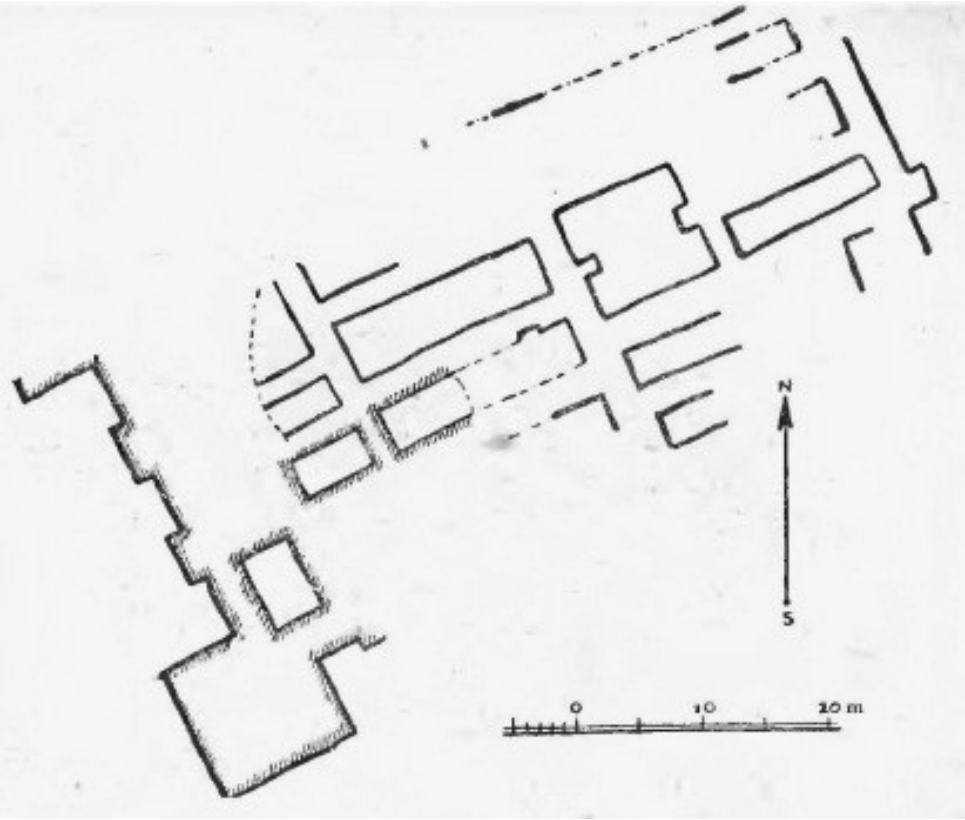

Schiţa planului părţii apusene a unei cetăţi, întocmită de B.B. Piotrovski după urmele lăsate de apa ploii.

O bună bucată de vreme, omul de ştiinţă a rămas dus pe gânduri cercetând împrejurimile cu privirea. Era nerăbdător să pătrundă cât mai grabnic în măruntaiele acestui deal roşu (Karmir-Blur înseamnă în limba armeană „Dealul Roşu“), să dea la o parte straturile superioare dc pământ, şi să sape, să sape tot mai adânc, până când lopata se va izbi de zidurile groase, din cărămidă, ale vechii cetăţi urarte. Avea ferma convingere că pe acele meleaguri a existat cândva o cetate — lucru despre care vorbeau datele obţinute în timpul recunoaşterilor arheologice. I se părea că şi vede zidurile ei masive şi uriaşele-i încăperi.

Ochii învăţatului scormoneau pământul şi, din când în când, mirajul, năluca înşelătoare a cetăţii apărea atât de limpede, încât lui Piotrovski i se părea că o şi vede aievea.

Dar nu, nu era nălucire! Pe suprafaţa dealului se desluşea, în dreptunghiuri regulate, planul cetăţii. Fusese trasat de apa ploii, care desenase conturul zidurilor prin linii groase şi uniforme.

Cuprins de emoţie, omul de ştiinţă schiţă la repezeală pe o bucată de hârtie planul cetăţii subterane, pe care i-l indicau apele ploii.

Mintea sa găsi îndată explicaţia logică a acestui fapt extraordinar.

Apa de ploaie se scurgea mult mai repede prin solul ce se îngrămădise în interiorul încăperilor din cetate decât prin zidurile de cărămidă. De aceea, acolo unde se afla cărămida, apa rămânea la suprafaţă, pe când în celelalte locuri, pământul începea să se zvânte.

Astfel, încă înainte de a începe săpăturile, fără să scoată măcar un metru cub de pământ, B.B. Piotrovski a obţinut planul cetăţii antice. Acest fapt a uşurat şi a grăbit în chip neobişnuit lucrările ulterioare. Arheologul nu mai săpa la întâmplare, ci în deplină siguranţă, deoarece cunoştea cu aproximaţie planul imensei clădiri, care se întindea pe o suprafaţă de 16 000 de metri pătraţi.

Aşa cum au stabilit mai târziu învăţaţii, pentru ridicarea zidurilor cetăţii (a căror înălţime atingea 10 metri!) a fost nevoie de circa 2 000 000 de cărămizi. Dar acestea nu erau cărămizi obişnuite, din cele folosite astăzi la clădiri, ci adevăraţi bolovani, fiecare măsurând aproape o jumătate de metru.

Omul de ştiinţă B. B. Piotrovski a consacrat trei tomuri şi numeroase articole şi studii săpăturilor efectuate pentru a scoate la lumină vestigiile celui mai vechi stat de pe teritoriul U.R.S.S. — Urartu. Ele nu sunt încă terminate. Fiecare an îmbogăţeşte ştiinţa cu noi descoperiri. Nu vom istorisi decât un singur episod:

ultimele zile ale vechii cetăţi Teişebaini, descoperită de B.B. Piotrovski împreună cu alţi arheologi sovietici.

Cronicarul nu ne-a lăsat povestirea evenimentelor tragice care s-au petrecut aici la începutul secolului al VI-lea î.e.n.: asediul şi distrugerea unui important centru administrativ urart. Aceste întâmplări ne-au fost istorisite de obiectele scoase la iveală de către arheologi. Ce mare artă să înţelegi graiul lor, şi cât de multe cunoştinţe îţi trebuie pentru aceasta!

Cu prilejul săpăturilor efectuate în vederea dezgropării faţadei cetăţii, lângă porţile de nord-vest, arheologii au găsit, în stratul de pământ gros de patru metri, mai multe săgeţi cu vârf de bronz. Aruncând doar o singură privire asupra lor, oamenii de ştiinţă au stabilit că ele aparţin sciţilor. În acea epocă, urarţii începuseră să întrebuinţeze săgeţi cu vârf de fier, iar acestea aveau cu totul altă formă. Vârfurile zdrelite şi îndoite arătau limpede că ele se loviseră de căptuşeala de piatră.

Una dintre săgeţi rămăsese chiar înfiptă în tencuiala de lut.

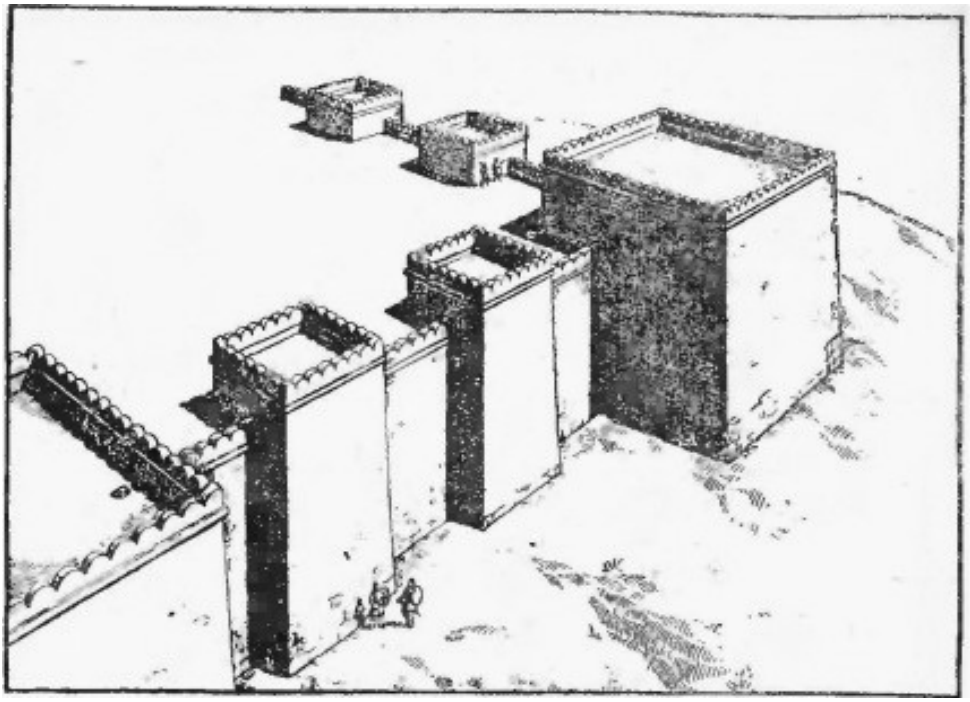

Cetatea Karmir-Blur.
Reconstituire.

Duşmanul a pătruns în cetate nu prin porţile mari, neobişnuit de rezistente, ci prin cele laterale. Iată dovada: în faţa porţilor mari nu se găsea nici urmă de săgeată vrăjmaşă. Mai înainte, sciţii ocupaseră oraşul aflat în apropierea cetăţii. Era oraşul meseriaşilor urarţi, care erau plătiţi de stat. Şi lucrul acesta este demonstrat cu prisosinţă de materialul găsit în timpul

săpăturilor: construcţii mari, de tipul unor cazărmi, lipsa oricăror cămări individuale şi a grajdurilor pentru vite.

Ruinele unui mare atelier de untdelemn de susan, lingourile de bronz, imensele depozite de vinuri, magaziile pentru păstrarea cerealelor — unde puteau încăpea circa o mie de tone de grâu, secară şi mei — precum şi multe altele care au fost descoperite în cetate au confirmat pe deplin ipotezele cu privire la specificul acestui oraş şi al fortăreţei.

Aici se adunau uriaşele biruri în natură, dintre care unele erau apoi prelucrate şi expediate în capitala statului Urartu.

B.B. Piotrovski a stabilit că, înainte de a fi distrus, oraşul se afla într-o perioadă de declin. Impozitele nu soseau cu regularitate şi magaziile cetăţii rămâneau multă vreme pustii.

Erau goale uriaşele vase pentru vin — carasurile — în care încăpeau, după aprecierile arheologilor, 250 000 de litri de vin.

Omul de ştiinţă a schiţat, apoi, tabloul dramatic al prăbuşirii cetăţii. Asediul nu a durat mult. Aceasta reiese din faptul că în locuinţele asediaţilor s-au găsit nenumărate alimente. Deci nu foamea a fost aceea care i-a silit să se predea!

Asaltul hotărâtor asupra cetăţii a survenit pe neaşteptate, într-o noapte de august. Sciţii au aruncat asupra fortăreţei o ploaie de torţe aprinse şi au pătruns în interior când pojarul era în toi. Acoperişurile se prăbuşeau, iar locuitorii, vrând să-şi salveze viaţa, îşi părăseau în grabă casele, fără să aibă vreme să ia ceva cu ei.

Lucrul acesta apare cu totul evident, căci în interiorul locuinţelor s-au găsit arme, precum şi bijuterii aparţinând femeilor.

În unele încăperi, obiectele s-au păstrat exact în starea în care se aflau în clipa când s-a produs atacul duşman. Aceasta, datorită faptului că peste ele s-au prăbuşit cărămizi, alcătuind un strat compact prin care nu putea pătrunde nici aerul, nici apa.

Dar nu toate casele au căzut pradă flăcărilor. Bătaia primitivelor „proiectile“ incendiare ale sciţilor n-a fost prea intensă. Au avut de suferit de pe urma focului numai acele construcţii aflate în apropierea porţilor dinspre nord-vest. În rest, casele au fost prădate.

Dar oare cum au putut stabili arheologii că asaltul cetăţii s-a produs în luna august, mai precis, în prima jumătate a lunii august?

Pe baza rezervelor de alimente ale urarţilor. Grâul fusese strâns de pe ogoare, dar „strugurii încă nu se copseseră, iar

sâmburii găsiţi erau de stafide sau de boabe de struguri încă necoapte“ — scrie B.B. Piotrovski. Un tablou caracteristic acestor locuri pentru sfârşitul lui iulie, începutul lui august.

El aduce încă două argumente convingătoare. Într-un mănunchi de iarbă pârjolit pe alocuri de arşiţă, care întâmplător a rezistat vremii, se aflau câteva flori, caracteristice pentru acest anotimp. Şi, în sfârşit, în stomacul animalelor care au murit în timpul incendiului au fost descoperite ierburi ce cresc în luna august...

Sunt interesante împrejurările în care şi-au găsit moartea animalele, împrejurări care de asemenea au fost stabilite de savanţi. Pe acoperişurile prăbuşite la pământ, zăceau schelete de vite mari cornute, de cai şi de măgari. După poziţia lor, precum şi după contuziile suferite, zoologul S.K. Dai a arătat că animalele s-au prăbuşit de la o mare înălţime, probabil o dată cu acoperişurile. Dar cum de-au ajuns acolo?

În timpul asediului, pentru mai multă siguranţă, ele au fost urcate pe acoperişuri cu ajutorul unui plan înclinat. Când casele au luat foc, animalele, înspăimântate, s-au smucit, şi-au rupt legăturile şi, înnebunite, au gonit o vreme prin marea de vâlvătăi, ca până la urmă să se prăbuşească cu acoperiş cu tot.

B.B. Piotrovski redă în culori vii câteva aspecte din jaful comis asupra cetăţii: „Sciţii au pătruns în cămările care luaseră foc şi au încercat să prade o parte din alimentele cuprinse de flăcări. Apoi, în goană, s-au repezit pe uşa scundă în pivniţa cea mare de vinuri, orbecăind şi lăcrimând din pricina fumului, s-au năpustit asupra vaselor de vin şi, convingându-se că sunt goale, s-au lăsat păgubaşi, făcând calea întoarsă“.

Arheologul susţine că asediatorii erau foarte grăbiţi, şi de aceea n-au luat decât ce le-a picat în mână, fără să cerceteze în amănunţime încăperile.

În sprijinul acestor afirmaţii, el aduce argumente convingătoare.

De obicei, când prădau, sciţii scormoneau până şi sub podeaua cămărilor. Aici, în schimb, într-unul din vasele pentru vin se aflau ascunse 98 de ceşti splendide din bronz, care au rămas toate neatinse, ajungând astfel în mâinile arheologului.

Într-un alt depozit de vinuri s-au descoperit, intacte, un coif, mai multe scuturi admirabil lucrate şi o tolbă scumpă de săgeţi. Toate acestea demonstrează că sciţii se grăbeau.

Şi nu-i de mirare — doar pretutindeni în jur dănţuiau limbi de flăcări.

Dar cum au ajuns în pivniţa de vinuri aceste obiecte preţioase, care nu aveau nici o legătură cu beciul?

Şi la această întrebare arheologii au ştiut să dea răspuns.

Folosindu-se de panică, paznicii pivniţelor s-au dedat la jaf, prădând comorile cetăţii, iar preţioasele obiecte furate le-au ascuns în cămări şi prin beciuri, în aşteptarea unor timpuri mai bune...

Astfel, fragment cu fragment, a fost reconstituit tabloul prăbuşirii vechii cetăţi urarte. Ceea ce cronicarul n-a izbutit să facă la vremea sa, a făcut, după 2 500 de ani, un savant sovietic.

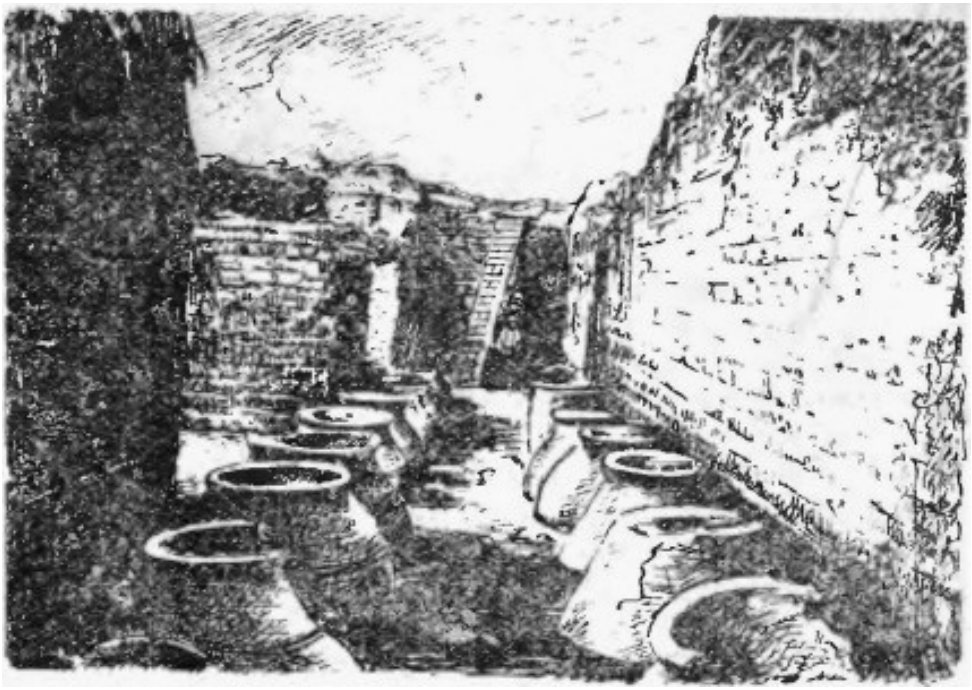

Depozit de vinuri.

Săpăturile din ultimii ani au îmbogăţit cu mult cunoştinţele noastre privitoare la viaţa şi obiceiurile urarţilor. Astăzi, de pildă, ştim foarte bine cum arătau războinicii lor: arheologii au descoperit coifuri, un scut făurit din plăci, tolbe cu săgeţi, săbii din fier şi pumnale. Ştim, de asemenea, că urarţii ajunseseră la o măiestrie neîntrecută în prelucrarea metalelor. Despre aceasta ne vorbesc în special scutul de bronz al regelui Sarduri şi coiful regelui Arghişti (secolul al VIII-lea î.e.n.), descoperite în anul

1953. Taurii şi leii ale căror imagini împodobesc scutul, precum şi cizelura fină ce-l acoperă sunt rodul muncii mâinilor unui meşter şi pictor iscusit. Până şi podoabele pentru cai, descoperite în anul 1954 — plăci frontale, apărătoare pentru urechi, zăbale, clopoţei, paftale de împodobit hamurile — sunt o mărturie a măiestriei neîntrecute şi a experienţei acumulate în decursul veacurilor de către făurarii urarţi. Toate aceste obiecte poartă, cizelate cu semne cuneiforme, numele lui Arghişti şi Sarduri.

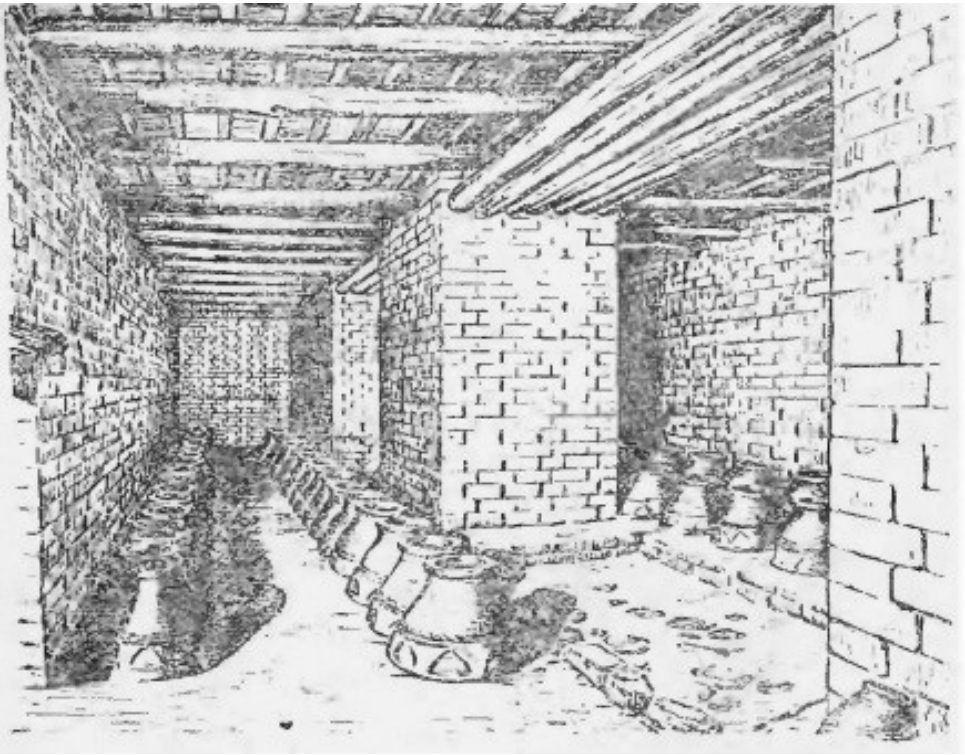

Acelaşi depozit reconstituit de K.L. Ohanesian.

Giuvaergiii şi metalurgiştii nu se lăsau nici ei mai prejos. Ca dovadă sunt obiectele turnate — o splendidă brăţară de aur, împodobită cu capete de leu, precum şi piesele din carneol dezgropate de către arheologi.

Astăzi ştim că urarţii au introdus folosirea pe scară largă a fierului. Ei se pricepeau să făurească minunate obiecte din sticlă şi erau iscusiţi sculptori în os. De asemenea, s-au dovedit a fi

neîntrecuţi crescători de oi cu lâna fină şi merinos. Toate acestea şi multe altele încă le-am aflat nu din cărţile de istorie ale urarţilor, care, de bună seamă, nici n-au fost scrise, ci din materialul descoperit cu prilejul săpăturilor, întemeindu-ne fie pe unele obiecte care întâmplător s-au păstrat întregi, fie numai pe fragmente.

Rămâi uimit în faţa atâtor şi atâtor amănunte asupra vieţii din trecut pe care ni le comunică arheologii. Ei ne vorbesc cu atâta convingere, ca şi cum s-ar referi la contemporanii noştri, şi nu la oameni care au trăit acum aproape trei mii de ani. Aşa, de pildă, se ştie că pâinea din făină de mei pe care o coceau urarţii „era turtită şi ovală, cu marginile îngroşate şi având o gaură la mijloc...“.

De asemenea, s-a constatat că în hambarele unde erau păstrate cerealele existau dăunători — gărgăriţe.

Unui profan, unele descoperiri pot să i se pară cu totul lipsite de însemnătate, dar pentru savanţi ele sunt deosebit de preţioase.

Astfel, despre creşterea oilor cu lână de calitate, arheologii au aflat găsind câteva smocuri de lână, care, ulterior, s-a dovedit a fi lână fină de oi.

Din păcate, nimeni până în ziua de azi, nici chiar B.B. Piotrovski, nu a izbutit să găsească o arhivă conţinând tăbliţe, acoperite cu scriere cuneiformă. Dar toate premisele existente ne îngăduie să presupunem că asemenea arhive au existat şi, o dată cu trecerea anilor, ele vor intra în patrimoniul ştiinţei sovietice şi al celei mondiale.

«CĂRŢILE DE LUT»

Posibilitatea de a citi scrierea cuneiformă asiro-babiloniană a conferit, dintr-o dată, o valoare nepreţuită acelor tăbliţe de lut, cărora înainte vreme nimeni nu le acorda nici o atenţie. Din această clipă, arheologii nu se mai simt atraşi de statui, de basoreliefuri, de ustensile, obiecte casnice, podoabe sau alte monumente ale culturii materiale, începe goana după inscripţii. Orice inscripţie, oriunde s-ar fi aflat ea — fie pe piatră, pe lut, metal, vase, peceţi sau basoreliefuri — este studiată în chipul, cel mai amănunţit cu putinţă.

S-a dovedit că scrierea cuneiformă era o scriere universală în Orientul Antic.

Sumerienii din delta Tigrului şi Eufratului, urarţii din Transcaucazia, perşii de la hotarele Industanului, fenicienii pe ţărmurile Mediteranei, hittiţii în Asia Mică şi elamiţii de pe colinele Iranului — toţi foloseau scrierea cuneiformă. Fiecare popor a adaptat scrierea cuneiformă, inventată de sumerieni, la particularităţile propriei sale limbi.

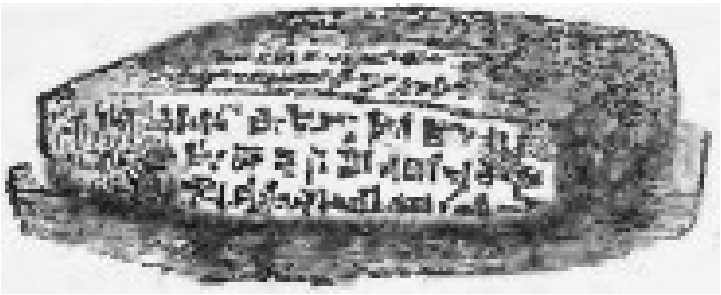

Tăbliţă de lut cu scriere cuneiformă.

Cunoaşterea scrierii asiro-babiloniene a permis descifrarea tuturor celorlalte sisteme de scriere cuneiformă.

Nespus de dificilă a fost descifrarea inscripţiilor hittite. De citit era foarte simplu, de priceput însă, nu pricepeai nimic. Scrierea aceasta a dat multă bătaie de cap asiriologilor. Singur savantul ceh B. Hrozny a izbutit să pătrundă în tainele limbii hittite, fapt care i-a adus stima întregii lumi. Aceluiaşi talentat cercetător îi revine meritul de a fi descifrat inscripţiile hittite.

Datorită descifrării scrierii cuneiforme, au survenit schimbări şi în cursul săpăturilor arheologice. Acum, ori de câte ori se descopereau tăbliţe de lut, ele nu mai erau aruncate grămadă, fără nici o alegere, ci se triau cu grijă, se curăţau de pământ şi de gunoaie şi erau expediate muzeelor şi institutelor. În felul acesta se proceda nu numai cu tăbliţele întregi, ci fiecare bucăţică spartă era culeasă cu grijă şi studiată, căci ea putea fi un fragment dintr-un document important.

Nu rareori au reuşit arheologii să reconstituie din nenumărate bucăţele tăbliţe întregi. Uneori această muncă cerea ani de zile.

Dar oare ce s-a întâmplat cu coşurile de „cărămidă spartă“, trimise cândva la British Museum?

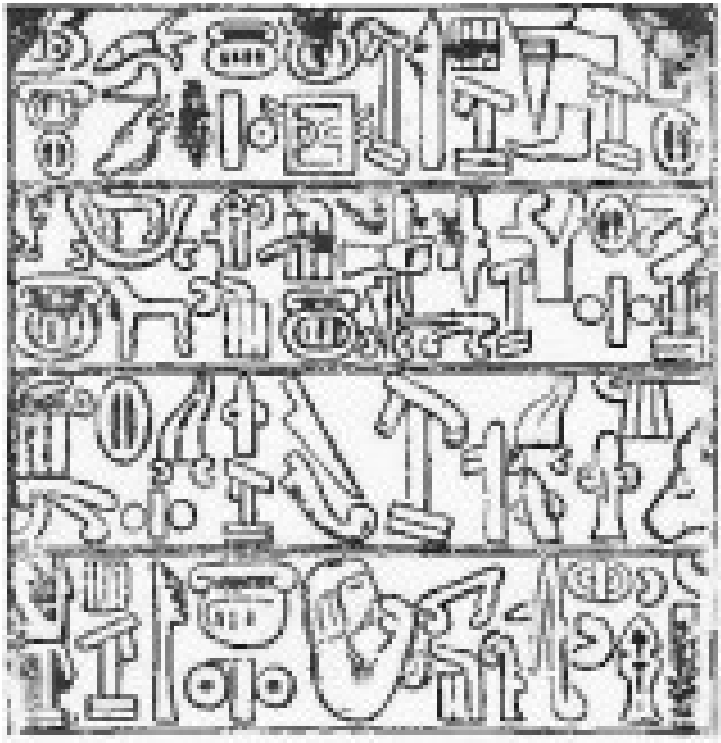

Scriere hieroglifică hittită.

Ele au zăcut vreme de douăzeci de ani în locul unde au fost aruncate la sosirea lor. Apoi, încetul cu încetul, au început să fie despachetate. Tăbliţă după tăbliţă se întorcea la viaţă. Una după alta, ele ajungeau pe masa asiriologilor şi povesteau despre poporul din antichitate care ne-a lăsat această bogată moştenire, despre viaţa, credinţa, obiceiurile sale şi ale multor neamuri care au locuit în Mesopotamia în acele vremi, de mult uitate.

Şi ce nu găseai în acele tăbliţe de lut! Legende şi povestiri antice zăceau alături de calcule astronomice cu privire la mişcarea stelelor. Dicţionarele geografice se succedau compunerilor gramaticale, cronicile urmau tratatelor de magie şi medicină.

O întreagă bibliotecă, cca mai veche din lume, bibliotecă imensă ce cuprindea zeci de mii de tăbliţe de lut! Iar coşurile sosite odinioară la muzeu nu reprezentau decât o mică parte din această nepreţuită colecţie de „cărţi“ din lut, tratând probleme

din toate domeniile, adunate din porunca regelui asirian Aşşurbanipal cu douăzeci şi şase de veacuri în urmă.

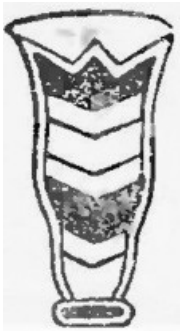

Capitolul V UN GRAVOR DEVINE SAVANT CU RENUME MONDIAL

GEORGE SMITH GRAVEAZĂ INSCRIPŢII CUNEIFORME

Dar cine oare a fost cel care a atras pentru prima oară atenţia asupra coşurilor cu cărămizi sparte, amestecate cu pământ şi gunoaie? Cine a stabilit că ele reprezintă o parte din biblioteca aflată în palatul regelui asirian Aşşurbanipal? Cine a apreciat la adevărata lor valoare aceste comori nepreţuite, care vreme de douăzeci de ani au zăcut uitate în depozitele de la British Museum?

Toate acestea se datoresc unui simplu lucrător, gravorului George Smith.

În anul 1854, la atelierul de gravură „Brandbury and Evans“ a fost adus să-şi facă ucenicia un băiat în vârstă de 14 ani. Părinţii lui find săraci, micul George s-a văzut silit să-şi câştige pâinea, în loc să meargă la şcoală.

Băiatul s-a dovedit deosebit de priceput. N-a trecut mult, şi i s-au încredinţat lucrările cele mai dificile. Ceasuri întregi şedea aplecat, cizelând cu migală vreun ornament complicat sau vreo monogramă frumoasă, dar gândurile lui zburau în altă parte. Ziarele anunţau noi descoperiri arheologice în îndepărtata Mesopotamie şi Smith era cu totul acaparat de aceste ştiri.

Ce lucruri uimitoare se petrec în lume! Aceşti sărmani felahi, care îşi lucrează ogoarele sus pe coamele dealurilor, nici nu bănuiau măcar că-n măruntaiele pământului zac ascunse minunate palate, străzi şi oraşe întregi. Dar câte lucruri interesante n-au povestit scrierile cuneiforme de pe basoreliefuri, pe care, în sfârşit, savanţii au învăţat să le citească!

Tot timpul liber, George Smith şi-l petrecea la British Museum, privind cu o uimire plină de respect taurii înaripaţi şi alte ciudăţenii. Fericirea sa n-a cunoscut margini în clipa când a reuşit să se angajeze gravor la acest muzeu.

La acea dată, aici se pregătea publicarea în cinci volume a ciclului *Inscripţiile cuneiforme din Asia de vest* şi era nevoie de

un gravor iscusit, care să reproducă cu maximum de precizie sutele de semne ale scrierii asiro-babiloniene.

UN AUTODIDACT TALENTAT

Ce om neastâmpărat era acest nou gravor de la British Museum! El nu putea nicidecum să lucreze în mod mecanic, să graveze automat, fără să judece, să se mulţumească doar să taie în metal această scriere cu semne cuneiforme, atât de asemănătoare unele cu altele. Voia cu tot dinadinsul să ştie ce înseamnă ele. Voia să citească tot ceea ce dalta sa copia de pe piatră şi lut.

Smith începe să facă economie la mâncare şi îmbrăcăminte, punând deoparte fiecare penny[1], pentru a-şi cumpăra cărţile asiriologilor. Nopţi întregi stă aplecat deasupra lor, judecă fiecare rând şi mereu se întoarce la pasajele care au rămas neînţelese. Părinţii şi prietenii săi îl privesc uimiţi. La ce bun oare să-şi irosească puterile? S-ar putea chiar îmbolnăvi.

Într-adevăr, George Smith nu se bucură de o sănătate prea înfloritoare. Dar el nici nu se gândeşte să părăsească studiul scrierii cuneiforme. Copiii negustorilor sau ai fabricanţilor şi lorzilor pot să frecventeze universităţile şi colegiile, în schimb, ca să priceapă scrierea cuneiformă, el trebuie să înveţe de unul singur, căci altă posibilitate nu are.

Şi iată că soseşte ziua când poate să citească şi să traducă liber textele cuneiforme. Dar, spre uimirea sa, Smith începe să observe că pe măsură ce termină de citit o carte după alta, creşte în el convingerea că toate cunoştinţele existente despre poporul care scria cu aceste semne cuneiforme sunt incomplete şi fragmentare. Singurul izvor care oferea posibilitatea de a cunoaşte perioade întregi din istoria Asiriei şi Babilonului era Biblia, dar Smith acorda din ce în ce mai puţin credit acestei cărţi.

El ştia că la British Museum se păstrează Obeliscul Negru, pe care se afla săpată o inscripţie numărând cinci rânduri. Toate laolaltă vorbesc despre regii supuşi, care aduc daruri monarhului asirian Salmanasar al III-lea. Una din inscripţii glăsuieşte astfel: „Am primit tribut... de la Iegu, fiul lui Omri“.

[1] penny: cea mai mică monedă divizionară engleză (din aramă).

Nu mai încăpea nici o îndoială: Iegu, fiul lui Omri, era unul şi acelaşi rege despre care pomenea şi Biblia. Dacă Smith ar fi izbutit să stabilească data exactă a acestui eveniment, el ar fi avut în mâinile sale cheia cronologiei asiriene.

N-ar strica să caute în depozitele muzeului; poate printre nenumăratele inscripţii nedescifrate va mai găsi câte ceva despre Salmanasar.

În sfârşit, Smith se hotărăşte să se adreseze directorului muzeului. Scrisoarea sa conţinea un număr impresionant de observaţii atât de fine şi care vădeau atâtea cunoştinţe în acest domeniu, încât ai fi putut crede că este scrisă de un strălucit arheolog şi nicidecum de un modest gravor al muzeului. Smith căpătă învoirea de a cerceta depozitele muzeului unde se păstrau tăbliţele de lut.

ÎN DEPOZITELE SACRE

Stăpânit de emoţie, el trecu pragul bogatelor depozite ale muzeului. Aici, nici pe departe nu strălucea curăţenia cu care se obişnuise în luxoasele săli unde se aflau exponatele. Iar tăbliţele de lut, atât de dragi inimii sale, zăceau acoperite cu un strat de noroi. Ele nu puteau fi spălate cu apă şi săpun, aşa cum se spală vasele de lut. Murdăria trebuia îndepărtată cu mare grijă, pentru a nu strica suprafaţa tăbliţelor, pentru a nu altera scrierea.

Cu o perseverenţă uimitoare, Smith stătea ceasuri în şir aplecat deasupra tăbliţelor, înlăturând cu migală pământul ce umplea şănţuleţele cuneiformelor imprimate în lut. Şi-l închipuia aevea pe scribul asirian, care, cu ajutorul unui beţişor subţire, săpase cu repeziciune aceste semne în lutul moale. Fără îndoială, curăţatul unei tăbliţe îi răpea uneori mai mult timp decât necesitase scrierea ei.

Dar răbdarea i-a fost răsplătită. Într-o bună zi, el a dat peste o inscripţie lungă, care povestea despre campania militară a lui Salmanasar al III-lea în Siria. În această inscripţie se menţiona, în treacăt, că în cel de-al 18-lea an al domniei regelui Salmanasar al III-lea, regele Iegu i-a adus tribut.

Această menţiune, inserată printre altele, a constituit de fapt cheia cronologiei asiriene, căutată cu atâta sârguinţă de către George Smith şi pentru care el a fost silit să răscolească lăzi întregi cu tăbliţe. Avea acum un punct de sprijin. Una din datele

istorice era cert stabilită. Din acest moment putea trece şi la determinarea altor date din istoria Asiriei.

Un scurt raport asupra acestei descoperiri a fost publicat în anul 1866. Era prima lucrare ştiinţifică a gravorului George Smith.

Obeliscul Negru al regelui Salmanasar al III-lea.
Secolul al IX-lea î.e.n.

Seară de seară, în timpul său liber, el continuă să lucreze la descifrarea tăbliţelor; şi iată că atenţia îi este atrasă de un cilindru deteriorat din lut, pe care se afla, într-o scriere cuneiformă fină, cronica regelui asirian Aşşurbanipal. George Smith se hotărăşte să reconstituie textul complet. Din grămada de cioburi a „cărţilor de lut“, el începe să le aleagă numai pe acelea care, după părerea lui, conţineau fragmente din aceeaşi cronică. Studiind şi comparând diferitele bucăţele, Smith îşi dă seama că există mai multe copii după cronica lui Aşşurbanipal.

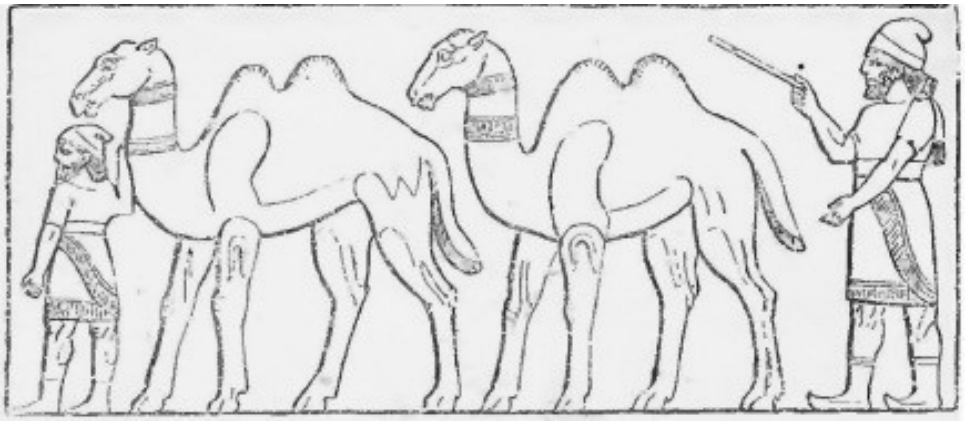

Supuşii aduc în dar cămile.
Detaliu de pe obeliscul Negru.

În cele din urmă, el reuşeşte să completeze toate spaţiile goale şi să obţină textul în întregime.

Fără doar şi poate, a fost o muncă excepţional de grea, care, în afară de o sârguinţă rar întâlnită şi o voinţă de fier, a necesitat totodată şi cunoştinţe speciale.

Ciudatul gravor începe să atragă atenţia asupra sa. I se dă posibilitatea de a se consacra activităţii ştiinţifice. Redactorul volumului următor din ciclul *Inscripţiile cuneiforme din Asia de vest*, pe care muzeul se pregătea să-l editeze, avea nevoie de un ajutor destoinic. S-a ajuns la concluzia că Smith va putea face faţă cu succes.

Toate acestea se petreceau în anul 1867, când Smith încă nu împlinise 27 de ani.

Şi astfel, George Smith este chemat să dea o mână de ajutor; dar în curând, tânărul învăţat devine cea mai mare autoritate în materie de asiriologie. Descoperirile făcute de el se succed unele după altele şi multe cărţi mutilate din biblioteca lui Aşşurbanipal îşi dezvăluie tainele în faţa lui.

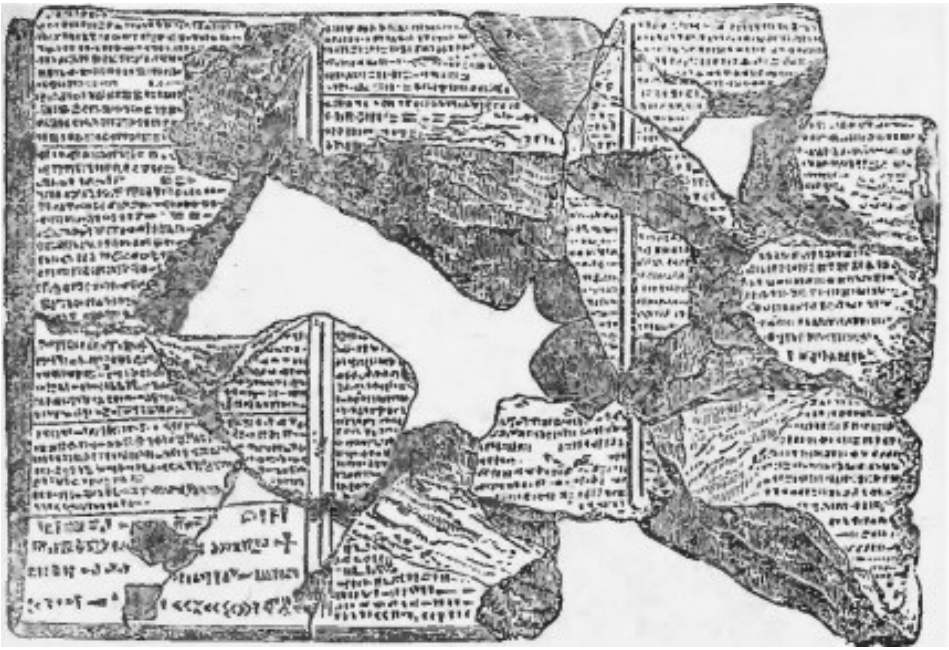

Tăbliţă de lut, compusă din 16 cioburi.

Închipuiţi-vă mii de volume rupte bucăţi, făcute fărâme. Încercaţi să reconstituiţi textul în întregime, aşa cum a existat el cândva în paginile lui. Ei bine, în faţa unei asemenea probleme se găsea George Smith când a purces să descurce biblioteca cuneiformă. Sarcina pe care de bună voie şi-o luase asupră-şi era din cale-afară de grea, aproape irealizabilă. Dar Smith nu era omul care să dea înapoi în faţa greutăţilor. Doar până mai ieri fusese lucrător şi viaţa îl călise, ceea ce i-a folosit nespus de mult.

Iată cum îl caracterizează pe Smith un cunoscut istoriograf:

„Era înzestrat cu o energie, o perseverenţă şi o răbdare fără de margini, cu o intuiţie, perspicacitate şi aptitudine speciale în

căutarea şi selectarea tăbliţelor. În această chestiune, el s-a dovedit cu adevărat genial. Avea ochiul ager, de o agerime neîntrecută şi putea să deosebească chiar mâna — «scrisul» — celui care săpase acele semne“.

Priviţi această tăbliţă. Ea se compune din 16 fragmente.

Se mai văd şi acum multe spaţii libere. E de ajuns să arunci o singură privire ca să-ţi dai seama de câtă răbdare a fost nevoie pentru ca din mii de cioburi, de toate formele şi dimensiunile, să alegi tocmai pe aceste 16, să înţelegi că ele formează un tot şi să le potriveşti una lângă alta.

O deosebită importanţă aveau lucrările lui Smith consacrate cronologiei asiro-babiloniene. Într-una din „cărţile de lut“ se pomenea de o eclipsă de soare, şi savantul englez a reuşit să stabilească cu precizie că fenomenul s-a produs la 15 iunie 763 î.e.n. De asemenea, el a izbutit să umple golurile existente din analele lui Tiglatpalassar al III-lea. În sfârşit, tot lui îi revine meritul de a fi descoperit calendarul asirian, în care luna era împărţită în patru săptămâni, iar săptămâna — în şapte zile.

În anul 1870, Smith şi-a terminat lucrarea sa capitală, consacrată epocii lui Aşşurbanipal. Toţi recunoşteau importanţa excepţională a acestor cercetări, dar publicarea lucrărilor întârzia. British Museum nu lua asupra sa cheltuielile legate de editarea manuscrisului, iar Smith, bineînţeles, nu dispunea de suma necesară. A trecut mai bine de un an până când lucrarea a văzut lumina tiparului; mijloacele materiale i-au fost puse autorului la dispoziţie de persoane particulare.

O DESCOPERIRE SENZAŢIONALĂ

În toamna anului 1872, lui Georgc Smith i-a căzut în mână un ciob de tăbliţă, pe care el a citit de îndată următoarele: „Pe muntele Nisir s-a oprit corabia; muntele Nisir a oprit corabia şi nu a mai lăsat-o să se legene... Când a sosit ziua a şaptea, am scos porumbelul şi l-am slobozit. A zburat porumbelul, s-a rotit, dar loc [uscat] nu era, şi el s-a întors...“

Smith a rămas surprins de asemănarea acestui fragment cu legenda biblică a potopului.

Fiecare copil englez cunoştea legenda credinciosului Noe, care a scăpat cu viaţă în timpul „potopului ce a acoperit lumea întreagă“. Arca în care se îmbarcase el a acostat pe muntele

Ararat. Pentru a afla dacă apele s-au retras, Noe a dat drumul unui porumbel. Dar porumbelul s-a întors curând, deoarece totul zăcea încă sub apă.

George Smith s-a apucat să caute bucăţile ce lipseau din această tăbliţă.

Ciob din tăbliţa de lut care descrie potopul, descoperită de George Smith.

Dar, vai, el n-a putut da de urma lor, cu toate că a răscolit întreaga bibliotecă. Totuşi, a reuşit să stabilească faptul că acest ciob face parte din a 11-a tăbliţă a unei mari epopei populare, care povesteşte peripeţiile unui erou antic necunoscut — Ghilgameş. Întreaga epopee a fost cuprinsă în 12 cărţi-tăbliţe de lut.

Articolul de ziar care relata descoperirea lui Smith a stârnit mare vâlvă. Oamenii progresişti din vremea aceea şi-au dat

seama că mitul babilonian pune la îndoială autoritatea Bibliei. Este limpede că Biblia a preluat legenda potopului de la babilonieni — susţineau dânşii. Poate că şi alte „minuni“ biblice au fost inspirate tot de acolo...

La 3 decembrie 1872, George Smith a ţinut o conferinţă într-o sală arhiplină. A doua zi, Smith devenise o celebritate.

Ziarele se întreceau care mai de care să scrie despre el. Publicul era obsedat de o întrebare arzătoare: oare se vor găsi fragmentele lipsă din legenda potopului, sau ele s-au pierdut pentru totdeauna?

Smith susţinea că fără doar şi poate cioburile celei de-a 11-a tăbliţe s-au păstrat. Ele trebuie căutate la Kuiundjik, acolo unde a fost descoperită biblioteca lui Aşşurbanipal.

ÎN CĂUTAREA CIOBURILOR DE LUT

Dându-şi seama că această problemă ar fi un minunat „business“, proprietarii ziarului „Daily Telegraph“ au propus să finanţeze o expediţie arheologică la Kuiundjik, sub conducerea lui George Smith. Acestuia nu i se cerea decât să trimită din când în când ziarului o corespondenţă în legătură cu mersul săpăturilor. Proprietarii ziarului „Daily Telegraph“ şi-au făcut socoteala că modesta sumă de 1 000 de lire, investită în expediţia lui Smith, va fi uşor recuperată prin creşterea numărului abonaţilor. Şi chiar aşa s-a şi întâmplat.

Supuşii aduc în dar cai.
Detaliu de pe Obeliscul Negru.

Astăzi, o călătorie de la Londra la Mosul nu prezintă nici o dificultate. Călătorii au la dispoziţia lor trenuri rapide, vapoare confortabile, ba chiar şi avioane. În vremea aceea, situaţia se prezenta cu totul altfel. Ca să ajungi până la Constantinopol era destul de simplu, dar ca să mergi mai departe nu se mai putea decât folosind catâri, măgari, cămile, iar pe râuri — bărci primitive rotunde, „cufe“ sau plute. Călătoria de unul singur era primejdioasă, de aceea se pleca de obicei în caravană, care însă se mişca foarte încet. O astfel de călătorie timp de câteva săptămâni, sub razele arzătoare ale soarelui, era nespus de obositoare.

Sosind în sfârşit la Kuiundjik, Smith a constatat că unul dintre palatele subterane fusese transformat în carieră de piatră. De aici se scoteau materialele pentru construcţia unui pod nou. Groapa de fundaţie fusese umplută cu bolovani amestecaţi cu bucăţi de cărămidă şi de piatră.

Pe Smith l-a cuprins desperarea văzând haosul acela. Era oare cu putinţă să găsească aici cioburile tăbliţei, pentru care el pornise într-o călătorie atât de lungă şi de extenuantă? Era acelaşi lucru ca şi cum ai încerca să cauţi un ac în carul cu fân!

Dar norocul nu l-a părăsit. Când câţiva bolovani mari au fost mişcaţi anevoie din loc, sub ei s-a găsit un fragment destul de cuprinzător dintr-o tăbliţă de lut. Cu multă grijă Smith a scos-o din gunoi. Chiar o privire aruncată în fugă îi arătă că în mâinile sale se află un document nespus de important. Era un avertisment adresat regilor, împotriva fărădelegilor şi a abuzurilor comise dc aceştia... „Oho! — şi-a zis Smith în sinea lui. Oare cine a putut să întocmească acest document înfricoşător? Şi ce se înţelege în document prin cuvintele «lege» şi «fărădelege»?“

Cât de mare a fost bucuria lui Smith când, după o bucată de vreme, a descoperit cea de-a doua jumătate a acestei minunate tăbliţe! Peste câtcva zile îl aştepta un noroc şi mai mare. Cercetând ultima sa descoperire — fragmente de tăbliţe pe care le găsiseră lucrătorii săi - Smith a constatat că printre ele se află o bucată mai mare din tăbliţa cu mitul potopului. În faţa sa se înşiruiau câteva zeci de rânduri ale unui text nou şi interesant.

Acum poseda legenda babiloniană aproape în întregime. El a găsit exact acel lucru pentru care fusese întreprinsă expediţia.

E de la sine înţeles cât de mare i-a fost bucuria. Smith a părăsit Londra îndreptându-se spre Kuiundjik nu pentru a căuta temple şi palate. El a plecat cu gândul să găsească un anumit ciob dintr-o tăbliţă de lut. Da, să-l găsească în măruntaiele uriaşului deal de la Kuiundjik care se întindea pe câţiva kilometri prin labirintul nenumăratelor camere şi încăperi umplute cu pietriş, gunoi şi pământ. Şi l-a găsit. Acul din carul cu fân a fost găsit! Dar oare se poate vorbi numai de „noroc“ ori de „şansă“? De bună seamă că nu. Smith nu ar fi descoperit niciodată aceste cioburi de tăbliţe dacă nu ar fi venit aici înarmat cu toate cunoştinţele necesare. Deşi nu fusese niciodată la Kuiundjik, datorită lucrărilor predecesorilor săi, el cunoştea la perfecţie palatul lui Aşşurbanipal şi ştia precis înspre ce loc să dirijeze cercetările.

Taur, rinocer şi antilopă, aduse în dar asirienilor.

Zilele treceau şi fiece zi aducea noi descoperiri. Erau „cărţile de lut“. De multe ori destul de deteriorate, fără început şi fără sfârşit, ele aveau pentru ştiinţă o valoare incomparabil mai mare decât minunatele basoreliefuri sau fantasticii tauri înaripaţi.

Smith a fost primul dintre arheologii din apusul Europei care, chiar acolo, pe locul unde le descoperea, a putut să citească şi să aprecieze la justa ei valoare fiecare tăbliţă, fiecare ciob. Uneori izbutea să alcătuiască din fragmente un întreg document, să stabilească cine-i autorul şi să determine epoca respectivă.

Se înţelege de la sine că George Smith a telegrafiat de îndată ziarului „Daily Telegraph“ despre descoperirea fragmentului lipsă din mitul babilonian. El era convins că un noroc atât de rar va permite să se mărească volumul săpăturilor şi aştepta răspunsul cu nerăbdare. Acum, se gândea dânsul, proprietarii ziarului „Daily Telegraph“ nu se vor mai zgârci. Doar el le comunicase că dealul Kuiundjik conţine în măruntaiele sale documente ce nu erau cu nimic mai puţin interesante ca legenda potopului.

Ziarul l-a felicitat călduros pe Smith pentru strălucitul său succes, i-a urat şi în viitor multe asemenea izbânzi şi i-a comunicat că suspendă finanţarea săpăturilor... „Daily Telegraph“ îşi atinsese scopul. Numărul abonaţilor săi crescuse brusc, iar soarta documentelor de la Kuiundjik îl interesa prea puţin.

Pentru a pregăti opinia publică în vederea rechemării neaşteptate a lui Smith, care se bucura de o imensă popularitate, proprietarii ziarului au recurs la un vicleşug de escroci. Publicând în ziar raportul telegrafic expediat de Smith, prin care acesta anunţa descoperirea făcută, ei au introdus o frază pe care arheologul nu o scrisese: „Sezonul săpăturilor s-a terminat“. În realitate, sezonul arheologic de-abia începuse...

Un rege al unui mic stat subjugat aduce tribut Asiriei.
Detaliu de pe Obeliscul Negru.

George Smith s-a întristat nespus văzând schimbarea de atitudine. Îşi făurise cele mai frumoase speranţe şi abia apucase să se pregătească temeinic pentru munca care-l aştepta. Şi iată-l silit să lase totul baltă şi să se întoarcă în Anglia.

În timp ce se făceau pregătirile pentru plecare, se împachetau cu grijă tăbliţele şi obiectele, se căutau mijloacele de transport, Smith continua să lucreze în tranşeele de la Kuiundjik. Nu se putea hotărî să se despartă de acest deal, care — arheologul era sigur — ascundea în adâncuri încă mii de documente interesante. Şi chiar cu două-trei zile înainte de plecare, el avu prilejul să găsească o tăbliţă dintre cele mai rare — o „pagină“ dintr-un dicţionar sumero-babilonian.

Pentru a înţelege importanţa acestei descoperiri trebuie spus că în timpul lui Aşşurbanipal — creatorul şi proprietarul bibliotecii de la Ninive — limba sumeriană era o limbă moartă.

Această tăbliţă a fost găsită în mai multe fragmente. Descoperind doar o jumătate de „pagină“, Smith a cărat o cantitate uriaşă de pietre, a răscolit grămezi de gunoaie şi pietriş, şi nu s-a lăsat până când nu a scos la iveală şi cea de-a doua jumătate. Dicţionarul descoperit de Smith a ajutat considerabil arheologilor să studieze încă o limbă a antichităţii — limba sumeriană.

Cu riscul vieţii, Smith a pătruns în labirintul palatului transformat în carieră de piatră. Scoţând pietrele de la baza fundaţiei, arabii au lăsat zidurile fără un sprijin prea sigur şi ele ameninţau în orice clipă să se prăbuşească. Pericolul era şi mai mare, datorită bolovanilor aruncaţi unii peste alţii. O singură mişcare greşită sau neatentă, şi pietroaiele se puteau prăvăli, îngropând sub ele pe îndrăzneţul cercetător. Dar pe Smith nu-l speria primejdia. Truda i-a fost răsplătită.

Smith a descoperit o tăbliţă care zugrăvea cucerirea Babilonului de către elamiţi. Era un document ce confirma un eveniment nespus de important al istoriei antice, despre care aflase din analele lui Aşşurbanipal. Să nu uităm că George Smith a fost primul care a citit aceste anale. Analele pomeneau că Babilonul a fost cucerit de elamiţi cu 1635 de ani înainte de campania lui Aşşurbanipal împotriva Elamului. Tăbliţa descoperită confirma acest lucru. Da, pentru o asemenea tăbliţă merita să-ţi rişti viaţa!

Dar asta încă nu este totul. Colecţia lui s-a mai îmbogăţit cu două fragmente din cea de-a şasea tăbliţă a epopeii lui Ghilgameş. Astfel, materialul privitor la acest erou legendar al poporului devine tot mai voluminos. În mâinile sale se afla aproape întregul text al celui mai bun monument literar al vechiului Ţinut dintre cele două fluvii.

La 9 iunie 1873, doar după o lună de muncă la Kuiundjik, George Smith s-a înapoiat la Londra.

DIN NOU LA NINIVE

Colecţia lui Smith a stârnit un interes atât de viu, încât British Museum, care a devenit proprietarul ei, nu mai putea rămâne impasibil. Lui Smith i s-au oferit acum mijloace materiale pentru a întreprinde o nouă expediţie arheologică la Kuiundjik.

Cele cinci săptămâni cât a durat drumul de la Londra la Mosul s-au scurs nespus de greu. Dar, ajungând la destinaţie, Smith a aflat că autorităţile turceşti au interzis continuarea săpăturilor. Fără să piardă o clipă, arheologul s-a adresat de îndată paşii.

— Jumătate din ceea ce obţineţi trebuie să predaţi Turciei.

— Pentru dumneavoastră, aceasta nu va însemna nimic, iar munca mea nu va mai avea nici un rost. Tăbliţa de lut este o părticică de carte. Cui i-ar putea folosi o serie de pagini disparate? M-am întors aici tocmai pentru a aduna fragmentele care lipsesc din „cărţile de lut“ ce se păstrează la muzeul din Londra. Vă pot indica locurile unde se află minunate monumente ale antichităţii, şi cu dragă inimă voi da o mână de ajutor ca ele să fie scoase din pământ.

Dar oricât se străduia Smith să argumenteze, paşa o ţinea una şi bună:

— Totul se împarte în mod egal; orice descoperire — pe din două.

Aşa că Smith a plecat fără să obţină nimic.

Curând el a băgat de seamă că este urmărit pas cu pas de un agent al paşii. Şi la locul unde se efectuau săpăturile a apărut o iscoadă. Oamenii angajaţi de Smith erau chemaţi de autorităţi şi interogaţi minuţios dacă nu cumva s-au găsit obiecte preţioase.

După multă bătaie de cap, Smith a reuşit să obţină un singur lucru: dreptul de a săpa numai acolo unde înainte vreme lucrase Layard.

În centrul atenţiei sale a stat o imensă încăpere, unde Layard a dat pentru prima oară peste rămăşiţele bibliotecii din Ninive. Smith s-a decis să cerceteze amănunţit toate camerele ce se aflau în jurul acesteia, pe o rază de 30 — 40 de metri.

Cu toate că timpul şi mijloacele sale erau limitate, arheologul englez s-a hotărât să cureţe complet toate încăperile,

coridoarele, sălile şi trecerile ce se aflau în interiorul perimetrului de 200 de metri, pe care şi-l trasase în minte.

Era o muncă uriaşă. Predecesorii lui Smith săpaseră numai de-a lungul pereţilor, lăsând neatinse mormanele de pământ din interiorul încăperii.

Trebuiau scoşi mii de metri cubi de pământ, de piatră şi pietriş. Dar nu numai să-i ridice şi să-i arunce unii peste alţii, ci să controleze cu atenţie fiecare pumn de ţărână fiecare pietricică, fiecare bucăţică de cărămidă, pentru ca nici un ciob din „cărţile de lut“ să nu se piardă printre aceste grămezi de gunoi.

Şase sute de lucrători bine instruiţi au fost împărţiţi pe grupe şi distribuiţi în diferite sectoare. Şi munca a început din plin.

Fusese scoasă o cantitate nesfârşită de pietre, precum şi mii de coşuri cu pământ, dar nimic nu se arăta. Smith însă nu-şi pierdea răbdarea şi încrederea. El ştia că tăbliţele zac îngropate sub straturile inferioare ale solului.

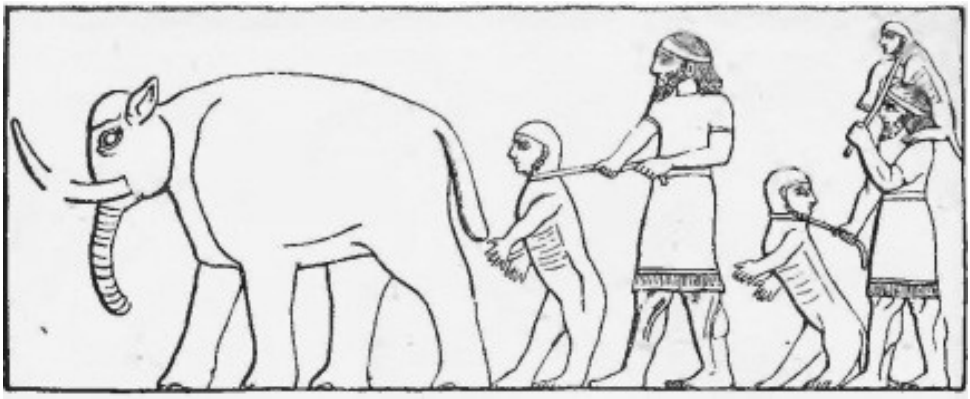

Supuşii aduc în dar un elefant şi maimuţe.
Detaliu de pe Obeliscul Negru.

Strat după strat se îndepărta pământul bătătorit — şi iată că a apărut pardoseala, presărată cu tăbliţe de lut. Erau acolo sute, mii...

Dintr-o singură privire, Smith stabilea specificul fiecărei „cărţi“. Şi ce nu găseai aici! Toate laolaltă, aceste tăbliţe constituiau un fel de enciclopedie, o înmănunchere a tuturor cunoştinţelor vechilor asirieni.

Iată, Smith ţinea în mâini un ciob de tăbliţă şi citea:

Când cerurile de sus
încă nu au fost numite,
Şi pământul de jos
nu a căpătat nume,
Strămbunul Apsu,
părintele lor,
Mummu şi Tiamat,
care le-a născut pe toate,
Apele lor
şi le-au amestecat laolaltă...“[1]

Câtă asemănare cu legenda biblică despre facerea lumii!
Dar iată o altă tăbliţă:

„Regelui, stăpânului meu, îi vorbeşte sclavul său, Avel-Iştar...
...Cu privire la eclipsa de lună, despre care regele, stăpânul meu mi-a scris, în oraşele Akkad, Borsippa şi Nippur au fost făcute observări... Şi eclipsa a avut loc... Eu [îi] vestesc regelui, stăpânului meu, că am văzut-o cu propriii mei ochi...“

Dar oare nu se poate stabili data când s-a produs eclipsa? Acest lucru ar permite să se precizeze cronologia asiriană.
Iată încă o tăbliţă. Ea conţine următoarele rânduri:

„...Fata Andalati,
Fiica lui Saiaradu,
A vândut-o, iar Ahitili,
O femeie de la curte, a cumpărat-o din mâinile ei,
Dându-i drept preţ
O jumătate mină de argint“ (circa 250 de grame).

Nu este un preţ prea mare pentru un om!
Smith a rămas vreme îndelungată aplecat asupra valoroaselor tăbliţe, nefiind în stare să se despartă de ele.
În timpul săpăturilor, se putea constata un lucru ciudat: fragmentele care alcătuiau aceeaşi tăbliţă erau găsite în diverse încăperi, izolate una de alta. „Ei drăcie! — se gândi Smith. Cine naiba le-o fi zvârlit aşa, la întâmplare, prin camere?“

[1] Apsu, Mummu şi Tiamat – nume de zei antici. – *N.A.*

Dar chibzuind mai adânc, el şi-a dat seama cum s-au petrecut lucrurile. Desigur, biblioteca lui Aşşurbanipal nu s-a aflat de la început în locul unde a fost descoperită, ci la etajul al doilea. Când palatul a ars, rafturile cu „cărţi“ s-au prăbuşit, tăbliţele s-au spart, iar cioburile s-au risipit care încotro. Pe urmă, când s-au prăbuşit şi tavanele dintre etaje, întreaga bibliotecă s-a năruit la pământ şi, astfel, fragmentele ce alcătuiau o singură tăbliţă au ajuns în mai multe încăperi.

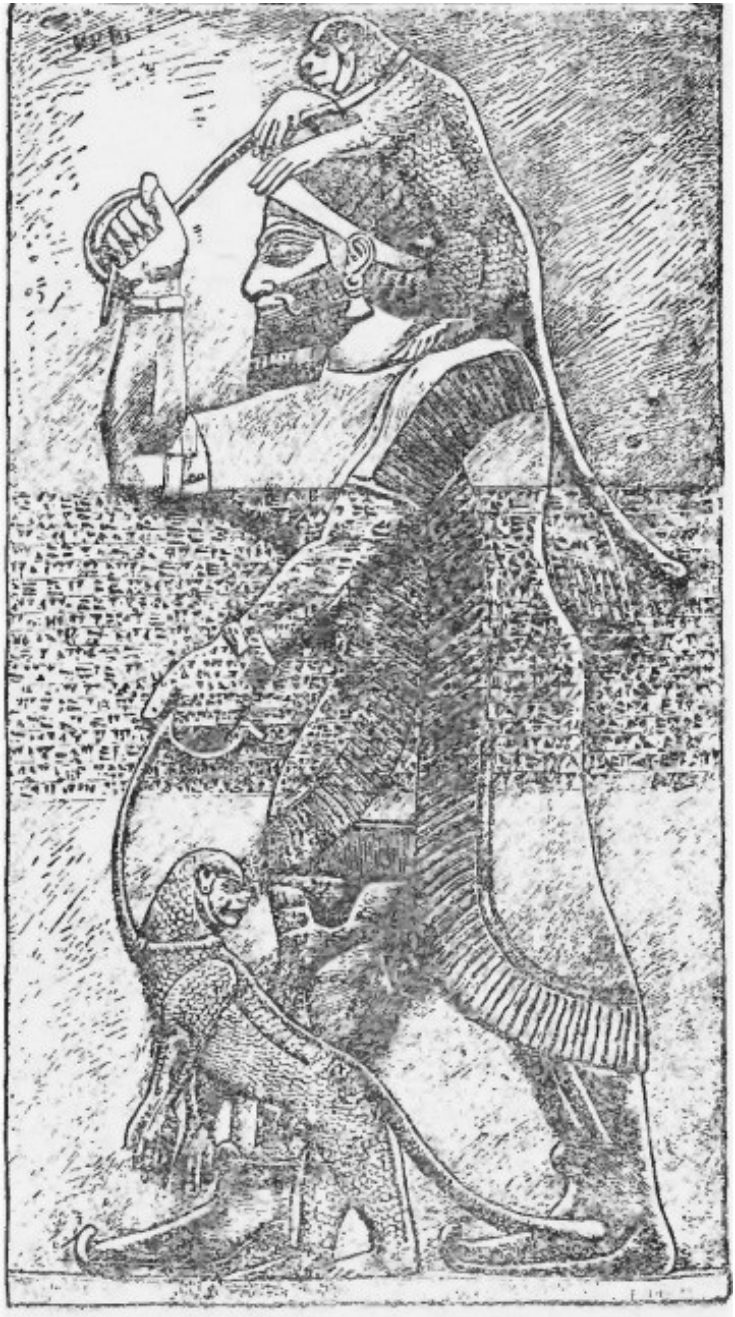

Un supus aducând ca bir maimuţe.
Detaliu de pe Obeliscul Negru.

Această ipoteză a lui Smith a fost ulterior confirmată. Aşa cum s-a stabilit azi, asirienii obişnuiau să-şi păstreze cărţile de lut la etajele superioare, pentru ca ele să nu se deterioreze din pricina umezelii.

Săpăturile începute de George Smith nu au durat prea mult nici de astă dată. Autorităţile locale îi puneau mereu beţe în roate. Împotriva lui şi a oamenilor săi erau aduse cele mai absurde acuzaţii, care de multe ori îi sileau să-şi întrerupă munca. Iată un exemplu caracteristic.

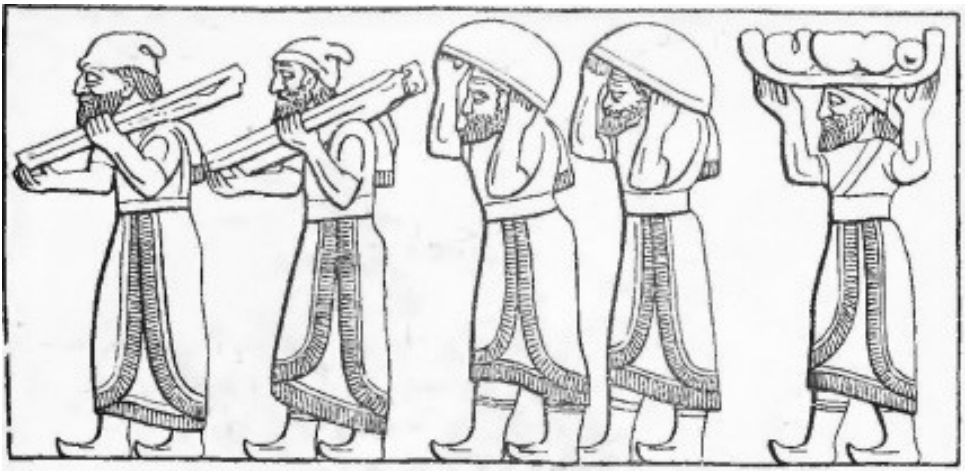

Supuşii aduc biruri.
Detaliu de pe Obeliscul Negru.

Într-o bună zi a venit la Smith proprietarul unui lot de pământ de pe coama dealului Kuiundjik şi i-a cerut 250 de lire sterline sub pretext că i-a fost distrus un mormânt.

În mod raţional, Smith i-a arătat că banii pentru lotul cu pricina au fost plătiţi o dată, şi apoi dânsul nu a profanat nici un fel de morminte. Cu toate acestea, ca să nu fie plimbat pe la tot felul de judecăţi şi să piardă timp, arheologul s-a arătat dispus să-i plătească turcului 10 lire, numai să-l lase în pace. Dar acesta s-a încăpăţânat şi Smith a fost nevoit să meargă la judecată.

Cercetările au stabilit că întreaga acuzaţie era pur şi simplu o invenţie.

Dar care a fost sentinţa pronunţată? Ea suna astfel: Smith are dreptate şi nu trebuie să plătească nici un ban. Dar... deoarece el însuşi a consimţit să dea 10 lire, atunci să dea 12!

Înţelegând că nu va reuşi să pună capăt acestor şicane, George Smith se decide să sisteze lucrările şi să se înapoieze în Anglia. Totodată se isprăveau şi modestele mijloace care îi fuseseră puse la dispoziţie de British Museum. Dar nu era de loc uşor să părăseşti Mosulul. Paşa pretindea jumătate din toate tăbliţele şi obiectele găsite acolo. Fără să stea pe gânduri, Smith a cedat autorităţilor musulmane un vas splendid, o serie întreagă de minunate sculpturi, o statuie de dimensiuni mari şi multe alte lucruri, dar a refuzat categoric să se despartă de tăbliţe.

Geniu bun înaripat.
Detaliul unei cusături de pe veşmintele regale.

Smith a fost reţinut la Mosul aproape o lună, până când, în sfârşit a sosit de la Constantinopol autorizaţia prin care i se permitea să ia cu sine antichităţile găsite. Mai mult decât atât, i s-a îngăduit să-şi continue săpăturile încă şase săptămâni. Dar Smith nu a putut să se folosească de această favoare, întrucât isprăvise banii.

Cea de-a doua expediţie arheologică a lui Smith s-a soldat cu rezultate dintre cele mai rodnice. Într-un timp destul de scurt — nici două luni — el a adunat o foarte bogată colecţie de tăbliţe. Le-a adunat, cu toate greutăţile întâmpinate din partea autorităţilor turceşti, precum şi din pricina condiţiilor climaterice cu totul nefavorabile. În această ţară situată la sudul continentului, unde iarna este necunoscută, au bântuit în perioada aceea furtuni şi viscole. Coastele dealurilor s-au acoperit cu o crustă de gheaţă şi muncitorii lui Smith au suferit mult de pe urma frigului şi a îngheţului.

Fragmentele descoperite de arheologul englez au o deosebită importanţă în sincronizarea istoriei Asiriei şi Babilonului. În ele sunt povestite an cu an evenimentele cele mai importante din viaţa celor două popoare. Cronica veche compară evenimentele, fapt care a ajutat asiriologilor să precizeze multe date istorice.

Foarte preţioasă pentru studierea scrierii cuneiforme este tăbliţa cu explicaţia ideogramelor principalelor oraşe asiriene şi babiloniene (ideograma este un semn convenţional, care suplineşte înţelesul unui cuvânt întreg).

În Asiria şi Babilon, numele de ţări, de râuri şi oraşe, precum şi numele regilor nu se citeau aşa cum se scriau. De pildă, oraşul Babilon se pronunţa „Babili“, dar de scris se scria „Babdinghirraki“. Fluviul Eufrat se chema în asiriană „Puratu“, dar se scria „Udkibnunki“. Spuneai „Nippur“ (oraş în apropierea Babilonului), dar scriai „Anenlilki“. După cum se vede, nici o asemănare între pronunţarea cuvântului şi transcrierea lui.

Acest fapt are următoarea explicaţie:

Când babilonienii au preluat de la sumerieni scrierea cuneiformă, ei au continuat să scrie numele de ţări, râuri şi oraşe în sumeriană, dar de pronunţat le pronunţau în limba lor, adică în babiloniană. Aceasta ar fi ca şi cum un neamţ ar scrie „Leningrad“, dar ar pronunţa „Leninstadt“. Cuvântul „Babili“, ca şi cuvântul „Babdinghirraki“, înseamnă „Porţile zeului“.

Printre interesantele descoperiri ale lui Smith se numără şi legenda regelui Sargon din Akkad, legendă pe care noi o cunoaştem.

Am pomenit aici numai de trei tăbliţe din colecţia lui Smith. Dar el a adunat aproape trei mii de „cărţi de lut“, cu cel mai divers conţinut. Despre multe dintre ele vom povesti în capitolele următoare.

MOARTEA LUI GEORGE SMITH

Cartea în care Smith a zugrăvit peripeţiile expediţiei sale s-a bucurat de un succes extraordinar. Într-un timp scurt, ea a fost editată de şapte ori.

Dar arheologul nu şi-a pierdut capul din cauza acestor succese răsunătoare.

El ştia că încă mii şi mii de tăbliţe din biblioteca lui Aşşurbanipal continuă să zacă îngropate în tainiţele dealului de la Kuiundjik. Şi gândul acesta nu-i dădea pace.

În urma insistenţelor sale, s-a hotărât organizarea celei de-a treia expediţii arheologice la Kuiundjik. Pentru Smith, ea a fost şi cea din urmă...

În vremea aceea, în Orientul Apropiat bântuia holera, şi călătoriile în acele ţinuturi erau foarte riscante. Dar primejdia nu l-a putut opri pe Smith. Munca îl acaparase cu totul. Era hotărât să scoată cu orice preţ din negura vremurilor întreaga bibliotecă a lui Aşşurbanipal. Lucrul acesta devenise scopul vieţii sale şi nimic pe lume n-ar fi putut să-i frângă voinţa.

De multe ori Smith nu găsea un acoperiş sub care să-şi culce capul şi rămânea sub cerul liber: localnicilor le era teamă că ar putea aduce molimi. Nu arareori flămânzea. În unele zile, doar un codru de pâine îi era singura hrană. Copilăria chinuită, grelele condiţii de viaţă, munca peste măsură, zi şi noapte, toate laolaltă i-au măcinat sănătatea. El a căzut victimă epidemiei. La 19 august 1876, George Smith murea pe îndepărtate meleaguri străine, când încă nu împlinise 36 de ani.

În fraze scurte, lapidare, jurnalul lui Smith povesteşte greutăţile neînchipuit de mari întâmpinate în cursul ultimei expediţii. Iată ce scrie el, cu mâna tremurândă, înainte de a-şi da sfârşitul:

„Mi-e rău. Dacă ar fi venit un medic, m-aş fi putut însănătoşi, dar n-a venit... aşa că mă îndoiesc; dacă acesta este sfârşitul, atunci iertaţi-mă... Am muncit toată viaţa pentru ştiinţă... Colecţia mea va oferi un câmp bogat de cercetări. M-am pregătit să-l prelucrez singur, dar acum doresc ca toţi cercetătorii să aibă posibilitatea de a studia antichităţile şi observaţiile mele. Mi-am făcut datoria pe măsura puterilor...“

Opera lui George Smith, acest autodidact care a ştiut — în condiţiile grele ale sclaviei capitaliste şi plecând de la măsuţa de lucru a gravorului — să se înalţe pe culmile ştiinţei, a limpezit o

întreagă epocă pentru arheologie. El a reuşit să descopere, să citească şi să cerceteze o serie de minunate mituri şi legende din antichitate, monumente istorice, documente ştiinţifice, juridice şi cu caracter economic. Datorită lui, cea mai veche bibliotecă din lume a căpătat a doua oară viaţă: după un somn de 25 de secole, ea a devenit un bun al ştiinţei mondiale.

CAPITOLUL VI CUM SE EXECUTAU „CĂRŢILE DE LUT”

APARIŢIA SCRIERII CUNEIFORME

De ce în străvechiul Ţinut dintre cele două fluvii se scria pe lut? De ce cărţile erau din argilă, şi nu din hârtie aşa cum sunt astăzi?

Răspunsul este foarte simplu: în afară de lut, în Mesopotamia nu exista nici un alt material care să poată fi folosit pentru scris.

Egiptenii scriau pe papirus, pe care îl pregăteau dintr-o anumită specie de trestie ce creştea din belşug pe malurile Nilului. În China se seria pe bambus, iar din secolul al doilea al erei noastre, pe hârtie din pai de orez, chinezii fiind primii care au ştiut să o fabrice. La Roma, oamenii scriau pe pergament, pe papirus şi mai ales pe tăbliţe cerate. În Marele Novgorod şi în alte oraşe ruseşti din vechime, se scria pe coajă de mesteacăn — un material ieftin şi rezistent, accesibil celor mai largi mase.

Nimic din toate acestea nu exista în Mesopotamia. În schimb, lutul din Ţinutul dintre cele două fluvii era excelent. Ce nu se făcea din el în antichitate! Palate luxoase şi bordeie umile, hambare trainice pentru păstrarea cerealelor şi cele mai fine vaze, butoaie de vin şi jucării pentru copii. Din el se făureau până şi seceri, cu dinţi de os, de piatră sau de metal. Din timpuri imemoriale, lutul slujea şi la confecţionarea cărţilor — tăbliţele de lut. Materialul se găsea întotdeauna la îndemână — mai bine zis, sub picioare — în orice cantitate.

Se lua o bucată de lut şi se presa bine, până ce se obţinea un aluat lipicios şi dens. I se dădea orirce formă, mai adesea forma unor tăbliţe dreptunghiulare, a căror lungime era de obicei cam o dată şi jumătate sau de două ori mai mare decât lăţimea. Când lutul se usca puţin, „hârtia“ era gata. Nu-ţi rămânea altceva de făcut decât să scrii pe ea textul dorit. „Creioane“ şi „peniţe“ se aflau şi ele în cantităţi nelimitate. Beţişorul de trestie înlocuia perfect uneltele noastre de scris.

Trebuia doar să ai grijă ca acest beţişor să capete în secţiune forma unui triunghi. Atunci semnele apăreau citeţe şi „creionul“ rămânea stabil, nu se mai răsucea în mână.

Încercaţi să scrieţi cu un beţişor pe lut — toate liniile vor fi puţin mai groase în partea de sus. Lucrul este uşor explicabil. Nici noi nu tragem pe hârtie linii uniform de groase. Priviţi orice text scris de mână şi nu vă va fi greu să observaţi unele îngroşări, datorită apăsării inegale a peniţei. Aceste îngroşări sunt şi mai vizibile pe lut. Când începea să scrie semnul, scribul, fără să vrea, apăsa ceva mai tare în primul moment, iar pe lut se ivea un triunghi — un semn asemănător cu un cui sau cu o pană.

Iată cum a apărut scrierea cuneiformă. Acest lucru a fost condiţionat de specificul materialului de care se slujeau locuitorii din antichitate ai Ţinutului dintre cele două fluvii.

Forma de pană a semnelor se păstra şi atunci când se scria pe piatră, bronz, argint sau alte materiale dure. Această manieră de scriere a fost consacrată şi recunoscută de toţi.

ŞCOLILE DE SCRIBI

Era foarte greu să înveţi să scrii şi să citeşti semnele cuneiforme. Această artă nu o posedau prea mulţi. Pe lângă temple funcţionau şcoli speciale, unde erau pregătiţi scribii. Arheologii au reuşit să dezgroape mai multe încăperi care au slujit ca săli de clasă şi au izbutit chiar să descopere un număr însemnat de „caiete“ şcolăreşti (bineînţeles din lut), cu greşeli de ortografie şi cu corecturile profesorului.

În şcolile preoţeşti, instruirea începea cu cel mai elementar lucru: micul scrib învăţa cum să pregătească o tăbliţă dintr-un boţ de lut. După aceea, trebuia s-o linieze, pentru ca rândurile să fie drepte — operaţie foarte lesnicioasă de altfel, care se făcea cu ajutorul unei sfori subţiri. Era de ajuns să întinzi sfoara şi s-o apeşi pe lutul moale, pentru ca linia să apară perfect dreaptă. Apoi, elevul trebuia să traseze pe aceste rânduri semne separate —verticale, orizontale, înclinate. Când după multe exerciţii, izbutea să le imprime destul de repede, frumos şi curat, el învăţa ca, din combinarea semnelor simple, să alcătuiască silabe, cuvinte, cifre şi propoziţii întregi.

Elevul ţinea mica tăbliţă în mâna stângă, iar alta mai mare — modelul — se afla aşezată alături, pe un suport special. După ce umplea o faţă, o întorcea şi scria şi pe cealaltă parte. El nu reuşea chiar de la început să facă acest lucru. Trebuia să capete o îndemânare specială în manipularea caietului de lut. Uneori se întâmpla ca elevul să scape tăbliţa şi să „boţească“ lutul. În cazul acesta, semnele cuneiforme se deformau şi nu mai puteau fi citite. Micul scrib neîndemânatic îşi primea plata pentru nebăgarea lui de seamă! Trebuia să ia totul de la capăt.

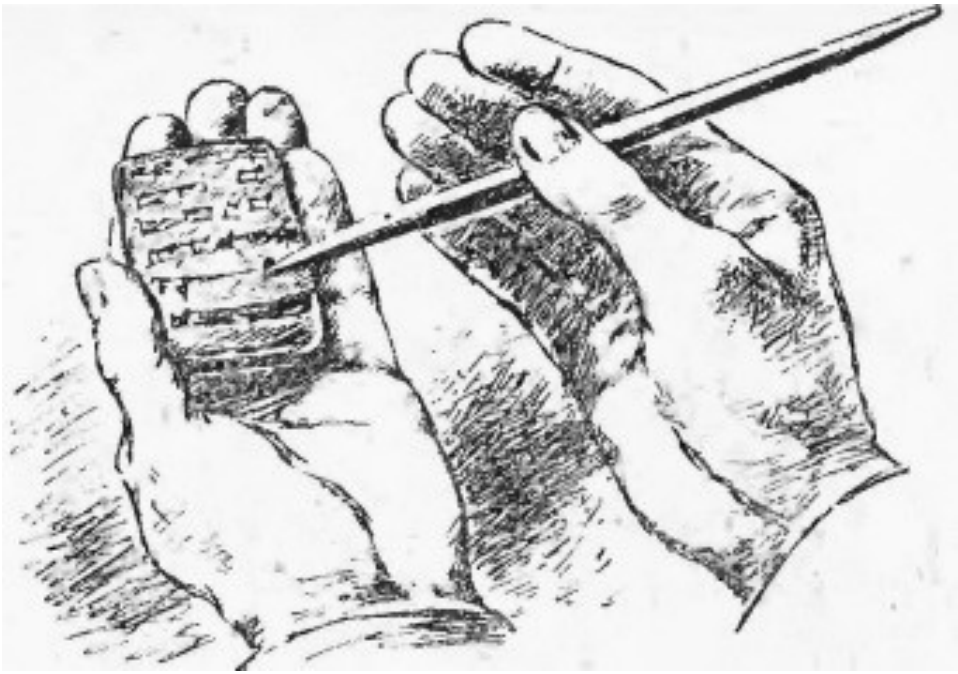

Aşa se scria pe tăbliţele de lut.

Este drept, că, spre deosebire de caietele noastre, cele de lut puteau fi folosite a doua oară; era de ajuns să ştergi lutul presat, ca să obţii o nouă tăbliţă.

Pe unele caiete de lut se văd şi astăzi foarte limpede amprentele degetelor care au ţinut tăbliţa acum 3000 de ani. Cercetând aceste amprente, s-a putut stabili al cui e scrisul: al unui adult, sau al unui copil. În unele adâncituri ale semnelor lăsate de beţişor se pot vedea urmele fibrelor beţigaşului de trestie — „condeiul“.

Dar se naşte întrebarea: ce se putea face pentru ca paginile de lut să devină mai rezistente, pentru a folosi „caietul“ sau „cartea“ fără ca semnele să se strice? Nu era de loc o treabă prea complicată: tăbliţele trebuiau arse în cuptor. Atunci ele căpătau duritatea cărămizii.

Şcoala de scribi.

De obicei, aşa procedau asirienii, babilonienii, sumerienii şi alte popoare din antichitate care scriau pe lut.

Dar nu toate tăbliţele de lut se ardeau în cuptoare, ci numai acelea care urmau să fie păstrate vreme mai îndelungată. Restul se uscau la soare.

Arheologii au descoperit multe tăbliţe nearse. Pentru a le putea conserva şi în viitor, s-a hotărât ca ele să fie arse. Experinţa a reuşit pe deplin, cu toate că între confecţionarea tăbliţelor şi arderea lor s-au scurs mai multe milenii.

Năprasnicul incendiu care a mistuit palatul lui Aşşurbanipal nu a distrus biblioteca. S-au prăbuşit acoperişurile, au ars stelajele, dar „cărţile“ au rămas. Au trecut milenii, iar noi le citim de parcă au fost scrise ieri.

Dar cărţile şi caietele de lut erau cât se poate de incomode: erau grele şi ocupau mult loc. Astăzi, fiecare elev, plecând la

şcoală, îşi bagă cu uşurinţă în servietă toate cărţile şi caietele de care are nevoie. Dacă însă acestea ar fi copiate pe tăbliţe de lut, nici un şcolar nu ar putea să ridice o asemenea greutate. Ca să ajungă la şcoală, ar trebui să şi le transporte cu căruţa...

Abecedarul unui elev din clasa întâi care numără circa 50 de pagini, copiat pe lut ar cântări aproximativ 50 de kilograme.

Pe-atunci lucrul acesta nu avea importanţă, deoarece elevii nu-şi duceau acasă manualele; întreaga învăţătură se preda între cei patru pereţi ai şcolii de scribi, unde micii elevi stăteau de dimineaţă până seara târziu. Aşa că lutul, ca material pentru seris, le convenea de minune.

Este interesant de remarcat că iniţial se scria în rânduri verticale — de sus în jos, începând de la dreapta spre stânga — şi abia mai târziu oamenii au început să scrie aşa cum scriem noi astăzi — în rânduri orizontale, de la stânga spre dreapta. Cum s-a produs această schimbare, nu este greu de ghicit.

Încercaţi să scrieţi cu cerneală imitându-l pe scribul asirian: rânduri verticale de la dreapta spre stânga. Veţi fi nevoiţi să ţineţi tot timpul mâna dreaptă în aer, altfel veţi mânji toate rândurile scrise mai înainte. Acest fel de a scrie este foarte incomod, deoarece mâna oboseşte repede.

Scribii din antichitate au găsit o soluţie pentru a înlătura inconvenientul: ei au rotit tăbliţa cu 90° în sens invers de cum se învârtesc acele ceasornicului. Astfel, rândurile verticale au devenit orizontale, şi de scris se putea scrie de la stânga spre dreapta. Este adevărat că toate semnele apăreau culcate, dar la citit tăbliţa se rotea din nou eu 90° în sens invers, şi citirea se făcea pe rânduri verticale de la dreapta spre stânga.

Au trecut anii, scrierea s-a simplificat, forma culcată a semnelor a fost consacrată. Acum nu numai că se scria pe orizontală de la stânga la dreapta, dar şi citirea se făcea tot în acelaşi chip.

DICŢIONARE ŞI MANUALE DE ŞCOALĂ

Dar să ne întoarcem la şcoala de scribi şi să aruncăm o privire la caietele elevilor din clasele superioare. Cu acest prilej vom vedea cât de mult timp se acorda exerciţiilor gramaticale. Încă din acea vreme, oamenii îşi dădeau seama că nu poţi deveni un om cult fără a cunoaşte gramatica limbii materne. La îndemâna

celor ce învăţau se găseau tot felul de dicţionare, liste de semne, liste de sinonime şi aşa mai departe.

Trebuie spus că în şcolile de scribi se preda nu numai limba maternă, asiriana, dar şi sumeriana, care la acea dată era o limbă moartă. Acest lucru îşi are explicaţia în faptul că un mare număr
de monumente literare erau scrise în limba sumeriană şi, fără cunoaşterea ei, un scrib n-ar fi putut să se descurce.

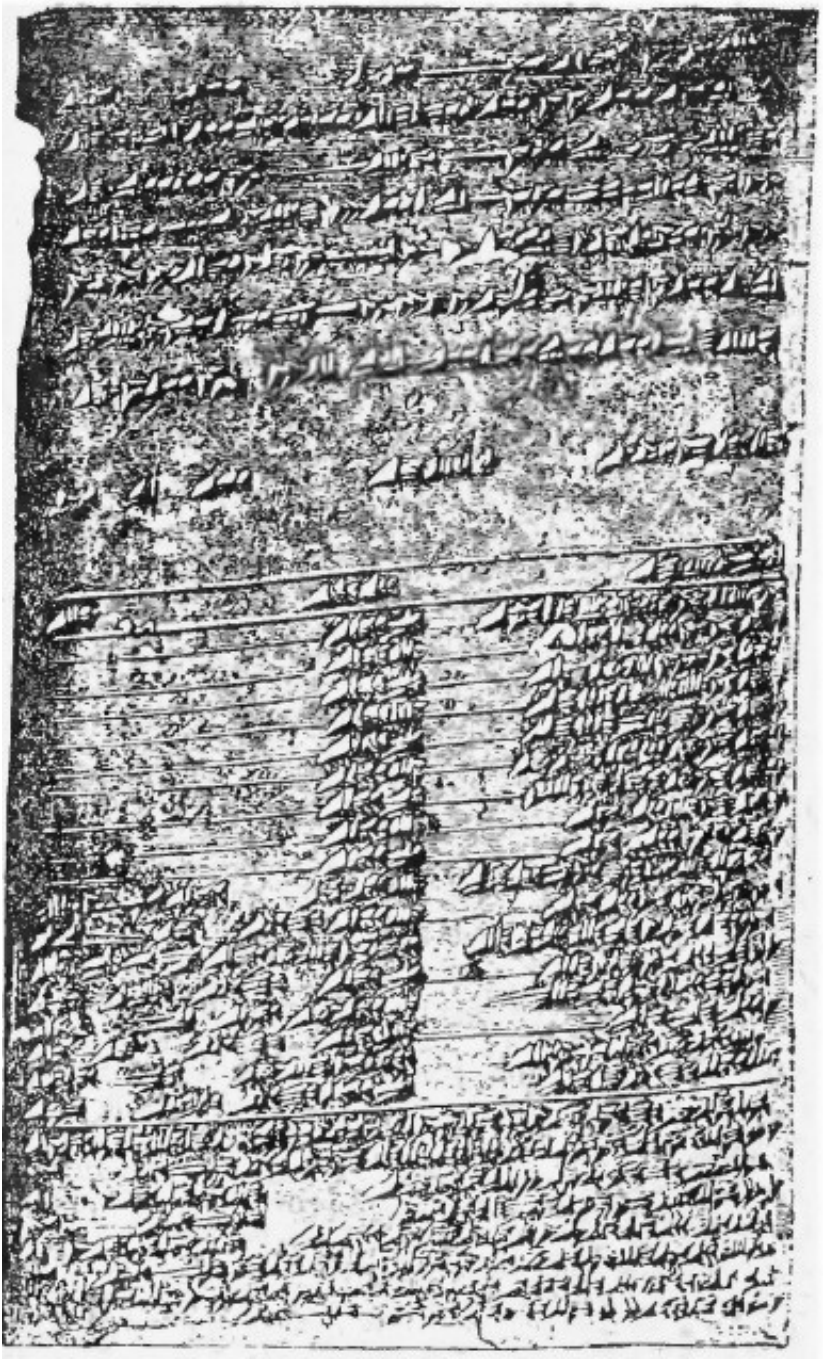

„Pagină” dintr-un dicţionar sumero-babilonian.

Toate aceste manuale şcolare au adus un nepreţuit serviciu şi asiriologilor noştri. Ei au învăţat după ele aşa cum au învăţat şi elevii şcolilor de scribi conduse de preoţi.

Despre dicţionarele şi manualele didactice ale şcolilor asiro-babiloniene se cuvine să vorbim mai pe larg.

Primele manuale de scriere cuneiformă au fost întocmite încă cu mult înainte de epoca vestitului rege şi legislator Hammurabi, care a trăit, aşa cum am văzut, în secolul al XVIII-lea î.e.n. Multe din aceste manuale au ajuns fără să sufere modificări esenţiale până în zilele lui Aşşurbanipal, care a domnit cu 11 secole mai târziu!

Din generaţie în generaţie, dicţionarele şi manualele vechi se copiau, şi un număr însemnat de copii au fost extrase din aceeaşi bibliotecă aflată la Ninive.

Acest fapt confirmă pe deplin teza marxist-leninistă cu privire la caracterul stabil al limbii, al fondului principal de cuvinte şi al structurii gramaticale. Dacă în decursul acestor veacuri limba asiriană ar fi suferit transformări radicale, oamenii nu ar mai fi putut să folosească manuale, dicţionare şi alte „cărţi de lut“ vechi de peste o mie de ani. E limpede că nu le-ar mai fi înţeles. Dar acest lucru nu s-a întâmplat.

De-a lungul veacurilor, limba asiro-babiloniană s-a îmbogăţit cu noi cuvinte, unele vechi au dispărut, iar altele şi-au schimbat înţelesul. Dar fondul principal de cuvinte al limbii, ca şi structura sa gramaticală, cu toate că au suferit anumite modificări, în linii generale s-au păstrat nealterate în decursul secolelor. De aceea, elevii şcolilor de scribi din timpul lui Aşşurbanipal puteau să înveţe după aceleaşi dicţionare şi manuale ca şi străbunii lor care trăiseră cu o mie de ani mai înainte.

Dar ce dicţionare şi manuale se întrebuinţau în acea epocă?

Întrucât unul şi acelaşi semn cuneiform se putea citi în mai multe feluri, era necesar ca în manual, alături de semnul scris şi de înţelesul pe care-l avea, să fie indicate diferitele sale exprimări fonetice. Acest soi de „abecedare“, cu trei coloane, erau considerate ca fiind cele mai simple manuale pentru elevii din clasele inferioare ale şcolilor de scribi.

Iată o „pagină“ dintr-un asemenea „abecedar“.

După ce învăţau „abecedarul“ şcolarii începeau să se ocupe de chestiuni mai complicate — studiul ideogramelor, adică al semnelor care exprimau cuvinte întregi, în acest caz, elevul trebuia să memoreze nu numai configuraţia semnului, dar să ştie să-l citească şi în babiloniană, şi în sumeriană.

Exprimarea fonetică a semnelor	Transcrierea semnelor cuneiforme	Denumirea semnelor
MUR		KIKKINU
HAR		KIKKINU
KIKKIN		KIKKINU
HU		MUȘENNU
BAG		MUȘENNU
PAK		MUȘENNU
MUȘEN		MUȘENNU

Dar toate acestea nu constituiau decât o treaptă pregătitoare pentru studiile propriu-zise, mai profunde. Un scrib putea să considere că a asimilat în întregime arta scrierii cuneiforme doar în clipa când izbutea să ţină minte mai mult de 12 000 de diferite combinaţii rezultate din semnele cuneiforme!

Treceau ani de zile până să le înveţe şi să le memoreze.

Pentru a veni în ajutorul scribilor şi elevilor din şcolile de scribi, au fost întocmite nenumărate ghiduri. Aşa, de pildă, unul conţinea o înşiruire lungă de sinonime, deoarece repetarea frecventă a aceloraşi cuvinte era considerată drept manifestarea unui stil sărac. În altele, existau formule juridice gata scrise. De exemplu: „Când îţi va înapoia banii, va putea să intre în casa lui“, „Când îţi va înapoia banii, va putea să-şi ia în stăpânire ogorul“ şi aşa mai departe. Unele ghiduri indicau semnele cuneiforme necesare pentru desemnarea animalelor, plantelor,

obiectelor de metal sau a ustensilelor gospodăreşti. Altele conţineau proverbe şi zicători, ca, de pildă: „Sâsâie ca o sobă veche“, „În oraş străin, şi un argat este stăpân“, „Te-ai dus şi ai pus stăpânire pe ogorul duşmanului, şi atunci duşmanul, a venit şi a pus stăpânire pe ogorul tău“. Erau şi ghiduri speciale care indicau toate gradele de rudenie până la cel, mai îndepărtat — lucru care, de altfel, îşi avea importanţa lui la împărţirea unei averi între moştenitori.

Deosebit de însemnate pentru ştiinţă sunt dicţionarele sumero-babiloniene, kassito-babiloniene, sumero-babilono-hittite, precum şi altele, descoperite în diverse locuri. Tăbliţele cu declinări şi conjugări, scoase la lumină din tainiţele dealurilor aflate în Ţinutul dintre cele două fluvii, au ajutat oamenilor de ştiinţă să înveţe structura gramaticală a limbilor antice.

Analiza unui volum respectabil de texte a dus la concluzia că limba asiro-babiloniană a avut o influenţă considerabilă asupra limbilor popoarelor cu care asirienii şi babilonienii au venit în contact în decursul îndelungatei lor istorii. Limba asiro-babiloniană îngloba cuvinte sumeriene, amorrite, arameice şi din alte graiuri. Dar, prin aceasta, ea nu a devenit o altă limbă. Dimpotrivă, datorită numărului mare de cuvinte care au pătruns în lexic, ea a devenit şi mai bogată, şi mai puternică.

În şcolile de scribi, matematica ocupa locul al doilea în ordinea importanţei. Pentru a veni în ajutorul elevilor, fuseseră întocmite table de înmulţire şi tabele cu pătratul numerelor de la 1 la 60. Când lucrau cu numere mai mari, utilizau ghiduri speciale.

În şcoli, elevii mai învăţau desenul şi pictura. Elevul trebuia să ştie să măsoare suprafaţa unui câmp, să schiţeze planul unei clădiri, să deseneze schema unui canal.

Când terminau şcoala, absolvenţii deveneau scribi de profesie. Mâinile lor au scris acele mii şi mii de „cărţi“ care au alcătuit biblioteca de la Ninive.

CUM A LUAT NAŞTERE BIBLIOTECA DE LA NINIVE

Ea nu a fost o îngrămădire de cărţi culese la întâmplare, ci s-a format în decursul multor ani; cărţile erau adunate cu sârguinţă şi în mod organizat, după indicaţiile proprietarului ei — regele Aşşurbanipal. Din acest punct de vedere, regele asirian a

procedat cu totul altfel decât Ptolemeii (regii Egiptului din epoca elenistică), care, pur şi simplu, au jefuit vechile arhive.

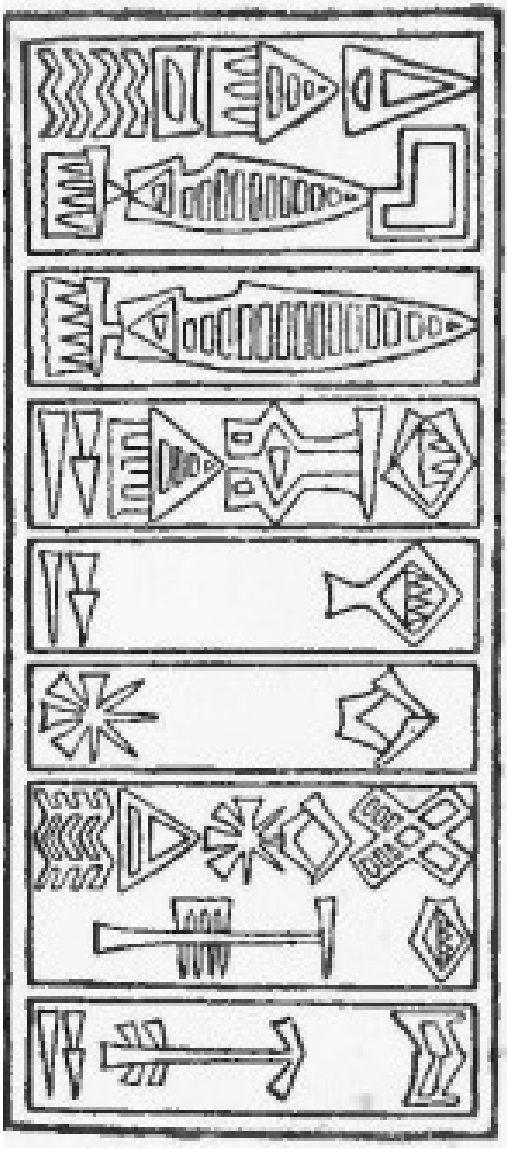

Inscripţia lui Şarkalişarri, regele Akkadului, ultimul reprezentant al dinastiei întemeiate de Sargon cel Bătrân.
Inscripţia înseamnă:
„«Şarkalişarri» regele Akkadului, a închinat zeului Şamaş în oraşul Sippar”.

Tăbliţa cu această inscripţie a fost pusă drept piatră fundamentală când s-a început construirea templului.

În toate colţurile întinsului său regat, Aşşurbanipal a trimis scribi, cărora le-a dat poruncă să execute copii de pe cărţile vechi ce se păstrau în diferite temple şi palate. În îndeplinirea acestei sarcini nu era admisă nici cea mai mică neglijenţă. Scribul avea obligaţia să copieze textul cu toată minuţiozitatea, semn cu semn, şi nu numai să-l copieze, dar să şi confrunte copia cu originalul. De aceea, pe foarte multe tăbliţe se întâlneşte inscripţia: *Kima labirişu şatirma bari*, ceea ce înseamnă: „Copiat după originalul vechi, apoi confruntat“.

Altă dată, scribul întâlnea semne şi cuvinte cu totul de neînţeles sau indescifrabile. Pe unele tăbliţe, semnele erau scrise unele peste altele. În asemenea cazuri, se prea poate ca scribul să se fi folosit de o lupă. O astfel de sticlă biconvexă, care după forma sa aminteşte bobul de linte, a fost descoperită cu prilejul săpăturilor.

Uneori însă, nici lupa nu ajuta la nimic. Atunci, copistul se adresa preoţilor învăţaţi. Dar, adesea, şi aceştia se dovedeau neputincioşi în faţa anumitor pasaje, nefiind în stare să le desluşească. Ce era de făcut? Să scrie pe ghicite?

Nici un scrib nu s-ar fi învoit la o treabă ca aceasta, de teamă să nu atragă asupra capului său mânia regelui asirian. În asemenea cazuri, copistul prefera să facă una din următoarele menţiuni: „şters“, „distrus“, „nu ştiu“.

Copierea textului nu se efectua în mod mecanic, ci era un act bine gândit. Drept mărturie stă şi faptul că scribul, copiind texte care datau din vremuri foarte îndepărtate, scrise cu o scriere extrem de veche, a înlocuit semnele folosite cu altele, mai accesibile pentru epoca sa. Câteodată i se încredinţau lucruri care cereau şi o mai mare răspundere din partea lui, ca de pildă, rezumarea conţinutului vreunei cărţi mai voluminoase. În anumite cazuri, el trebuia să facă extrase, adică să copieze numai părţile mai interesante sau mai importante din tăbliţă.

Astfel, într-un timp relativ scurt, a fost completată, pentru prima oară în lume, o bibliotecă ce conţinea zeci de mii de „cărţi“ din toate domeniile cunoscute în vremea aceea. Şi, ca în orice bibliotecă bună, „cărţile“ cele mai des cerute existau nu într-un singur exemplar, ci în două sau trei. Datorită acestor copii, în multe cazuri a putut fi restabilit textul integral al unor tăbliţe mult deteriorate.

PECEŢI, COPERTE, TITLURI, CATALOAGE

Biblioteca ţinea la fondul ei de „cărţi“ adunate cu atâta trudă. Pe toate tăbliţele de lut se afla pecetea bibliotecii: *Ekal Aşşurbanapla, sar kişşati, şar mat Aşşur* — „Palatul lui Aşşurbanipal, regele universului, regele Asiriei“. Iată cum arăta această pecete:

Dar oare cum se descurcau bibliotecarii în puzderia de tăbliţe din lut? Cărţile noastre sunt broşate, copertate, şi este imposibil să încurci paginile unei cărţi cu ale alteia, să dai, de pildă, cititorului începutul unui roman şi sfârşitul altuia. În Asiria, acest lucru era foarte posibil: „paginile“ de lut nu puteau fi legate laolaltă. Dar asirienii au găsit un mijloc ca să iasă din încurcătură. Lădiţele de lemn înlocuiau la dânşii coperţile noastre.

În ziua de azi, bibliotecarul scoate fără nici o greutate cartea din raft şi i-o întinde cititorului. În biblioteca lui Aşşurbanipal, a întinde o „carte“ cititorului nu era un lucru chiar atât de simplu. Încercaţi să ridicaţi o ladă plină cu cărămizi!

Dar chiar dacă cineva ar fi încurcat fără să vrea tăbliţele între ele, ar fi amestecat „paginile“ diverselor „cărţi“, nenorocirea n-ar fi fost prea mare. Nu era deloc greu să strângi laolaltă „paginile“ şi să refaci „cartea“ risipită. În partea de jos a fiecărei tăbliţe se afla scris titlul cărţii, iar alături — numărul filei de lut.

Este interesant de remarcat că autorul nu trebuia să-şi bată capul să găsească un titlu cărţii sale. El se năştea în mod automat din primele cuvinte ale textului. Aşa, de pildă, fiecare din cele şapte tăbliţe care povestesc legenda facerii lumii poartă titlul: *Enuma eliş* —„Când sus“. Acestea sunt tocmai primele cuvinte cu care începe mitul babilonienilor antici despre crearea lumii. Pe prima tăbliţă se află „Enuma eliş 1“, pe a doua — „Enuma eliş 2“ şi aşa mai departe.

Dacă acest sistem s-ar fi păstrat până în zilele noastre, atunci cartea pe care o citiţi în clipa de faţă nu s-ar fi numit *Cărţile de lut*, ci „La Leningrad, în cartierul Petrograd“.

Cu totul altfel ar fi sunat şi titlurile operelor cunoscute şi iubite de noi ale clasicilor ruşi. De exemplu, *Cântecul lui Oleg înţeleptul*

al lui Puşkin s-ar fi intitulat: „Oleg înţeleptul e gata să dea...“, *Borodino* al lui Lermontov s-ar fi chemat „Uncheşule, cum a fost treaba?“ şi aşa mai departe.

Trebuie să recunoaştem totuşi că această metodă de a intitula o lucrare după primele cuvinte ale textului s-a păstrat într-o oarecare măsură până în zilele noastre. Cine nu cunoaşte cântecele şi romanţele: Nu-mi cânta, frumoaso! Pe culmile Gruziei, Rătăcesc de-a lungul străzilor zgomotoase[1]. Sunt primele versuri din poeziile lui Puşkin, şi care au dat titlul bucăţilor respective.

Pentru ca manipularea „cărţilor de lut“ să fie cât mai lesnicioasă, scribii asirieni mai practicau o metodă, şi anume repetarea ultimului rând al fiecărei tăbliţe la începutul celei următoare. Astfel, de pildă, în cartea incantaţiilor, cea de-a patra tăbliţă se termină cu cuvintele „un blestem năprasnic s-a abătut asupra omului, asemenea unui duh rău“. Cu aceleaşi cuvinte începe cea de-a cincea tăbliţă.

O bibliotecă adevărată nu poate să existe fără un catalog. Cum să găseşti cartea de care ai nevoie, în ce cameră s-o cauţi, în care dulap, pe ce raft? Doar n-ai să te apuci să răscoleşti mii şi mii de volume, în căutarea unuia singur! Dacă există un catalog, poţi găsi imediat orice doreşti: este suficient să scoţi din cartotecă fişa respectivă şi să te uiţi la cifrul indicator.

Iată, în faţa noastră se află o carte din bibliotecă având cifrul D. XXV 3/18. Aceasta înseamnă că respectiva carte face parte din seria literaturii pentru copii, că se găseşte în al 25-lea dulap, pe al 3-lea raft, al 18-lea volum din stânga[2].

Şi în biblioteca din Ninive existau cataloage. Se înţelege de la sine că ele nu semănau cu ale noastre, dar îndeplineau aceeaşi funcţie — ajutau să fie găsită cartea respectivă şi satisfăceau pe deplin cerinţele bibliotecarilor asirieni. Particularitatea acestor cataloage o constituie indicarea numărului de rânduri cuprinse pe fiecare tăbliţă.

În secţiile de stampe şi manuscrise ale bibliotecilor din zilele noastre este menţinută aceeaşi ordine. În catalog se indică numărul de rânduri cuprinse în fiecare text.

---

[1] „Ce te legeni codrule”, „Pe lângă plopii fără soţ” de M. Eminescu sunt exemple concludente în literatura română. – *N.T.*

[2] D este iniţiala cu care, în limba rusă, începe cuvântul deti – copii. – *N.T.*

„Cărţile“ din biblioteca lui Aşşurbanipal erau împărţite pe ramuri de specialitate, în funcţie de conţinutul lor. La fiecare stelaj se afla o etichetă de lut, de mărimea degetului mic, unde se menţiona domeniul din care face parte grupa respectivă de cărţi. Aceasta se aseamănă foarte mult cu tăbliţele indicatoare fixate pe dulapurile din bibliotecile noastre: „Istorie“, „Matematică“, „Medicină“.

SECTORUL DE ARHIVĂ AL BIBLIOTECII

Biblioteca din Ninive servea în acelaşi timp şi ca arhivă. Aici erau adunate, depozitate şi păstrate cu grijă cele mai diferite documente: convenţii, legi, rapoarte ale funcţionarilor, informaţii asupra unor operaţii militare, date asupra impozitelor adunate, tot felul de cereri, plângeri şi aşa mai departe. Tot acolo se aflau actele de contabilitate ce se refereau la gospodăria regală; dări de seamă asupra construcţiei clădirilor şi canalelor; comunicări ale astronomilor în legătură cu mişcarea corpurilor cereşti şi încă multe altele.

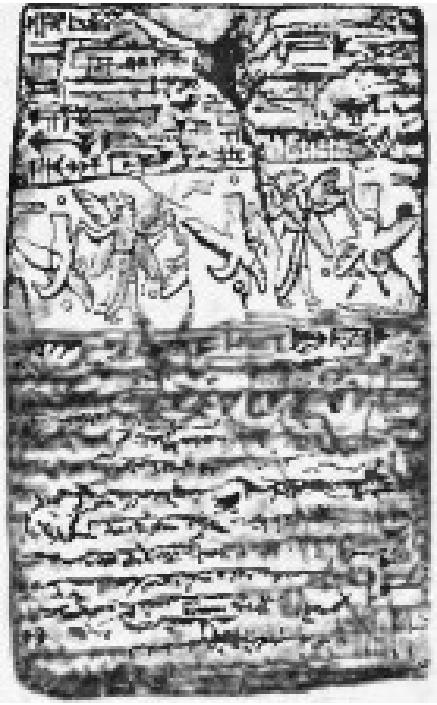

Document de afaceri, întărit prin pecete.
(pecetea se află în centru).

În acest fel existau nu numai cărţi de lut şi caiete de lut, dar şi scrisori de lut, documente de lut, contracte de lut.

De obicei, scrisorile din lut erau închise în plicuri tot din lut. Pentru ca să scoţi misiva, trebuia să spargi plicul. Oamenii îşi scriau des şi pentru tot felul de motive. Scriau funcţionarii şi militarii, diplomaţii şi guvernatorii regiunilor. Scrisorile erau adresate regelui şi mamei sale, fiului sau fiicei suveranului, funcţionarilor superiori şi curtenilor mai de vază. De pe scrisorile trimise de Aşşurbanipal se scoteau copii ce se păstrau în arhiva bibliotecii. Pe copii se nota numele curierului care dusese scrisoarea.

Când se expediau anumite valori — vite, arme, grâne, piei, vin, ţesături — se anexau etichete din lut, pe care se indica denumirea, cantitatea, calitatea şi costul mărfii. De unele mărfuri erau agăţate un fel de răbojuri din lut — şi pentru acestea s-a găsit loc în arhiva regală. Cu răbojuri, prinse la gât, erau transportaţi sclavii şi sclavele.

Pe răboj se indica numele sclavilor şi numele stăpânilor lor.

Ştim din capitolele precedente despre numeroasele basoreliefuri de alabastru dezgropate la Ninive. Şi mai ştim că, de obicei, basoreliefurile erau însoţite de un text explicativ, în biblioteca lui Aşşurbanipal au fost descoperite ciornele acestor inscripţii. Se înţelege de la sine pentru ce era nevoie de ciorne. Ele slujeau pietrarilor când săpau textul respectiv în plăcile de alabastru.

Asemenea ciorne se întocmeau pentru orice fel de alte inscripţii: cele de pe taurii şi leii înaripaţi, de pe carele regale de luptă, de pe statuile zeilor sau de pe obeliscurile de piatră.

ÎNCEPUTURILE TIPARULUI

Dacă vom avea nevoie de mai multe exemplare ale aceluiaşi text, de bună seamă că nu-l vom copia de mână, ci vom folosi maşina de scris, obţinând dintr-o dată trei sau patru exemplare. Dacă însă ne trebuie nu trei-patru copii, ci 40—50 atunci nu mai are rost să le batem la maşină. E mult mai simplu să le obţinem la gheştetner sau la sticlograf. În cazul când avem nevoie de

sute sau mii de exemplare, recurgem la maşina de tipărit. Tipografia va tipări repede şi uşor orice număr de exemplare.

Dar oare cum procedau asirienii atunci când aveau nevoie de o cantitate mai mare de copii ale aceluiaşi text? Cum procedau ei când trebuia, de pildă, să expedieze în mare grabă, spre toate colţurile întinsei lor ţări, o dispoziţie dată de rege? Oare copiau de mână fiecare exemplar?

Nu, nu copiau. Şi ei „tipăreau cărţi“. Se înţelege că sistemul lor nu semăna cu nici unul din mijloacele folosite de noi în ziua de azi: maşină de scris, sticlograf sau linotip. Şi cu toate acestea, se poate vorbi de o „tipărire a cărţilor“ în înţelesul literal al cuvintelor, adică de reproducerea mecanică a unui text într-un număr mare de exemplare.

Ca să înţelegem cum se putea tipări pe lutul moale, să ne aducem aminte de peceţile noastre de ceară sau de sigiliile de plumb. Şi într-un caz, şi în altul obţinem o amprentă cu literele în relief, deoarece pe pecete ele sunt săpate în adâncime. Dacă pe pecete literele ar fi fost în relief, atunci amprentele s-ar fi imprimat în profunzime. Asemenea peceţi foloseau şi asirienii când voiau să obţină mai multe copii după acelaşi document.

Să nu ne închipuim să era vorba de o pecete de dimensiuni reduse, cu un text scurt, aşa cum sunt ştampilele noastre rotunde, care de obicei slujesc la oficializarea actelor. Dimpotrivă, era o ştanţă uriaşă, care dintr-o singură apăsare, reproducea textul integral al unei „pagini“, adică faţa unei tăbliţe de lut.

Cilindru-pecete sumerian.
În dreapta — amprenta lăsată de pecete.

Pentru a se obţine pe tăbliţă forma corectă a semnelor, ele trebuiau să fie invers gravate pe stanţă. Lucrul se înţelege de la sine. Luaţi orice carte, apropiaţi-vă de oglindă şi încercaţi să citiţi. Nu va fi de loc o treabă uşoară. Toate literele vor apare răsturnate. Pentru ca textul „cărţilor de lut“ să nu apară răsturnat, trebuiau răsturnate semnele de pe ştanţă.

Şi această problemă a fost rezolvată în vechiul Ţinut dintre cele două fluvii. Este interesant de remarcat că ştanţele se foloseau nu numai la „tipărirea cărţilor“ de lut, ci slujeau şi la imprimarea inscripţiilor pe cărămizile smălţuite cu care se căptuşeau pereţii palatelor şi templelor.

Oricât de primitiv ni s-ar părea astăzi acest sistem asirian de tipărire a cărţilor, totuşi, să nu uităm că el era folosit acum 3000 de ani.

PECEŢILE-CILINDRI

Dar înseşi ştanţele asiriene au o vechime cu mult mai mare şi reprezintă o formă evoluată a peceţilor cilindrice de pe timpul sumerienilor.

La vremea sa, aceasta a însemnat o minunată invenţie.

Pe un cilindru nu prea mare din piatră dură — jasp, agată, carneol, onix sau cristal de munte — erau gravate diferite desene (cele mai multe cu caracter mitologic), numele posesorului peceţii şi a zeului său ocrotitor. De-a lungul axei sale, cilindrul avea o secţiune, în care se introducea un băţ, cu ajutorul căruia cilindrul era rostogolit pe lutul moale. Pe tăbliţă apărea limpede amprenta desenului şi a inscripţiei.

În vechiul Ţinut dintre cele două fluvii, orice om mai înstărit îşi avea pecetea cilindrică şi cu ea întărea tot felul de documente, convenţii, acorduri, contracte. Peceţile înlocuiau semnăturile ambelor părţi. Dacă cineva nu poseda pecete, atunci îşi imprima pe document unghia. Alături de amprenta unghiei, scribul nota: „unghia cutăruia“. Pe unele tăbliţe citeşti următoarea inscripţie: *Kum kunukşu supurşu işkum*, adică: „în locul peceţii sale, şi-a apăsat unghia“.

S-au găsit mii de peceţi-cilindri de tot felul, având pe ei desene gravate cu mult meşteşug. Uneori se întâlnesc tablouri complicate, în care intervin o mulţime de personaje. Cu cât stăpânul peceţii era mai bogat şi se bucura de o faimă mai mare, cu atât mai interesant apare desenul, mai fină cizelura şi mai preţios materialul din care era confecţionată pecetea-cilindru. Posesorii peceţilor le purtau întotdeauna asupra lor, fie la gât, fie la brâu, atârnate de un şnur trecut printr-o toartă. Văzând pe tăbliţe amprentele lăsate de peceţi, poţi să spui fără greş, chiar dacă nu eşti asiriolog: acesta este un contract, o convenţie, o înţelegere, o chitanţă — într-un cuvânt, un document de afaceri.

Amprenta unei peceţi cilindrice, cu inscripţii şi imagini mitologice.

Asemenea documente au fost descoperite în număr foarte mare nu numai în biblioteca lui Aşşurbanipal, ci şi într-o serie de arhive regale, arhive ale templelor, precum şi în arhive particulare.

O MOŞTENIRE BOGATĂ

În arhivele templelor existau zeci şi sute de mii de tăbliţe de lut. Aşa, de pildă, în arhiva templului din oraşul Nippur (statul Babilon) se păstrau peste 100 000 de documente, adunate în decursul a 3000 de ani! Erau registrele unde se aflau trecute veniturile şi cheltuielile templului, rapoarte în legătură cu jertfele şi darurile aduse zeului, cu privire la construcţia şi repararea unor case referitor la sădirea pomilor, irigarea câmpiilor, cumpărarea şi vânzarea animalelor, confecţionarea îmbrăcămintei şi încă multe altele.

Tot atât de bogat reprezentate sunt şi sectoarele ştiinţifice şi religioase, de unde au fost copiate numeroase cărţi pentru biblioteca lui Aşşurbanipal.

Totuşi, în templul de la Nippur nu se afla decât o simplă arhivă, nicidecum o bibliotecă. Tăbliţele cuneiforme au fost adunate aici treptat, de-a lungul mileniilor, în care vreme templul a fost dărâmat de nenumărate ori şi, apoi, reconstruit. El a fost fie refăcut, fie mărit, fie clădit din nou. Adesea, în acelaşi loc se înălţa o construcţie cu totul nouă. Dar diferitele lucrări de reconstrucţie nu au influenţat cu nimic soarta arhivei templului. Ea a fost păzită cu o grijă deosebită, fiind transportată dintr-o clădire veche în alta nouă; neîncetat, era completată şi atât de mult a sporit numărul cărţilor, încât a ajuns să ocupe 80 de încăperi, cu o suprafaţă totală de aproximativ 3 hectare.

Neîntrecuţi meşteri au fost copiştii anonimi ai „cărţilor de lut“. Totuşi, numele unora dintre ei ne sunt cunoscute azi, deoarece au apărut pe unele tăbliţe. Îndeplinind zi de zi munca lor obişnuită, de bună seamă, ei nici nu se gândeau că trudesc la făurirea istoriei, că peste câteva milenii oamenii de ştiinţă vor descifra slova lor, regretând când vor da peste o mână mai nedibace şi bucurându-se când vor întâlni un scris mai caligrafic...

Trebuie spus că printre scribi au existat adevăraţi maeştri în arta lor, cărora le plăcea să-şi împodobească opera cu semne antice mai complicate, de mult ieşite din uz.

Acest lucru îl practicau îndeosebi scribii din biblioteca lui Aşşurbanipal.

Datorită „cărţilor de lut“, noi cunoaştem astăzi evenimentele petrecute acum 3 000 de ani, cunoaştem de asemenea viaţa popoarelor care au trăit în Ţinutul dintre cele două fluvii şi care de milenii au părăsit arena istoriei; şi despre toate acestea avem informaţii mult mai precise decât despre o serie de evenimente întâmplate în epoci mult mai apropiate de vremea noastră. Datorită „cărţilor de lut“, noi putem reconstitui tabloul vieţii din Asiria antică, cu nenumărate detalii în ce priveşte obiceiurile, credinţele şi moravurile oamenilor de atunci. Totodată, avem posibilitatea să stabilim evenimentele istoriei asiriene, să pătrundem în raporturile social-economice ale străvechiului popor, să cunoaştem cultura, ştiinţa şi arta lui.

Un ajutor nepreţuit în această direcţie ne va da biblioteca din Ninive. Ea ne va călăuzi prin întortocheatul labirint al evenimentelor legate de numele regelui asirian Aşşurbanipal.

CAPITOLUL VII STĂPÂNUL BIBLIOTECII DIN NINIVE ŞI EPOCA LUI

AŞŞURBANIPAL DESPRE EL ÎNSUŞI

„Eu, Aşşurbanipal, zămislit de zeul Aşşur şi zeiţa Belit, prinţ moştenitor... am căpătat înţelepciunea zeului Nabu, mi-am însuşit arta scrisului, a tuturor meşterilor, atâţia câţi sunt, am învăţat să trag cu arcul, să călăresc, să gonesc cu carul de război, să ţin hăţurile. Din porunca preaslăviţilor zei ale căror nume le-am pomenit şi cărora laude le-am adus, eu, puternicul bărbat, favoritul zeului Aşşur şi al zeiţei Iştar...“

În acest fel triumfal şi pompos îşi începe analele sale stăpânul bibliotecii din Ninive. Nu se poate spune că strălucea prin modestie. Analele zugrăvesc în cuvinte elogioase campaniile militare, enumeră bogatele prăzi capturate, descriu pedepsele aspre şi sângeroase aplicate celor răzvrătiţi.

Şi la tot pasul întâlneşti comentarii pline de emfază, care arată că perioada lui de domnie a însemnat pentru Asiria secolul de aur, că pretutindeni sălăşluiau mulţumirea şi bunăstarea.

Te miră atunci faptul că popoarele supuse nu-i purtau lui Aşşurbanipal nici un pic de recunoştinţă pentru violenţele şi uciderile în masă, pentru incendierea oraşelor şi jefuirea averilor, pentru transformarea regiunilor înfloritoare în deşerturi... Dimpotrivă, ele se răsculau necontenit, năzuind să scuture jugul asirian, de nesuportat, şubrezeau din ce în ce mai mult imperiul militar parazitar al lui Aşşurbanipal, contribuind, în cele din urmă, chiar la totala lui distrugere.

Aşşurbanipal a fost ultimul rege mai de seamă al Asiriei. La aproximativ două decenii după moartea sa, Asiria este definitiv nimicită, încetând pentru totdeauna să mai existe ca stat.

Lucrul acesta poate să pară ciudat, deoarece tocmai în timpul domniei lui Aşşurbanipal şi a predecesorilor săi — deci aproximativ 130 de ani — Asiria cunoscuse culmea puterii sale. Înghiţind toate statele vecine, şi cele din apropiere, şi cele mai îndepărtate, nu numai de pe tărâmul asiatic, dar şi de pe cel african, Asiria părea că nu se va prăbuşi niciodată. La auzul numelui său, toate statele din jur începeau să tremure, cuprinse de spaimă... Şi, deodată, această cădere fulgerătoare... O totală

nimicire politică şi militară de pe urma căreia nu a izbutit să se mai ridice niciodată.

Cum s-a produs declinul? De ce era iminentă prăbuşirea puterii asiriene, primul stat din istoria omenirii care a năzuit la supremaţia mondială?

Şi la aceste întrebări ne dau răspuns tot „cărţile de lut“.

REORGANIZAREA ARMATEI

În anul 745 î.e.n. pe tronul Asiriei s-a urcat Tiglatpalassar al III-lea. Înscăunarea sa a fost urmată de importante reforme sociale, militare şi politice. Scopul statului asirian rămânea acelaşi: jefuirea propriului său popor şi mai ales a celor străine. „Din timpuri imemoriale — scria K. Marx — au existat în Asia numai trei ramuri de activitate administrativă: departamentul finanţelor, sau departamentul pentru jefuirea propriului popor, departamentul războiului, sau departamentul pentru jefuirea altor popoare şi, în sfârşit, departamentul lucrărilor publice“[1]. Dar metodele folosite de Tiglatpalassar al III-lea pentru atingerea scopurilor sale erau cu totul diferite de ale înaintaşilor săi.

Înainte vreme, fiecare soldat trebuia să se prezinte la armată cu uniforma şi armele sale proprii. Mai mult decât atât; el era obligat să-şi procure singur hrana. Aşadar, e limpede că în armată nu puteau intra decât oameni cu o bună stare materială.

Tiglatpalassar al III-lea a creat o armată permanentă, întreţinută pe socoteala statului. El a deschis larg porţile regimentelor sale maselor de cetăţeni sărăciţi. În acest fel, Tiglatpalassar al III-lea a reuşit, într-un timp scurt, să creeze o armată numeroasă, aşa cum nu a existat până atunci în Asiria.

Şi organizarea armatei era mult îmbunătăţită faţă de trecut. Înainte, fiecare soldat se înarma cum putea, în funcţie de mijloacele materiale de care dispunea. Nobilii veneau în armată cu carele lor de luptă, trase de o pereche de cai frumoşi. Cei cu o stare materială mai modestă soseau cu un cal de călărie şi intrau în rândurile călărimii. Oamenii din clasele mijlocii intrau în rândurile pedestraşilor cu armament greu. Majoritatea însă veneau cu arme uşoare — arcuri cu săgeţi, iar unii, doar cu ghioaga — o bâtă groasă cu un capăt îngroşat. Posesorii carelor

[1] K. Marx – Fr. Engels, *Opere* vol. 9, Editura Politică, Bucureşti, 1959, p. 137.

de luptă, călărimea şi pedestraşii colaborau în mod cu totul întâmplător.

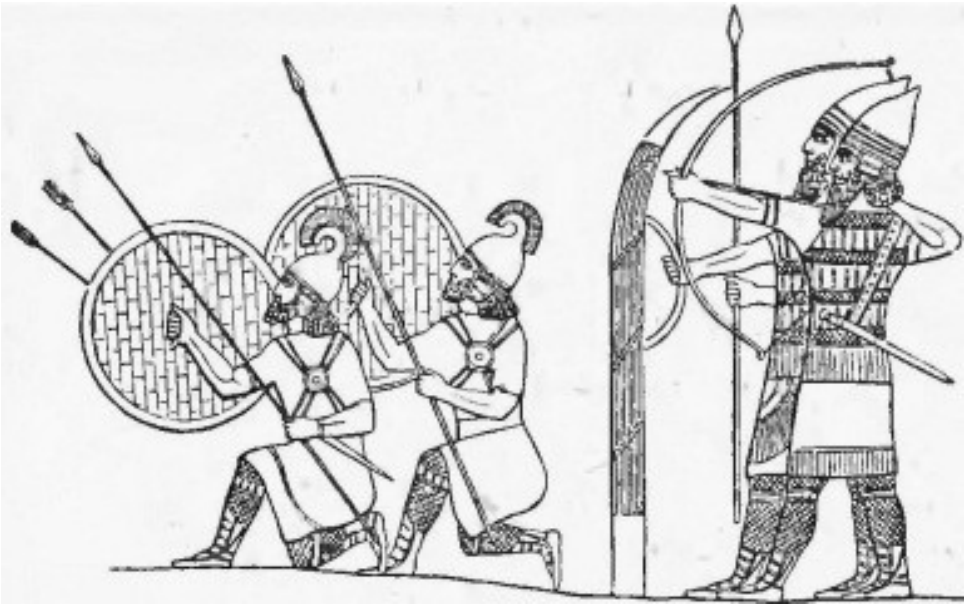

Suliţaşi şi arcaşi asirieni.

Tiglatpalassar al III-lea a stabilit un raport riguros între diferitele arme. La un luptător de la carele de luptă, reveneau doi călăreţi, patru pedestraşi cu armament greu şi opt cu armament uşor.

Această organizare a sporit considerabil potenţialul de luptă al armatei asiriene. Ea a devenit o forţă care ameninţa întreg Orientul Antic.

Arma cea mai mobilă era c a v a l e r i a, căreia i se acorda o deosebită importanţă. Călăreţii pătrundeau în rândurile infanteriei duşmane, semănând înjuru-le moarte şi panică. Ei tăiau şi spintecau pe vrăjmaşi, îi călcau sub copitele cailor, nimicind ordinea lor de bătaie.

Atacul cavaleriei asiriene nu putea fi respins. Un rol deosebit avea cavaleria şi în urmărirea inamicului învins care se retrăgea. Călăreţii goneau din răsputeri după duşman, fără să-şi aleagă drumul, trecând înot râuri şi lacuri. Era cu neputinţă să mai scapi.

Oşteni asirieni îşi umflă burdufurile pentru a trece peste o apă.

Până la Tiglatpalassar al III-lea, cavaleria nu a fost niciodată atât de precumpănitor utilizată în luptă. Şi acest lucru îi dădea un mare avantaj tactic faţă de armatele potrivnicilor săi.

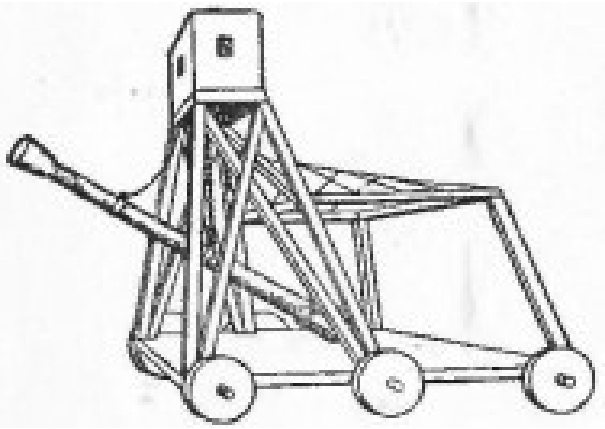

Berbece (imagine schematică).

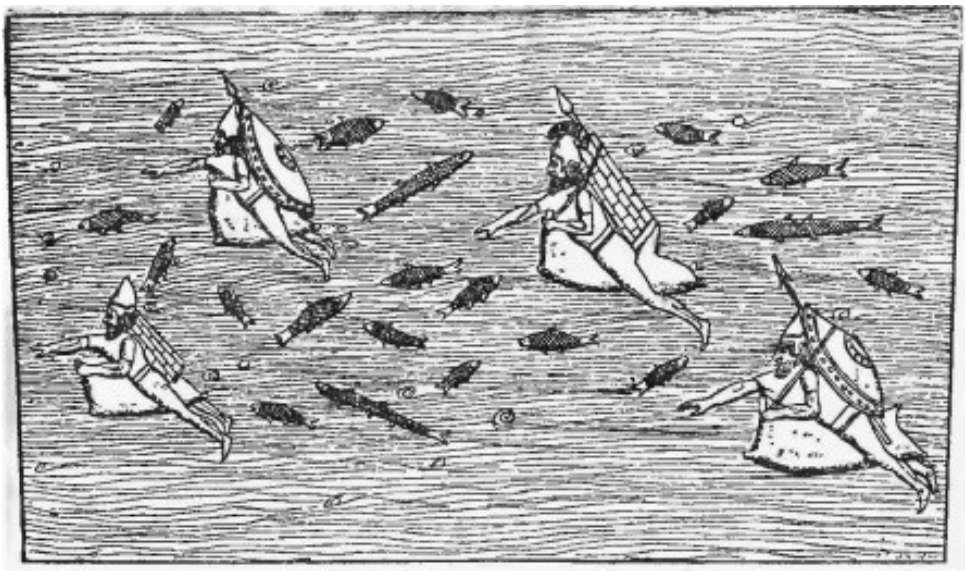

Oşteni asirieni, complet înarmaţi, trec peste un râu cu ajutorul unor burdufuri umflate.

Tot acum au fost create şi unităţi speciale „de geniu“. Acestea aveau misiunea de a stabili locurile unde se aflau vadurile şi de a dura poduri peste ape pentru trecerea carelor de luptă şi a carelor cu provizii, de a construi drumuri, a tăia căi prin păduri, a seca mlaştini, a săpa tranşee sub zidurile oraşelor asediate, a ridica ramblee pentru ca armatele atacatoare să poată duce lupta de la acelaşi nivel cu asediaţii. În felul acesta, forţele combatante erau eliberate de munca de „corvoadă“ şi îşi puteau concentra pe de-antregul atenţia asupra sarcinii lor principale: lupta împotriva inamicului. Toate lucrările de geniu erau executate de unităţi de rezervişti, iar parţial, şi de prizonierii de război, care erau întrebuinţaţi de asemenea în unităţile „de geniu“.

S-a întărit şi înzestrarea tehnică a armatei. Pentru prima oară a apărut o nouă armă de artilerie, aşa-numita catapultă.

Deşi nu era o armă complicată, era îngrozitoare pentru acele vremuri. Cu ajutorul unei pârghii şi a unor cabluri groase răsucite din vine de bou, proiectile de piatră, grele de 10 kilograme, erau aruncate la o distanţă de 500 de metri. Uneori, în loc de pietre, cetatea vrăjmaşă era bombardată cu proiectile incendiare: vase umplute cu smoală căreia i se dădea foc. În momentul căderii,

oalele de lut se spărgeau, iar smoala aprinsă începea să curgă şi incendia construcţiile din lemn. Incendiile provocau totdeauna panică în rândurile asediaţilor, slăbind puterea lor de rezistenţă.

Iată o altă inovaţie tehnică, utilizată pe scară largă în armata asiriană: berbecul, sau arma pentru dărâmarea zidurilor. În timpul asedierii cetăţilor, berbecii se plasau în apropierea zidului şi produceau o spărtură în meterez, prin care pătrundeau în cetate unităţile de asalt.

Principiul de funcţionare a berbecului asirian ne aminteşte de leagănul nostru. O grindă groasă, cu un cap metalic, se sprijinea pe două capre înalte. Zeci de mâini făceau vânt berbecului, care lovea zidul cu putere, îl măcina, fărâma piatra şi, în cele din urmă, producea o spărtură.

Pentru a se apăra de norii de săgeţi şi de pietrele azvârlite de asediaţi, întreaga construcţie se afla adăpostită sub un şopron.

Berbecul era montat pe roţi şi se putea deplasa cu destulă uşurinţă.

O POLITICĂ DE MARI PERSPECTIVE

Reformele politice ale lui Tiglatpalassar al III-lea au fost tot atât de importante pentru Asiria ca şi reformele militare introduse de el. Predecesorii săi ucideau fără milă pe soldaţii vrăjmaşi nu numai în timpul luptelor, dar şi după ce aceştia depuneau armele şi se predau. Necruţători, ei măcelăreau femeile şi copiii — populaţia paşnică a teritoriilor cucerite — distrugeau oraşele şi satele. Cei rămaşi în viaţă erau puşi în lanţuri şi trimişi în robie.

Cumplită privelişte oferea ţinutul unde punea piciorul soldatul asirian. Casele erau arse şi nimicite, ogoarele călcate în picioare, livezile şi viile tăiate... Iată formula obişnuită din analele regilor asirieni: „Am încercuit, am cucerit, am prăvălit la pământ, am dat foc şi am prefăcut totul în pustiu şi ruină“.

Acestea nu erau simple vorbe. Se ştie, de pildă, că unul din predecesorii lui Tiglatpalassar al III-lea, Salmanasar al II-lea, numai în primii şapte ani ai domniei sale a şters de pe faţa pământului mai mult de 900 de aşezări omeneşti! Astfel au fost pustiite regiunile anexate Asiriei. Şi de bună seamă că pe teritoriul ţărilor duşmane distrugerile erau şi mai mari.

Tiglatpalassar al III-lea şi-a schimbat atitudinea faţă de popoarele cucerite. Să nu ne închipuim că regele a devenit mai uman. Nicidecum. Comportarea lui era dictată de interesele statului asirian. Asiria avea nevoie de oameni. În urma războaielor neîntrerupte, numărul locuitorilor ţării scăzuse în mod catastrofal. Ca să compenseze uriaşele pierderi nu rămânea decât o singură soluţie: să fie aduşi în Asiria învinşii. Şi Tiglatpalassar al III-lea a înţeles acest lucru. El şi-a dat seama că nici execuţiile în masă, nici înrobirea întregii populaţii nu pot salva Asiria. Trebuiau luate alte măsuri. S-a recurs atunci la strămutarea obligatorie, în masă, a locuitorilor din ţările cucerite, împreună cu tot avutul lor, cu vite şi inventar casnic.

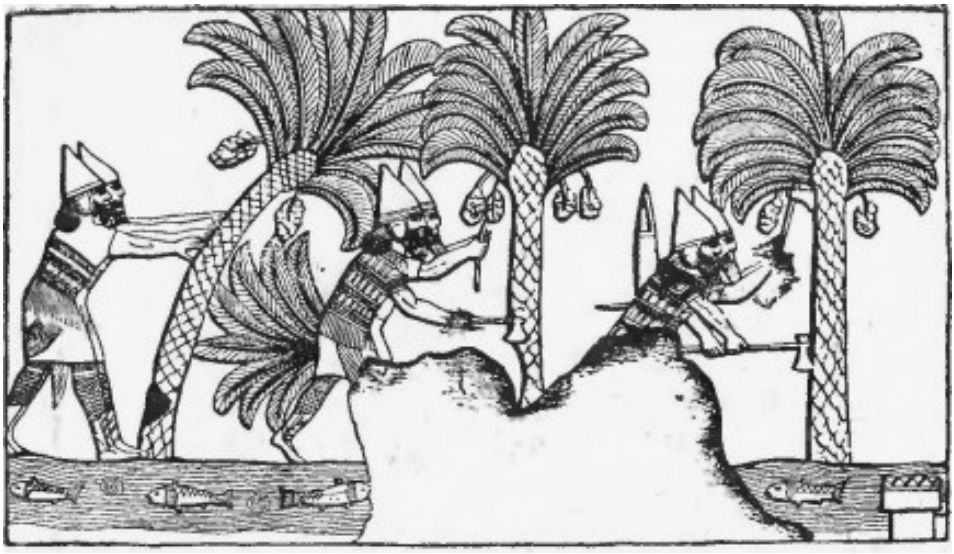

Ostaşi asirieni devastează o pădure de smochini.

Iată o politică de mari perspective. Pe de o parte, regiunile cucerite erau lipsite de populaţia care la un moment dat s-ar fi putut răscula împotriva Asiriei. Smulşi de pe pământul unde crescuseră şi aruncaţi la sute de kilometri depărtare de ţara lor, acestor oameni, după părerea învingătorilor lor, avea să le piară pentru totdeauna pofta de a mai lupta sau de a opune rezistenţă; ei urmau deci să se asimileze cu băştinaşii.

Pe de altă parte, strămutaţii trebuiau să suplinească lipsa de oameni atât de viu resimţită în Asiria. Oraşele sale numărau

foarte puţini locuitori, pretutindeni se vedeau urmele unei distrugeri şi pustiiri cumplite. Asiria trecea printr-o criză acută, care îi ameninţa însăşi existenţa.

La hotarele sale se iviseră duşmani primejdioşi: la nord — statul Urartu, la nord-est — triburile medice. Siria fusese pierdută. Iar ca să aduni recruţi pentru armată — temelia puterii statului asirian — era un lucru din ce în ce mai greu de realizat.

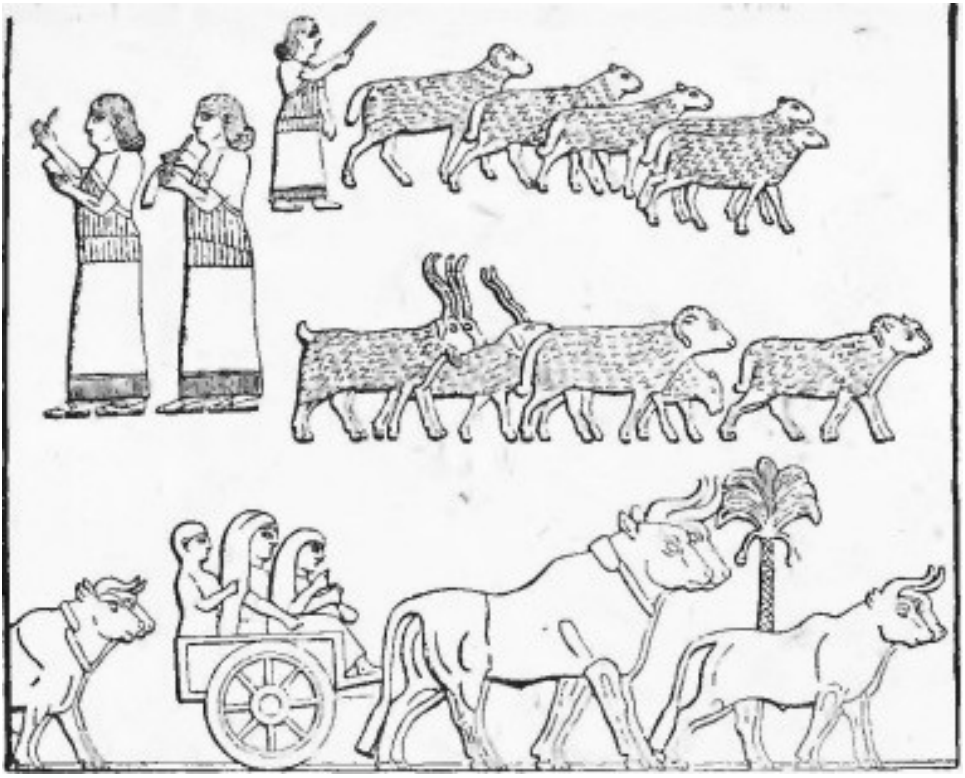

Transmutarea oamenilor şi a animalelor
(în stânga scribii înregistrează numărul lor).

Pe Tiglatpalassar al III-lea îl nelinişteau mai ales succesele politice şi militare ale vecinului de la miazănoapte: statul Urartu. Pe la mijlocul secolului al VIII-lea î.e.n. această ţară ajunsese în culmea puterii sale. În aproape o sută de ani, statul Urartu se transformase într-un rival primejdios. El îşi întinsese hotarele sale departe spre miazănoapte, apus şi miazăzi. Anexând Siria de nord, urarţii tăiaseră cele mai importante căi de comunicaţie

comerciale care legau Asiria cu ţările de pe ţărmul Mării Mediterane.

Aşa cum o transfuzie de sânge dă noi puteri unui organism slăbit, sutele de mii de strămutaţi din ţările supuse, aduşi pe noile meleaguri, trebuiau să fortifice economia ţării, care se ruinase de-a binelea.

Iată de ce în cronicile regilor asirieni, începând cu Tiglatpalassar al III-lea, alături de formula preferată („Am încercuit, am cucerit, am prăvălit la pământ, am dat foc şi am prefăcut totul în pustiu şi ruină“), întâlnim o formulă nouă: „Am adus atâţia oameni şi i-am adăugat populaţiei Asiriei“.

Transmutarea populaţiei se făcea în masă, într-o proporţie nemaivăzută până atunci în istorie. Aşa, de pildă, după una din campaniile sale, Tiglatpalassar al III-lea a adus în Asiria 154 000 de oameni. Un alt rege asirian — Sargon al II-lea — a mutat 90 000, iar bunicul lui Aşşurbanipal, Sennacherib — peste 200 000 de oameni. Şi fiecare dintre aceste strămutări avea loc numai în urma unei singure campanii militare!

Pe numeroasele basoreliefuri ce împodobeau zidurile palatelor vedem scene care înfăţişează alungarea şi strămutarea în masă a locuitorilor.

Iată, căruţele se înşiruie unele după altele, se urnesc anevoie cirezile mânate de păstori, merg, de-abia târându-şi picioarele, femei şi copii istoviţi de atâta cale. Şi drumul este nesfârşit de lung şi obositor, iar ei trebuie să meargă poate nu numai o singură săptămână. Sute şi mii vor cădea, răpuşi de boli, de foame sau de sete, iar ceilalţi vor fi mânaţi până la noile lor locuri. Tinerii din noua generaţie vor uita limba maternă şi tradiţiile străbunilor, devenind cu toţii asirieni. Ei îi vor sluji cu credinţă şi devotament pe cuceritori, pe cei care au trecut prin foc şi sabie vetrele lor strămoşeşti.

Astfel gândeau conducătorii asirieni. Dar socotelile n-au prea ieşit aşa. Însă despre aceste lucruri vom vorbi mai departe.

LANŢUL RĂZBOAIELOR SÂNGEROASE

Pentru o bucată de vreme, Tiglatpalassar al III-lea a reuşit să înlăture criza acută în care Asiria se zbătea încă din secolele al IX-lea şi al VIII-lea î.e.n. Asiria devine cea mai mare putere în Orientul Antic. Armata sa reorganizată, completată cu un mare

număr de recruţi, începe să dea lovituri nimicitoare în toate direcţiile.

Prima lovitură se abate asupra statului Urartu — rivalul care ameninţa puterea asiriană. An de an, Tiglatpalassar al III-lea îşi duce tot mai departe regimentele sale pe crestele muntoase ale acestei ţări, care se află la nordul Asiriei, lovind-o fără cruţare.

Apoi, Tiglatpalassar al III-lea se îndreaptă spre răsărit, împotriva triburilor medice. El izbuteşte destul de uşor să-i potolească pe nomazi şi să stăvilească năvălirile lor pustiitoare.

Tiglatpalassar al III-lea porneşte „în ajutorul“ Babilonului, unde au pătruns, venind dinspre miazăzi, triburile chaldeene şi arameice, pe care le învinge şi le mută în răsărit. Este drept că pentru acest „ajutor“ Babilonul plăteşte cu pierderea independenţei sale. Apoi, regele asirian pătrunde pe teritoriul Siriei de nord şi o supune. În felul acesta, Asiria îşi croieşte din nou ieşire la Marea Mediterană şi pune mâna pe cele mai importante drumuri comerciale. În sfârşit, în anul 732, Tiglatpalassar al III-lea izbuteşte să înfrângă îndelungata şi înverşunata rezistenţă a Damascului, deschizând drum armatelor asiriene spre Palestina şi Egipt.

Sargon scoate ochii prizonierilor.

De acum înainte, întreaga istorie a Asiriei este un şir neîntrerupt de războaie sângeroase şi campanii de jaf.

Fiul lui Tiglatpalassar al III-lea, Salmanasar al V-lea, care a domnit doar cinci ani, a asediat trei ani Samaria. Succesorul său, Sargon al II-lea (a nu se confunda cu Sargon cel Bătrân, care a trăit cu 16 veacuri înaintea lui!), reuşeşte să dărâme această cetate vrăjmaşe. El se războieşte cu Egiptul şi cu Etiopia, luptă împotriva chaldeenilor pentru stăpânirea Babilonului.

În cel de-al optulea an al domniei sale (în anul 714 î.e.n.), Sargon al II-lea porneşte o expediţie împotriva statului Urartu.

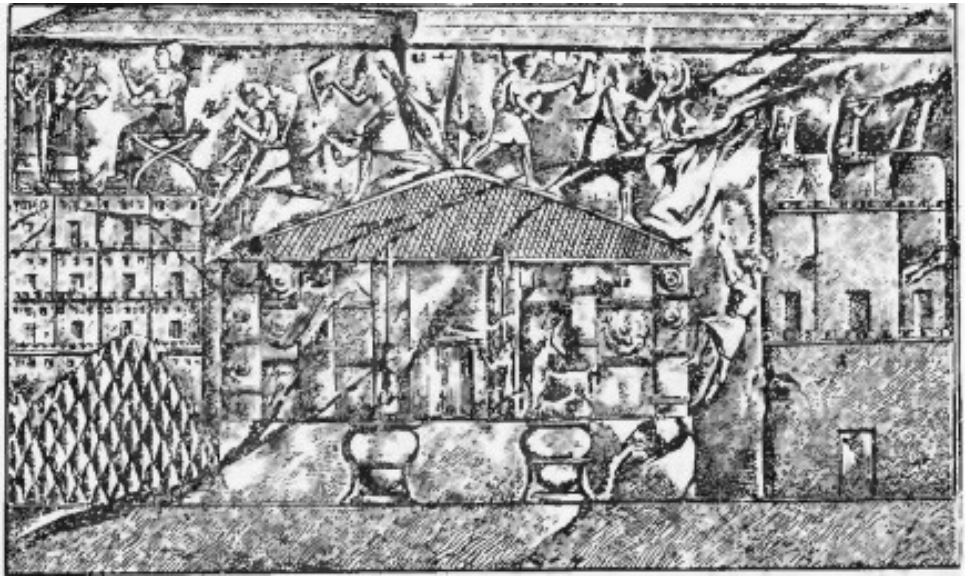

Războinicii asirieni distrug oraşul Musasir.

Pentru ca să-l surprindă nepregătit pe duşman, el nu-şi trimite trupele de-a dreptul spre miazănoapte, ci execută o manevră adâncă de învăluire. Sargon al II-lea se îndreaptă spre răsărit, prefăcându-se că intenţionează să atace Media. Apoi, într-o noapte, în fruntea unei unităţi de 1 000 călăreţi de elită, schimbă brusc direcţia, pornind spre nord-vest, către lacul Urmia. Oştile sale năvălesc asupra taberei adormite a regelui urart Rusa al II-lea, care nici nu bănuia cât de aproape se află asirienii, şi o nimicesc cu desăvârşire. După aceea, nemaiîntâlnind în cale nici o piedică mai serioasă, Sargon al II-lea străbate împreună cu armata sa întreaga ţară, de la un capăt la celălalt, pustiind oraşele şi aşezările. La înapoiere, el distruge oraşul sfânt al urarţilor — Musasir — şi pune mâna pe o pradă imensă.

Războaiele au ajuns o afacere care aducea venituri excelente. De pe urma lor apăreau zeci de mii de sclavi şi strămutaţi, sute de mii de vite, lemn de esenţă scumpă pentru construcţii, aur, argint, aramă şi alte metale.

După fiecare campanie încununată de succes, către inima Asiriei porneau în şir nenumărate caravane; încărcate cu tot felul de lucruri de preţ. Lacomii cuceritori luau cu ei tot ce se putea lua.

Iată un scurt fragment din analele lui Sennacherib — bunicul lui Aşşurbanipal — în care este zugrăvită prima lui campanie împotriva Babilonului: „208 000 de oameni, tineri şi bătrâni, bărbaţi şi femei, cai, catâri, măgari, cămile, vite cornute mari şi oi nenumărate — pradă grea — eu am luat [am dus] în Asiria. În cursul campaniei mele am primit de la Nabu-Belşumate, cârmuitorul oraşului Ararat, un însemnat tribut: aur, argint, duzi mari, măgari, cămile, vite mari cornute şi oi“.

Scopul acestor expediţii asiriene — jaful — este recunoscut cu un cinism desăvârşit.

Nu vom începe să descriem nenumăratele bătălii şi războaie ale regilor asirieni, predecesorii lui Aşşurbanipal, ci ne vom opri numai asupra uneia dintre ultimele campanii ale lui Sennacherib, fiul lui Sargon al II-lea, campanie pornită împotriva Babilonului.

LUPTA DE LA HALULE

Monarhii asirieni urau de moarte Babilonul, cu vechea lui cultură şi cu dorinţa-i neînfrântă de libertate. Lupta permanentă a acestei cetăţi pentru independenţă trezea un larg ecou în inimile a mii şi mii de oameni supuşi şi înrobiţi, din toate colţurile întinsului stat asirian, făcând să se nască nădejdea de a scutura jugul străin. Iată de ce regii asirieni căutau să supună cu orice preţ Babilonul, să-l umilească, să-l lichideze ca centru religios şi cultural din Asia Anterioară şi să-l transforme într-o oarecare provincie asiriană. După părerea regilor asirieni, aceasta ar fi servit drept lecţie celorlalte popoare, care-i urau pe cei ce-i înrobiseră.

În timpul lui Sennacherib, această luptă a devenit şi mai crâncenă. Era de ajuns ca asirienii să sufere o cât de mică înfrângere pe unul din fronturi — iar asirienii luptau neîntrerupt şi în mai multe locuri — ca babilonienii să se răscoale din nou, atrăgând de partea lor aliaţi şi formând coaliţii. Printre aliaţii babilonienilor în lupta lor împotriva Asiriei se numărau şi egiptenii, fenicienii, sirienii, elamiţii... Umăr la umăr împotriva duşmanului comun luptau mai ales babilonienii şi elamiţii.

„Cărţile de lut“ ne-au păstrat o sugestivă descriere a cunoscutei lupte de la Halule — oraş situat pe Tigru, la miazănoapte de Babilon. Aici a fost complet nimicită coaliţia antiasiriană a elamiţilor, babilonienilor şi chaldeenilor. Această

descriere se numără printre cele mai valoroase fragmente ale literaturii istorice asiriene.

Să dăm cuvântul cronicarului antic. (Povestitorul este însuşi Sennacherib, dar se înţelege de la sine că nu regele asirian — care, după cum se ştie, a fost analfabet — este autorul acestor anale).

„Asemenea norilor de lăcuste ce se năpustesc primăvara ei au pornit toţi laolaltă împotriva mea. Pulberea [ridicată] de picioarele lor a acoperit bolta largă a cerului, întocmai ca atunci când se stârneşte o vijelie năprasnică... În apropierea oraşului Halule, care se află pe malul fluviului Tigru, ei s-au rânduit în poziţie de luptă, mi-au tăiat calea [şi] şi-au ascuţit armele.

Un prinţ învins se pleacă cu umilinţă în faţa lui Sennacherib.

M-am rugat lui Aşşur, lui Sin, lui Şamaş, lui Bel, lui Nabu, lui Nergal, lui Iştar din Ninive, lui Iştar din Arbailsk — zeilor mei ocrotitori — ca să birui împotriva puternicului vrăjmaş. Zeii mi-au ascultat de îndată ruga şi mi-au venit în ajutor.

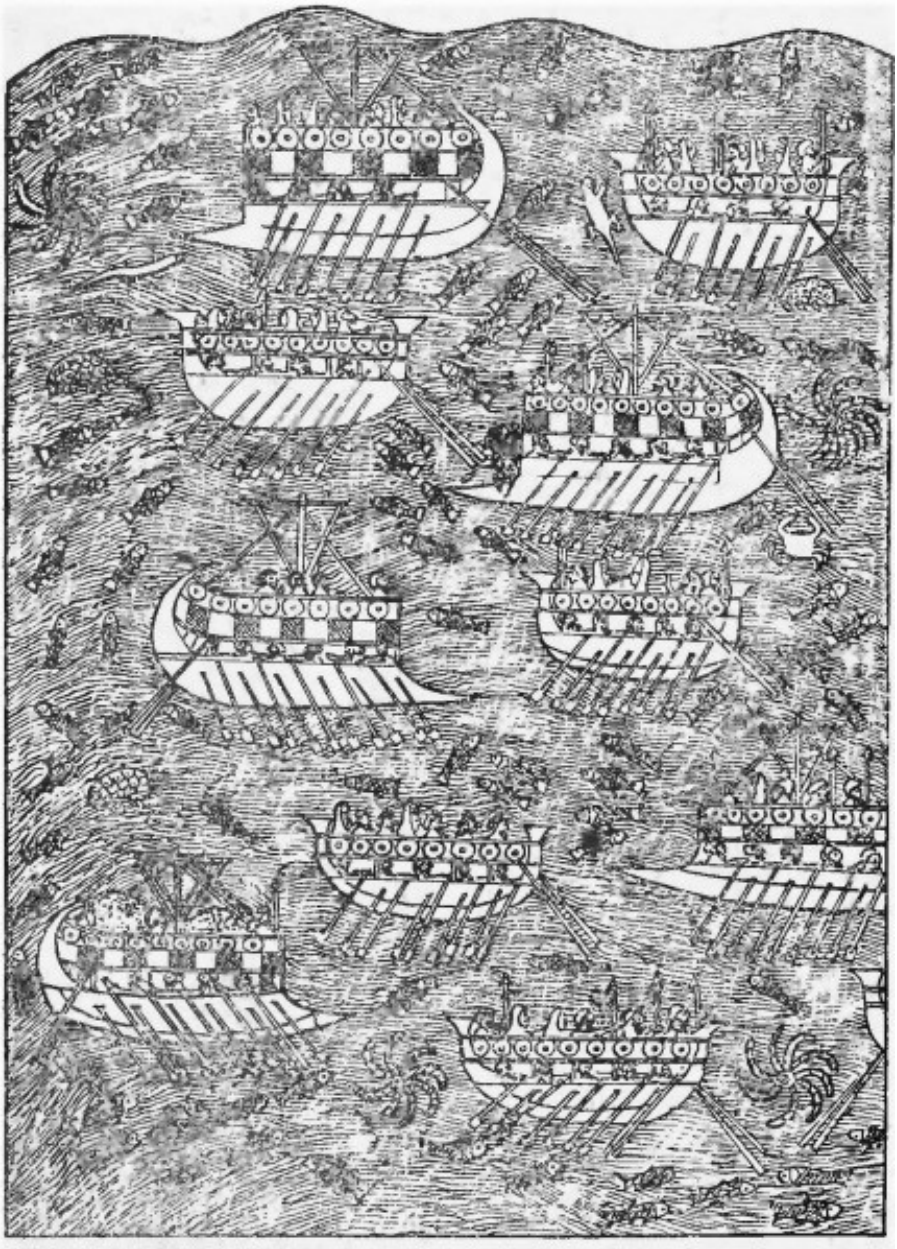

Flota de război a lui Sennacherib.

Ca un leu m-am înfuriat, mi-am îmbrăcat armura şi mi-am pus în cap coiful de luptă. Cu inima clocotindă m-am avântat în goană într-un car înalt de luptă, doborându-i pe duşmani.

Am apucat strâns arcul puternic ce mi-a fost dăruit de Aşşur şi am luat în mâinile mele săgeţile dătătoare de moarte. Tunând furios, am scos un strigăt războinic împotriva tuturor oştilor răufăcătoare ale duşmanului. Bubuiam la fel ca Adad (zeul furtunii). Din porunca lui Aşşur, marele stăpân, m-am prăvălit asupra duşmanului din faţă şi din flancuri, aşa cum se năpusteşte furtuna cea cumplită.

Cu armele lui Aşşur, stăpânul meu, şi sub apăsarea luptei mele mânioase, am întors piepturile lor [şi] i-am aruncat înapoi. Pe soldaţii vrăjmaşi i-am străpuns cu suliţa şi cu săgeţile, le-am ciuruit trupurile ca o sită. L-am înfrânt pe Humbanundaşu, năimitul regelui elamit, bărbatul său de încredere, comandant al oştilor sale, sprijinul său puternic. I-am nimicit cât ai clipi ca pe nişte boi graşi legaţi, împreună cu nobilii lui [Humbanundaşu], care purtau la cingătoare pumnale de aur şi aveau braţele strânse în brăţări de aur. Le-am tăiat gâtul ca la miei. Viaţa lor preţioasă am rupt-o întocmai cum rupi un fir de aţă.

...Ceilalţi conducători ai săi, împreună cu Nabuşumişkun, fiul [regelui babilonian] Merodahbaladan, speriaţi de luptă, au ridicat mâinile, iar eu i-am prins de vii în toiul bătăliei. Carele de luptă împreună cu caii, ai căror călăreţi au fost ucişi în timpul atacului, părăsiţi în voia [sorţii], goneau de colo-colo.

Bătălia am oprit-o numai după ce s-au scurs de două ori câte două ceasuri [după căderea nopţii]. Însuşi Ummanmenanu, regele elamit, împreună cu regele babilonian şi cu nobilii chaldeeni, care erau de partea lui, au fost cuprinşi de groază...

Ei şi-au părăsit corturile şi au rupt-o la fugă. Pentru a-şi salva viaţa, călcau în picioare propriii lor soldaţi, treceau [peste ei]. Inimile li se zbăteau întocmai ca la un porumbel prins, dinţii le clănţăneau.

Am trimis carele mele împreună cu caii în urmărirea lor şi pe fugarii care alergau să-şi scape viaţa îi străpungeau cu armele ori şi unde îi ajungeau“.

Acest fragment, ca de altfel toate analele lui Sennacherib mărturiseşte limpede sălbăticia stăpânilor de sclavi asirieni, criminali cu sânge rece, pentru care războiul devenise o profesie.

DISTRUGEREA BABILONULUI

Victoria de la Halule, obţinută de asirieni în anul 691 î.e.n., i-a dat lui Sennacherib posibilitatea de a se răzbuna, lucru la care se gândise de multă vreme. Prin cruzimea sa, el a depăşit tot ce analele istoriei asiriene înregistraseră până atunci.

O familie chaldeeană se ascunde de asirieni între trestii.

În anul 689, Sennacherib a pornit cu armatele sale împotriva oraşului Babilon, a înfrânt rezistenţa dârză a apărătorilor şi l-a ocupat. Zeci de mii de locuitori au fost ucişi, iar restul trimişi în sclavie ori transmutaţi. Sennacherib a dat oraşul cucerit pe mâna soldaţilor săi, ca să-l jefuiască.

Jafurile şi violenţele au durat vreme îndelungată. Dar aceasta nu era decât preludiul la nimicirea totală a Babilonului — leagănul civilizaţiei asiro-babiloniene.

Când nepreţuitele comori ale oraşului au fost scoase în afara zidurilor, Sennacherib a poruncit ca splendida capitală a antichităţii să fie distrusă, clădire cu clădire, stradă cu stradă, cartier cu cartier. El a dat ordin să fie dărâmată cetatea şi năruite zidurile exterioare, să se distrugă templele zeilor cu turnurile lor multietajate, casele de locuit şi clădirile comerciale, palatele regale şi atelierele meşteşugarilor, iar tot molozul

rezultat din dărâmarea construcţiilor să fie aruncat în canalul principal al oraşului, Arahtu, care lega Eufratul de Tigru.

Oraşul era cuprins de pălălaia incendiilor, se prăbuşeau zidurile, se auzeau vaietele celor arşi de vii. Babilonul — una dintre cele mai mari cetăţi, care număra sute de mii de locuitori — a fost prefăcut într-un rug gigantic, o mare de flăcări, care a îngrozit lumea din oraşele şi satele din împrejurimi.

Distrugerea totală a oraşului a desăvârşit-o apa. Ceea ce a scăpat neatins de pustiirea focului, a căzut pradă apelor.

Din porunca lui Sennacherib au fost deschise toate ecluzele, digul a fost năruit şi apele Eufratului s-au năpustit asupra ruinelor oraşului.

„L-am nimicit mai bine decât ar fi putut s-o facă un potop — mărturiseşte cu o sinceritate plină de cinism însuşi Sennacherib. Pentru ca nimeni în viitor să nu poată măcar să-şi amintească de locul unde a existat cândva oraşul, l-am acoperit cu apă“.

Dar nici acest act plin de cruzime nemaivăzută nu a dat rezultatele dorite. Ce-i drept, oraşul Babilon a dispărut de pe faţa pământului, dar izvorul de răzvrătire — năzuinţa de neînfrânt a popoarelor către libertate şi independenţă — a supravieţuit. Nici în acest fel Sennacherib nu a izbutit să-i supună cu desăvârşire pe sclavii babilonieni, şi nici alte popoare cucerite, aşa cum visa el. Dimpotrivă, a obţinut tocmai contrariul: o ură şi mai înverşunată faţă de înrobitorii asirieni.

Răzvrătirile şi răscoalele se ţineau lanţ, izbucneau în toate colţurile Imperiului Asirian, şubrezindu-i temelia. Când ici, când colo, regiunile anexate cu forţa se desprindeau. La sfârşitul domniei lui Sennacherib, cu toate neîntreruptele sale campanii militare, teritoriul imperiului său se micşorase considerabil.

În anul 681 î.e.n., Sennacherib a fost victima unui complot militar, la care au luat parte şi propriii săi fii, care apoi s-au refugiat în Urartu.

Succesorul lui Sennacherib — fiul său Asarhaddon — a fost silit să ducă o politică mai elastică, în special faţă de Babilon. El şi-a dat seama că numai prin violenţă şi expediţii de represalii nu va izbuti să obţină supunere totală. Trebuia să creeze cel puţin aparenţa unei independenţe, măcar în centre atât de importante cum era Babilonul.

RECLĂDIREA BABILONULUI

Căutând să obţină încrederea preoţilor, a nobililor şi a cercurilor financiare, Asarhaddon a restabilit privilegiile centrelor babiloniene mai importante, privilegii care fuseseră anulate de predecesorii săi. Oraşe ca Nippur, Sippar şi încă altele au fost scutite să plătească tribut Asiriei. Mai mult decât atât, Asarhaddon se decide să ia o hotărâre care necesita un număr uriaş de braţe de muncă, material de construcţie şi mijloace băneşti: reclădirea Babilonului, distrus de tatăl său.

În valea acoperită de mlaştini, plină de mormane de ruine peste care au crescut buruieni, sunt aduşi mii şi mii de sclavi, prizonieri de război. Ei refac canalele distruse şi, în primul rând, canalul principal Arahtu. Aceasta dă posibilitatea de a se îndepărta surplusul de apă şi a se asana locul. Apoi, începe construirea templelor, a palatelor şi a locuinţelor. Meşterii cei mai buni ai ţării se trudesc să redea Babilonului frumuseţea şi măreţia-i de odinioară. Din nou se înalţă minunate ansambluri arhitectonice, care, pe vremuri, făcuseră faima acestui oraş.

Sute de mii de babilonieni, cândva izgoniţi de Sennacherib, se întorc pe meleagurile de baştină. Nobilii şi negustorii babilonieni îşi recapătă vechile lor privilegii în ceea ce priveşte impozitele şi taxele. Iar templele babiloniene nu numai că sunt scutite de orice dări către stat, dar li se acordă şi dreptul de a impune populaţia locală în folosul templelor respective, precum şi dreptul de a-i obliga pe locuitori la diferite prestaţii de muncă.

Astfel, încetul cu încetul, oraşul mort reînvie. Şi iată că din nou pulsează în el, puternic, viaţa fierbinte.

Este interesant de remarcat că, ducând faţă de Babilon o politică cu totul alta decât aceea a tatălui său, Asarhaddon încearcă totuşi să-l dezvinovăţească pe Sennacherib — nimicitorul Babilonului — ba chiar se osteneşte să justifice cumplita-i răzbunare. Vinovat de distrugerea oraşului Babilon — susţine el — este... „zeul Marduk, zeul principal al Babilonului, care cumplit s-a mâniat şi a supus oraşul la grea osândă, drept pedeapsă pentru păcatele locuitorilor săi“. Din voinţa lui Marduk, se spune într-una din inscripţiile lui Asarhaddon, oraşul a fost nimicit din temelii, acoperit de apele canalului Arahtu şi prefăcut într-o mlaştină de nestrăbătut. După cum vedem, rezultă că Sennacherib este absolut nevinovat. El n-a fost decât o unealtă

oarbă în mâinile zeilor, ducând la îndeplinire prea înalta lor voinţă.

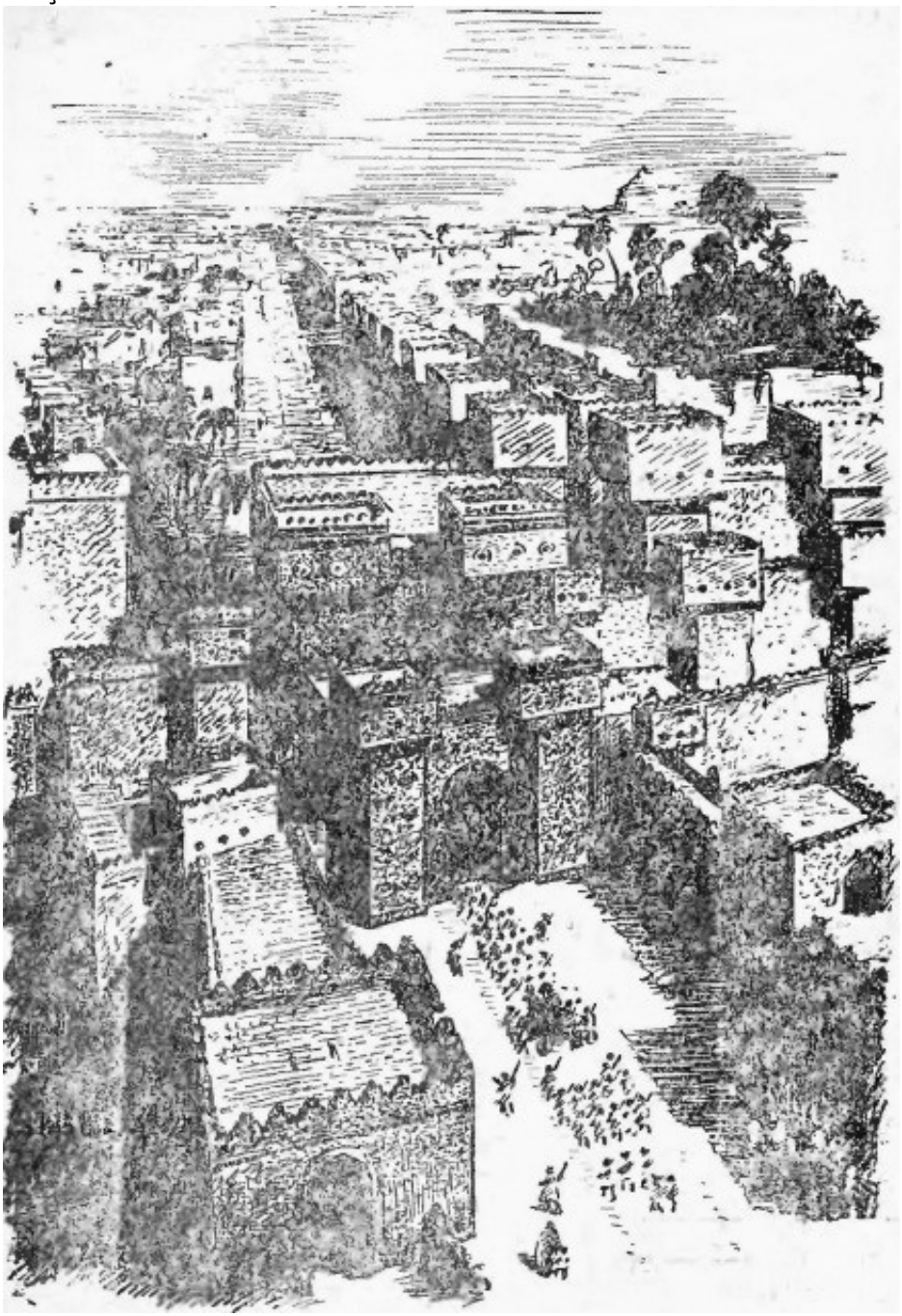

Oraşul Babilon — reconstituire.

Acest interesant document, în afară de înţelesul său direct şi evident, mai are încă unul, exprimat alegoric. Această explicaţie originală a motivelor care au dus la distrugerea Babilonului este folosită de Asarhaddon pentru a încerca, pe de o parte, să justifice comportarea părintelui său, iar pe de alta, să dea babilonienilor răzvrătiţi un avertisment: pe viitor, fiţi deci ascultători şi supuşi, spre a nu atrage din nou asupra capului vostru urgia zeului Marduk!

Dar să nu ne închipuim că Asarhaddon şi-a consacrat întreaga-i viaţă pentru a reconstrui oraşele distruse de predecesorii săi. Babilonul a constituit singura excepţie. Numai faţă de Babilon a considerat el că este potrivit să aplice politica biciului şi a cozonacului. Cât priveşte celelalte ţări, popoare şi triburi din Orientul Antic, faţă de acestea el a continuat să aplice numai politica biciului.

Asarhaddon nu s-a arătat mai puţin crud şi mai puţin despotic decât străbunii săi. Întreaga-i domnie, care a durat 13 ani, este un şir neîntrerupt de războaie, campanii de jaf şi expediţii de represalii. La fiecare pas, în analele sale întâlnim formula preferată a regilor asirieni: „Am încercuit, am cucerit, am prăvălit la pământ, am dat foc şi am prefăcut totul în pustiu şi ruină“.

Un veridic portret al acestui monarh asirian ne este înfăţişat în poezia „Asarhaddon“ scrisă în anul 1897 de către cunoscutul poet rus Valeri Briusov. Iată cum sună poezia:

Eu sunt Asarhaddon, cel ce domneşte
Deasupra regilor pe-acest pământ!
Dureri şi jale azi vă prevesteşte,
O, dregători, aprinsul meu cuvânt!

Pe tron abia urcat, mă înfruntase
Sidonul — şi-ntr-un iureş negrăit
I-am dărâmat cetăţile frumoase
Şi pietrele în mare i-am zvârlit.

Cuvântul meu era-n Egipet lege;
Elamul soarta-n ochi-mi şi-o citea.
Pe oasele duşmanilor, eu, rege,
Un tron mi-am ridicat; iar vocea mea,

Durere dregătorilor vestea!

Asarhaddon ţine în mâinile sale funiile prizonierilor încătuşaţi.

Imaginea lui Asarhaddon pe o stâncă de lângă
gura râului Nar-el-Kelb.

Nu-i nimeni, ştiu prea bine, să mă-ntreacă
Tot zbuciumul e-o umbră, un somn nebun,

Iar dorul biruinţii e o joacă
De prunci. Paharul plin de slavă, bun,
Nu l-am golit!
Nu-i nimenea mai mare
Decât Asarhaddon peste popoare!

Faptele prezentate în legătură cu înăbuşirea răscoalelor şi distrugerea oraşului fenician Sidon, cu privire la supunerea Egiptului şi Elamului nu sunt fructul unei imaginaţii poetice. La baza poeziei stă inscripţia originală a lui Asarhaddon, descoperită la Nar-el-Kelb (Siria) şi care s-a păstrat până în zilele noastre.

MOŞTENITORUL PUTERII „MONDIALE” MILITARO-PARAZITARE

O situaţie complicată s-a creat în Asiria în anul 668 î.e.n., când pe tron s-a urcat Aşşurbanipal, fiul lui Asarhaddon.

Aşşurbanipal nu a fost pregătit pentru coroana regală. Sceptrul asirian fusese dintru început hărăzit fratelui său mai mic, Şamaşşumukin. Simpatia lui Asarhaddon se îndrepta vădit către acest fiu al său pe care i-l născuse soţia cea mai iubită — o babiloniană. Lui i-a lăsat moştenire tronul, în timp ce pe Aşşurbanipal îl aştepta soarta modestă de preot. De la o vârstă încă fragedă, el a fost dat la şcoala de scribi pentru a învăţa tainele scrierii cuneiforme. Aici s-a consacrat vreme îndelungată meşteşugului de a citi şi a scrie textele asiro-babiloniene şi sumeriene.

Dar oare cum s-a întâmplat că rege al Asiriei a ajuns Aşşurbanipal, şi nu Şamaşşumukin?

De foarte multă vreme, nobilii asirieni şi negustorii bogaţi nu vedeau cu ochi buni atitudinea prea împăciuitoare, după părerea lor, a lui Asarhaddon faţă de Babilonul cel răzvrătit. Hărăzirea lui Şamaşşumukin — fiul unei babiloniene — ca moştenitor al tronului asirian, a făcut să se umple paharul, stârnind vii proteste din partea celor nemulţumiţi. Se pregătea o răscoală de mari proporţii. Era limpede că se punea la cale o lovitură de stat.

Asarhaddon avea mereu vie în faţa ochilor soarta tatălui său, Sennacherib, a unchiului său străbunul Salmanasar al V-lea, precum şi a altor monarhi asirieni care au căzut victimă

comploturilor. Şi atunci nu i-a mai rămas altceva de făcut decât să-şi schimbe hotărârea luată mai înainte, spre a fi pe placul nobilimii. Moştenitor al tronului asirian a fost numit Aşşurbanipal, în vreme ce lui Şamaşşumukin i s-a lăsat numai Babilonul.

Iată datorită cărui fapt pe tronul asirian a ajuns un rege care să ştie să scrie şi să citească. Acesta a fost primul (şi facem observaţia — între paranteze — şi ultimul) rege cult aflat la cârma statului asirian.

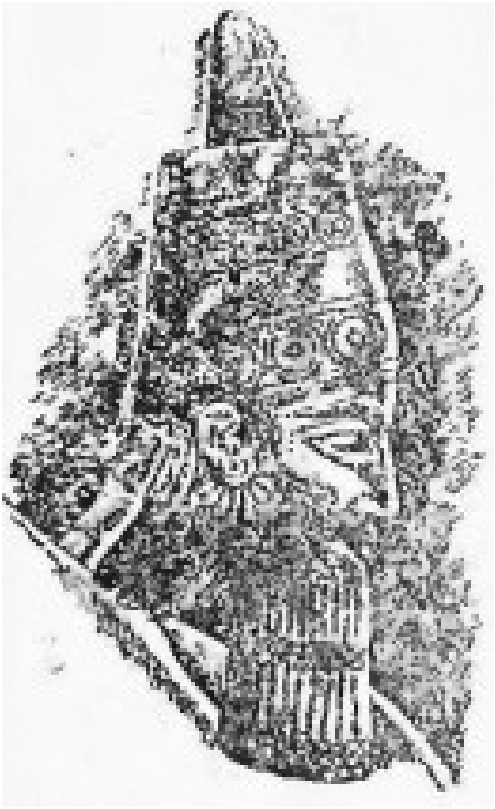

Aşşurbanipal.

Asupra activităţii lui Aşşurbanipal trebuie să ne oprim mai mult. Datorită lui a luat fiinţă la Ninive cea mai veche bibliotecă din lume, şi pentru aceasta îi rămânem profund recunoscători.

Anii petrecuţi în şcoală în mijlocul preoţilor vicleni şi cruzi au lăsat urme de neşters, influenţând caracterul viitorului rege. Cunoaşterea lucrărilor istorico-militare, a cronicilor regale şi a

altor izvoare de literatură care vorbeau despre trecutul îndepărtat al Asiriei, al Babilonului, al Sumerului a lărgit orizontul lui Aşşurbanipal şi i-a ascuţit mintea.

El şi-a dat prea bine seama că forţa armelor nu este de ajuns pentru a-şi consolida puterea în această ţară întinsă. De asemenea, problema de a întări tot ce a fost cucerit, de a preîntâmpina planurile duşmanilor şi a le nimici chiar din faşe, de a-i dezbina pe vrăjmaşi şi a-i doborî rând pe rând nu prezintă mai puţină importanţă. Faimoasa deviză a romanilor *divide et impera* nu fusese conturată cu precizie pe vremea aceea, dar Aşşurbanipal a intuit perfect sensul ei, aplicând-o pe scară largă în activitatea sa de om de stat.

Spre deosebire de predecesorii săi, care au fost mai ales conducători de oşti, Aşşurbanipal a dovedit în special aptitudini de diplomat şi de om politic. Conducerea directă a operaţiilor militare o încredinţa cu dragă inimă şefilor săi militari, dar politica externă o ţinea cu străşnicie în mâinile sale.

Aspectul exterior al regelui era înşelător. Înalt de statură şi bine legat, cu nasul acvilin şi părul lung, ondulat, cu ochii limpezi şi îndrăzneţi — ai fi putut crede că ai de-a face cu un om lipsit de şiretenie, simplu şi drept. În realitate avea o fire de iezuit, care ştia să-şi ascundă cu abilitate, sub un surâs plăcut şi un cuvânt măgulitor, gândurile sale clocotinde de ură şi cruzime.

CAMPANIA DIN EGIPT

Aşşurbanipal s-a urcat pe tron în clipa când în Egipt răscoala era în toi. Această ţară, cucerită şi anexată de tatăl său în anul 671 î.e.n., continua să lupte aprig pentru a-şi redobândi independenţa. De îndată ce forţele principale ale armatei asiriene au părăsit limitele văii Nilului, a izbucnit răscoala. Aceasta s-a întâmplat încă pe când trăia Asarhaddon, dar sarcina „potolirii“ insurgenţilor din Egipt i-a revenit lui Aşşurbanipal.

Tânărul rege s-a arătat de la început un demn urmaş al monarhilor asirieni. Pedeapsa a fost fulgerătoare şi crâncenă. „Pe oamenii din Sais, Mendes, Tanis şi din alte oraşe — ne spune cronicarul — pe toţi cei care au fost de partea acestora şi se gândeau să facă rău, ei [soldaţii asirieni] i-au trecut prin ascuţişul armelor, de la cel mai mic până la cel mai mare,

nelăsând nici unul în viaţă. Trupurile le-au agăţat în copaci, le-au jupuit şi cu pielea lor au acoperit zidurile oraşului“.

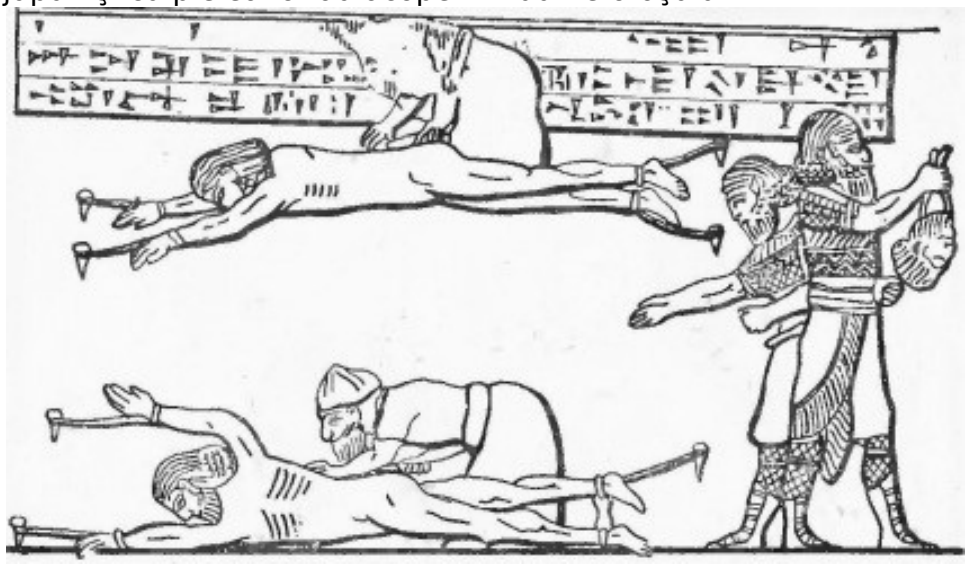

Asirienii jupoaie oamenii de vii.

Astfel, uciderea în masă a populaţiei paşnice — printre care se numărau bătrâni, femei şi copii — în scopul de a-i înfricoşa pe cei răzvrătiţi, a fost unul din primele acte cu care şi-a început domnia Aşşurbanipal.

Totuşi, pe unii dintre micii regi egipteni care luaseră parte la răscoală, Aşşurbanipal a considerat că este mai avantajos să-i ierte. El a hotărât că e mai bine să-i domolească mituindu-i cu daruri bogate, pentru ca în felul acesta să-i transforme în supuşi credincioşi — sprijin sigur în cazul unor noi răzmeriţe.

Printre aceştia se număra şi Nechao, pe care l-a numit guvernator în una din cele mai mari provincii ale Egiptului, precum şi fiul acestuia, Psammetic.

„L-am îmbrăcat [pe Nechao] *în haine scumpe* — scrie Aşşurbanipal — *la gât i-am prins lanţ de aur, semn al domniei, cu inele de aur i-am împodobit degetele, i-am dat pumnal de fier în teacă de aur pentru cingătoare, după ce mai înainte mi-am săpat numele pe el. I-am dăruit care, cai şi catâri care să-i slujească înălţimii sale la călărie. I-am trimis persoane de încredere şi delegaţi pentru a încheia împreună o alianţă militară“.*

De fapt, se înţelege de la sine că „persoanele de încredere“ şi „delegaţii“ au fost trimişi nu în vederea unei „alianţe militare“, ci pentru a supraveghea şi controla activitatea nobilului prizonier, căruia, cu titlul de experienţă politică, în loc să i se taie capul, i s-a încredinţat coroana regală.

Experienţa cu Nechao a reuşit. În Egipt, acesta s-a dovedit a fi până la sfârşitul zilelor sale un câine de pază credincios Asiriei. Şi când în ţară a izbucnit o nouă răscoală, Nechao s-a aflat în tabăra duşmanilor patriei sale şi a murit de mâna compatrioţilor săi.

Dar mituirea nu-şi atingea întotdeauna scopul dorit. Atâta timp cât Asiria se menţinea ca mare putere, supuşii cumpăraţi de ea îi ramâneau credincioşi. Era de ajuns însă ca norocul să-i întoarcă spatele, pentru ca cei pe care-i cumpărase să treacă, fără a sta prea mult pe gânduri, de partea unui duşman mai puternic, şi, dacă existau posibilităţi, porneau ei înşişi în fruntea răsculaţilor.

Aşa, de pildă, fiul lui Nechao, Psammetic I, asupra căruia Aşşurbanipal îşi revărsase de asemenea bunăvoinţa sa, de îndată ce s-a ivit prilejul, s-a răsculat, a omorât garnizoana asiriană şi s-a proclamat rege al Egiptului.

Dar toate acestea s-au întâmplat cu mult mai târziu, cam prin anul 650 î.e.n. Până la această dată se produsese încă un eveniment important în domnia lui Aşşurbanipal, despre care nu se poate să nu pomenim: devastarea oraşului Teba, capitala Egiptului antic.

Iată ce povesteşte Aşşurbanipal:

„În cea de-a doua campanie a mea, m-am îndreptat spre Egipt şi Etiopia. Tanuatamon [rege etiopian], *auzind de înaintarea mea şi de faptul că am pătruns pe pământul Egiptului, a părăsit oraşul Memfis şi, pentru a-şi salva viaţa, a fugit la Teba. Regii, guvernatorii şi supraveghetorii pe care i-am numit în Egipt au venit la mine şi şi-au plecat frunţile la picioarele mele. Am pornit mai departe în urmărirea lui Tanuatamon şi am ajuns până la Teba, puternica lui cetate.*

Văzând presiunea grozavă a atacului meu, el a părăsit Teba şi a fugit la Kipkipi [oraş în Etiopia]. *Cu ajutorul zeului Aşşur şi al zeiţei Iştar, am cucerit oraşul acela* [Teba]*. Aur, argint, pietre scumpe, toate bogăţiile palatelor sale, veşminte frumoase din bumbac, cai mari, oameni — bărbaţi şi femei — două obeliscuri uriaşe, făurite dintr-un aliaj de aur de culoare deschisă,*

amândouă cântărind 2 500 de talanţi [75 de tone], *care străjuiau porţile templului sfânt, le-am smuls şi le-am dus în Asiria.*

Pradă multă şi de preţ am adunat la Teba. Armele mele au pricinuit durere în Egipt şi Etiopia şi au pecetluit victoria. Cu braţele încărcate m-am întors la Ninive — oraşul stăpânirii mele“.

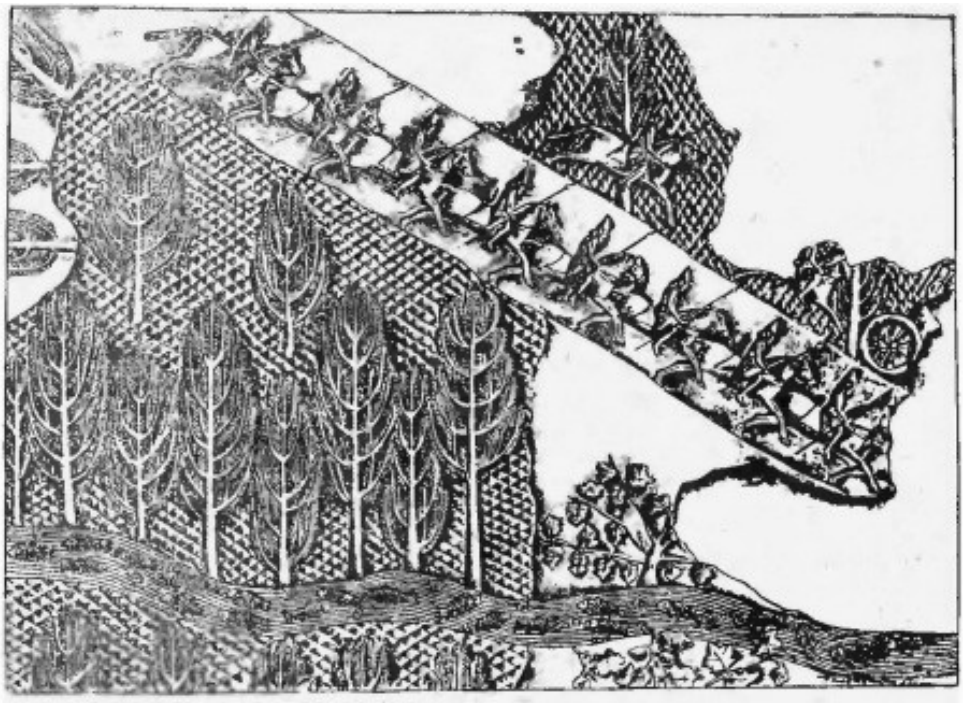

Călăreţii asirieni în regiune muntoasă.

Devastarea sălbatică a Tebei, „oraşul cu o sută de porţi“ — cum îl numeau grecii, important centru cultural şi politic al Egiptului, a amintit contemporanilor de o faptă la fel de crudă, săvârşită de bunicul lui Aşşurbanipal: nimicirea Babilonului.

După campania din Egipt, a urmat campania împotriva oraşului fenician Tyr. Dar Tyrul nu a putut fi cucerit. Aşezat pe ţărmul răsăritean al Mării Mediterane, parte pe continent, parte pe o insulă stâncoasă din apropiere, acest oraş era o cetate inexpugnabilă. Când oştirile duşmane se apropiau, toţi locuitorii treceau în partea oraşului ce se afla pe insulă şi acolo se simţeau în afara oricărei primejdii.

Aşşurbanipal a asediat ţărmul, lipsindu-i pe locuitori de aprovizionarea cu apă potabilă, fapt care l-a silit pe regele Baal din Tyr să ceară pace. Acesta a reuşit să se răscumpere prin daruri bogate.

Pe Gyges, regele îndepărtatei Lydii (un stat din Asia Mică), care s-a adresat Asiriei cerând ajutor împotriva năvălirii unor nomazi — cimmerienii — Aşşurbanipal a încercat să-l facă supusul său. Alianţa de apărare, propusă „naiv“ de Asiria lydienilor, s-a transformat în alianţa dintre cal şi călăreţ... Numai că ea a fost de scurtă durată. Apreciind la adevărata valoare această „prietenie“ cu asirienii, Gyges, regele Lydiei, a trecut curând în tabăra duşmanilor Asiriei.

Dar toate aceste campanii, precum şi altele din şirul lung de campanii întreprinse de Aşşurbanipal, sunt doar scurte episoade în comparaţie cu războaiele duse împotriva Elamului şi Babilonului.

CAMPANIA ÎMPOTRIVA ELAMULUI

Elamul era cel mai vechi duşman al Asiriei. De aceea, Aşşurbanipal a acordat cu dragă inimă adăpost celor cinci nepoţi ai regelui elamit Teumman, care încercase să-i omoare de îndată ce a simţit că sunt pretendenţi la tron.

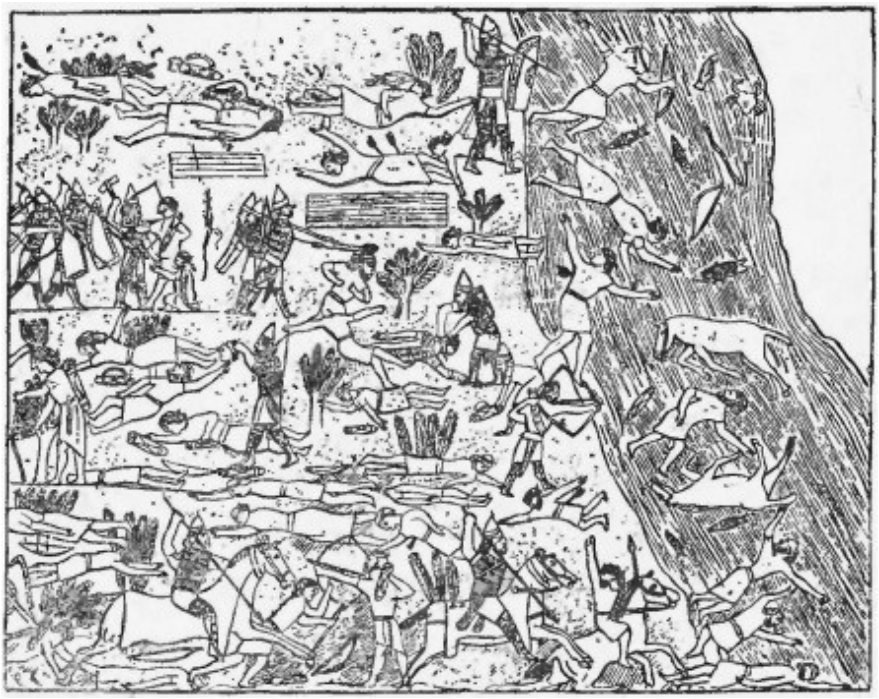

Bătălia de pe râul Evla.
Basorelief asirian.

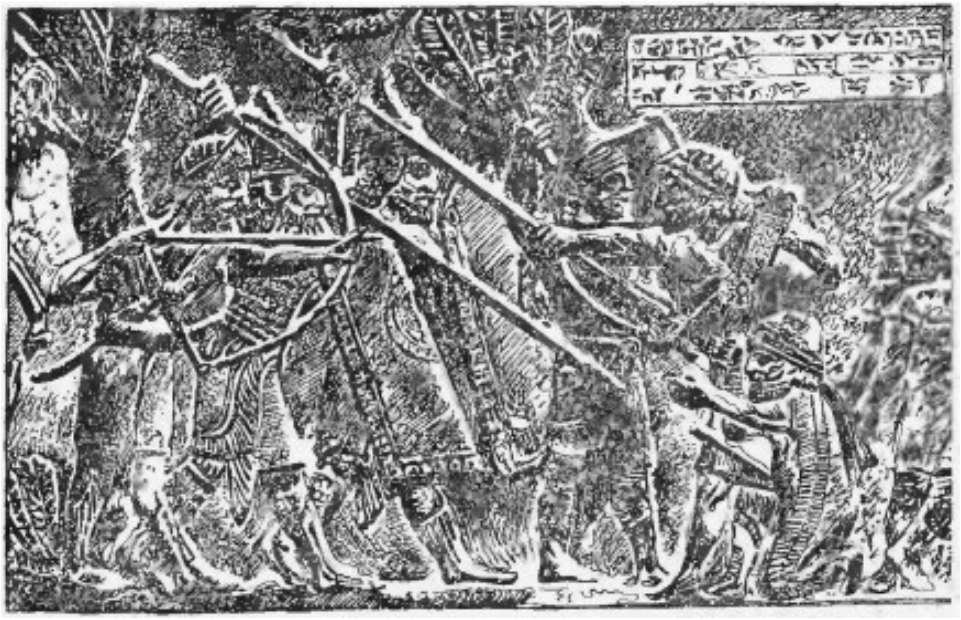

Regele elamit Teumman porunceşte fiului său să-şi întindă arcul.

Aşşurbanipal a considerat că este oportun ca întotdeauna să aibă la îndemână marionete din familia regală a statului vrăjmaş, marionete ce pot fi puse pe tronul acelei ţări de îndată ce s-ar ivi prilejul. Teumman a cerut să-i fie predaţi nepoţii trădători, în care scop a trimis la Ninive o solie specială, condusă de marii dregători Umbadara şi Nabudamic.

Aşşurbanipal a refuzat cererea lui Teumman şi totodată i-a reţinut pe soli.

Aşa a început al nu se ştie câtelea război între Asiria şi Elam.

Ambele tabere se pregăteau cu grijă de multă vreme în vederea acestui conflict, şi episodul cu nepoţii fugari a servit drept pretext pentru începerea operaţiilor militare.

Războiul s-a sfârşit cu nimicirea totală a armatei elamite şi cu uciderea lui Teumman.

Iată cum descrie acest eveniment Aşşurbanipal:

„În cea de-a cincea campanie a mea, m-am îndreptat spre Elam... Ca un vârtej al uraganului mânios, am cuprins întreaga ţară. I-am tăiat capul lui Teumman, regele Elamului, care nutrea gânduri vrăjmaşe faţă de mine. Fără de număr au fost războinicii pe care i-am omorât. Am luat de vii în [mâinile] mele pe războinicii lui. Cu trupurile lor am umplut împrejurimile oraşului Susa, de parcă ar fi fost buruieni. Sângele lor l-am lăsat că curgă în râul Evlei, înroşindu-i apele de parcă ar fi fost lână roşie.

Soldaţii asirieni îi taie capul regelui Teumman.

Pe Ummanigaş, fiul lui Urtak, regele Elamului, care vrând să scape de Teumman a fugit în Asiria şi a îmbrăţişat picioarele mele, l-am adus în Elam şi l-am aşezat pe tronul lui Teumman. Pe Tammaritu, cel de-al treilea frate al său, care a fugit împreună cu dânsul, l-am pus să cârmuiască oraşul Hidalu.

După ce elamiţii au gustat amărăciunea armelor zeului Aşşur şi ale zeiţei Iştar şi am obţinut victoria asupra Elamului, m-am îndreptat, pe când mă întorceam spre casă, asupra lui Dunan bambulianul, care sperase în biruinţa Elamului.

Oraşul Şapibel — reazemul ţării Hambulia — l-am cucerit. Am intrat în acest oraş şi i-am tăiat pe toţi locuitorii întocmai ca pe miei. Lui Dunan şi Samgun [cârmuitorii Hambuliei], care îmi încurcau domnia, le-am vârât mâinile şi picioarele în cătuşe de lemn şi în lanţuri de fier... Oamenii din oraş, vitele mari şi mici, măgarii, caii, catârii, le-am adunat toate din Hambulia şi le-am [trimis] în Asiria. Oraşul Şapibel l-am nimicit cu desăvârşire, l-am dărâmat şi l-am cufundat sub apă“.

Pe zidurile palatului lui Aşşurbanipal s-au păstrat numeroase basoreliefuri, care ilustrează cu lux de amănunte această cumplită descriere.

Urtaku, nepotul lui Teumman, se predă în mâna asirienilor.

Unul dintre aceste basoreliefuri este reprodus în pag. 248.

La prima vedere, s-ar părea că acţiunea se petrece concomitent în patru planuri. În realitate, artistul asirian caută să redea în acest fel adâncimea, perspectiva, cel de-al doilea plan.

În stânga, în colţul de sus, vedem un om îngenuncheat, cu mâinile întinse. Alături de el stă un ostaş cu arcul încordat. Este regele elamit Teumman împreună cu fiul său, care încearcă să-şi apere părintele împotriva vrăjmaşilor atacatori. Un războinic asirian a şi ridicat toporul şi se pregăteşte să-l repeadă în capul prinţului elamit. O inscripţie scurtă, dar foarte lămuritoare, explică conţinutul acestei scene:

„Teumman a poruncit mânios fiului: încordează-ţi arcul!“

Pretutindeni are loc un măcel îngrozitor. Soldaţii elamiţi sunt aruncaţi în râul Evlei. Prea puţini se vor putea salva trecându-l înot; restul vor sluji drept hrană peştilor lacomi. Călăreţii asirieni îi strivesc pe duşmani sub copitele cailor şi îi străpung cu suliţele pe toţi cei ce mai încearcă să opună rezistenţă. Dar nici cei ce se predau nu au parte de îndurare.

După biruinţa repurtată asupra lui Teumman, Aşşurbanipal şi-a organizat intrarea în Ninive într-un cbip nemaivăzut. Iată cum este zugrăvit acest eveniment într-una din cronicile sale:

„Ajutat de zeii Aşşur, Bel şi Nabu, m-am întors cu bine la Ninive. Capul lui Teumman, regele Elamului, l-am agăţat de gâtul lui Dunan (cârmuitorul Hambuliei). Împreună cu prizonierii elamiţi şi cu prada luată din Hambulia, care prin voinţa lui Aşşur a ajuns în mâinile mele, [în tovărăşia] cântăreţilor şi a muzicanţilor am intrat în Ninive în mijlocul bucuriilor.

Umbadara şi Nabudamic — dregătorii lui Teumman, regele Elamului, prin care Teumanm mi-a trimis insolenta sa cerere şi pe care i-am reţinut în aşteptarea hotărârii mele — au văzut în Ninive capul tăiat al lui Teumman, stăpânul lor, şi şi-au pierdut minţile. Umbadara îşi smulgea barba, iar Nabudamic s-a străpuns cu pumnalul său de fier. Capul tăiat al lui Teumman l-am atârnat sus, deasupra porţilor, la intrarea în Ninive, ca să stea drept mărturie grăitoare în faţa poporului, despre puterea zeilor Aşşur şi Iştar, ocrotitorii mei“.

Apoi au început execuţiile publice în masă ale prizonierilor. Cruzimile nemaiauzite care le-au însoţit aveau drept scop înfricoşarea popoarelor supuse. „Vă aşteaptă soarta Elamului, dacă aveţi de gând să vă răzvrătiţi“ — iată sensul execuţiilor şi torturilor. Ele sunt înfăţişate cu toate amănuntele şi cu o desăvârşită măiestrie pe basoreliefurile de pe zidurile palatului lui Aşşurbanipal.

Dar nici torturile sălbatice nici execuţiile în masă nu au putut stinge setea de libertate şi independenţă a popoarelor.

Statul militaro-parazitar asirian trăia aproape exclusiv din jefuirea popoarelor supuse. Pofta sa devenea din ce în ce mai nesăţioasă. Nemulţumindu-se cu teritoriul cucerit, care se întindea de la podişul Iranului, înspre răsărit, până la Marea Mediterană, înspre apus, de la cataractele Nilului, înspre miazăzi, până în Asia Mică, înspre miazănoapte, Asiria ţintea să acapareze noi pământuri.

De-abia se stingea zgomotul bătăliilor şi încetau vaietele celor chinuiţi şi aduşi pentru execuţie, că începea un alt jaf.

Către Asiria luau drumul nenumărate cirezi, produse alimentare, aur, argint, aramă, lemn de esenţe scumpe, îmbrăcăminte, ustensile de gospodărie. Zeci şi sute de mii de oameni erau duşi în sclavie pentru construirea palatelor şi templelor, sau deportaţi la sute de kilometri depărtare de patria lor.

Toate acestea constituiau-aşa-zisele trofee de război, după care urma jefuirea sub forma unui „bir greu“: tot felul de impozite, taxe şi obligaţii.

În convoaiele de transport ale armatei asiriene se găseau numeroşi funcţionari care aveau sarcina să întocmească statistica exactă a populaţiei rămase, precum şi inventarul avutului acesteia, pentru ca nimeni să nu se poată sustrage impunerii. Ca un vampir sugea Asiria toată seva dătătoare de viaţă din regiunile supuse ei. Jefuirea din timp de pace se deosebea prea puţin de jaful comis în vreme de război.

Iată de ce răscoalele şi comploturile se ţineau lanţ. Nici un fel de cruzime nu putea stăvili dorinţa popoarelor de a zvârli de pe grumazul lor jugul nesuferit al asirienilor.

O COALIŢIE DE TEMUT

Deşi a zdrobit fără milă împotrivirea Elamului, Asiria, totuşi, nu şi-a consolidat puterea. Încă de multă vreme, în sânul statului asirian se punea la cale o conspiraţie, în vederea distrugerii acestei puteri „mondiale“.

Inima complotului era acelaşi Babilon. El a încheiat alianţe cu arameii şi chaldeenii, cu regii din Siria şi Fenicia, şi-a asigurat ajutorul Egiptului şi Lydiei, a atras în coaliţie Elamul.

Răscoala a fost pregătită în decursul multor ani, în cea mai desăvârşită taină. Organizatorii complotului acţionau cu atâta iscusinţă, încât nici Aşşurbanipal — şi el avea pretutindeni agenţi şi spioni — nu a izbutit să afle ceva. Regele babilonian Şamaşşumukin, care crescuse la curtea asiriană, cunoştea foarte bine cum lucrează iscoadele asiriene. Iată de ce a putut să le ocolească atât de bine.

În ultimul moment, când ziua răscoalei fusese stabilită, babilonienii au trimis la Ninive o delegaţie specială, cu daruri bogate şi cu asigurări în ce priveşte prietenia lor. Înadins s-a procedat astfel, pentru a îndepărta eventualele bănuieli şi a adormi vigilenţa lui Aşşurbanipal.

Într-o bună zi, Asiria s-a trezit prinsă într-un cerc de foc, lucru la care conducătorii ei nu se aşteptau câtuşi de puţin. Şamaşşumukin s-a aflat în fruntea coaliţei antiasiriene. Protejatul Asiriei, Ummanigaş, care odinioară găsise acolo adăpost când

fugise de Teumman, s-a aliat cu Şamaşşumukin şi a proclamat independenţa Elamului.

Un demnitar asirian prezintă elamiţilor pe noul lor rege — Ummanigaş.

Psammetic I, protejatul lui Aşşurbanipal în Egipt, s-a despărţit şi el de Asiria şi a unificat întregul Egipt sub stăpânirea sa. Văzând în unificarea Egiptului un puternic sprijin în lupta împotriva Asiriei, micii regi din ţările de pe ţărmul Mediteranei prind şi ei curaj.

Lydia încheie şi ea o alianţă făţişă cu Egiptul.

Astfel, pojarul răscoalei se aprinde în toate colţurile Imperiului Asirian. Statul care a luat naştere prin foc şi sabie în decursul atâtor secole şi care până mai ieri părea atât de puternic şi de neclintit era acum gata să se prăbuşească.

Şi, în această situaţie, împărăţia lui Aşşurbanipal nu ar fi avut cum să evite catastrofa, dacă între răsculaţi nu s-ar fi iscat neînţelegeri.

Cronica oficială — analele lui Aşşurbanipal — zugrăveşte destul de limpede desfăşurarea evenimentelor. Aşşurbanipal s-a rugat zeilor săi ocrotitori Aşşur şi Iştar, iar aceştia i-au dat biruinţă asupra „fratelui necredincios“ Şamaşşumukin. Dar e de la sine înţeles că nici unui zeu nu i-ar fi stat în putinţă să amâne ceasul prăbuşirii definitive a Asiriei, dacă în Elam — duşman puternic şi primejdios — nu s-ar fi ivit neînţelegeri şi nu s-ar fi produs lupte interne.

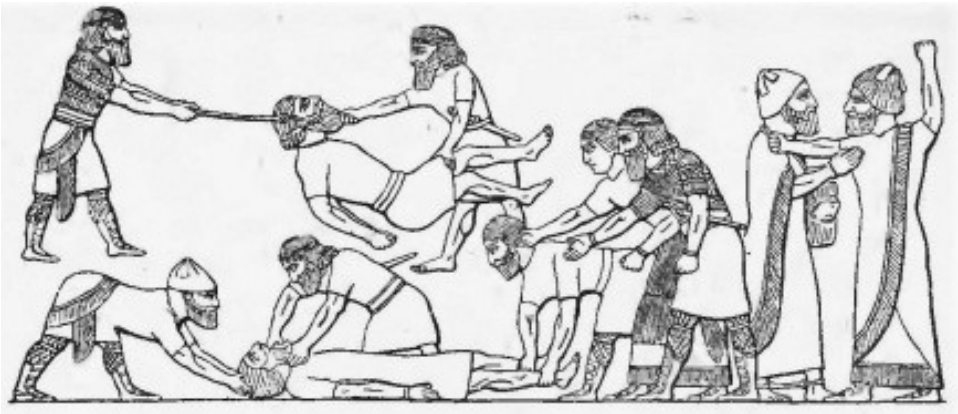

Torturarea prizonierilor.

Tammaritu, fratele mai mic al regelui elamit Ummanigaş, l-a alungat pe acesta de pe tron şi a luat puterea în mâinile sale. E adevărat că Tammaritu a continuat să ducă o politică de alianţă cu Babilonul, dar şi el, la rândul său, a căzut victimă unei lovituri de stat pusă la cale în propriul său palat de către prinţul Indabigaş.

Tammaritu de-abia a reuşit să scape cu viaţă, fugind împreună cu un grup de oameni de-ai săi în Asiria, pe care nu de mult o trădase. Şi s-a văzut silit — ca să ne exprimăm cu cuvintele cronicii — să cadă la picioarele regelui şi, măturând pământul cu barba sa, să se roage de iertare.

În acele împrejurări, evenimentele din Elam îi conveneau de minune lui Aşşurbanipal. Bineînţeles, el nu a crezut nici cât negru sub unghie în pocăinţa lui Tammaritu, dar s-a prefăcut a-i da crezare şi l-a primit la curtea sa ca pe un oaspete de vază. În realitate însă, acesta nu era decât prizonierul monarhului asirian.

Aşşurbanipal îşi concentră toate forţele pentru a soluţiona problema cea mai importantă, şi anume distrugerea Babilonului. El ştia prea bine că scăpând de cel mai primejdios duşman, duşmanul de moarte al Asiriei, va putea să înfrângă rând pe rând pe toţi ceilalţi vrăjmaşi.

Oştirile sale au asediat Babilonul şi au tăiat toate căile de acces spre oraş. În tabăra asediaţilor a început să bântuie o foamete cumplită. Cronica ne spune: „În vremea aceea, foamea a pus stăpânire pe locuitorii din Akkad (Babilon), care ţineau partea lui Şamaşşumukin şi nutreau gânduri vrăjmaşe. Din

pricina foametei, ei îşi mâncau propriii lor fii şi fiice şi rodeau curele de piele“.

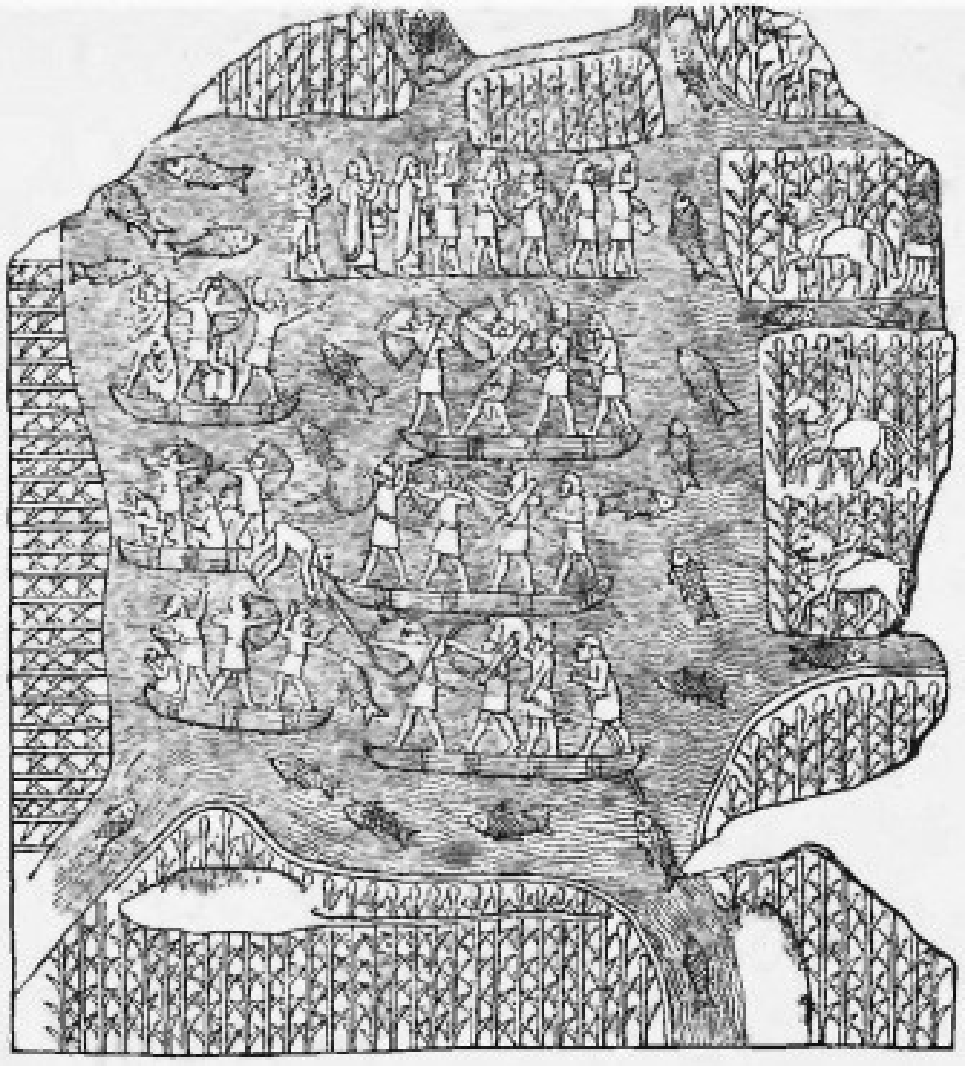

Intervenţia militară a flotei asiriene.

În cele din urmă, Babilonul a fost cucerit printr-un asalt decisiv, iar Şamaşşumukin, aruncându-se în marea de flăcări care cuprinsese oraşul, a ars de viu.

„Iar asupra celor ce l-au sfătuit pe Şamaşşumukin, fratele necredincios, să facă lucrul acesta şi au săvârşit nelegiuiri — continuă cronica — asupra celor ce s-au speriat de moarte şi au ţinut la viaţa lor, care nu s-au aruncat în foc împreună cu Şamaşşumukin, stăpânul lor, care au scăpat de tăişul pumnalului de fier, de foamete, de lipsuri şi au aflat adăpost, [asupra lor] s-a prăvălit plasa zeilor, stăpânii mei, din care nimeni nu scapă. Nici unul nu a izbutit să fugă. [Nici un] fugar nu a scăpat din mâinile mele... Războinicilor le-am smuls gura lor obraznică, care l-a hulit pe Aşşur, zeul meu...“

După ce Aşşurbanipal a terminat cu Babilonul, răfuiala cu ceilalţi participanţi la coaliţie a fost doar o chestiune de timp. Ca într-un caleidoscop sclipesc în cronicile regale descrierile campaniilor şi luptelor, denumirea oraşelor şi regiunilor devastate, numele regilor şi nobililor doborâţi, ucişi sau luaţi prizonieri.

Protejatul lui Aşşurbanipal, Tammaritu, repus a doua oară pe tronul Elamului, s-a răsculat din nou împotriva protectorului său şi a căzut iarăşi în mâinile monarhului asirian. Curând după aceasta, Aşşurbanipal a şters de pe faţa pământului statul elamit, care dăinuise două milenii.

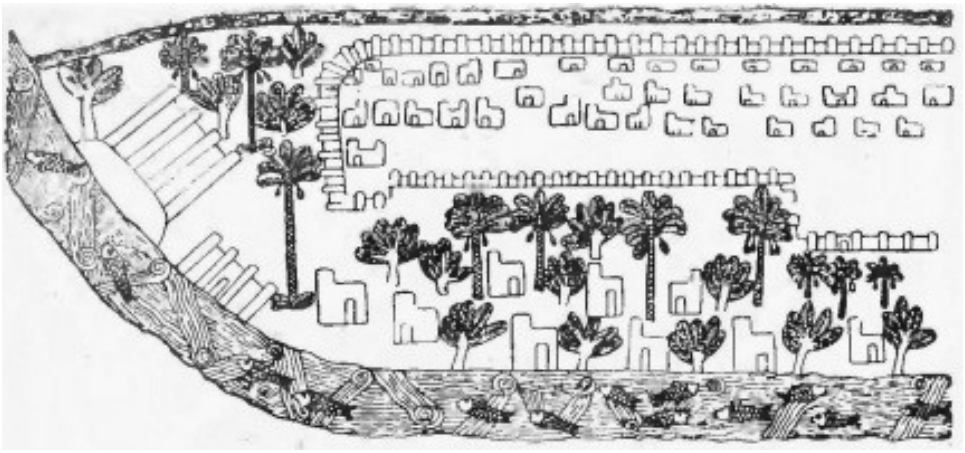

Planul oraşului Susa.
Fragment dintr-un basorelief asirian.

Întreaga ţară a trecut-o prin foc şi sabie. Nu a fost iertat nici un oraş, nici un sat. „Am pustiit Elamul — mărturiseşte

Aşşurbanipal — [pe o distanţă de] o lună şi douăzeci şi cinci de zile de drum. Am acoperit [câmpiile] cu sare şi bălării... În timp de o lună, am nimicit întregul Elam. Ogoarele sale le-am lipsit de glasul oamenilor, de tropăitul vitelor cornute mari şi mici, de strigătele vesele şi pline de voie bună. Măgari sălbatici, gazele şi tot soiul de animale de stepă au început să pască acolo“.

Cumplit a fost devastat oraşul Susa, capitala Elamului, unde până atunci nu călcase vreodată picior de duşman. „Cărţile de lut“ au păstrat pentru generaţiile viitoare descrierea amănunţită a acestei devastări. Analele lui Aşşurbanipal zugrăvesc amănunţit tot ceea ce a fost dărâmat, distrus, jefuit.

Regele se laudă că a nimicit şi a făcut una cu pământul palatele şi templele, a tăiat şi a ars pădurile sfinte, a luat cu sine o pradă nespus de mare: aur, argint, pietre preţioase, arme, îmbrăcăminte, unelte şi vite.

Răfuindu-se cu elamiţii, asirienii au dat dovadă de o cruzime fără margini. N-au fost cruţaţi nici bătrânii, nici femeile, nici copiii.

Şi nu erau mutilaţi şi desfiguraţi numai oamenii, dar şi statuile şi sculpturile. În felul acesta, Aşşurbanipal se răzbuna pe duhurile regilor elamiţi morţi.

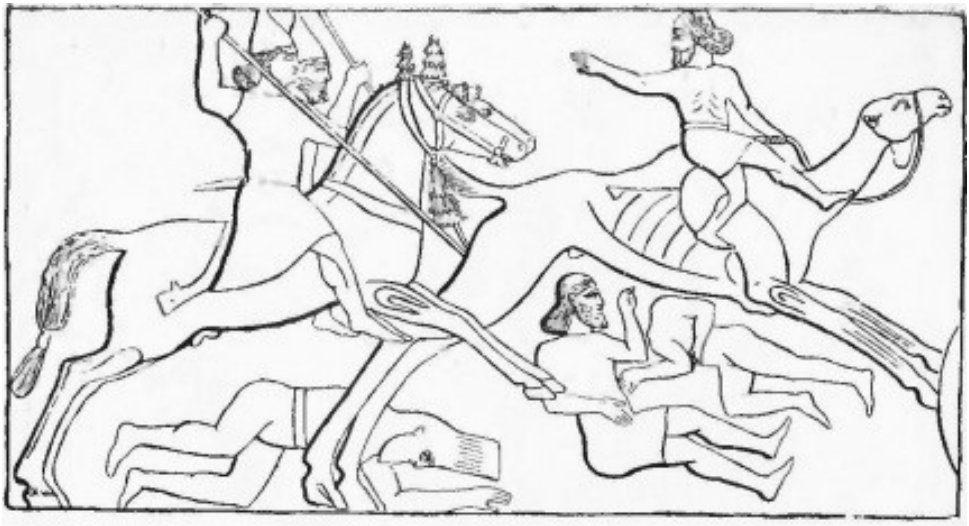

Bătălie în pustiul Arabiei.

Pentru a sublinia deplina şi definitiva anexare a teritoriului Elamului la Asiria, Aşşurbanipal a îndeplinit un act simbolic plin de originalitate: el a adus cu sine la Ninive o mână de pământ luată din fiecare oraş mai de seamă al statului elamit. Iată cum este povestit acest fapt în cronică: „Ţărâna oraşelor Susa, Madactu, Haltemaş şi a celorlalte oraşe am adunat-o şi am luat-o [cu mine] în Asiria“.

Ultima acţiune militară importantă a lui Aşşurbanipal, zugrăvită în analele sale, a fost campania din Arabia.

Armatele asiriene nu s-au înspăimântat de „pustiu, meleaguri unde bântuie setea şi foamea, unde nu vezi [măcar] o zburătoare cerească şi unde nu pasc gazele şi măgari sălbatici“. Pustiul cu nisipurile sale, la adăpostul cărora triburile arabe se considerau în afara oricărei primejdii, n-a scăpat de distrugere.

Întorcându-se în Asiria, armatele lui Aşşurbanipal mânau din urmă un număr nesfârşit de prizonieri şi vite, mai cu seamă cămile. „Cămile cu o cocoaşă, le-am împărţit ca pe oi locuitorilor din Asiria. În ţara mea, cămilele cu o cocoaşă se vindeau lângă porţile târgului [la preţul de] un şechel şi jumătate [până la] o jumătate de şechel de argint [un şechel = 8,4 grame]“.

Mai departe se arată că, drept plată, atât negustorul pentru mărfurile sale, cârciumarul pentru bere, cât şi grădinarul pentru fructe primeau oameni şi cămile. Se ajunsese în situaţia că oamenii (sclavii) şi cămilele slujeau în vremea aceea drept monedă de schimb. În Asiria au apărut atât de mulţi „bani vii“, încât valoarea lor a scăzut simţitor, ei servind ca monedă mărunţă de plată în cârciumi, prăvălii şi ateliere meşteşugăreşti...

CU PREŢUL SÂNGELUI

După exemplul predecesorilor săi, Aşşurbanipal a adunat un număr imens de sclavi — mână de lucru gratuită — pentru a construi palate şi temple.

„Cărţile de lut“ ne dau o idee destul de clară asupra tehnicii construcţiilor din vremea aceea. Noi ştim cum se fabricau cărămizile în antichitate, cum se ridicau zidurile, cunoaştem de asemenea planul palatelor şi templelor. Săpăturile arheologice ne-au ajutat să ne facem o imagine limpede şi să vedem aievea cele povestite de analele regale. Şi comparând grandioasele

construcţii cu tehnica primitivă folosită atunci, ne convingem că ele au fost ridicate cu preţul sângelui a mii şi mii de sclavi lipsiţi de orice drepturi. De altfel, lucrul acesta nu-l ascundeau nici regii asirieni.

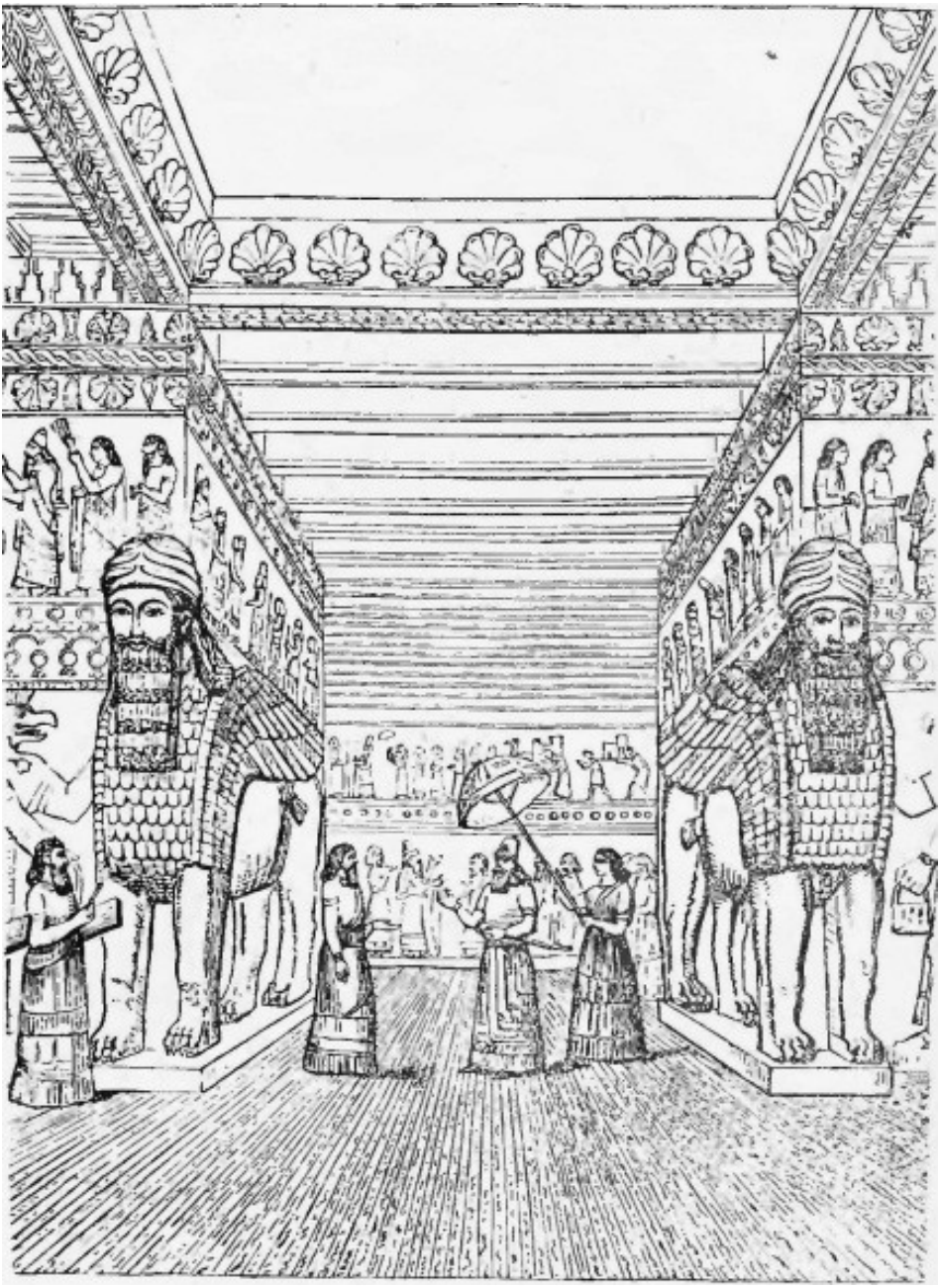

Interiorul unei săli din palat (palatul a fost construit de Sennacherib şi refăcut de Aşşurbanipal).
Reconstituire.

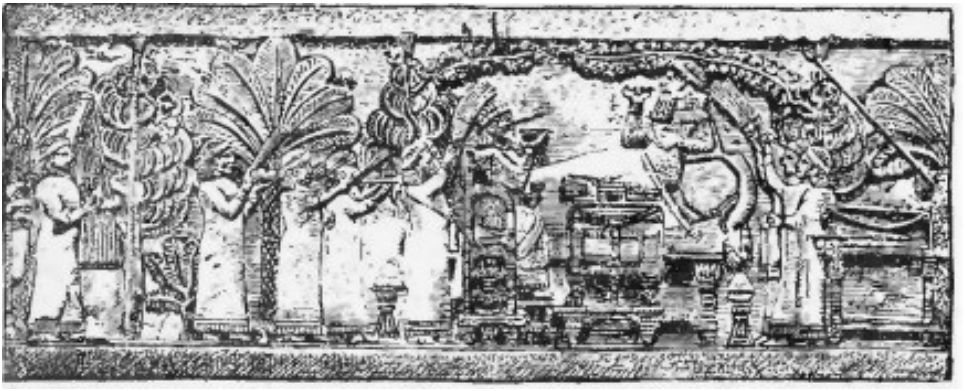

Scenă din pavilionul viţei-de-vie.

Aşşurbanipal a reclădit palatul bunicului său Sennacherib, a dărâmat o serie de construcţii vechi, înlocuindu-le cu altele noi, de proporţii mai mari şi mai frumoase. După cum se ştie, în acest palat a fost descoperită şi o parte din biblioteca aflată la Ninive.

Uriaşa clădire se ridica pe o largă terasă artificială, înaltă de 30 de metri şi ocupând o suprafaţă de peste zece hectare. Acolo nu ajungeau nenumăratele roiuri de insecte şi nici emanaţiile dăunătoare ale mlaştinilor.

În apropierea palatului se afla un parc plantat cu arbori rari. Pentru aceasta a fost nevoie ca în terasa de cărămidă să fie lăsate lăcaşuri adânci, care apoi s-au umplut cu pământ gras. Prin canale artificiale, apa era adusă în iazurile pe suprafaţa cărora înotau lebede.

Palatul cuprindea peste 80 de încăperi spaţioase, săli şi coridoare. La intrare se aflau, sculptate în piatră, statuile gigantice ale oamenilor-tauri şi oamenilor-lei înaripaţi.

Unele din aceste fiinţe fantastice posedau uimitoafe calităţi. Se părea că ele nu-l scapă din ochi pe vizitator, privindu-l în orice punct s-ar fi aflat. Iar când acesta trecea dincolo de porţile palatului, „făceau“ grabnic un pas înainte...

Sculptorul a obţinut un efect optic atât de extraordinar, înzestrând statuia cu cel de-al cincilea picior, „păşitor“, pe care omul nu-l vedea când se apropia de palat, dar care „înainta“ îndată ce trecea prin dreptul sculpturii, creând iluzia mişcării.

Iată deci pentru ce oamenii-tauri şi oamenii-lei înaripaţi au avut nevoie de cel de-al cincilea picior, care a stârnit

nedumerirea arheologilor! Pentru ca aceste fiare să înfricoşeze şi mai mult pe cel ce se apropia de palat cu gânduri necurate!

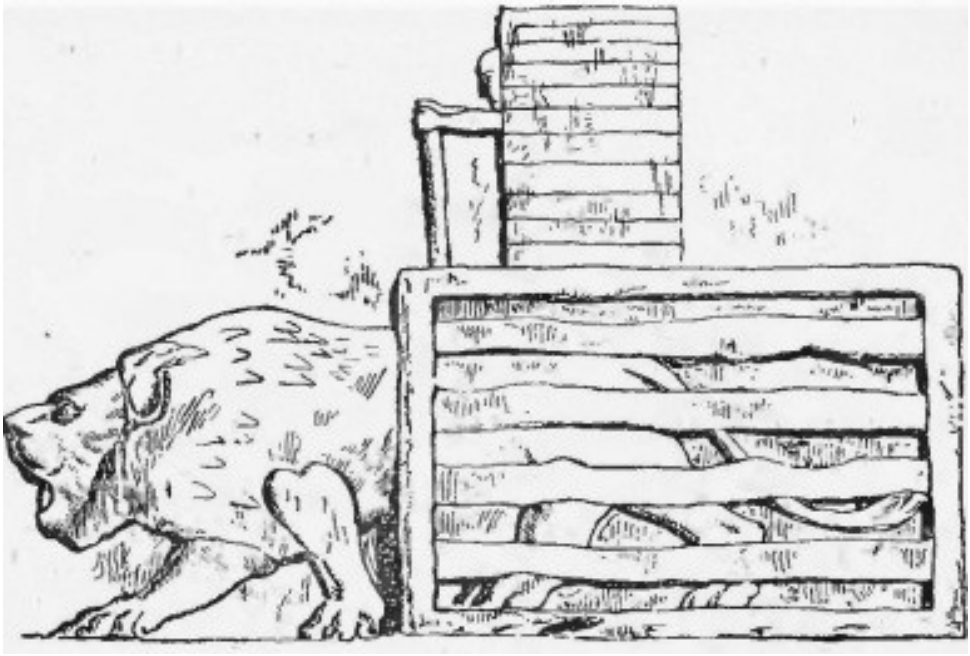

Vânătoare regală. Leul iese din cuşcă.

Ne putem lesne închipui ce impresie puternică producea acest truc al sculpturilor „păşitoare“ de piatră asupra superstiţioşilor locuitori ai Asiriei, întărindu-le credinţa în originea divină a puterii regale.

Şi mai luxos era palatul de miazănoapte al lui Aşşurbanipal, unde se afla vestita sală a „vânătorii de lei“, care slujea drept bibliotecă regală. Prin podoabele şi frumuseţea sa, prin bogăţia sculpturilor şi a basoreliefurilor, acest palat depăşeşte tot ce a fost construit până la Aşşurbanipal în capitala asiriană. Fiecare dintre camerele de primire era de fapt o galerie originală de tablouri. Una avea pereţii în întregime acoperiţi cu scene din campaniile militare duse împotriva Elamului. Alta era împodobită cu scene pline de pitoresc din bătăliile lui Aşşurbanipal împotriva popoarelor de pe ţărmul Mării Mediterane. Multe basoreliefuri înfăţişau viaţa de toate zilele din palat. Iată unul din ele — vestita scenă din pavilionul viţei-de-vie.

Monarhul asirian stă întins pe un pat înalt din lemn scump. Alături de el, într-un jeţ, se odihneşte soţia lui. Amândoi duc la gură cupe cu vin. Pe o măsuţă în spatele patului regesc se află arcul, tolba cu săgeţi şi sabia. Slugile, supuse, stau cu evantaiele în apropierea stăpânilor, în timp ce altele aduc pe tăvi bucate de tot felul. În spatele acestora se văd sosind muzicanţii, care desfată auzul perechii regale cu sunetele melodiei. Păsărelele zboară printre palmieri şi chiparoşi.

Această idilică scenă de familie este completată cu un amănunt caracteristic, întru totul corespunzător gustului monarhilor asirieni: capul tăiat al regelui elamit spânzură de o creangă în aşa fel ca Aşşurbanipal să se poată „desfăta“ tot timpul privindu-l...

Dar cea mai splendidă încăpere din palat este aceea consacrată vânătorii. Reprezentarea animalelor este făcută cu atâta meşteşug şi înfăţişează atât de veridic realitatea, încât pe drept cuvânt aceste piese pot fi socotite printre capodoperele artei antice.

Vânătoare regală. Aşşurbanipal înjunghie un leu cu suliţa.

Dacă ar fi să judecăm după aceste imagini, Aşşurbanipal ne apare ca un vânător de un curaj neasemuit. Fără frică, el se

lupta de unul singur cu leii fioroşi, cu leoaicele înfuriate, cu măgarii sălbatici. Dar secretul acestei „îndrăzneli“ consta în faptul că fiarele erau în prealabil prinse şi închise în cuşti, în curtea rezervată vânătorii regale. Pretutindeni jur împrejur stăteau slugi înarmate până în dinţi gata să sară în orice clipă în ajutorul stăpânului lor. Ceea ce-i rămânea suveranului de făcut cu prilejul acestei vânători originale nu era un lucru prea complicat şi nici nu reclama un curaj deosebit. Regele trebuia să ucidă un animal care fusese prins dinainte şi căruia i se dădea drumul din cuşcă tocmai în vederea acestui spectacol, pentru a fi o pradă uşoară în mâinile stăpânului asirian.

COLOSUL CU PICIOARE DE LUT

Aşadar, s-ar fi zis că totul prevestea dinastiei Sargonizilor — astfel sunt numiţi de obicei toţi descendenţii lui Sargon al II-lea — o domnie îndelungată şi trainică. Se părea că puterea Asiriei este nemărginită. Voind să demonstreze acest lucru întregii lumi Aşşurbanipal şi-a încheiat campaniile-i victorioase cu o intrare triumfală în Ninive, într-un car de luptă la care erau înhămaţi, în loc de cai, patru din regii luaţi prizonieri de el...

Vânătoare regală. Aşşurbanipal străpunge leul cu sabia.

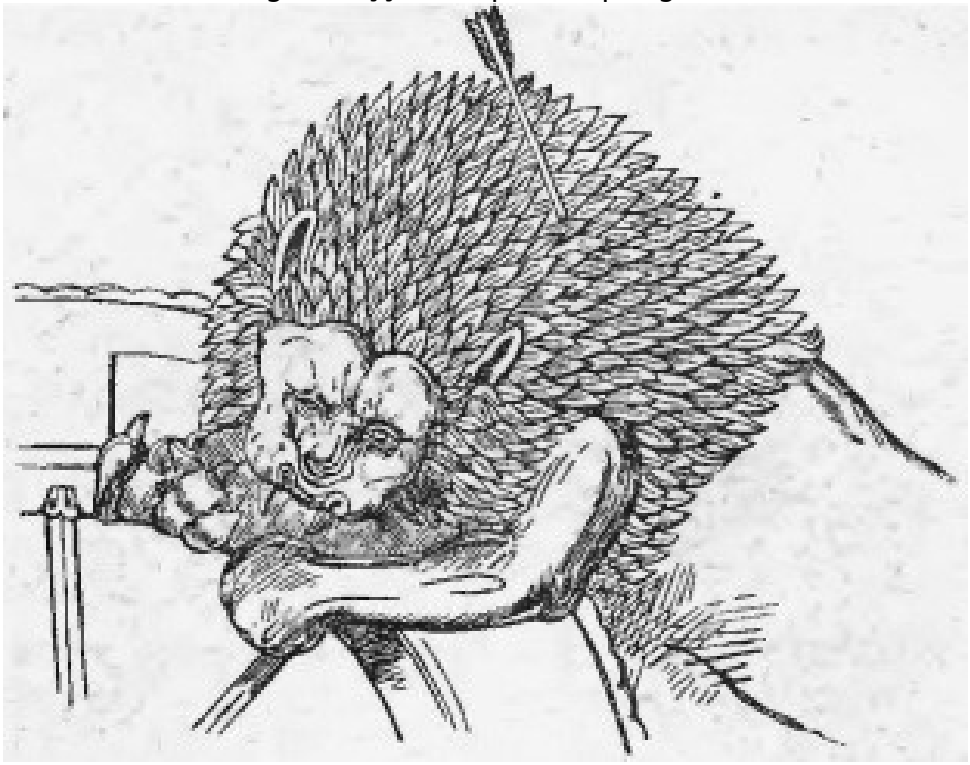

Leul rănit şi înfuriat, muşcând roata trăsurii regale.

Dar, în realitate, forţele Asiriei secătuiseră de pe acum. Puterea ei era o nălucire. Statul asirian era de fapt un colos cu picioare de lut, care îşi avea zilele numărate.

Asiria trebuia inevitabil să se înece în sângele care cursese pentru obţinerea propriilor sale victorii. Fiecare nouă biruinţă sporea numărul duşmanilor ei cei mai înverşunaţi, care aşteptau cu nerăbdare ceasul răfuielii.

Lăsând în urma loc pământul pârjolit şi fumul incendiilor, armatele asiriene goneau către inima ţării mulţimi de prizonieri — sclavi şi strămutaţi. Cu timpul, numărul acestora crescuse atât de mult, încât asirienii înşişi ajunseseră să alcătuiască o minoritate neînsemnată în mijlocul lor.

Până şi armata — simbolul puterii asiriene — a început să-şi completeze rândurile cu cei învinşi, ceea ce nu-i sporea câtuşi de

puţin capacitatea de luptă. Dar altă ieşire nu exista. De fapt, asirienii rămăseseră atât de puţini la număr, încât ei nu mai puteau acoperi pierderile uriaşe suferite de pe urma acţiunilor războinice. De aceea, s-au văzut nevoiţi să recurgă la mercenari. În rândurile armatei asiriene întâlnim reprezentanţi ai multor popoare — elamiţi, chaldeeni, aramei, babilonieni şi chiar greci.

Bătăliile care s-au ţinut lanţ de-a lungul atâtor secole au stors şi ultima picătură de vlagă a Asiriei. S-ar putea spune că asirienii, împrăştiaţi pe imensul teritoriu cucerit de ei, s-au înecat în acest ocean de străini. Limba asiriană a încetat să mai fie limba predominantă a maselor populare. Ea era înţeleasă şi folosită numai de păturile aristocratice ale societăţii.

De altfel, chiar pe cuprinsul Asiriei propriu-zise, care îngloba un teritoriu relativ mic, exceptând ţările anexate de ea, nu exista unitate.

În sânul societăţii asiriene avea loc necontenit o crâncenă luptă internă.

Ţăranii şi meşteşugarii asirieni nu numai că n-au avut nimic de câştigat de pe urma nenumăratelor războaie, ci, dimpotrivă, au sărăcit, pierzându-şi tot avutul. Ei erau supuşi unei crunte exploatări. Adesea se vedeau smulşi de la treburile lor zilnice şi trimişi să lupte, fără să ştie pentru ce, în ţinuturi îndepărtate.

În acest timp, ogoarele lor rămâneau nelucrate, iar familia, încurcată în datorii, ajungea pe mâinile cămătarilor şi, apoi, în sclavie.

Întorcându-se victorios acasă, oşteanul asirian uneori nu-şi mai regăsea căminul. Casa îi fusese vândută la licitaţie, iar soţia şi copiii — transformaţi în sclavi şi duşi cu forţa pe meleaguri străine.

Putea el oare să se bucure de victoriile care l-au lăsat fără casă şi fără familie, dar care au sporit considerabil bogăţiile regelui şi ale curtenilor săi, ale nobililor „de sânge“ şi ale militarilor, ale funcţionarilor, preoţilor şi negustorilor?

În această situaţie erau de ajuns câteva lovituri puternice dinafară, ca să iasă la iveală toată putreziciunea Imperiului Asirian, să apară contradicţiile sale inerente şi să fie puse în mişcare uriaşele forţe centrifuge, care au făcut să sară în aer statul asirian.

Aceasta s-a întâmplat cam la vreo douăzeci de ani după moartea lui Aşşurbanipal.

ÎNCEPUTUL RĂFUIELII

Imperiul Asirian a început să se descompună încă din timpul lui Aşşurbanipal. Marşul său victorios asupra arabilor a fost ultima campanie încununată de succes a armatei asiriene. După aceasta, a urmat o vertiginoasă rostogolire pe un plan înclinat.

Trecerea peste râu. În centru, Aşşurbanipal cu carul său de luptă.

Cel dinţii stat care a reuşit să-şi capete independenţa a fost Egiptul. După cum ştim, evenimentul s-a produs încă în anul 650 î.e.n. Pilda lui a fost urmată de Lydia. Oraşele siriene şi feniciene au încetat şi ele să mai dea ascultare Asiriei...

Cu nespusă durere urmărea Aşşurbanipal dezmembrarea imperiului său, alcătuit din nenumărate popoare, pe care el îl înjghebase cu atâta „trudă“. Dar nu mai stătea în puterile sale să oprească acest proces. El îşi dădea prea bine seama că, trimiţându-şi armatele în îndepărtatul Egipt, risca să piardă Babilonul din imediata apropiere, dar încă neîmblânzit; de asemenea, trimiţându-şi oştirile în Lydia, avea să piardă în mod sigur Elamul.

După moartea lui Aşşurbanipal, Imperiul Asirian se descompune cu o iuţeală uluitoare. Însă lucrul acesta nu ne este comunicat de cronicile asiriene, deoarece cronicarii erau obişnuiţi să descrie cu lux de amănunte şi pe un ton plin de emfază doar biruinţele regilor, iar înfrângerile lor să le treacă, „din modestie“, sub tăcere. În afară de aceasta, numărul de

monumente scrise datând din acea vreme şi care au ajuns până la noi este mult mai redus. Şi e lesne de înţeles.

De îndată ce începe declinul, monumentele scrise şi nescrise dispar. Cine să se mai gândească, în perioada de descompunere, să întocmească anale, să ridice obeliscuri sau să sculpteze basoreliefuri?

În anul 626 î.e.n. s-a realizat, în sfârşit, visul de veacuri al Babilonului: dobândirea independenţei. La cârma statului se afla Nabopalassar, om politic şi militar de frunte, care proclamă independenţa Babilonului.

Regele asirian Aşşuretililani, urmaşul lui Aşşurbanipal, nu a mai putut să se împotrivească. Dar Nabopalassar nu se mulţumeşte să cucerească numai independenţa ţării sale. El se decide să termine o dată pentru totdeauna cu Asiria, care în decursul veacurilor stăpânise plină de cruzime Babilonul. În acest scop, el încheie o alianţă militară cu Media.

La acea dată, Media nu era un stat centralizat. Ea reprezenta o uniune de nenumărate triburi, care se ocupau cu creşterea vitelor şi, în parte, cu agricultura. Populaţia ei nu cunoştea încă acele contradicţii ascuţite între clasele sociale, contradicţii care măcinau Asiria şi alte state sclavagiste mai evoluate din Orientul Antic. Aici, sclavia se afla doar într-un stadiu iniţial.

Tânărul stat ai Mediei, care de-abia se închega în vremea aceea, a însemnat pentru Babilon un aliat preţios. Este adevărat, că, la început, mezilor le lipsea organizarea şi pregătirea militară. Dar după primele ciocniri cu Asiria, care s-a soldat cu victoria asirienilor, conducătorul uniunii de triburi ale mezilor, Cyaxares, a procedat la reorganizarea armatei sale, împărţind-o pe tipuri de arme şi înzestrând-o după modelul asirian, datorită căruia fapt a sporit considerabil potenţialul ei de luptă.

La rândul său, Media avea toate motivele să urască Asiria — „bârlogul leilor“. Nu o dată regii asirieni au organizat campanii de jaf pe teritoriul ei, luând prizonieri şi gonind din urmă vitele.

Asiria nu a mai putut să împiedice alianţa dintre Babilon şi Media, această ameninţătoare coaliţie ce reprezenta o primejdie de moarte pentru statul asirian, care, astfel, s-a văzut silit să lupte concomitent cu doi adversari puternici: la sud — Babilonul, iar la est şi nord-est — Media.

Pornind la atac, armatele mezilor şi ale babilonienilor strângeau din ce în ce mai mult, ca într-un cleşte, Asiria. Aceasta s-a apărat încă multă vreme, trecând uneori de la apărare la contraatacuri.

Rănită, fiara asiriană, cu sângele curgându-i şiroaie, mai izbutea din când în când să dea câte o lovitură puternică duşmanilor săi. Ba, o dată, asirienii au reuşit să-i izgonească pe babilonieni, silind trupele acestora să se baricadeze într-o cetate. Dar după vreo zece zile, Nabopalassar a sosit pentru a despresura garnizoana asediată şi a învins trupele asiriene. Cuprinse de panică, acestea au rupt-o la fugă.

Operaţiile militare se duceau acum pe teritoriul Asiriei. Pământurile sale erau pustiite, iar oraşele se mistuiau în pălălaia incendiilor. Deprinşi în decursul secolelor să prade, să ardă şi să nimicească nepedepsiţi de nimeni, asirienii au simţit pe propria lor piele toate grozăviile războiului.

PRĂBUŞIREA CETĂŢII NINIVE - „BÂRLOGUL LEILOR“

În anul 614 î.e.n., armatele mezilor au ocupat şi au jefuit vechea capitală a Imperiului Asirian — oraşul Aşşur, aşezat cu 70 de kilometri mai la sud de Ninive. În fruntea oştirilor sale, regele babilonian Nabopalassar a pornit în ajutorul aliatului său — conducătorul mezilor, Cyaxares: dar a sosit prea târziu, şi Aşşurul a fost ars şi jefuit fără concursul său. Prada bogată a căzut în mâinile mezilor.

Pe ruinele vechii capitale asiriene a avut loc întâlnirea dintre Nabopalassar babilonianul şi Cyaxares medul. Aici a fost stabilit în amănunţime planul acţiunii comune împotriva „bârlogului leilor“ — Ninive.

Doi ani a durat asediul capitalei asiriene şi s-a sfârşit cu distrugerea totală a oraşului Ninive, ale cărui urme au fost descoperite de arheologi abia după 2500 de ani.

Contemporanii ne-au lăsat o sugestivă descriere a prăbuşirii capitalei „mondiale“ a statului-parazitar, descriere în care se simte clocotind ura înverşunată împotriva acestui oraş, citadela statului asirian, precum şi bucuria nemăsurată prilejuită de prăbuşirea sa. Popoarele subjugate vedeau în căderea Ninivei un act de măreaţă dreptate, răsplata bine meritată pentru toate fărădelegile nemaiauzite pe care le săvârşise.

Iată cum zugrăveşte distrugerea cetăţii Ninive un autor din antichitate:

N
V
E
S
Spre Beisan
Zid
Zid
A
Dig
Dealul Kuiundjik
B
C
Dig
Sat
Rîul Hoser
Mlaștină
F
D
Dealul
Nebbi Iunus
E
Zid
Dig
Spre Kara-Kuș
Zid
Fluviul Tigru
500 1000 1500 2000 m
Drumuri
A Portile dinspre nord
B. Palatul din nord
C. Palatul din sud vest
D. Satul Nebbi Iunus
E. Cimitirul
F. Marea Poartă

Planul ruinelor oraşului Ninive.

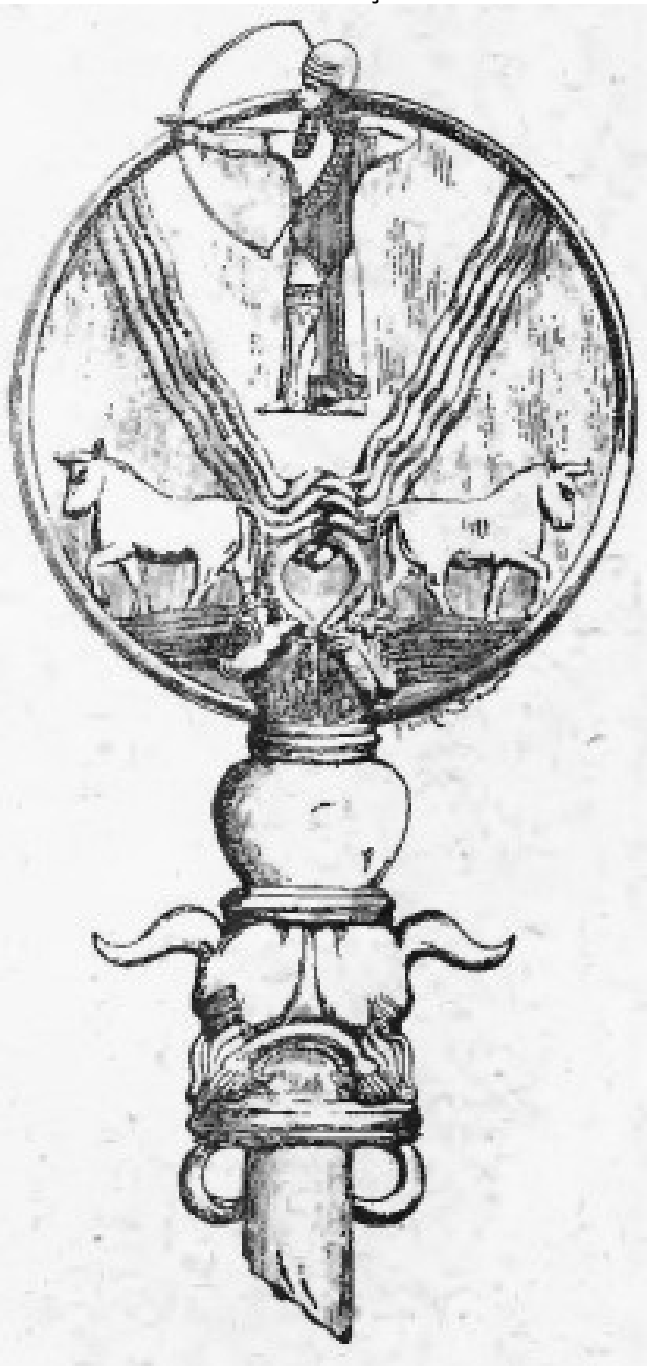

Stindard militar asirian.

„Asupra ta [Ninive] se ridică un ciocan nimicitor... Pe străzi gonesc care de luptă, zgomotul lor răsună în pieţe. Strălucesc aidoma focului, sclipesc ca fulgerele... Porţile fluviului [ecluzele] se deschid şi palatul se năruie... Luaţi argintul, luaţi aurul, [căci] nesfârşite sunt lucrurile de artă şi cele de preţ! [Ninive] este pustiit, distrus şi prădat... Vai ţie, oraş însângerat, unde stăpâneşte înşelătoria şi crima! Măcelul nu mai conteneşte. Răsună pocnetul biciului, se aude zgomotul roţilor ce se rostogolesc, nechezatul cailor şi tunetul carelor de luptă care gonesc nebuneşte...“.

Cronica babiloniană înfăţişează căderea oraşului Ninive drept o pedeapsă a zeilor pentru toate fărădelegile săvârşite de bunicul lui Aşşurbanipal, Sennacherib, care distrusese Babilonul.

„El [Sennacherib] s-a gândit să facă rău Babilonului. A dărâmat templele, a distrus basoreliefurile şi statuile, a profanat lăcaşurile sacre. El a atins mâinile zeului Marduk şi l-a dus cu sine în Asiria... Zeul Marduk i-a trimis lui [regelui babilonian Nabopalassar] drept ajutor pe regele din Ummanmanda[1] [al mezilor], cu care nimeni nu se putea asemui... De sus şi de jos, din dreapta şi din stânga, el a lovit ţara aceea [Asiria], ca un potop a răzbunat Babilonul... Neînfricatul rege al Ummanmandei a damnat toate templele zeilor din Aşşur...“.

DISTRUGEREA ASIRIEI

Şapte ani încheiaţi a mai luptat Asiria, străduindu-se să-şi menţină existenţa ca stat. Dar încercarea era dinainte sortită înfrângerii.

Asiria a agonizat chinuitor, ca un om rănit de moarte, ea un animal lovit, până în anul 605 î.e.n., când lupta de la Karkémiş de pe râul Eufrat a pus capăt existenţei sale. Din acea clipă, Asiria dispare pentru totdeauna de pe arena istoriei.

Vreme de 25 de secole, oraşele distruse şi pustiite — Ninive, Aşşur, Dur-Şarrukin, Kalhu şi altele — au zăcut sub un strat gros de pământ adus de vânturi, până când lopata arheologului le-a

[1] Cronica babiloniană îl menţionează acum pe Cyaxares cu titlul de „rege al Ummanmandei”, adică, în general , al „barbarilor” din nord. – *N.T.*

dat la iveală, iar „cărţile de lut“ ne-au povestit dramaticele evenimente petrecute pe valea fluviilor Tigru şi Eufrat.

Distrugerea totală a puterii asiriene era inevitabilă. Ea reprezenta un stat înjghebat din ţări şi regiuni deosebite.

Fiecare ţară şi regiune avea posibilitatea să-şi satisfacă singură nevoile sale economice, aşa că nu depindea de vecinii săi. Deci nu exista nici o necesitate de ordin intern care să ducă la unificarea acestor ţări într-un singur stat, sub conducerea Asiriei, atât de mult urâtă.

Este drept că, prin forţa armelor, ea a reuşit să unească vremelnic numeroasele triburi şi populaţii. Dar se înţelege de la sine că o astfel de unificare nu putea fi trainică. Succesele în război sau talentul militar al vreunui comandant de oşti puteau să ducă — şi chiar au dus — pe de o parte, la sporirea teritoriului statului în dauna vecinilor săi, iar pe de altă parte, la descompunerea lui totală.

CAPITOLUL VIII MITURI ŞI LEGENDE DIN VECHIUL ŢINUT DINTRE CELE DOUĂ FLUVII

PERIPEŢIILE LUI GHILGAMEŞ, CEL CE CĂUTA NEMURIREA

Noi ştim că printre minunatele descoperiri făcute de George Smith a existat şi un număr destul de mare de tăbliţe care povesteau diferite legende. Pentru o asemenea „carte“ care conţinea mitul potopului, gazeta londoneză „Daily Telegraph“ a finanţat chiar o expediţie specială.

Dar dacă pentru ziariştii afacerişti descoperirea unor astfel de mituri şi legende nu este altceva decât goana după senzaţional, un mijloc de a spori numărul abonaţilor, în schimb, pentru ştiinţă, importanţa acestor monumente literare dintre cele mai vechi este nespus de mare. Cu ajutorul lor se poate urmări creaţia populară din antichitate, obiceiurile şi credinţele unor popoare care au dispărut de mult de pe arena istoriei.

Unele din vechile legende ale Ţinutului dintre cele două fluvii se aseamănă cu *Iliada* şi *Odiseea*, *Cuvânt despre oastea lui Igor* şi *Kalevala*, cele mai desăvârşite capodopere ale creaţiei populare. Printre acestea se numără şi epopeea lui Ghilgameş, descoperită de Smith.

Epopeea lui Ghilgameş a fost creată de-a lungul veacurilor, ba poate chiar de-a lungul mileniilor. Ea s-a transmis din gură în gură, din tată în fiu, din bunic în nepot, şi, bineînţeles, în felul acesta, a suferit modificări considerabile. Epopeea se îmbogăţea mereu cu noi episoade, cu noi peripeţii ale eroilor săi, în vreme ce alte părţi erau omise şi se ştergeau din minte. Cele 12 tăbliţe care povestesc faptele de vitejie ale legendarului Ghilgameş — tăbliţe descoperite în biblioteca de la Ninive — nu reprezintă altceva decât una din numeroasele variante ale acestei antice legende orientale, scrisă pe lut din porunca lui Aşşurbanipal.

Ceea ce noi numim azi epopeea lui Ghilgameş, locuitorii din vechiul Ţinut dintre cele două fluvii numeau cu totul altfel. Ei au intitulat-o legenda „Despre acela care a văzut totul până la capătul lumii“. Acesta este primul vers al poemului, care a dat şi titlul operei. De aceea, pe toate cele 12 tăbliţe ale poemului figurează titlul „Despre acela care a văzut totul până la capătul lumii“.

Dar oare ce povestesc tăbliţele?

Ele povestesc viaţa şi peripeţiile eroului Ghilgameş, care a avut parte de multe şi minunate întâmplări. El a colindat prin ţări nemaivăzute şi a întâlnit în calea sa nenumăraţi oameni, zei, eroi şi alte fiinţe, care de care mai fantastice.

Poemul lui Ghilgameş este o povestire atrăgătoare.

„Despre acela care a văzut totul până la capătul lumii.
Tot ce-a pătruns prin toate orişiunde,
Tot ce-a fost scris, din minţi să nu se şteargă,
Şi-a fost ascuns adesea sub obroc,
El le-a-nţeles nedesluşita urmă,
Aducere-aminte aducând din zilele ce au premers potopul;
Apoi, trudit, întors din calea lungă,
Strădaniile toate-n lut le-a scris“.

Această traducere a primelor versuri din poem, făcută de asiriologul rus V.K. Şileiko, ne redă întru totul măsura originalului babilonian, ritmul său[1].

Eroul poemului, Ghilgameş — care a domnit încă din timpuri imemoriale în oraşul Uruk — pe lângă faptul că s-a dovedit a fi un conducător înţelept, care a cunoscut „adâncimea înţelepciunii tuturor cititorilor de cărţi“, mai avea şi o putere de uriaş. Era atât de bine făcut, încât un leu părea un biet pisoi în comparaţie cu dânsul. De altfel, în vinele lui Ghilgameş curgea prea puţin sânge de om; el era mai mult zeu.

Oraşul Kiş ameninţă liniştea Urukului. Ghilgameş convoacă sfatul celor mai de seamă locuitori, alcătuit numai din nobili prin naştere. Aceştia îl povăţuiesc şovăind: „Să ne supunem casei lui Kiş...“

Dar altfel gândeşte poporul, oamenii simpli. Ei cer toţi într-un glas: „Să nu ne supunem casei lui Kiş, să-l lovim cu armele“. Şi

[1] În versiunea românească, din raţiuni de traducere, nu s-a păstrat ritmul versiunii ruseşti. – *N. red. rom.*

Ghilgameş trece de partea poporului[2]. Soarta face ca eroul nostru

[2] În expunerea acestei părţi a epopeii, autorii au folosit, în afară de tăbliţele aflate de Smith în biblioteca din Ninive, un fragment sumerian – mai vechi – care a fost descoperit de curând. – *N.A.*

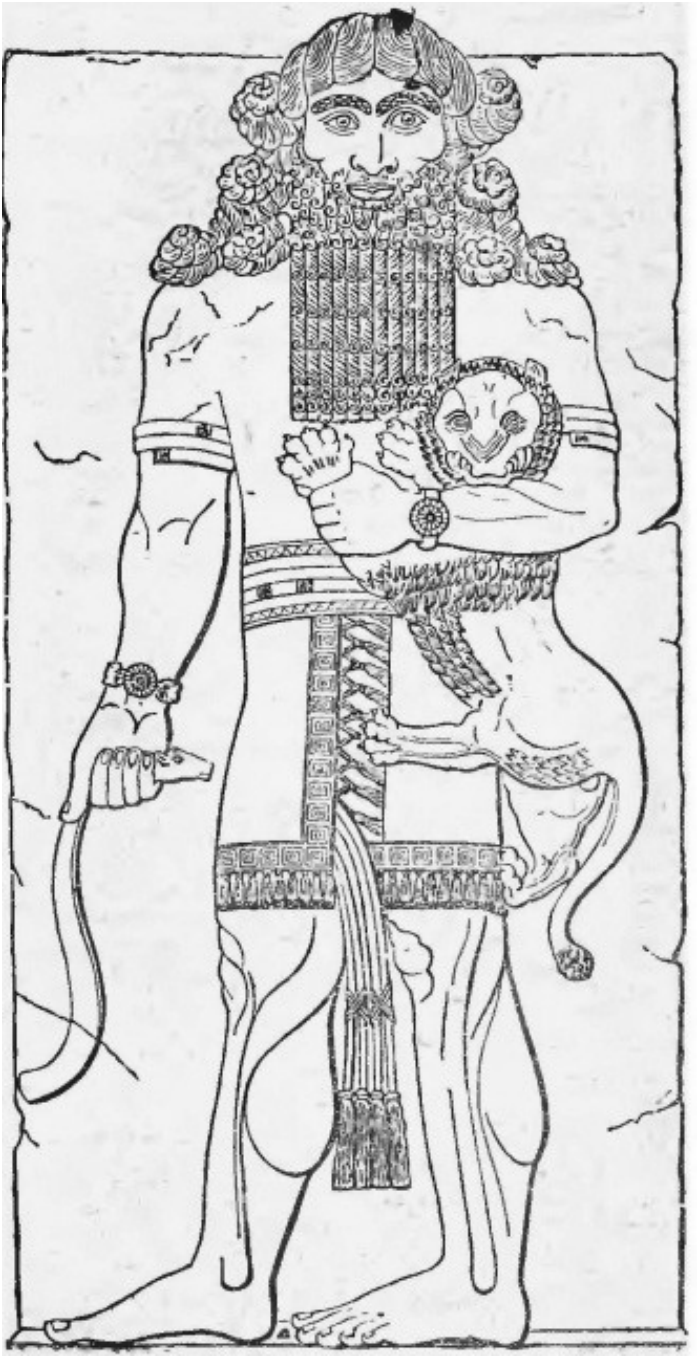

Ghilgameş cu leul.

să se întâlnească şi să se împrietenească cu Enkidu. Enkidu este jumătate om, jumătate fiară; un voinic cu trupul acoperit de păr, înzestrat cu o putere supranaturală şi care trăieşte în desişurile singuratice. El este un bun prieten al animalelor, pe care le scapă de vânători. Iată cum apare zugrăvit în poem:

„Pe trupul lui e lână de oiţe;
Ca o femeie păru-l poartă lung;
Şi-asemeni spicelor, şuviţele-s bogate;
Şi nu cunoaşte oameni, nici pământ.
Ca zeul Sumuncan înveşmântat e
Şi paşte cu gazelele mereu;
Se-adapă cu jivinele-mpreună,
Ca inima să-şi poată linişti!“

Folosindu-se de şiretlicuri, Ghilgameş îl ademeneşte pe Enkidu şi-l aduce în Uruk, unde îl obişnuieşte cu viaţa civilizată. Dar lucrul acesta nu se face dintr-o dată. Plin de uimire se uită Enkidu la pâine şi la vin — rod al trudei omeneşti. Doar el se obişnuise să ia din natură numai ceea ce aceasta îi putea oferi de-a gata.

„Sălbăticiunile-l hrăneau cu lapte;
Cu ochi uimiţi priveşte-n jurul lui
Necunoscând ce-i pâinea dulce, coaptă.
Nu ştie ce e pâinea. Enkidu!
Nici cât e vinul, când îl guşti, de dulce.
Harimtu, preoteasa, însă-i spune:
Enkidu, gustă pâinea — nu uita
Că ea e viaţa însăşi, iară vinul
Pe care glia ni l-a hărăzit,
E darul cel mai scump.
Atunci Enkidu,
S-a săturat cu pâinea ce i-au dat
Abia ieşită, caldă, din cuptoare,
Şi şapte vase a băut cu vin.
Prindea puteri şi mintea-şi ascuţea
Şi-obrajii îi simţea cum i se-aprind.
Domol, pe urmă, îşi întinse mâna,
Şi, mângâindu-şi lâna trupului,
Ca oamenii şi-o unse cu ulei,
Tânjind şi el ca să le fie-asemeni.

Iar când, apoi, se-nveşmântă în straie,
Se-nfăţişă la chip ca un bărbat!“

Faptele eroice ale lui Ghilgameş şi Enkidu.
Copie după o pecete cilindrică.

Ghilgameş se prinde în luptă dreaptă cu Enkidu. Curând, toţi îşi dau seama că puterile lor sunt egale şi nici unul nu izbuteşte să-l biruie pe celălalt. Atunci cei doi hotărăsc să rămână prieteni pe vecie.

Din clipa aceea, Ghilgameş şi Enkidu vor fi mereu nedespărţiţi. Împreună, ei se luptă cu leii şi săvârşesc un şir de isprăvi nemaipomenite. În cele din urmă, se decid să înfrunte o mare primejdie: să lupte cu Humbaba — un monstru cumplit ce sălăşluieşte în inima pădurilor şi care a răpit-o pe zeiţa Iştar.

Iată cum intră cei doi voinici în pădurea de cedri a Libanului — ţinutul unde stăpâneşte Humbaba:

„Priveau, miraţi, desişul nesfârşit.
Cu cedri nalţi, bătrâni şi-ntunecaţi;
Mergând domol, văzură mai departe
Rătăcitor, pe Humbaba-n cărare;
Şi, printre cedri ce suiau pieziş,
Au desluşit în depărtare-un munte
Cu locuinţa zeilor. Acolo,
Irnini stă, în sâmburul luminii,
Şi-un cedru nalt, îşi leagănă nainte,

Umbrarul lui de vis şi bucurie“.

Lupta lui Ghilgameş şi Enkidu cu taurul ceresc;
în dreapta – lupta lui Ghilgameş cu leul.
Copie după o pecete cilindrică.

Humbaba este mai înalt decât cel mai înalt dintre cedri. Strigătele sale războinice se aseamănă cu urletul uraganului. Şi totuşi, prietenii noştri ies biruitori în lupta cu monstrul, pe care îl prefac în pulbere.

Scăpată din captivitate, zeiţa Iştar se îndrăgosteşte de eliberatorul ei, Ghilgameş, dar acesta îi respinge iubirea.

Umilită şi plină de mânie, zeiţa se plânge tatălui ei, zeul cerului, Anu, care, pentru a-l pedepsi pe Ghilgameş, zămisleşte un taur înspăimântător şi îl asmute asupra oraşului Uruk. Cu o singură suflare, monstrul omoară sute de oameni.

Ghilgameş şi prietenul său Enkidu săvârşesc împreună ultima lor faptă vitejească. Ei se aruncă în luptă şi ies învingători.

În cinstea biruinţei, Ghilgameş organizează în Uruk o mare petrecere. Oaspeţii sunt cuprinşi de mirare la vederea uriaşului taur doborât. Fiecare dintre coarnele jivinei cântăreşte 30 de mine (circa 15 kilograme), fiecare este lat de 2 coţi dubli (aproape 2 metri) şi în fiecare încap 6 măsuri de ulei.

Serbarea continuă până noaptea târziu. Poporul îşi slăveşte eroii. Pretutindeni răsună strigăte:

„Au care-i mai fălos dintre bărbaţi?

Au care-i mai frumos dintre bărbaţi?
El, Ghilgameş, din toţi e mai fălos;
El, Enkidu, din toţi e mai frumos!“

Iştar întruchipând zeiţa războiului.

Dar soarta îi pregăteşte lui Ghilgameş o grea lovitură: moartea lui Enkidu, cel mai bun prieten al său. În cuvinte mişcătoare, pline de gingăşie, el plânge sfârşitul prietenului:

„Enkidu, prietenul meu, pantera pustiului!
În munţi, şi tu cu mine-ai biruit.
Noi doi, cerescul taur l-am învins
Şi în desiş l-am prins pe Humbaba.
Ce somn adânc te stăpâneşte-acum?
De ce, Enkidu, gura-ţi nu grăieşte
Şi ochii tăi spre-ai mei nu îi înalţi?
Spre pieptu-i, Ghilgameş s-a aplecat,
Dar inima de mult nu mai bătea.
Plângea, cum plângi mireasa dusă, moartă
Ca o leoaică-n cuib, de pui prădată“.

Pentru prima oară, în mintea lui Ghilgameş încolţeşte ideea morţii. Oare şi pe el îl aşteaptă aceeaşi soartă? Oare, cândva, şi

din trupul lui se va scurge sângele fierbinte şi trupu-i va fi ca şi pulberea?

Ghilgameş se hotărăşte să lase totul şi să pornească în căutarea vieţii veşnice pentru el şi poporul său. El vrea să afle taina nemuririi, visează să alunge moartea de pe meleagurile ţării sale, pentru ca gândul acesta hâd să nu mai întunece viaţa.

Lung şi primejdios este drumul lui Ghilgameş. Eroul nostru pleacă tocmai la „capătul lumii“, unde locuieşte strămoşul său Utnapiştim — nume cu o adâncă semnificaţie, căci el înseamnă „Cel care a căpătat viaţa“. Utnapiştim este singurul dintre oameni căruia zeii i-au dăruit nemurirea. Ghilgameş nădăjduieşte să afle de la străbunul său îndepărtat taina vieţii veşnice.

În calea sa, Ghilgameş trece prin nenumărate peripeţii. Pe cărări de munte, el este atacat de lei, dar viteazul nostru îi doboară. La „capătul lumii“, oamenii-scorpioni îi taie calea:

„Hâzi, oameni-scorpii stau la porţi de pază;
Au moartea-n ochi; mai groaznici alţii nu-s.
Chiar munţii înşişi tremură de teamă,
Şi soarele de ei e privegheat“.

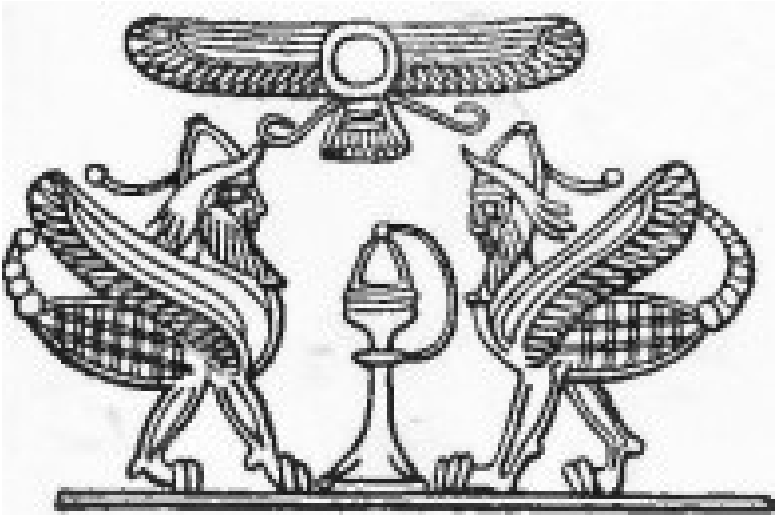

Oamenii-scorpioni (din epopeea despre Ghilgameş).

Dar ei nu izbutesc să-l înspăimânte pe viteaz; greutăţile drumului ce-i stă în faţă nu-l fac să renunţe la gândul său.

Văzându-l neclintit în hotărârea luată, oamenii-scorpioni îngăduie eroului să păşească pragul porţilor muntoase.

O zi şi o noapte întreagă merge Ghilgameş prin trecătoarea munţilor, până când, în sfârşit, ajunge în minunata livadă a zeilor, unde, în loc de fructe, în pomi cresc nestemate. Apoi se îndreaptă către ţărmul mării, care se află la marginea livezii, şi acolo se întâlneşte cu vrăjitoarea Siduri-Sabitu.

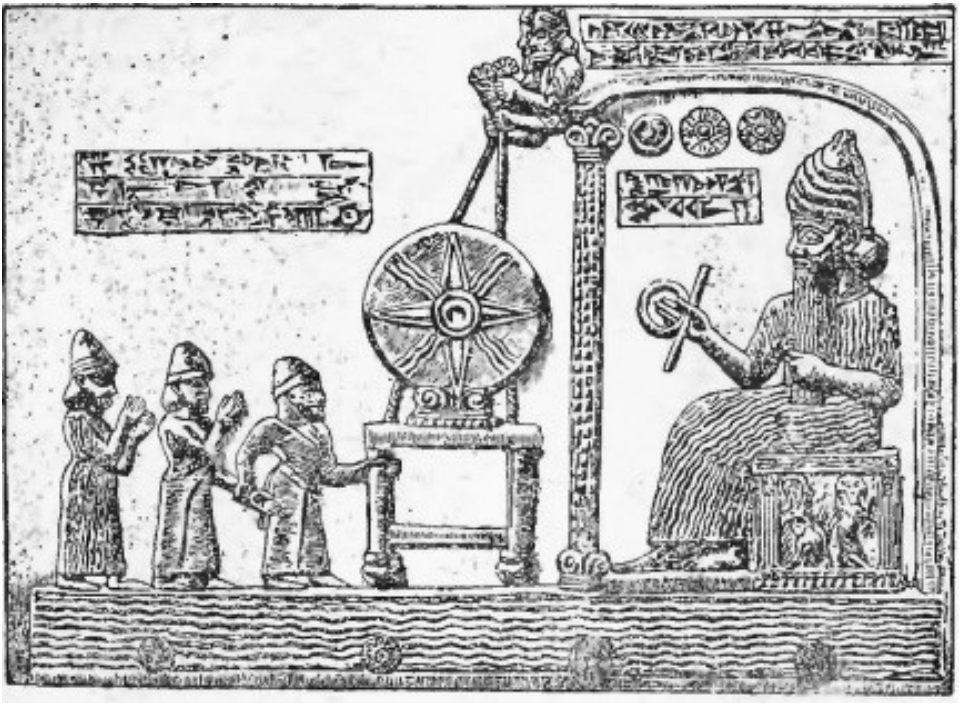

Şamaş, Zeul Soarelui.

Aflând de scopul călătoriei sale atât de lungi şi primejdioase, vrăjitoarea încearcă să-l facă să-şi schimbe gândul:

„Pe unde, Ghilgameş, mi te grăbeşti?
N-ai să găseşti viaţa care-o cauţi!
Demult, când zeii l-au făcut pe om,
L-au dăruit să poarte-ntrânsul moarte,
Iar nemurirea şi-au păstrat-o ei.
Tu cată, Ghilgameş, doar săturare.
Şi sărbătoare fă-ţi din zi şi noapte.

Te bucură şi joacă-n orice zi
Şi află că nu-s drumuri înspre-acolo!
Pe marea asta n-a trecut, în timp,
Decât doar Şamaş, cel ce nu se teme.
Nu va mai trece poate nimeni alt',
Căci drumu-i rău, şi trecerea e grea.
Adâncă, rece, apa morţii-l taie...
O, Ghilgameş, prin mare cum vei trece,
Când vei ajunge-n apele pustii?"

Dar oare pot apele morţii să-l înfricoşeze pe Ghilgameş, cel care a săvârşit atâtea fapte măreţe? Oare îl mai poate opri din drum primejdia, acum, când este atât de aproape de ţel? Nu, el nu-şi va afla liniştea până nu va descoperi taina nemuririi.

Ghilgameş nu este dintre aceia care să dea înapoi în faţa greutăţilor. Trăsătura fundamentală a caracterului său este hotărârea de nezdruncinat întru realizarea scopului.

Vrăjitoarea Siduri-Sabitu îl povăţuieşte pe Ghilgameş să se împrietenească cu barcagiul Urşanabi, care poate se va învoi să-l treacă peste apele morţii.

Ghilgameş îl caută pe barcagiu şi, după sfaturile acestuia, pregăteşte nenumărate prăjini, lungi de 60 de coţi (30 metri) fiecare; cu ajutorul lor aveau să străbată marea ale cărei ape pricinuiau moartea aceluia ce le atingea. Prăjina ruptă trebuia numaidecât înlocuită cu alta.

Rupând toate cele 120 de prăjini pregătite, Ghilgameş ajunge în sfârşit la gurile fluviului, unde locuieşte nemuritorul Utnapiştim. Dar, plecând de acasă tânăr şi sănătos, viteazul nostru soseşte aici cu desăvârşire prăpădit, stors de vlagă şi tare bătrân. Hainele i-au putrezit şi atârnă în zdrenţe, zbârcituri adânci îi brăzdează faţa, iar boala i-a măcinat puterile.

Utnapiştim îl întâmpină pe Ghilgameş, cuprins de nespusă uimire. Nici un muritor nu a izbutit vreodată să treacă apele morţii. El de ce a venit? Ce nevoie l-a mânat?

Ghilgameş îi dezvăluie scopul călătoriei sale. Auzind acestea, bătrânul înţelept îi spune:

„Au casele pe veci ni le durăm?
Nicicând pecetea pusă nu o rupem?
Stau fraţii oare-n veci la împărţeală?
Mereu avem puteri de zămislire?
Au râul veşnic câmpul ni-l rodeşte?

Nu stăpâneşte moartea peste veacuri?“

Dar Ghilgameş îl întreabă pe Utnapiştim:

„Dar tu cum ai căpătat viaţa veşnică?“

Atunci Utnapiştim îi povesteşte cunoscuta legendă a potopului, despre care am amintit mai înainte. Mitul acesta este interesant prin faptul că arată cum încă din cele mai vechi timpuri oamenii încercau să-şi explice anumite fenomene ale naturii, ca, de pildă, inundaţiile.

Pe malurile Eufratului s-a înălţat cândva oraşul Şuruppak, unde trăia credinciosul Utnapiştim. Când zeii, mâniaţi pe oameni, s-au hotărât să dezlănţuie potopul, zeul apelor şi al înţelepciunii Éa l-a vestit pe Utnapiştim:

„Nu-ntârzia, tu om din Şuruppak!
O, vino, fiu al lui Ubara-Tutu!
Dărâmâ-ţi încă astăzi casa ta.
Şi grabnic o corabie-ţi îmbină.
Agonisita, lasă-ţi-o acum
Şi peste ape socoteşte-ţi viaţa.
Ai grijă, în corabie să-ţi iei
Seminţele a tot ce-i viu pe lume“.

Utnapiştim a ascultat povaţa şi şi-a făurit o corabie.

După sfatul zeului Éa, el a acţionat în mod ipocrit, ascunzând celorlalţi pământeni taina încredinţată lui cu privire la potopul ce se pregătea. Şi când locuitorii oraşului au început să-l întrebe ce are de gând să facă cu corabia pe care o construieşte cu atâta grabă, Utnapiştim le-a răspuns că zeul pământului, Enlil, a prins ură pe el, de aceea s-a hotărât să se mute pe meleagurile zeului mării, Éa. Locuitorilor din Şuruppak, care erau sortiţi pieirii, Utnapiştim le-a prorocit un belşug nemaivăzut. Folosind în cuvântarea sa cuvinte cu două înţelesuri, el vorbeşte despre viitorul potop într-aşa fel, încât norodul aştepta să cadă din cer o „ploaie de grâu“, şi nicidecum o ploaie nimicitoare.

Prevăzător, Utnapiştim a luat cu sine tot ce se putea lua. Şi-a încărcat corabia cu aur şi argint, vânat din stepă, vite de câmp, tot soiul de seminţe, apoi familia şi rudele sale.

La timpul sorocit de zei, a izbucnit furtuna – minunat zugrăvită în poemul lui Ghilgameş:

Addad, zeul tunetului, fulgerului şi al furtunilor.

„De îndată ce-au mijit zorile, dinspre geana zării s-a înălţat un nour negru. Dintr-acolo, Adad [zeul tunetului] şi-a slobozit tunetul. [Tovarăşii lui Adad, zeii mai mici] Şullat şi Haniş merg în frunte. Păşesc alături cei ce au în seama lor munţii şi văile, [zeul infernului] Irragal smulge catargele. Vine apoi [zeul războiului] Ninurta, risipind pe toţi ce-i stau în cale. [Duhurile subpământene] Anunnaki poartă făclii, luminând cu strălucirea lor ţara întreagă. Mânia lui Adad răzbate pân-la ceruri. Lumina s-a preschimbat în beznă... Frate cu frate nu se vede; din ceruri, oamenii nu mai pot fi recunoscuţi.

Lupta lui Ghilgameş cu leul.

Speriaţi de potop, zeii s-au tras înapoi şi s-au ridicat către împărăţia zeului Anu. Ca nişte câini, ei stăteau chinciţi şi zăceau în durere. Iştar se văieta...

Şase zile şi şapte nopţi s-a zbătut vântul ca turbat, potopul, uraganul prăpădind ţara. În ziua a şaptea a contenit uraganul, a contenit potopul, a contenit furtuna, care se războiseră aidoma unor oşti.

S-a liniştit marea, a tăcut uraganul, s-a oprit potopul“.

Mai departe, Utnapiştim îi povesteşte lui Ghilgameş:

„M-am uitat afară să văd cum este vremea — pretutindeni linişte. Toată omenirea se prefăcuse în lut. Văile au ajuns deopotrivă cu marea. Am deschis fereastra, şi lumina mi-a căzut pe obraz. M-am chincit, m-am aşezat pe jos şi am plâns. Lacrămile curgeau şiroaie pe chipul meu“.

Corabia lui Utnapiştim a acostat lângă o insulă singuratică: era vârful muntelui Nisir. După ipotezele oamenilor de ştiinţă, muntele Nisir este denumirea antică a unuia din munţii lanţului Zagros, care se înalţă la nord-est de Babilon.

„Pe muntele Nisir a poposit corabia; muntele Nisir a oprit corabia şi nu i-a îngăduit să se mai legene... În cea de-a şaptea zi, am luat un porumbel şi [i-am] dat drumul. A zburat porumbelul, s-a rotit, dar loc [uscat] nu era, şi el s-a întors. Am luat o rândunică şi [i-am] dat drumul. A zburat rândunica, s-a rotit, dar loc n-a aflat, şi ea s-a întors. Am luat un corb şi [i-am] dat drumul. A zburat corbul şi a văzut că apele s-au retras, şi nu s-a mai întors.

Am ieşit în calea celor patru vânturi şi am adus ofrande. Am tămâiat pe vârful muntelui. Am aşezat şapte şi şapte vase sacre, iar sub ele am aprins stuf, cedru şi crengi uscate. Zeii au simţit mireasma, au simţit aromă sacră şi ca muştele au năvălit asupra celui ce le-aducea jertfă...“.

În această interesantă descriere se remarcă tonul cu totul ireverenţios la adresa zeilor. De frică „zeii stăteau chinciţi întocmai ca şi câinii“. Simţind mireasma, ei „au năvălit ca muştele“... Şi în alte locuri ale epopeii se întâlnesc astfel de expresii lipsite de respect, ceea ce denotă că autoritatea zeilor nu era absolută.

„Când zeul pământului Enlil a văzut corabia mea — continuă Utnapiştim — grozav s-a mâniat.

— Nici un om nu trebuia să scape! Care din voi a îndrăznit să dea în vileag taina potopului ce avea să vie? — a strigat el către ceilalţi zei.

— Este fapta lui Éa — a zis zeul războiului, Ninurta,

Dar înţeleptul Éa a ştiut să se apere. El i-a răspuns lui Enlil:

— Eu nu i-am dezvăluit lui Utnapiştim taina zeilor. În somn, i-am dat un vis, atâta tot. Dar, tu, atotputernice Enlil, cum ai dezlănţuit potopul fără să chibzuieşti? Căci dacă oamenii s-au făcut vinovaţi, numărul lor putea fi micşorat asmuţind asupră-le leii, hienele, foametea, focul. De ce să prăpădeşti întreaga omenire?

Utnapiştim *(în centru*).
Copie după o pecete cilindrică.

La aceste cuvinte, marele Enlil s-a milostivit de noi. Mie şi soaţei mele ne-a dăruit nemurirea şi ne-a aşezat aici, la gura fluviului“.

Dar iată că povestirea aceasta nu-l mulţumeşte pe Ghilgameş. El continuă să iscodească cum poate fi căpătată nemurirea.

Răspunsul pe care-l primeşte este plin de ironie: încearcă să nu dormi şase zile şi şapte nopţi, poate că, după ce vei birui somnul, vei birui şi moartea, cu care somnul se aseamănă atât de mult.

Şi Ghilgameş se învoieşte. Dar de îndată ce pune capul jos, el cade într-un somn adânc, de moarte. L-a doborât oboseala, încercarea s-a dovedit a fi mai presus de puterile sale.

Când în cea de-a şaptea zi Utnapiştim îl trezeşte, eroul nostru are credinţa că a moţăit doar o clipă. Drept răspuns, Utnapiştim îi arată cele şase pâini pe care soţia lui le-a copt în ziua când Ghilgameş a adormit. Prima pâine s-a crăpat, a doua s-a fărâmiţat, a treia s-a umezit, a patra a prins mucegai, a cincea s-a întărit, a şasea s-a uscat de tot... Iată, ele stau mărturie a timpului distrugător, simbol al măcinării treptate şi inevitabile a trupului omenesc!

Pe Ghilgameş îl cuprinde desperarea. Nu-i rămâne altceva de făcut decât să se întoarcă acasă cu mâinile goale. Atunci,

străbunica sa — soţia lui Utnapiştim — se înduioşează de soarta eroului nostru. Ea îşi înduplecă bărbatul să fie mai milos faţă de Ghilgameş. Şi Utnapiştim îi dezvăluie „taina“.

Nemurirea stă ascunsă în iarba cu ghimpi ascuţiţi de pe fundul oceanului. Cel ce va fi stăpânul acestei minunate plante, se va bucura de viaţă veşnică.

Fără să stea o clipă pe gânduri, Ghilgameş îşi leagă de picioare bolovani grei şi se cufundă în adâncul oceanului. Rănindu-şi mâinile, el izbuteşte în cele din urmă să ia buruiana fermecată, apoi îşi dezleagă pietroaiele şi porneşte înot spre mal.

Bucuria-i nemărginită. Ghilgameş o împărtăşeşte cu barcagiul Urşanabi. În sfârşit, în mâinile sale se află iarba vrăjită al cărei nume este: ,,Fie tânăr cel bătrân!“

Planurile sale sunt măreţe, cu perspective atrăgătoare, scopul său — înalt şi nobil. El nu se mulţumeşte, ca Utnapiştim, să păstreze taina nemuririi numai pentru sine. Ghilgameş va aduce iarba fermecată în oraşu-i de baştină, la Uruk, şi va da din ea fiecărui locuitor. Întreg poporul său va cunoaşte bucuria tinereţii veşnice!

Plin de nădejde şi fericire, Ghilgameş face calea întoarsă. Ajungând la o apă, el se dezbracă şi se scaldă. Şi pe când eroul nostru, după ce ieşise pe mal, se desfată în boarea răcoroasă a undelor, mireasma ierbii nepreţuite este adulmecată de un şarpe. Jivina se târăşte încetişor până acolo şi înghite planta... Cât ai clipi, îşi şi schimbă pielea — buruiana vrăjită îşi arăta puterea.

Epopeea se încheie cu întoarcerea lui Ghilgameş în Uruk şi convorbirea acestuia cu spiritul lui Enkidu despre viaţa de dincolo de mormânt.

DACĂ DĂM LA O PARTE FANTASTICUL...

La prima vedere, s-ar părea că epopeea despre Ghilgameş este un conglomerat de tot soiul de poveşti, de peripeţii ciudate şi pălăvrăgeli lipsite de sens.

În realitate însă, această fantezie, ca de altfel toate poveştile populare, are un tâlc al ei, adânc şi tăinuit, conţine o morală, învederează anumite idei.

Nu-i greu de văzut în acţiunile şi faptele diferiţilor zei forţele dezlănţuite ale naturii, cărora oamenii nu le puteau găsi o explicaţie ştiinţifică. Noi spunem: e timp urât. Vechiul locuitor al Ţinutului dintre cele două fluvii îşi explica însă cu totul altfel acest fenomen. El socotea că timpul urât este manifestarea mâniei zeului Adad — zeul tunetului, al fulgerului, al ploii şi furtunii. Azi, noi ştim prea bine ce este fulgerul, ce este tunetul, şi ele nu ne înspăimântă câtuşi de puţin. Cu totul altfel însă se prezentau lucrurile în acele timpuri îndepărtate. Locuitorilor din antichitate, aceste fenomene le apăreau ca expresie a mâniei lui Adad, care dorea să-i pedepsească pe oameni.

Dar mitul potopului din epopee? Oare el nu reflectă fapte reale, interpretate în mod fantastic de omul antic?!

Sâmburele real al mitului cu privire la potop poate fi recunoscut în particularităţile climei din regiunile de miazăzi ale Ţinutului dintre cele două fluvii. Era de ajuns să bată un vânt puternic dinspre Golful Persic, ca apele acestuia să se îndrepte ca un şuvoi nestăvilit în sus şi să umple peste măsură albiile Tigrului şi Eufratului, acoperind totul jur împrejur.

Săpăturile arheologice au arătat că, în timpuri imemoriale, în Mesopotamia s-au produs într-adevăr mai multe inundaţii catastrofale, în urma cărora numeroase oraşe şi sate au fost acoperite, locuitorii lor pierind înghiţiţi de ape. Se înţelege de la sine că vechii babilonieni nu puteau să aprecieze proporţiile exacte ale inundaţiei, în ochii lor aceasta apărând ca un adevărat potop, revărsat asupra întregului pământ.

La un examen mai atent, nici monstrul Humbaba — stăpânul codrului de cedri — nu mai este chiar atât de cumplit. Pentru locuitorii văii mesopotamiene, desişul pădurii era plin de taine. Ei se îngrozeau la gândul să intre în codrii Libanului, unde nici lumina soarelui nu putea să răzbească. În fantezia celor din antichitate, pădurile erau populate — în afara animalelor sălbatice — cu fiinţe fantastice, care-i duşmăneau pe oameni.

În legendele despre Enkidu — jumătate om, jumătate fiară — răzbat în chip limpede ecourile acelor timpuri îndepărtate când omul a început să deprindă primele noţiuni de agricultură, când a învăţat să coacă pâinea, să pregătească vinul, cu alte cuvinte, când se săvârşea trecerea de la stadiul de vânători şi crescători nomazi de vite la o viaţă mai stabilă, la agricultură.

În felul acesta, dincolo de fantasticul care învăluie povestirea peripeţiilor lui Ghilgameş apare neputinţa babilonienilor în faţa

elementelor dezlănţuite ale naturii, imposibilitatea de a le înţelege şi de a le interpreta în mod just.

Dar în aceste povestiri găsim pentru prima dată năzuinţa eroică de a cunoaşte legile firii, tainele vieţii şi ale morţii, de a birui forţele oarbe ale naturii, de a le stăpâni, năzuinţa de a dobândi nemurirea pentru oameni.

Poemul cântă voinţa de a trăi, hotărârea eroului care se îndreaptă neabătut spre ţelul său. Pe el nu-l înspăimântă forţele naturii, înfăţişate sub chipul nenumăraţilor zei ipocriţi, răi şi răzbunători. Ghilgameş trece cu cinste prin toate încercările.

Să ne amintim că zeii nu se mulţumesc doar să-l înfricoşeze, ci caută să-l atragă sau chiar să-l mituiască. Dar toate strădaniile lor se dovedesc zadarnice.

După ce biruie fiarele, el trece nepăsător pe lângă nestematele ce strălucesc cu mii de focuri. Ghilgameş respinge dragostea necredincioasei şi perfidei zeiţe Iştar. Imaginea ademenitoare a bucuriilor vieţii pe care i le zugrăveşte vrăjitoarea Siduri-Sabitu nu-i îmbie inima. În clipa când se află în primejdie de moarte, Ghilgameş spune: „De voi cădea eu, îmi va rămâne numele!“

Nu pentru interesele sale personale, ci pentru binele întregului popor săvârşeşte Ghilgameş fapte de vitejie, şi această idee nobilă este dragă şi apropiată oamenilor sovietici.

Întemeietorul literaturii sovietice, A.M. Gorki, a preţuit nespus de mult creaţia populară orală, văzând în ea o genială întruchipare a celor mai scumpe năzuinţe şi gânduri ale maselor muncitoare. El afirma că „adevărata istorie a poporului muncitor nu poate fi cunoscută fără a cunoaşte creaţia populară orală“.

Eroii miturilor, legendelor şi basmelor oglindesc năzuinţa maselor de a cuceri natura, de a birui bolile, bătrâneţea, moartea, de a uşura viaţa oamenilor, a scutura jugul exploatării şi al oprimării. „Tipurile cele mai veridice şi mai puternice de eroi, perfecte din punct de vedere al realizării artistice — spunea Alexei Maximovici — le găsim în folclor, creaţia orală a poporului muncitor“.

Printre „tipurile cele mai veridice şi mai puternice de eroi, perfecte din punct de vedere al realizării artistice“, fără îndoială că se poate număra şi Ghilgameş, eroul neînfricat al celei mai vechi epopei din lume. Cu dragoste, poporul l-a înzestrat pe Ghilgameş cu însuşiri minunate, care îl înalţă mult deasupra oamenilor obişnuiţi. Ascultând povestirea peripeţiilor lui, poporul sorbea noi forţe morale şi nădejdi într-un viitor mai bun.

De aceea, povestirile acestea pot fi auzite lângă focurile de noapte ale ciobanilor şi în jalnicul bordei al pescarului, în zgomotoasele pieţe orientale şi la umbra unui palmier, în răgazul scurtelor clipe de odihnă ale ţăranului.

LEGENDA LUI ADAPA

Veche de când lumea, dar mereu nouă, ideea căutării nemuririi a găsit o largă oglindire în mitologia babiloniană. Ea apare ca idee centrală nu numai în epopeea lui Ghilgameş, dar şi în legenda şi mai veche a lui Adapa.

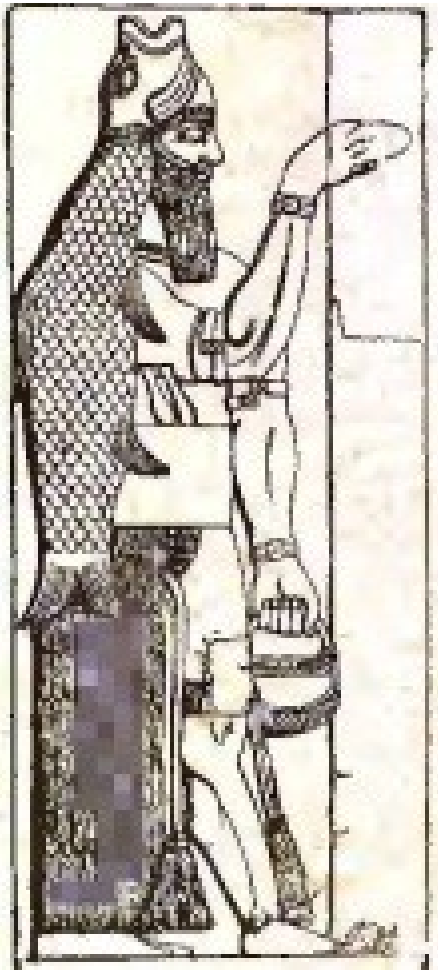

Éa, zeul mărilor şi al apelor subpământene.

Eroul acestei povestiri — Adapa — era fiul unei muritoare şi a zeului Éa, a acelui înţelept şi viclean zeu Éa, care l-a prevenit pe Utnapiştim de potopul ce avea să vie, dezvăluindu-i hotărârea secretă a zeilor, luată cu prilejul unui tainic consiliu.

Adapa a moştenit de la tatăl său înţelepciunea zeilor, dar nu şi nemurirea; aidoma mamei sale, Adapa este muritor, fapt care face din el un erou cu totul „pământean“.

El locuia în oraşul Eridu, pe ţărmul Golfului Persic. Adapa avea obligaţia de a asigura cu pâine, vin, carne şi peşte masa părintelui său Éa.

Odată, pe când pescuia în golf, Vântul de Miazăzi s-a năpustit asupră-i, răsturnându-i barca, gata-gata să-l înece. Pentru a se răzbuna, Adapa i-a rupt aripile, luându-i astfel posibilitatea de a mai zbura şi a mai face rău oamenilor...

Au trecut şapte zile. Zeul cerului, Anù, constată cu uimire lipsa îndelungată a Vântului de Miazăzi; el trimite un sol să afle ce s-a întâmplat. Curând, acesta se întoarce şi îi raportează:

„Stăpâne! Adapa, fiul lui Éa, a rupt aripile Vântului de Miazăzi!“

Mâniat, stăpânul cerului îl cheamă la el pe Adapa; tânărul trebuie să dea socoteală de fapta sa.

Éa ştie că pe feciorul său îl aşteaptă osândă grea, şi de aceea, îl ajută cu câteva sfaturi înţelepte.

În primul rând, trebuie să capete sprijinul străjerilor care păzesc porţile cereşti — zeii Tammuz şi Ghişzida. În al doilea — să îmbrace veşminte cernite. În al treilea rând — să nu se atingă de bucatele şi de băutura de la masa zeului Anù, deoarece acestea pricinuiesc moartea.

„Când vei ajunge-n faţa lui Anù,
Mâncarea morţii îţi vor da; tu însă
Să n-o mănânci, oricât ai flămânzi!
Cu apa morţii au să te îmbie,
Dar tu, cât de-nsetat ai fi, n-o bea!
Când însă îţi vor da să pui veşminte.
Nu pregeta şi pune-le; apoi,
Cu grijă cântărind uleiul care
Ţi-or da, tu unge trupul tău cu el.
Păstrează sfatul dat acum de mine,
Şi poartă-te precum te-am învăţat.

Cuvântul meu, tu ţine-l bine-n minte
Şi, decât altul, pururi mai presus!“

Când Adapa, întovărăşit de sol, soseşte în cer, totul se petrece întocmai cum prevăzuse Éa.

La început, Anù este hotărât să-l pedepsească aspru pe tânăr. El îl primeşte cu strigătul: „Nu vei fi cruţat!“ însă datorită intervenţiilor lui Tammuz şi Ghişzida, stăpânul cerurilor se înbunează. Socotind că Adapa a săvârşit fapta numai pentru a se apăra pe sine, Anù nu numai că-l iartă, dar se hotărăşte să-i dăruiască viaţa veşnică.

De astă dată, sfatul lui Éa — de a nu pune pe limbă bucatele şi băutura de la masa lui Anù — i-a făcut un prost serviciu. Iată cum povesteşte legenda acest lucru:

Anù, stăpân în ceruri, dă poruncă:
„Aduceţi hrana vieţii, din belşug!
Făptura-i, după gustul ei tânjeşte!...“
Şi hrană au adus celui flâmând.
El n-a mâncat-o însă, iar pe urmă,
Când i-au adus şi apa vieţii, el
Nu se încumetă s-o bea, deşi
Fiori treceau prin trupul lui, de sete.
Dar când i-au dat veşminte să se-mbrace,
Le-a pus pe trup, nepregetând de fel;
Şi când i-au dat ulei, s-a uns degrabă.
Anù îl întrebă atunci mirat:
— De ce mâncarea n-ai gustat, Adapa,
Şi n-ai băut, ca-n veci să fi trăit?
— Stăpânu-mi, Éa, el mi-a dat răbdarea.
Şi sfatul de-a nu bea şi-a mă hrăni!“
— Şi-Anù a zis: Chemarea lui, aceasta-i!
Duceţi-l pe pământ, de-unde-a venit!“

Şi iată cum, din pricina unei fatale neînţelegeri, Adapa a fost lipsit de viaţa veşnică.

PE ARIPILE VULTURULUI

Asemănătoare cu epopeea despre Gliilgameş şi legenda lui Adapa este şi povestirea poetică despre Etana — un erou care, ca şi Icar al Greciei antice, a încercat să zboare în înaltul cerului.

Etana urmează să aibă un fiu; acestuia i se hărăzeşte o soartă deosebită, şi anume să fie stăpânul împărăţiei pământeşti. Dar... această împărăţie încă nu a fost făurită, ea trebuie adusă din cer!

Etana îşi îndreaptă ruga către zeul soarelui, Şamaş. Cum să scape „iarba naşterii“ (care seamănă foarte mult cu „iarba vieţii“ din epopeea lui Ghilgameş) şi însemnele atotputerniciei regale?

Şamaş îl trimite pe Etana să caute vulturul, cu ajutorul căruia se va putea înălţa în văzduh.

Odinioară, vulturul acesta fusese bun prieten cu şarpele.

Dar într-o bună zi, călcând legile prieteniei, zburătoarea a mâncat puii de şarpe. Pentru a răzbuna cumplita fărădelege, şarpele s-a ascuns în leşul unui taur sălbatic, şi când vulturul s-a lăsat pe hoitul animalului, s-a năpustit asupra lui, l-a înhăţat şi l-a zvârlit într-o groapă adâncă, cu gând să-l prăpădească pe tâlhar prin foame şi sete.

Lupta dintre vultur şi şarpe.
Fragment dintr-un vas.

Dorind să salveze vulturul şi totodată să-l ajute şi pe Etana, Şamaş îndreaptă paşii eroului nostru către groapa unde se chinuia zburătoarea. Drept mulţumire pentru salvarea ei,

pasărea făgăduieşte omului că, de îndată ce va prinde iarăşi puteri, îl va purta pe aripile sale până la lăcaşul zeilor.

Citind această legendă, care s-a născut acum 4000 de ani şi mai bine, te încredinţezi că încă din vremurile atât de îndepărtate ale antichităţii, oamenii visau să cucerească văzduhul şi se gândeau la zboruri îndrăzneţe deasupra pământului. În legenda lui Etana, vulturul joacă rolul covorului fermecat din basmele populare ruseşti.

Înainte de a-şi lua zborul, vulturul grăieşte către Etana:

„Prietene, din trupul tău goneşte
Tristeţea ce te bântuie avan.
Pe cale lungă, către-Anù, spre ceruri.
Te voi purta în slavă, sus, pe drum.
Cu braţe, fără teamă-ncolăcite
Pe după pieptul meu, ai să aştepţi,
Şezând pe desfăcutele-mi aripe,
Prinzându-te cu mâna uşurel,
Iar coapsele-ţi, în zări abia văzute,
Pe coapsele-mi se vor aşterne-n zbor“.

Legenda zugrăveşte în chip plastic zborul lui Etana pe grumazul vulturului.

„Şi, dup-un dublu ceas de zbor, o fulgerare,
Vulturul îi şopti lui Etana:
— Prietene, privirea ţi-o îndreaptă
Departe, şi pământu-l vei zări!
Priveşte marea cu cărunte plete,
Priveşte vârful nalt în ceaţă prins...
— Pământu-acuma parcă e un munte,
Iar marea un şuvoi dezlănţuit.
Şi, după două ceasuri lungi, vulturul,
Lui Etana îi spuse iarăşi:
— Prietene, privirea ţi-o îndreaptă
Departe, şi pământul vei zări!
Dacă priveşti mai bine împrejuru-ţi,
Ca un desiş pământu-l vezi acum.
Când iar trei ceasuri lungi de zbor trecură,
În fulgerare şi nespus avânt,
Pe-ntinsul larg al bolţii nesfârşite,
Vulturului Etana îi grăi:

— Prietene, pământul ce se-arată,
Un altfel de popas îţi pare-acum!
Din marea ce-ai văzut, necruţătoare,
Un şanţ într-o grădină-a mai rămas!

În acest scurt fragment, ne uimeşte puterea de imaginaţie a vechilor povestitori, care au ştiut să dea o descriere atât de veridică a senzaţiilor vizuale în timpul zborului.

Astăzi, ştim prea bine, pe măsură ce avionul se înalţă în văzduh, toate obiectele de pe pământ îşi reduc brusc dimensiunile. Casele se prefac în cutii de chibrituri, râul pare o panglică albastră, iar oamenii — nişte jucării.

Însă babilonienii antici — locuitori ai stepelor — nu aveau putinţa să privească pământul de la mare înălţime. Cu toate acestea, ei au fost în stare să redea un tablou cum nu se poate mai veridic al planetei noastre, văzută de la înălţimea zborului unei păsări.

În sfârşit, călătorii aerieni ajung în cerul lui Anù. Dar, vai! Iarba vrăjită nu se află acolo. Ei sunt nevoiţi să se înalţe mai sus, către cerurile lui Iştar — zeiţa dragostei şi a fecundităţii.

Zborul lui Etana pe aripile vulturului.

„Şi, dup-un ceas dublu de zbor, o fulgerare,
Vulturul îi şopti lui Etana:
— Ai mai putea, prietene, pământul
Să-l mai cunoşti, azi, de-ai privi în zări?
— Pământul, nu încape îndoială,
La fel cu discul lunii astăzi e;

Iar marea, adineauri fără margini,
E cât o curte doar, în colţ de drum.
Şi după două ceasuri lungi, vulturul,
Lui Etana îi spuse iarăşi:
— Prietene, privirea ţi-o îndreaptă
Departe şi pământu-l vei zări!
— Dacă priveşti acum mai bine, toate,
Pământul cât o turtă-l vezi acum,
Iar marea cea de tot nemărginită,
Azi parcă s-a topit, şi-n locul ei,
Din ape-a mai rămas o grămăjoară,
Cât într-un coş de pâine-ar încăpea.
Când iar trei ceasuri lungi de zbor trecură,
Vulturul zise: — Vezi dacă de-aici
Priveşti, din bolta albăstrie,
Pământu-acuma nici nu-l mai zăreşti.
Privii atunci în jos, cât mai departe,
Şi în zadar am căutat pământ;
Nici marea: n-am zărit-o nicăire,
Oricât cereau aprinsele-mi priviri“.

Etana împreună cu vulturul se prăbuşesc în beznă de la o înălţime ameţitoare.

Pesemne că Etana a fost atins de aripa morţii. Tăbliţa de lut ce conţine sfârşitul legendei este deteriorată, astfel că nu putem decât să presupunem felul în care se termină povestirea.

Încercarea de a atinge cerul şi de a sta laolaltă cu zeii a dat greş şi de data aceasta. Dar veacuri de-a rândul, poporul şi-a cântat eroii care au luat cu asalt bolţile cereşti, şi, tinzând să capete nemurirea, au purces să caute „iarba vieţii“ şi „iarba naşterii“...

În aceste legende, povestiri şi mituri sălăşluia nestinsă nădejdea oamenilor simpli într-un viitor mai bun, într-o viaţă omenească.

LEGENDA FACERII LUMII

Este lucru ştiut că un copil care de-abia a început să vorbească, aflându-se sub impresia numeroaselor obiecte şi fenomene ce-l înconjură, pune mii şi mii de întrebări. El vrea să

ştie tot, şi cât mai amănunţit cu putinţă: „Ce este asta?“ „Cine a făcut asta?“ „De ce?“...

Toate aceste întrebări frământau şi mintea celor maturi încă din timpuri străvechi, când omenirea îşi trăia copilăria.

Din vremuri imemoriale, mintea omului năzuia să cunoască lumea înconjurătoare, să înţeleagă legile ei, să pătrundă tainele creaţiei universului.

Grea era viaţa omului antic! La fiecare pas îl pândeau primejdiile. Se părea că pretutindeni în lume sălăşluiesc forţe misterioase, vrăjmaşe omului. Dar în natură existau şi duhuri bune, care-i dădeau căldura şi hrana. Pe măsură ce omul cucerea natura, geniile bune deveneau din ce în ce mai numeroase şi ele învingeau forţele răului.

Pas cu pas, în lupta grea cu elementele întunericului, de neînţeles pentru el, omul şi-a cucerit un loc sub soare. Pas cu pas, mintea omenească a purces la o nouă apreciere a valorilor. Şi multe din lucrurile care mai înainte păreau cumplite şi ameninţătoare ajung să nu-l mai înspăimânte, şi, dimpotrivă, slujesc drept izvor dătător de bunuri necesare vieţii.

Aşa, de pildă, dacă la început revărsările fluviilor erau socotite un dezastru îngrozitor (să ne amintim doar mitul potopului), de îndată ce oamenii au învăţat să sape canale şi să construiască diguri, revărsările au constituit cea mai mare binefacere, izvor de recolte bogate. Fluviul a devenit prietenul şi aliatul omului. Şi zeul apelor, care la început apărea, în credinţa poporului, rău şi crud, încet-încet s-a transformat într-un zeu bun şi înţelept, binefăcătorul şi prietenul omului.

Încă din cele mai vechi timpuri, oamenii s-au străduit să priceapă cum a apărut lumea cu multiplele ei forme, cine a creat cerul, pământul, apa, animalele şi păsările pădurii, cine a creat omul. Se înţelege de la sine că în această epocă oamenii nu puteau să-şi explice în mod ştiinţific apariţia lumii. Concluziile lor erau tot atât de naive, primitive şi imperfecte ca de altfel toate reprezentările lor despre viaţă, lucru ce se datora nivelului scăzut al dezvoltării forţelor de producţie.

Aceste explicaţii şi-au găsit o formă de exprimare în miturile cu privire la apariţia lumii, dintre care unul, cel mai interesant, a fost descoperit cu prilejul săpăturilor efectuate în biblioteca lui Aşşurbanipal.

În acest mit, cunoscut sub titlul *Enuma eliş* („Când sus“), găsim descrierea fantastică a facerii lumii, care circula în Orientul Antic în diferite variante.

Marduk, zeul oraşului Babilon.

Să ne amintim cât de mirat a fost Smith când în mâinile sale s-a aflat un fragment dintr-o tăbliţă de lut, pe care erau săpate rândurile:

„Când sus, cerului din depărtarea sură
Nu-i zicea nimeni încă «cer», pe când
Pământului, ce-n zare se întinde.
Pe nume, nimeni încă nu-i zicea,
Părintele lor, Apsù, străbunicul
Ce locul lor l-a hărăzit pe veci,
Tiamat şi Mummu, din a căror fiinţă
Tot ce se naşte-n lume a purces,
La obârşia lumilor, străbună,
Îşi contopiră apele pe veci...“

El a rămas uimit de asemănarea izbitoare a acestui fragment cu legenda biblică despre facerea lumii.

După îndelungate căutări, George Smith a izbutit să găsească toate cele şapte tăbliţe — mai bine zis, cioburile care intrau în alcătuirea lor, şi pe care se afla scris mitul *Enuma eliş*. Dar a fost nevoie de munca mai multor generaţii de asiriologi pentru a restabili în întregime textul mitului babilonian — atât de fărâmiţate erau tăbliţele.

La început, potrivit acestei legende, a existat haosul iniţial, întruchipat de primii zei — monştrii Apsù, Mummu şi Tiamat. Apoi au fost creaţi toţi ceilalţi zei care au tulburat liniştea celor ce i-au zămislit.

Tinerii zei s-au gândit să introducă ordinea în haosul iniţial, dar lucrul acesta nu a fost de loc pe placul lui Apsù, Mummu şi Tiamat, care pun la cale un complot pentru a-i nimici pe zeii cei tineri.

Când aceştia află de primejdia ce-i paşte, sunt cuprinşi de groază. Pe scenă apare vechiul nostru cunoscut, zeul Éa, care îl ucide pe Apsù şi îl face inofensiv pe Mummu.

Tiamat se hotărăşte să răzbune crunt moartea lui Apsù, pedepsindu-i pe zeii din tânăra generaţie. În acest scop, zeiţa Tiamat creează 11 monştri, unul mai cumplit ca altul — şerpi cu dinţii ascuţiţi, în ale căror vine curge otravă în loc de sânge, dragoni furioşi, dulăi turbaţi, oameni-scorpioni, oameni-peşti şi alte dihănii. Aceste jivine spurcate urmează s-o însoţească în lupta ce va avea loc. Toate se află sub comanda unui alt monstru — Kingu — căruia Tiamat îi încredinţează tablele destinelor.

Nici un zeu nu îndrăzneşte să pornească la luptă împotriva zeiţei Tiamat şi a armatei sale înfricoşătoare. Numai tânărul Marduk, zeul oraşului Babilon, primeşte provocarea şi se arată gata să-şi măsoare puterile cu ea. Dar pentru fapta-i de arme, viteazul pretinde primul loc în consiliul zeilor, pentru ca să poată singur hotărî soarta lumii. Marduk le spune zeilor:

„O, dacă eu m-aş avânta în luptă,
Să fiu răzbunătorul vostru dârz,
Pe Tiamat de aş putea-o înfrânge,
Ca vouă să vă fiu izbăvitor,
Chemaţi întreaga adunare-aice,
Pe scutul meu divin să mă nălţaţi...
Vreau vorbele ce spun, răsunătoare,
Să hotărască-al lumilor destin.

Tot ce-i gândit şi frământat de mine,
Rămână astfel, pururi neschimbat,
Ca nimene să nu se-mpotrivească
La ce vreodată gura mi-a rostit!“

Zeii cad pe gânduri. De fapt, Marduk pretinde puterea absolută. Iată o chestiune ce nu poate fi decisă în pripă. E nevoie să se sfătuiască, să stea de vorbă unul cu celălalt.

Consiliul zeilor, zugrăvit mai departe, aminteşte mai degrabă o petrecere veselă decât o adunare solemnă, aşa cum s-ar cuveni unor locuitori ai cerului.

Zeii se înghesuie, se împing unii pe alţii, apoi se sărută, petrec, mănâncă cu lăcomie, se îmbată. Băutura fără măsură le ia minţile. În fumurile beţiei, ei sunt de acord cu toate cererile lui Marduk şi îi încredinţează destinele omenirii. Ei îi spun:

„Cu zeii mari, neprihăniţi, alături,
Slăvit fii-n vecii vecilor, Marduk!
Nepreţuită-a sorţii tale mană;
Cuvântul tău e neasemuit.
De-acum, oriunde şi în orice vreme,
Oricui porunca-ţi sfântă îi va fi;
Ridică-n slavă sau în hău ascunde.
Cuvântul tău e miere, adevăr,
Şi calea dreaptă e porunca ta.
Nici zeii, ca să treacă, n-au putere.
Peste hotarul tău cel înţelept!...“

După ce-i înalţă asemenea cântece de slavă, zeii se gândesc să pună totuşi la încercare puterea aceluia căruia îi încredinţează soarta lor. De aceea, îi cer să săvârşească o minune, ce seamănă cu acele scamatorii nu prea complicate care se execută astăzi la circ.

În faţa lui Marduk se află întinsă o mantie. Prin incantaţii magice, el trebuie să o facă mai întâi să dispară, apoi din nou să apară.

„Şi-au pus veşmânt să nu se vadă lutul,
Să fie despărţire între ei;
Şi-ntâiului născut, Marduk, grăiră:
E vreme gura să-ţi deschei de-acum!
Poruncă dând veşmântul să nu fie,

Netulburând al lucrurilor rost;
Şi-apoi din nou poruncă-mparte iară,
Veşmântul cum a fost să fie iar!”

Marduk nu s-a făcut de ruşine.

„Când gura lui Marduk cuvântul-l spuse,
Se risipi şi tot ce-a fost veşmânt;
Când iarăşi porunci, veşmântul, iată,
Aşa ca altădată fu din nou.
Marduk e singur rege prea mărit!“

Lupta dintre Marduk şi Tiamat.
Copie după o pecete cilindrică.

„Minunea“ produce o puternică impresie asupra zeilor. Cuprinşi de bucurie, ei umplu cerul cu strigătele lor:

„Singur Marduk e rege!“

Zeii îi înmânează sceptrul, îi dau tronul şi arme atotbiruitoare pentru a-l răpune pe vrăjmaş.

„Grăbeşte şi te du ca o nălucă
Lui Tiamat tu viaţa să i-o iei.

Şi vântul să aducă în loc tainic
Tot sângele ce curge-n al ei trup“.

Lupta dintre Marduk şi Tiamat.
Copie după o pecete cilindrică.

Marduk se pregăteşte cu grijă în vederea luptei cu Tiamat. Tânărul zeu vrea s-o întâmpine pe Tiamat înarmat până în dinţi.

„Ci, ridicând în faţa lui săgeata
Pe coardă, sus, o puse la mijloc;
Şi ridicat-a suliţa pe urmă,
Iar vârful ei spre dreapta l-a adus
Şi, într-o parte, tolba lui şi arcul
Le-a agăţat, în preajma sa, apoi,
Ca fulgerul ce flăcările-mparte
Uşor să-l poată-n faţă descărca.
Dibaci, a pregătit apoi o plasă
Să-ncurce-n ea uşor pe Tiamat
Şi vânturilor porunci să vină
Ca plasa să o ţină-n mâna lor...
Făcut-a Vântul Rău apoi, degrabă,
Şi Viforul năprasnic mai apoi,

Şi Vijelia iarăşi, într-o clipă,
Şi Uraganul groaznic şi mişel.
Sunt patru vânturi rele, nemiloase,
Sunt şapte vânturi grele care bat,
Şi trombe ce se-ntunecă, haine
Şi se reped în larg cu ochi păgân.
Şi vânturilor groaznice şi rele,
Pe care-ntr-o clipită le-a făcut,
Le porunci ca, neînduplecate,
Pe Tiamat s-o-nvingă mai curând“.

Urcându-se în carul său de luptă, Marduk ia cu sine Potopul şi leagă alături patru atelaje. Iată numele lor: Distrugătorul, Nemilosul, Înecătorul, Zburătorul. Însuşi Marduk a îmbrăcat veşmântul Groazei, iar capul şi l-a încununat cu Strălucirea Nimicitoare. Gătit astfel, el porneşte degrabă în întâmpinarea lui Tiamat şi o provoacă la luptă dreaptă.

„Ieşi! Ne vom lupta!“

La auzul acestor cuvinte, Tiamat este cuprinsă de furie:

„Un urlet scoase Tiamat atuncea,
Sălbatic, râzbătând în orice loc;
Picioarele, în tremur şi-ncordase
Şi tălpile ca focul îi ardeau.
Descântece spunea, nenumărate,
Şi blesteme zvârlea, ce-n zări tunau;
Războinici, zeii, armele-ascuţite,
Îşi pregăteau pentru-aprigi încleştări“.

Lupta dintre Marduk şi Tiamat este zugrăvită în toate amănuntele ei:

„Şi vajnici, laolaltă, se-ntâlniră
Marduk cel înţelept şi Tiamat.
Luând ca martor bolta cea înaltă,
Se-ncăierară crunt în lupta grea.
Marduk, vrăjita-i plasă îşi întinse,
În ea să prindă vrând pe Tiamat
Şi Viforu-l porni într-o clipită
Din spate, înaintea lui să stea.

Când gura ei, o văgăună neagră,
Deschise să-l înghită pe Marduk,
El, repezind deodată-n ea furtuna,
I-o astupă şi gura-i ţepeni.
Furtuna o pătrunse-nfuriată,
Ca-ntr-un abis pornind în trupul ei;
Apoi, când miezul inimii i-ajunse,
S-a-ntors şi gura iarăşi i-a deschis.
Atunci săgeata-şi slobozi într-însa
Ca să i-o-nfigă-adânc în măruntăi
Şi, străbătând în calea-i beregata,
Curmă bătaia inimii din plin.
Necruţător învinsă, fără milă,
Crunt, el îi smulse inima din piept
Şi trupul, ce-i căzuse la picioare,
Cu îndârjire-n tină l-a călcat“.

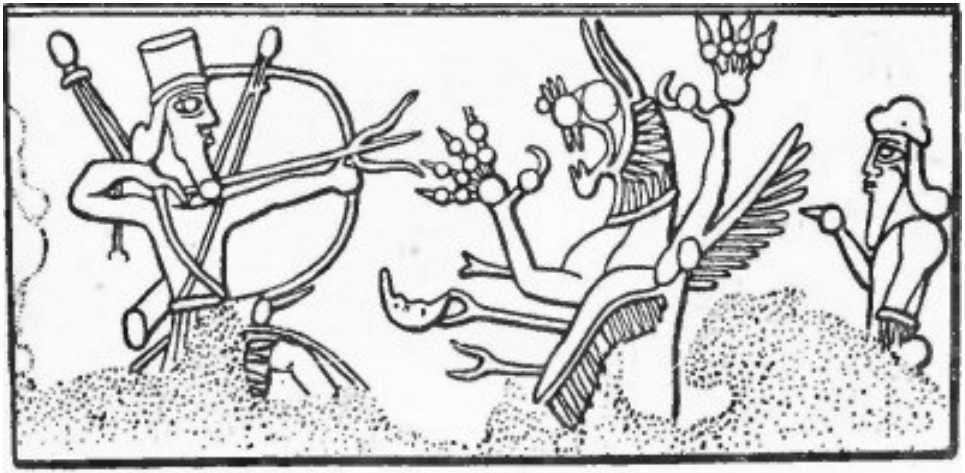

Lupta dintre Marduk şi Tiamat.
Copie după o a treia pecete cilindrică.

Ajutoarele lui Tiamat — dihăniile create de ea — văzând moartea stăpânei lor:

„Se cutremurară-apoi de ce făcură,
Să fugă vrând de-acolo, speriaţi,
Să-şi mântuiască viaţa, dar se-aflară
În frânghii strânşi şi chip n-a fost să scape“.

Împleticindu-se, monştrii se încurcă în plasă şi se prăvălesc la pământ, umplând văzduhul cu vaietele lor jalnice. În acest timp, învingătorul Marduk leagă fedeleş monştrii şi rupe armele duşmanului.

De la Kingu, comandantul acestor spurcăciuni, el ia tablele destinelor, îşi pune pe ele pecetea sa şi le ascunde la piept. Apoi Marduk se întoarce la Tiamat, învinsă şi fără viaţă; cu sabia îi sparge ţeasta, îi deschide vinele şi porunceşte Vântului de Miazănoapte să ducă sângele fiarei într-un loc tainic.

Odihnindu-se după biruinţă, Marduk se gândeşte să săvârşească un lucru neobişnuit. Şi aşa se hotărăşte să purceadă la facerea lumii:

„Şi, împărţindu-i hoitul, lucruri nouă
A zămislit cu gându-l înţelept;
în două îl despărţi ca pe o scoică
Şi-a aşezat bucăţile pe rând.
Dintr-una, cerul l-a făcut, pe urmă
I-a pus zăvoare, paznici a tocmit
Şi apele să ţină, călătoare,
Le-a poruncit, aici, în matca lor“.

Astfel, mitul antic ne înfăţişează cum a fost făcut cerul. Mai departe, ne povesteşte cum au luat naştere „lăcaşurile de popas ale zeilor“ — aştrii cereşti. Marduk a stabilit traiectoria tuturor stelelor şi planetelor, „pentru ca nimeni să nu greşească, să nu rătăcească drumul“. Tot atunci a stabilit şi cele patru anotimpuri ale anului, precum şi cele 12 luni, subordonând fiecărui anotimp câte trei stele. După aceea, au fost schiţate „imaginile zilelor“, a fost făcut pământul, plantele şi animalele. Zeul cerului — Anù, zeul pământului — Enlil şi zeul apelor — înţeleptul Éa îşi iau în stăpânire împărăţiile.

„Ca să-i aşeze, alese-apoi cu grijă
Pentru-Enlil şi Éa, loc în cer;
Şi, dând în lături naltele speteze,
Deschise larg porţile, uşor.
Zăvoarele, în dreapta şi în stânga,
La fiecare poartă le-ncercă,
Şi-n miez de cer, ca să-şi încheie fapta,
Zenitul mai apoi îl potrivi.

În sinul bolţii, luna sus o puse,
Să lumineze-al nopţilor noian,
Şi-i dete noaptea-n dar, ca totdeauna
Să recunoască-al zilei alb cuprins“.

Marduk glăsuieşte către tânăra lună, care d-abia fusese creată:

„Neîntrerupt, în fiecare lună,
Tiara ta, pe fruntea-ţi s-o ridici,
Şi vremea bună însemnând-o, nouă,
Corn de-aur, pe pământ vei lumina“.

Lupta dintre Marduk şi Tiamat.
Fragment dintr-un basorelief.

Pentru a înţelege urarea zeului e necesar să ne amintim că în Babilon timpul nu se socotea după mersul soarelui, ca astăzi, ci după fazele lunii.

Creaţia lui Marduk culminează, la fel ca în Biblie, cu facerea omului. Scopul urmărit de Marduk cu acest prilej este nespus de

prozaic: omul trebuie să trudească cu sudoarea frunţii pentru ca zeii să poată duce un trai tihnit.

Acest fragment al legendei începe cu următoarele versuri:

„Cuvântul spus de zei în cer, se-avântă
Sus, în văzduh, tăindu-şi drumul scurt;
Marduk, primind solia, chibzuieşte
Şi către Éa, înţelept a zis:
Lua-voi pretutindeni tot ce-i sânge
Şi tot ce-i os; e legământul meu!
Pe toate le voi strânge laolaltă,
Creînd din toate, «omul» pe pământ.
El, omul, cu-al lui neam, mereu să crească,
Pământului dând pretutindeni rod,
Ca zeii să se odihnească-n ceruri,
Iar el, lor să le fie slujitor!“

Înţeleptul Éa îl sfătuieşte pe fiul său Marduk să-l ucidă pe Kingu, conducătorul monştrilor, iar din sângele acestuia să-i zămislească pe oameni. Toţi într-un glas, zeii încuviinţează planul:

„L-au prins atunci şi l-au legat, să-l ducă
La Éa, aşa legat precum era.
Acolo-l osândiră şi-l tăiară,
Şi sângele ce-a curs l-au adunat[1].
Din frământarea sângelui ce curse.
Au scos pe om şi-i porunciră apoi
Să-şi ducă viaţa-n munci anevoioase
De muncă ei pe zei eliberând“.

Drept mulţumire pentru toate aceste fapte măreţe, zeii clădesc, în cinstea lui Marduk, Babilonul ceresc, în mijlocul căruia înalţă un templu maiestuos.

Mitul facerii lumii se încheie cu un imn triumfal, în care sunt enumerate cele 56 de nume ale creatorului — zeul Marduk.

Se poate spune, aproape fără greş, că legenda facerii lumii (în această formă a sa) a apărut în secolul al XVIII-lea î.e.n.

[1] Marduk a frământat lutul cu sânge. După credinţele babilonienilor, omul a fost creat din lut.

Lucrul se explică prin faptul că la acea dată Babilonul, dintr-un oraş mic şi prea puţin cunoscut, devenise centrul politic şi cultural al unui stat puternic, ajungând capitala întregii Asii Anterioare. Regele oraşului Babilon stăpânea acum tot Ţinutul dintre cele două fluvii. Iar micul zeu local — Marduk — unul din nenumăraţii locuitori de mâna a doua ai cerului — este ridicat la rangul de rege al zeilor, începând să ocupe primul loc în panteonul babilonian.

Oraşul Babilon creşte şi se împodobeşte repede cu minunate palate şi temple măreţe. „Construcţii“ analoge se înalţă şi în cer, în cinstea zeului Marduk: întru slava lui, se ridică Babilonul ceresc. în aceasta constă rolul religiei: face să se reflecte în mintea oamenilor fenomenele realităţii, îmbrăcate în veşmânt fantastic; le justifică atribuindu-le un caracter divin, legiferează oprimarea de clasă şi exploatarea celor ce muncesc, pe care îi învaţă să fie ascultători şi umili, să se supună fără şovăire asupritorilor lor.

Esenţa socială a religiei apare pregnantă în legenda facerii lumii. Aşa cum rezultă din mit, omul a fost făcut ca să muncească pentru zei, pentru ca aceştia să-şi poată petrece zilele în serbări şi veselie.

COBORÂREA ZEIŢEI IŞTAR ÎN INFERN

Schimbarea anotimpurilor şi reînvierea naturii în fiecare primăvară sunt povestite cu deosebit farmec şi poezie în mitul care zugrăveşte coborârea zeiţei Iştar în Ţara Fără Întoarcere. Meritul de a fi descoperit acest minunat monument literar îi revine tot lui George Smith, care l-a aflat în biblioteca lui Aşşurbanipal.

În Ţara Fără Întoarcere se chinuie în captivitate zeul plantelor, veşnic tânărul Tammuz. Zeiţa Iştar se hotărăşte să se sacrifice şi, cu riscul vieţii, pătrunde în Ţara Fără Întoarcere — mohorâta ţară a morţilor — pentru a-şi smulge iubitul din mâinile răutăcioasei Ereşkigal, stăpâna împărăţiei subpământene. Sumbru şi grav sună primele versuri ale acestei opere literare:

„Spre ţara depărtată, fără margini,
De unde nimeni încă nu s-a-ntors,

Iştar, fiica lui Sin[1]
Şi-ndreaptă gândul, zările-ntrebând
Spre-acolo-şi duce înţeleapta-i minte,
Iştar, fiica lui Sin
Spre-a lui Irkalla[2] ţară îşi îndreaptă
Neşovăielnic, pasul ei grăbit.
Cel însă care-n ţara lui pătrunde,
De vrea să se întoarcă, n-are cum;
Căci, de-orişiunde, toţi ajung acolo,
Dar drumul înapoi nu-l mai găsesc.
Din ţara-n bezne grele cufundată,
În care nici o rază n-a ajuns,
Şi unde toată lumea găzduită,
Ca hrană are pulbere şi lut,
Acolo-şi face veacu-n întuneric,
Tânjind după lumini şi albe zări,
Cu pasărea de noapte şi liliacul
Cu trupu-n fulgi şi àripe cuprins.
În ţara fără-ntoarceri, cu putere,
Iştar bătu la poartă, stăruind:
— Portarule, portarule, grăbeşte,
Şi porţile deschide mai curând!
Nu pregeta, portarule, o clipă,
Ci lasă-mă să intru-n ţara ta,
Căci altfel, dacă vremea ţi-i haìnă,
Din temelii le-aş dărâma uşor.
Voi smulge uşa mare din canaturi,
Voi frânge balamale, prag, zăvor,
Şi porţile cu laturi nalte, grele,
Să le dobor, nu mi-ar fi mult prea greu.
Voi izbăvi din închisoare morţii,
Şi-aceştia pe cei vii îi vor mânca —
Şi astfel morţi, în număr mult mai mare
Decât cei vii, pe lume-atunci ar fi!
— Din plaiuri mari, celeste, o, zeiţă
Iştar, în poarta grea nu ciocăni!
Spuse portarul. Merg să dau de veste
Zeiţei Ereşkigal, stăpâna mea!“

1

2

Portarul îi vesteşte stăpânei infernului, Ereşkigal, sosirea zeiţei Iştar, precum şi ameninţările acesteia. Zeiţa a venit aici cu gândul să găsească „apa vie”, care se află ascunsă într-un colţişor al ţării subpământene unde nimeni nu poate pune piciorul. Căpătând „apa vie“, Iştar va da din nou viaţă iubitului ei Tammuz.

Ereşkigal este cuprinsă de nelinişte şi nedumerire, auzind de sosirea zeiţei, care a aflat despre tainica „apă vie“. Cu toate acestea, ea porunceşte:

„ — Portarule, fă-ţi toată datoria
Şi nu uita porunca ce ţi-o dau:
Deschide-i poarta noastră ferecată,
Primeşte-o, după legile străvechi!“

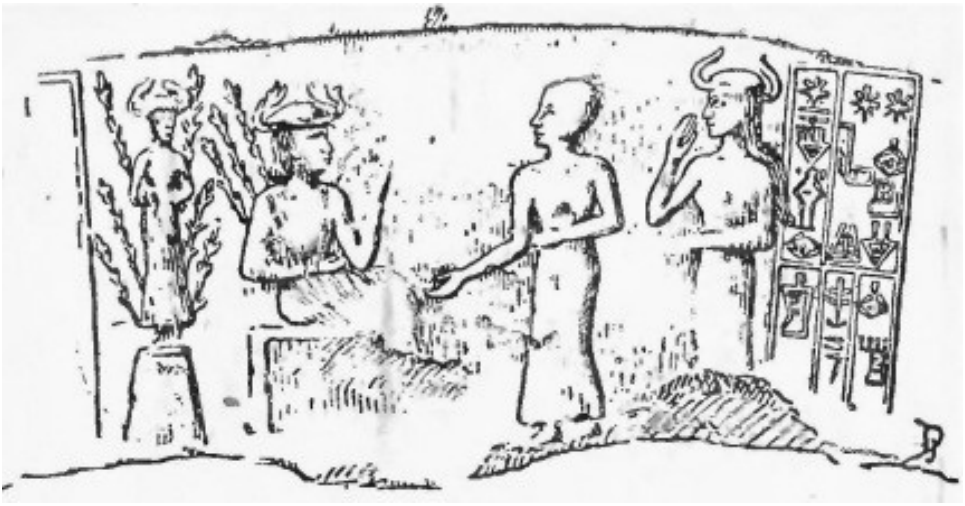

Iştar, ca zeiţa dragostei şi a fecundităţii.

Lăsând-o pe Iştar să păşească pragul celei dintâi porţi, portarul îi ia tiara ce-i împodobeşte pletele. Uimită, Iştar întreabă:

„— De ce-mi culegi, cu mâna ta, portare,
Din păr, cununa fluturând în vânt?“

La care slujitorul îi răspunde liniştit:

„— Stăpână, intră, astfel scris-a-n lege,
Regina noastră în adânc, aici!“

Când trece de cea de-a doua poartă, Iştar se desparte de cerceii săi. Zeiţa întreabă:

„— Portarule de ce-mi scoţi din ureche
Cerceii ce-i purtam acolo, scumpi?
— Stăpână, intră, aşa vrea vechea lege
Ce-a dat-o în adânc regina mea!“

îi răspunde portarul.

La cea de-a treia poartă, i se ia colanul de la gât, la cea de-a patra — preţioasa-i cingătoare, la al cincilea prag — un scut-pieptar, la al şaselea — brăţările ce-i împodobesc mâinile şi picioarele, la al şaptelea — şorţul. În sfârşit, Iştar pătrunde în lăcaşul cumplitei Ereşkigal şi se întâlneşte faţă în faţă cu ea.

Stăpâna infernului porunceşte demonului ciumei să o închidă pe zeiţă în temniţă şi 60 de boli grele să-i macine trupul — capul, inima, ochii, mâinile, picioarele.

Câtă vreme Iştar zace în temniţă, natura cade într-un somn adânc. Viaţa stă pe loc, nu se mai naşte nimeni, veselia a dispărut. Lipsa zeiţei Iştar este resimţită cu durere de toate vieţuitoarele pământului.

Zeii sunt cuprinşi de nelinişte. Ei cer sfatul înţeleptului Éa. Noi ştim ce rol important joacă Éa în mitologia babiloniană. Întotdeauna, în clipele grele, el vine în ajutorul oamenilor. Aşa se întâmplă şi de data aceasta.

Éa creează o făptură minunată — „Asuşunamir“ (în traducere înseamnă: „Naşterea lui luminoasă“), căreia îi porunceşte s-o domolească pe apriga Ereşkigal.

Coborând în infern, Asuşunamir o înspăimântă pe stăpâna tărâmului subpământean, potopind-o cu blestemele zeilor celor mari. El cere eliberarea zeiţei Iştar, a lui Tammuz şi „apa vie“ pentru tămăduirea lor.

La rândul său, Ereşkigal încearcă să-l înfricoşeze pe Asuşunamir:

„Cu jurământ, blesteme prăvăli-voi
În orice loc ai fi, asupra ta,
Lovindu-te, atuncea când vei geme,

Şi mai cu spor, oricât ai pătimi!
Prin mâzgă ai să-ţi cauţi pururi hrana,
Printre scursuri şi bale şi noroi,
Şi, cu lături prelinse din canale
Vei stinge jarul însetatei guri.
Sub ziduri de oraş, înghesuite,
Vei duce greu viaţa, robotind,
Culcându-ţi ostenite mădulare
Pe-un aşternut de cioburi, tot mereu!“

Dar oricât de mult ar dori zeiţa infernului să o ţină pe Iştar în captivitate, în cele din urmă se vede silită să-i dea drumul. Ereşkigal porunceşte:

„Stropeşte-o pe Iştar cu apă vie,
Şi-nfăţişeaz-o neîntârziat!“

Cu rănile tămăduite, Iştar părăseşte ţara morţilor şi porneşte spre meleagurile pământene. Ea străbate toate cele şapte porţi, de astădată de la ultima la cea dintâi. În pragul fiecăreia i se înapoiază, una câte una, toate podoabele sale: brăţările, cingătoarea-i preţioasă, colanul, cerceii şi celelalte. Dar Iştar refuză să se întoarcă pe pământ singură, fără iubitul ei, şi Ereşkigal este silită să-i facă pe plac.

Opera se încheie cu o chemare adresată poporului, îndemnându-l să se bucure şi să se veselească în cinstea lui Tammuz cel înviat din morţi, zeul plantelor. Şi iată că începe sărbătoarea primăverii, sărbătoarea naturii, care se trezeşte din nou la viaţă după somnul de iarnă.

Acest mit interesant ne vorbeşte despre credinţa primitivă a oamenilor din antichitate cu privire la fenomenele naturii, pe care ei le socoteau ca fiind o consecinţă a acţiunii zeilor. Locuitorii Ţinutului dintre cele două fluvii îşi explicau sosirea primăverii prin învierea lui Tammuz, zeul plantelor, scos de zeiţa iubirii, Iştar, din ţara întunericului, din împărăţia crudei Ereşkigal.

Marele scriitor şi umanist M. Gorki scria: „Trebuie să subliniem ca un lucru deosebit de important faptul că folclorului îi este cu totul străin pesimismul, deşi creatorii producţiilor folclorice au dus o viaţă nespus de grea şi munca lor trudnică de sclavi era lipsită de sens din pricina exploatării, iar viaţa — lipsită de apărare şi privată de drepturi“.

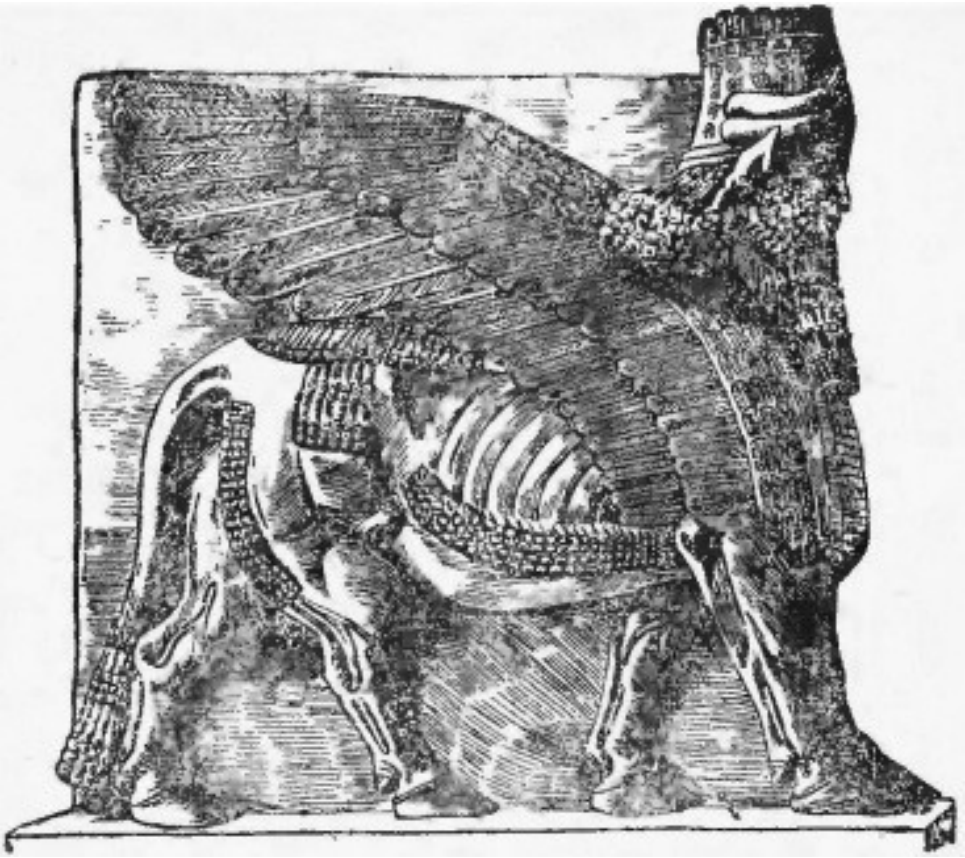

Geniu bun sub chipul unui om-taur înaripat.

Aceste cuvinte ale lui Alexei Maximovici se potrivesc de minune pentru aprecierea creaţiei orale din Babilonul antic. Într-adevăr, înfricoşător de grea şi de lipsită de drepturi era viaţa maselor muncitoare în Ţinutul dintre cele două fluvii în condiţiile sclaviei şi ale despotismului, atât de crunt.

Dar, cu toate acestea, ele au făurit minunate opere folclorice de un înalt nivel artistic, creaţii pline de optimism şi respirând o adâncă încredere într-un viitor mai luminos.

Credinţa într-o viaţă mai bună, mai dreaptă, trăia adânc săpată în inimile oamenilor şi s-a oglindit în cântecele şi legendele lor. Iată cât de minunat exprimă A. M. Gorki această idee:

„Prin natura sa, omul este un artist. Pretutindeni, într-un fel sau altul, el caută să înfrumuseţeze viaţa... şi lucrul acesta ni-l

arată creaţia populară orală, făurită de oamenii «neînsemnaţi»: mituri, legende, basme, cântece, zicători etc... Toate aceste creaţii, ce sintetizează experienţa muncii a nenumărate generaţii, închid în ele un izvor de nesecată înţelepciune, care, deşi, în majoritatea cazurilor s-a perimat, este totuşi minunată“.

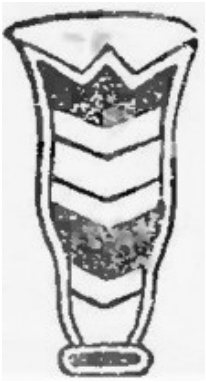

CAPITOLUL IX ŞTIINŢELE NATURII ŞI ŞTIINŢELE EXACTE

CIFRELE ŞI NUMERELE

Răsfoiţi calendarul. Este de ajuns să arunci o singură privire asupra lui, ca să te orientezi în timp. Până la sfârşitul săptămânii mai sunt trei zile, iar până la vacanţă — încă o lună întreagă.

Ne-am obişnuit atât de mult cu astfel de noţiuni ca ora, minutul, săptămâna, luna, încât nici prin cap nu ne trece să ne interesăm care-i originea lor. Şi, pesemne, mulţi se vor minuna aflând că toate aceste noţiuni au existat şi în Ţinutul dintre cele două fluvii.

Acasă, pregătind lecţiile la matematică, elevul măsoară mărimea unghiului în grade, determină lungimea şi suprafaţa cercului, ridică un număr la o putere, se foloseşte de o anumită teoremă care spune că suma pătratelor catetelor este egală cu pătratul ipotenuzei. Dar ştiţi oare că toate aceste noţiuni de matematică erau cunoscute încă din antichitate în acelaşi Ţinut dintre cele două fluvii?

Drept mărturie incontestabilă a acestui lucru stau nenumărate cărţi din biblioteca lui Aşşurbanipal, bibliotecă pe care noi o cunoaştem atât de bine.

Ştiinţa asiro-babiloniană, şi în special matematica, a apărut şi s-a dezvoltat ca urmare a nevoilor şi cerinţelor vieţii practice. La fiecare pas, viaţa îi obliga pe oameni să recurgă la calcule matematice.

De ele aveau nevoie la executarea unui sistem de irigare, la construirea clădirilor, la măsurarea loturilor de pământ, la calcularea timpului, la rezolvarea problemelor comerciale, precum şi într-o mulţime de alte treburi zilnice.

Iată de ce cărţile de matematică ocupau un loc aparte şi destul de vast în biblioteca lui Aşşurbanipal. Însuşi Aşşurbanipal se laudă într-una din inscripţiile sale că el „ştie să rezolve cele mai complicate probleme de înmulţire şi împărţire...“

Să începem povestirea noastră cu privire la cărţile de matematică aflate în biblioteca din Ninive, pomenind despre cel mai elementar lucru — cifrele.

Încă din prima clasă de şcoală, copiii fac cunoştinţă cu numerele de la 1 la 100. Elevul din clasa întâi pricepe foarte repede că numerele 1, 2, 3... nu înseamnă numai unu, doi, trei..., dar şi 10, 20, 30..., 100, 200, 300... şi aşa mai departe, în funcţie de locul pe care îl ocupă cifra respectivă. Şi iată că la sfârşitul primului an de şcoală, elevul îşi dă seama că, având 10 cifre, poate exprima orice număr, fapt care i se pare uimitor de simplu şi de clar. Dar, la timpul său, acest lucru a constituit o descoperire genială. Tocmai în Babilon a fost stabilit pentru prima oară acel principiu care spune că o cifră are valori deosebite în funcţie de poziţia sa în complexul cifric. Romanii, de pildă, n-au ajuns la concluzia că cu aceeaşi cifră pot fi notate diferite valori. Ei posedau semne speciale pentru reprezentarea unităţilor, zecilor şi sutelor.

Avantajele sistemului poziţional, care astăzi este întrebuinţat în întreaga lume, sunt evidente. Să încercăm să scriem cu cifre romane numărul 3 838. Iată cum va arăta:

MMMDCCCXXXVIII
(adică 1 000 + 1 000 + 1 000 + 500 + 100 + 100 + 100 + 10 + 10 + 10 + 5 + 1+1+1).

Pentru reprezentarea grafică a acestui număr, ne-am folosit de patru semne. În schimb, romanii aveau nevoie de 14. Dacă privim cu atenţie cifrele, vom vedea că la noi, în exemplul de faţă, sunt de fapt numai două cifre (3 şi 8), iar la romani — şase (M, D, C, X, V, I).

Stabilind un principiu, uimitor prin simplitatea sa, principiul variaţiei valorii cifrei în complexul numeric, babilonienii n-au ştiut totuşi să ducă până la capăt treaba începută, lucru făcut mai târziu de hinduşi. Dar ideea sistemului poziţional aparţine babilonienilor din antichitate.

SISTEMUL SEXAGESIMAL

Fundamentul aritmeticii contemporane îl constituie sistemul zecimal. El se bazează pe socoteli făcute cu zecile. Dacă în

complexul numeric muţi o cifră cu un pas spre stânga, valoarea ei creşte de zece ori.

În afară de sistemul zecimal, babilonienii mai întrebuinţau şi sistemul sexagesimal. Ideea acestui sistem constă în faptul că la baza numărului se află cifra şaizeci.

Să lămurim acest lucru printr-un exemplu.

Semnul reprezenta unitatea. Dar dacă după el urma semnul (= 10), atunci valoarea semnului se mărea de 60 de ori. În unele cazuri, semnul putea să însemne 60^2 = 3 600 şi chiar 60^3 = 216 000.

Locuitorii Ţinutului dintre cele două fluvii foloseau concomitent ambele sisteme — şi cel zecimal, şi cel sexagesimal — uneori chiar combinându-le, ceea ce complica mult calculul şi necesita o experienţă destul de vastă pentru a putea citi şi scrie numerele.

Să încercăm să ne descurcăm în cifrele şi numerele babiloniene, cu ajutorul unor exemple concrete.

Unitatea babiloniană aşa cum am văzut mai sus, seamănă foarte mult cu unitatea noastră. În fond, acest semn, este o linie verticală, transformată în semn cuneiform deoarece era scrisă pe lut. Cifra 2 era reprezentată prin două semne verticale, iar cifra 3 — prin trei, şi aşa mai departe până la 10. Dar începând de la cifra 4, semnele se supraetajau: două şi trei etaje Aşa, de pildă, cifra 5 era reprezentată prin semnul iar cifra 9 — .

Ştim acum în ce fel se scria cifra 10 — care seamănă cu un unghi. Semnul era utilizat pentru scrierea zecilor până la 50. Aşa, de pildă, numărul 20 se scria iar 50 arăta astfel: .

Dar semnul este un semn special, care putea să însemne nu numai 10, ci şi 600 (adică 10 X 60), în funcţie de locul pe care îl ocupa în complexul numeric;

Pentru 100 se folosea semnul , pentru 1 000 — . Nu este greu să ne convingem că acesta din urmă este format din combinarea semnelor 10 şi l00, prin aceasta înţelegându-se produsul lor:

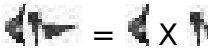

1 000 = 10 X 100.

Dar cum se scrie numărul 12, întrebuinţând scrierea cuneiformă babiloniană? Pentru aceasta, utilizăm semnul cifrei 10 şi semnul cifrei 2. Semnul = 10 + 2 = 12.

Să încercăm să scriem acum numărul 72. El va arăta în felul următor: .

Deoarece după semnul urmează 10 . În acest caz el nu mai este luat ca unitate, ci ca numărul 60.

Semnul = 60 + 10 + 2 = 72.

Dacă trebuie să scriem numărul 672, atunci la numărul 72 vom scrie în stânga cifra . Numărul 672 se reprezintă grafic în felul următor:

Semnul = 600 + 60 + 10 + 2 = 672.

În complexul numeric de faţă, acelaşi semn, într-un caz este 600, în altul este 10.

Dacă în partea stângă a acestui complex numeric vom scrie semnul vom obţine un număr cu totul nou: 4 272.

Semnul = 3 600 + 672 = 4 272.

În numărul de faţă, semnul are în primul caz valoarea 3 600, în al doilea, are valoarea 60, iar în al treilea, valoarea 1.

Scriind în partea stângă a numărului 4 272 încă un semn , vom obţine — pe baza aceluiaşi principiu — numărul 7 872.

Semnul = 3 600 + 3 600 + 672 = 7 872.

În biblioteca de la Ninive a fost descoperită o tăbliţă conţinând pătratele şi cuburile numerelor de la 1 până la 38, care slujea probabil drept ghid la măsurarea suprafeţei câmpurilor şi a volumului clădirilor. Ea este alcătuită după sistemul sexagesimal.

În toate exemplele prezentate mai sus avem de-a face cu adunarea numerelor, deşi scrierea cuneiformă babiloniană nu cunoştea semnul corespunzător plusului nostru de azi; acesta însă se subânţelegea. În schimb, pentru operaţia de scădere exista un semn special, care corespundea cu semnul minus. De aceea, numărul 19 putea fi reprezentat în două feluri: sau , sau .

Primul grup de semne înseamnă 10 + 9, iar al doilea 20 – 1.

Fracţiile pe care le întrebuinţau locuitorii vechiului Ţinut dintre cele două fluvii aveau o particularitate caracteristică; numitorul

lor era egal cu 6, 60, 360 sau 3 600. De obicei, ei nu scriau 1/2, ci 3/6; sau scriau 4/6, şi nu 2/3, şi aşa mai departe.

Babilonienii cunoşteau şi alte fracţii, cu orice numitor. Dar, în acest caz, numărătorul era totdeauna egal cu unitatea.

TABELE PENTRU SOCOTIT

În Babilon se întrebuinţau pe scată largă tot felul de tăbliţe ce slujeau ca îndreptar. Ele uşurau considerabil calculele ce se iveau zilnic în diferite probleme.

Tabla noastră a înmulţirii este calculată pentru numere de la 1 la 100. Babilonienii utilizau o tăbliţă cu înmulţiri de la 1 la 180 000. Tot ei au stabilit un sistem prescurtat de scriere, care, cu aproximaţie, se prezenta în felul următor:

2 1 2	1 6
2 4	2 1 2
3 6	3 1 8
4 8	4 2 4
şi aşa mai departe.	şi aşa mai departe.

Prima coloană înseamnă 1 X 2 = 2; 2 X 2 = 4; 3 X 2 = 6; 4 X 2 = 8. Înmulţitorul permanent (2) era scris o singură dată, apoi omis.

Coloana a doua înseamnă 1 X 6 = 6; 2 x 6 = 12; 3 X 6 = 18; 4 X 6 = 24. Aici, înmulţitorul permanent (6) lipseşte cu desăvârşire.

Mult mai complicate erau tăbliţele folosite la împărţire. Caracteristica lor esenţială era absenţa totală a deîmpărţitului, care se subânţelegea.

În aceeaşi bibliotecă a lui Aşşurbanipal a fost descoperită o tăbliţă cu ridicarea la putere şi extragerea rădăcinii. Întrucât ea era folosită doar în scopuri absolut practice, — măsurarea suprafeţelor şi volumelor — conţine numai rădăcinile pătrate şi cubice. Babilonienii nu aveau nevoie să ridice nici un număr la puterea a patra, a cincea sau la alte puteri mai mari, din care pricină lipsesc şi tăbliţele corespunzătoare. Scrierea era simplificată:

1-1	1-1
4-2	8-2

9-3 27-3
16-4 64-4
şi aşa mai departe.

Nu este greu să ne dăm seama că prima coloană înseamnă: $\sqrt{1}$ = l; $\sqrt{4}$ = 2; $\sqrt{9}$ = 3; $\sqrt{16}$ = 4;

Coloana a doua trebuie citită astfel: $\sqrt[3]{1}$ =1; $\sqrt[3]{8}$ = 2; $\sqrt[3]{27}$ = 3; $\sqrt[3]{64}$ = 4.

Aceleaşi tăbliţe, citite de la dreapta la stânga, slujeau pentru ridicarea la putere.

MĂSURAREA SUPRAFEŢELOR ŞI VOLUMELOR

În viaţa practică, o importanţă deosebită avea măsurarea exactă a câmpurilor, livezilor şi construcţiilor. E drept că toate suprafeţele cultivate şi clădite au fost măsurate încă din timpuri imemoriale, dar revărsările anuale ale fluviilor aduceau cantităţi imense de mâl care acopereau câmpiile, făcând să dispară haturile. De aceea, uneori, după retragerea apelor, trebuiau măsurate din nou toate loturile, pentru a determina cu precizie linia de hotar dintre ele. De asemenea, la cumpărarea sau la vânzarea unui lot, ori la împărţirea unei moşteniri era nevoie să se măsoare pământul.

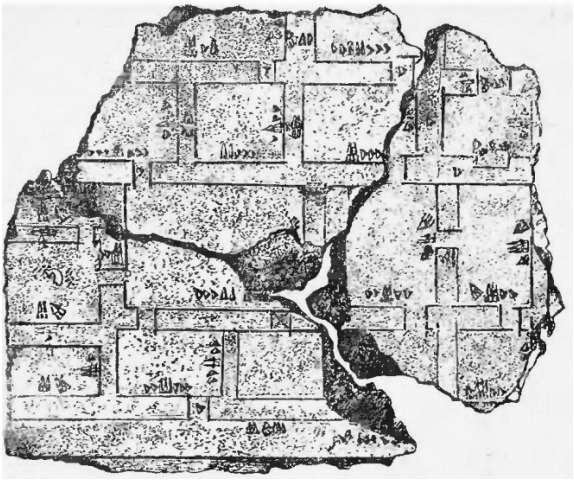

Planul unei case.
Fragment dintr-o tăbliţă de lut.

Un număr considerabil de hărţi hotarnice întocmite acum 4 000 şi mai bine de ani au ajuns până în zilele noastre. Iată una din ele (vezi pag. 314).

Examinând cu atenţie schiţa amintită, de formă neregulată, vom observa că este împărţită într-o serie de dreptunghiuri, triunghiuri şi trapeze. Măsurând suprafaţa fiecărei figuri geometrice şi făcând apoi suma lor, hotarnicul din antichitate obţinea suprafaţa totală a lotului respectiv.

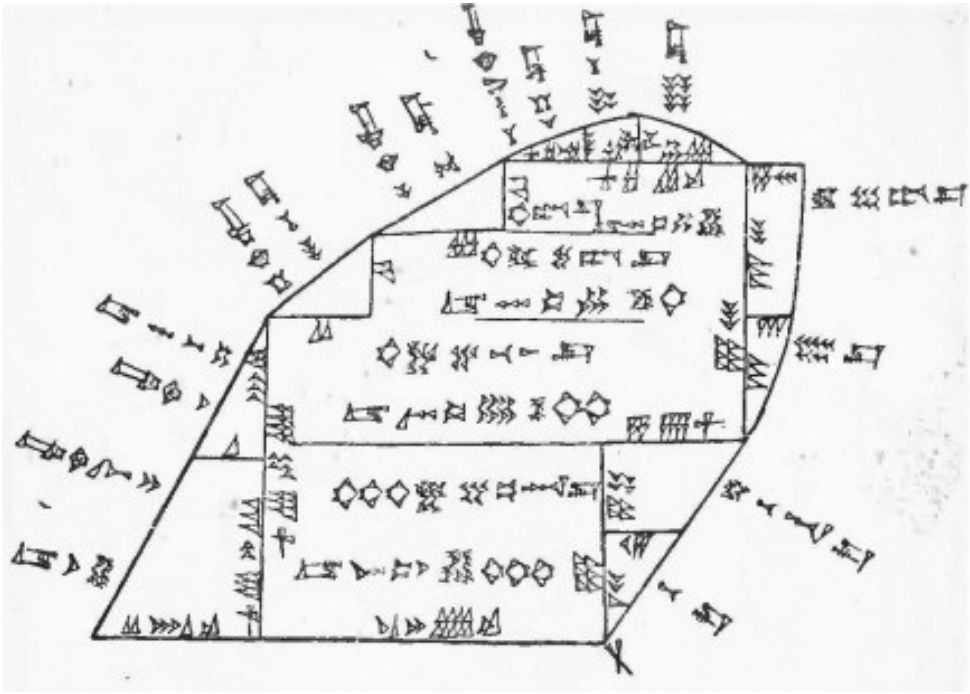

Planul unui lot de pământ. Prin scriere cuneiformă este notată lungimea fiecărei laturi a figurilor geometrice şi suprafaţa lor.

Efectuarea tuturor acestor calcule nu era o treabă uşoară pentru matematicienii Ţinutului dintre cele două fluvii. Acest lucru necesita o bogată experienţă şi o practică îndelungată. Cei ce studiau aveau la îndemână manuale în care găseau soluţionate problemele cel mai des întâlnite în viaţa de toate zilele. Trebuie totuşi să subliniem că aceste soluţionări nu erau

totdeauna riguros exacte. Babilonienii nu căutau precizie acolo unde acest lucru nu era cerut de o necesitate practică.

Într-una din culegerile de probleme de matematică, întocmită la începutul celui de-al doilea mileniu înaintea erei noastre, se află dată următoarea problemă: să se determine lungimea diagonalei unui dreptunghi, cunoscând dimensiunile laturilor sale.

Tot acolo sunt indicate două metode de rezolvare a acestei probleme, însoţite de ample comentarii.

Un alt manual conţine probleme strict legate de practică, privind lucrările de construcţie. Ce cantitate de pământ va fi necesară pentru construirea unui rambleu, ale cărui dimensiuni sunt date, şi cât pământ va trebui să care fiece lucrător, cunoscând numărul total al acestora? Ce cantitate de lut trebuie să pregătească fiecare muncitor pentru a ridica un zid, cunoscând dimensiunile zidului? Cât pământ poate să încapă într-un coş de o anumită formă?

Cântar asirian cu braţe.

Printre cele mai simple probleme care se dădeau spre rezolvare începătorilor este şi cea de mai jos:

„În câte zile va putea fi executată o bucată de ţesătură de o anumită lungime, cunoscând că zilnic se ţes atâţia coţi [unităţi de măsură pentru lungime] din acest material?“

UNITĂŢILE DE MĂSURĂ

Babilonienii au născocit unităţi de măsură originale pentru măsurarea greutăţii, lungimii, suprafeţei şi volumului. La început, unităţile de măsură erau cu totul lipsite de precizie. De pildă, lungimea se măsura cu degetul, cu palma sau cu cotul, astfel că rezultatele măsurătorii variau mereu, fiind în funcţie de cel care o executa.

În decursul veacurilor, unităţile de măsură pentru greutate, lungime şi capacitate au fost aduse la un sistem unitar, lucru cerut de interesele negoţului, care din zi în zi cunoştea o tot mai largă dezvoltare.

Cea mai mică unitate de măsură pentru greutate a devenit bobul de orz — în limba babiloniană ş e u m. Comparând cu sistemul nostru metric, 1 şeum este egal cu aproximativ 46,75 miligrame. 180 de boabe alcătuiau 1 ş e c h e l (8,4 grame); 60 de şecheli erau egali cu 1 m i n ă (circa 500 de grame), iar 60 de mine — cu 1 t a l a n t (30,3 kilograme).

Aceste unităţi de măsură pentru greutate au căpătat o largă răspândire în antichitate, ele depăşind cu mult hotarele Ţinutului dintre cele două fluvii.

Suferind uşoare modificări, ele au existat până în secolul al XVIII-lea şi în unele ţări din Asia şi Europa.

În primul mileniu înaintea erei noastre, bobul de orz şi-a piedut importanţa sa ca unitate de măsură pentru greutate, datorită dezvoltării continue a sistemului monetar. În locul şeumului, care nu se mai folosea, încep să fie utilizate diverse părţi dintr-un şechel, de cele mai multe ori 1/24, 1/10, 1/8, 1/6, 1/4, 1/3 şi 1/2. Aceste mărunte unităţi de măsură devin curente şi capătă denumiri speciale.

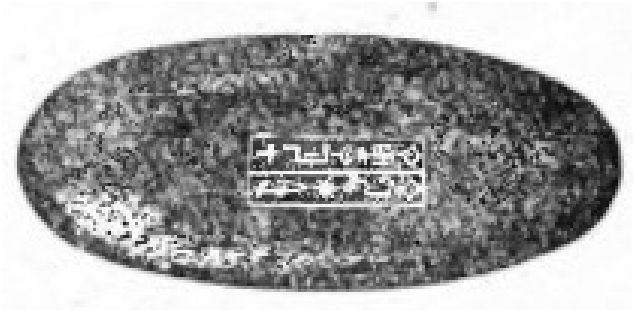

Greutate pentru cântar de o jumătate de mină.

Unitatea de măsură pentru capacitate folosită în Ţinutul dintre cele două fluvii a fost aşa-numita s i l a, egală cu circa 0,84 litri. 300 de sila formau 1 g u r. Mai târziu a apărut un gur mai uşor, care nu conţinea decât 180 de sila.

Totuşi, în Asiria nu se folosea gurul. Aici se întrebuinţa o altă unitate — i m e r, rezultat din 100 de sila. În traducere exactă, cuvântul „imer“ înseamnă măgar. Tot „imer“ mai însemna şi încărcătura măgarului (aproximativ 40 de kilograme).

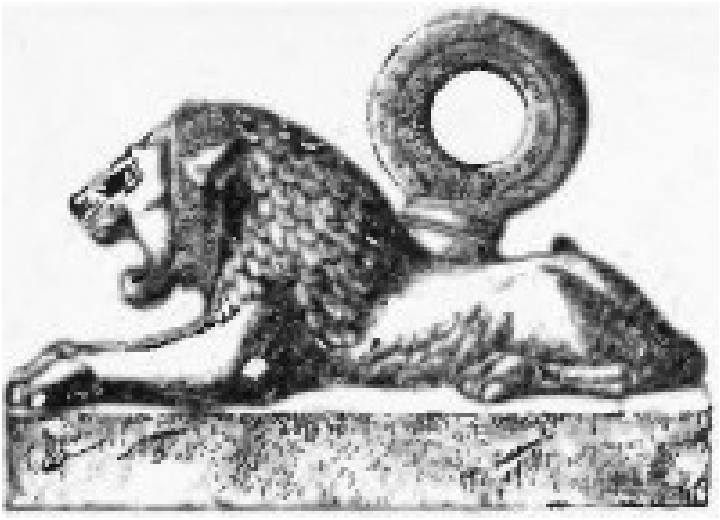

Greutate în formă de leu.

Toate unităţile de măsură, aşa cum ştim, derivă de la mâna omenească — cot, palmă, deget. Pentru a măsura dimensiuni mai mari se foloseau trestii sau frânghii de o anumită mărime.

Este interesant de remarcat că în vechea Asirie înălţimea clădirilor era uneori dată de rândurile de cărămizi. Se spunea, de pildă, o clădire înaltă de 30 de cărămizi. Deoarece toate cărămizile aveau aceleaşi dimensiuni, cunoscând numărul rândurilor de cărămizi nu era prea greu să determini înălţimea construcţiei.

Dar toate unităţile de măsură variau de la un oraş la altul. De exemplu, în oraşul Lagaş „cotul“ era egal cu 495 de milimetri, iar la Nippur şi în vechiul Babilon — cu 518 milimetri. Acelaşi „cot“ putea conţine 20 sau 30 de „degete“, iar „trestia“ — 6 sau 7 „coţi“. Încurcătura era şi mai şi din pricina existenţei „cotului

obişnuit“ şi a „cotului mare“. Se înţelege că în astfel de condiţii se produceau nenumărate neînţelegeri.

Cea mai simplă unitate de măsură pentru suprafaţă era r ă z o r -ul egal cu 35,284 de metri pătraţi. 100 de astfel de unităţi formau c î m p u l , iar 18 câmpuri — 1 f â n t â n ă. Această denumire a apărut probabil datorită faptului că locuitorii unui asemenea lot de pământ foloseau apa aceleiaşi fântâni, care se afla în apropierea ogoarelor lor.

Începând de la jumătatea celui de-al doilea mileniu înaintea erei noastre, suprafeţele arabile din Babilon se măsurau cu ajutorul cantităţii de seminţe necesare pentru însămânţat. Se spunea, de pildă, acest teren este egal cu două măsuri de seminţe.

CALENDARUL

Nevoile vieţii practice de zi cu zi i-au obligat pe babilonieni să-şi întocmească un calendar. La prima vedere s-ar părea ciudat: adică ce nevoie aveau ei de calendar? Oare nu puteau să trăiască şi fără el?

Nu, nu puteau.

Calendarul îi arăta ţăranului când trebuie să aştepte revărsările apelor. Până la acea dată, el avea datoria să cureţe vechile canaluri şi să sape altele noi, să pregătească rezervoarele în care se păstra apa, să consolideze digurile, să dreagă bărcile.

Calendarul îi vestea scăderea apelor, pentru a începe aratul şi semănatul. De asemenea, trebuia să ştie când începe soarele să ardă nemilos, pentru a nu zăbovi şi a-şi duce vitele pe alte păşuni.

Atunci cum poţi să trăieşti fără calendar? El nu reprezenta un capriciu, ci o necesitate imperioasă pentru viaţa oamenilor care locuiau în Ţinutul dintre cele două fluvii. Sfetnicul lor credincios a apărut din cele mai vechi timpuri, astfel că astăzi este cu neputinţă să se stabilească data când a fost întocmit primul calendar.

După calendarul babilonian, ziua începea, de obicei, o dată cu apusul soarelui. Uneori totuşi (de pildă din secolul al XXIV-lea până în secolul al XX-lea î.e.n.), ea începea dis-de-dimineaţă, în zori, sau de la miezul nopţii, ca la noi. Ziua întreagă era împărţită

în şase părţi egale care se numeau străji. Erau trei străji de noapte şi trei străji de zi. În afara lor, ziua se mai împărţea în 12 părţi egale — de două ori 12 ore, — iar fiecare oră dublă se împărţea în 30 de minute. Prin urmare, minutul babilonian era de patru ori mai mare decât cel de astăzi.

În acest fel, babilonienii divizau întreaga zi în 360 de părţi mici (12 X 30 = 360). Aceeaşi împărţire a fost adoptată şi la divizarea anului, care era alcătuit din 12 luni sau 360 de zile.

Întrucât mişcarea vizibilă a Soarelui se face pe o circumferinţă, babilonienii au împărţit şi drumul parcurs de Soare tot în 360 de părţi egale — după numărul unităţilor de timp. Mai târziu, ei au început să împartă în 360 de părţi egale orice circumferinţă. Aceste diviziuni sunt tocmai gradele noastre, cunoscute azi fiecăruia.

CÂT CÂNTĂREŞTE UN MINUT

Pentru măsurarea orelor şi minutelor au fost inventate ceasurile de soare şi ceasurile cu apă. Umbra unei tije aşezate vertical, deplasându-se pe un cerc împărţit în 12 diviziuni mari şi 360 de diviziuni mici, marca orele duble şi minutele. După cum mărturiseşte Herodot, cunoscutul istoric grec care a trăit în secolul al V-lea î.e.n., cadranul solar a fost preluat de greci de la babilonieni.

Mai complicată era construcţia ceasului cu apă.

El era format dintr-un vas cu volum mai mare, având o deschizătură îngustă la fund şi fiind umplut cu apă. Când răsărea pe cer o anumită stea, deschizătura se destupa de la sine şi apa începea să picure, şi picura aşa toată ziua până ce din nou se ivea steaua pe boltă. Apa scursă era cântărită, iar apoi se determina greutatea de 1/12 şi 1/360 din volumul ei total. Turnând aceste cantităţi de apă în vas şi făcând însemnările corespunzătoare, se obţinea o scală pentru orele duble şi pentru minute.

Două ore duble alcătuiau, aşa cum am văzut, o strajă şi se numeau o mină. Dar mai ştim că mină se numea şi unitatea de măsură pentru greutăţi, rezultată din 60 de şecheli.

Ar putea să pară ciudat că pentru reprezentarea unităţilor de măsurat timpul şi greutăţile babilonienii foloseau acelaşi cuvânt. Aceasta se explică, probabil, prin faptul că în decursul a două ore

duble se scurgea o cantitate de apă a cărei greutate era egală cu o mină. Se prea poate, de asemenea, ca această unitate, de măsură pentru greutate să-şi fi luat numele de la unitatea de timp respectivă. E greu de spus care dintre aceste două a apărut mai întâi. În orice caz, legătura strânsă dintre greutate şi timp apare în mod evident. Se vede limpede că dacă mina este egală cu două ore duble, adică cu o strajă, atunci un şechel corespunde unui minut.

Nu trebuie să ne închipuim că ceasurile babiloniene cu apă erau portative, aşa cum sunt ceasurile noastre de mână sau de buzunar. Ceasul cu apă era un vas cu un volum destul de respectabil, în care încăpeau cel puţin 6 mine de apă, adică mai mult de 3 litri.

ÎN CĂUTAREA LUNII NOI

Intervalul în care Luna de pe cer face un ocol în jurul Pământului, din clipa când răsare Luna nouă până la următoarea Lună nouă constituia o altă unitate de măsură a timpului — luna calendaristică. Întrucât ciclul lunar avea aproximativ 29 şi jumătate de zile şi nopţi, luna babiloniană număra când 29 de zile, când 30, alternanţă lipsită de consecvenţă. În afară de aceasta, luna se împărţea în patru săptămâni.

De fiece dată când trebuia să răsară Luna nouă, astronomii babilonieni porneau să caute pe firmament tânăra Lună, care urma să se nască. Şi îndată ce o descopereau, se vestea începutul unei noi luni calendaristice. Dacă lucrul acesta se petrecea în cea de a 30-a zi, atunci luna precedentă lua sfârşit pe data de 29, iar dacă evenimentul avea loc cu o zi mai târziu, atunci luna număra 30 de zile.

12 luni alcătuiau un an. În perioada fărâmiţării politice a Ţinutului dintre cele două fluvii, fiecare oraş serba aparte Anul nou. La unii, el începea toamna, la alţii — primăvara.

În secolul al XVIII-lea î.e.n., în timpul domniei lui Hammurabi, calendarul babilonian a fost unificat. Pretutindeni, în toate satele şi oraşele, lunile au purtat aceleaşi denumiri. Iată aceste denumiri:

nisanu (martie — aprilie)
iearu (aprilie — mai)

sivanu (mai — iunie)
tammuzu (iunie — iulie)
abu (iulie — august)
ululu (august — septembrie)
tişritu (septembrie — octombrie)
varah-samnu (octombrie — noiembrie)
kislimu (noiembrie — decembrie)
tabetu (decembrie — ianuarie)
şabatu (ianuarie — februarie)
addaru (februarie — martie)

Anul calendaristic se compunea din 354 de zile (6 luni a câte 29 de zile şi 6 luni a câte 30). El diferea considerabil de anul solar. Pentru a stabili din când în când o corespondenţă între aceştia, babilonienii introduceau în calendarul lor o lună suplimentară, a 13-a. De obicei, acest lucru se făcea pe baza unui decret regal. Iată un extras din decretul lui Hammurabi: „Acest an are o lună suplimentară. Luna ce vine se va numi ululu al doilea“.

ASTRONOMIA ŞI ASTROLOGIA

Întocmirea calendarului a fost posibilă numai pe baza unor temeinice cunoştinţe astronomice. Într-adevăr, încă din timpuri imemorabile, babilonienii au cercetat cu sârg bolta cerească. Şi astfel, ei au ajuns la rezultate care şi astăzi ne uimesc.

Este drept că astronomia babiloniană se împletea strâns cu astrologia — o pseudoştiinţă ce prezicea viitorul după stele. Totuşi, un lucru rămâne indiscutabil: acela că babilonienii au fost pionierii care au pus bazele mecanicii cereşti contemporane.

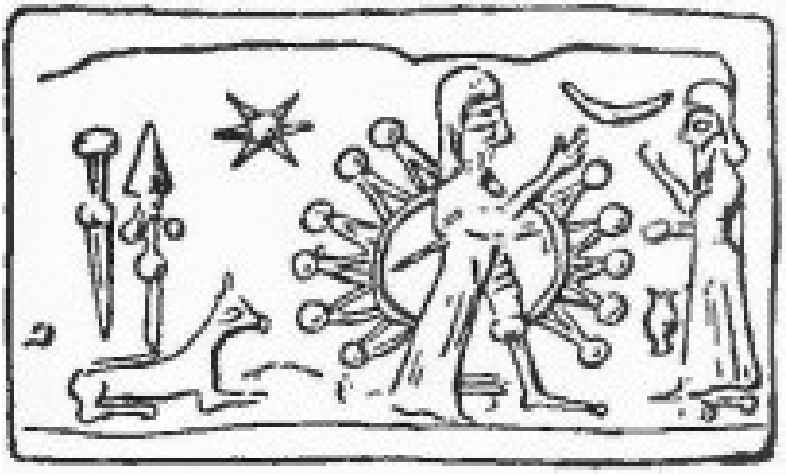

Reprezentarea constelaţiilor pe o tăbliţă astronomică.

Sectorul rezervat astronomiei în biblioteca din Ninive nu este mai mic decât cel consacrat matematicii. Cu toate că, alături de observaţii şi cunoştinţe astronomice remarcabile, în „cărţile de lut“ apar numeroase deducţii astrologice, asiriologia contemporană a ştiut să extragă din aceste scrieri date extrem de preţioase.

O deosebită însemnătate are faptul că o serie de lucrări de astronomie care s-au păstrat în această bibliotecă erau în majoritate copii după cărţi mult mai vechi, întocmite cu o mie de ani şi mai bine înainte de Aşşurbanipal. Astfel, pe baza acestora se poate urmări apariţia şi dezvoltarea ştiinţei astronomiei.

În Ur, Uruk, Nippur, Babilon, Akkad, Borsippa, Hursagkalamm, Aşşur, Arbel, Ninive şi în multe alte oraşe din Ţinutul dintre cele două fluvii, pe lângă numeroasele temple, existau turnuri cu trei şi şapte etaje — zikkurate. Zikkuratul era de fapt o parte anexă a fiecărui templu babilonian, aşa cum este clopotniţa pentru o biserică sau o capelă.

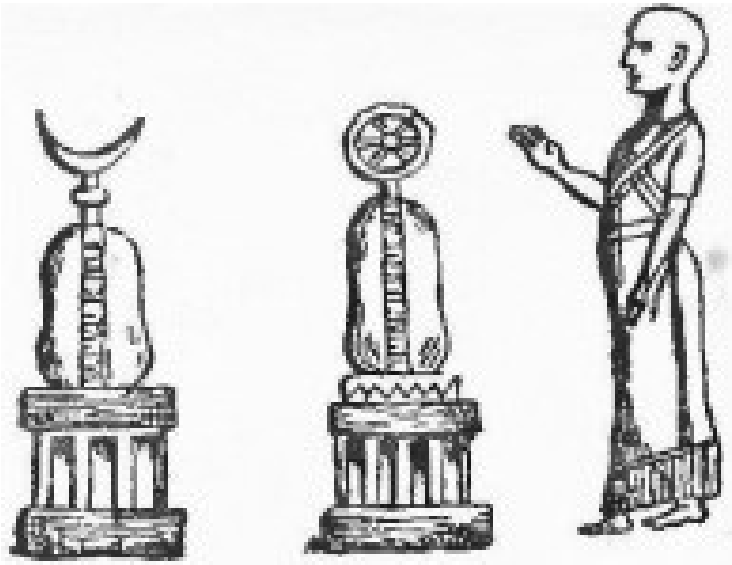

Vechi simboluri astronomice.

Pe platformele superioare ale zikkuratelor se aflau instalate, de obicei, observatoarele astronomice, de unde preoţii urmăreau regulat, zi şi noapte, mişcarea aştrilor cereşti.

Cerul Ţinutului dintre cele două fluvii oferea din plin condiţii pentru asemenea observaţii, deoarece cel puţin opt luni pe an bolta rămânea limpede ca lacrima. Rezultatele observaţiilor erau notate minuţios pe tăbliţe de lut.

Semnele zodiacului.

Materialul adunat în decursul mileniilor a dat posibilitatea babilonienilor să întocmească o hartă destul de completă a stelelor de pe cer, unde sunt indicate toate corpurile cereşti vizibile fără ajutorul telescopului.

Încă din timpuri străvechi, babilonienii au învăţat să facă deosebirea între stele şi planete. Cinci planete erau urmărite în mod special, şi drumul complicat parcurs de ele pe cer a fost determinat cu o precizie uimitoare pentru acea epocă, când cercetătorii dispuneau de instrumente atât de rudimentare.

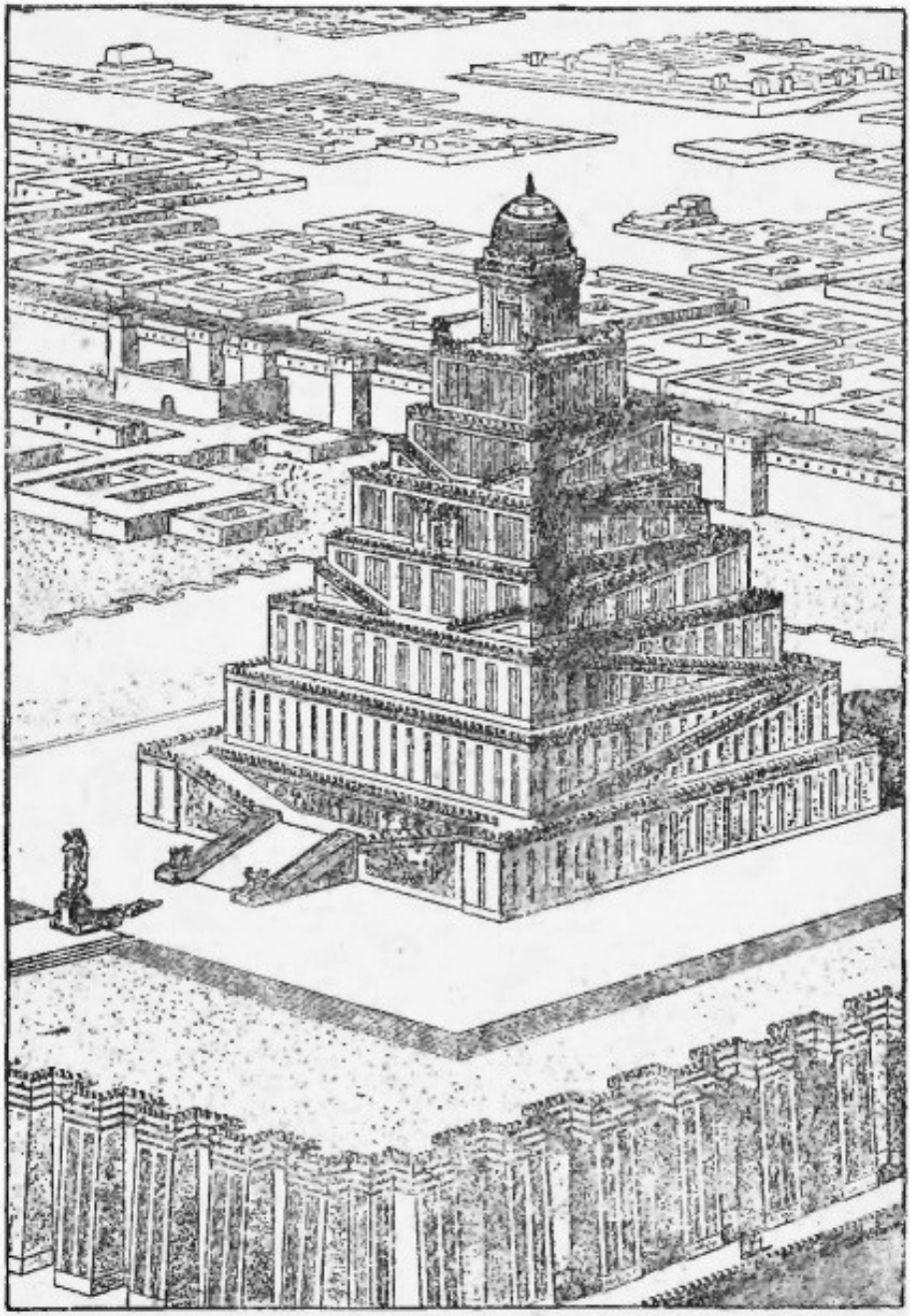

Turnul Babilonului.
Reconstituire.

Pe primul plan stăteau, bineînţeles, observaţiile asupra Soarelui şi Lunii. Se nota cu precizie apariţia şi dispariţia cornului Lunii, la începutul şi la sfârşitul lunii calendaristice. Se nota poziţia Lunii faţă de Soare în timpul opoziţiei şi după aceea. Se înregistra poziţia Lunii noi faţă de planete şi faţă de anumite stele fixe, deosebit de strălucitoare.

Spre deosebire de nenumăratele triburi barbare din antichitate, care se simţeau cuprinse de spaimă la vederea eclipselor de Lună şi de Soare şi încercau să se „ascundă“ din faţa acestor fenomene, babilonienii le studiau. Este drept că şi ei considerau respectivele fenomene cereşti ca fiind rău prevestitoare, dar în acelaşi timp, căutau să pătrundă legile tainice care guvernau universul. Şi chiar în secolul al VII-lea î.e.n., astronomii au învăţat să „prezică“ eclipsa de Lună, adică să calculeze cu precizie când începe eclipsa. Mai târziu, ei au învăţat să „prezică“ şi eclipsele de Soare.

Nespus de interesante sunt diferitele lucrări astronomice consacrate mişcării planetelor, lucrări ce s-au transmis până-n zilele noastre. Fiecare planetă este în aşa fel caracterizată, ca şi cum ar fi vorba de o fiinţă vie. Marte e rău şi supărăcios, Mercur — neastâmpărat şi nestatornic, Saturn — reţinut şi grav.

Elipsa — circumferinţa — pe care se deplasează Soarele în mişcarea sa aparentă anuală, babilonienii o numeau „Calea Soarelui“. Ei cunoşteau de asemenea şi „Drumul Lunii“ — orbita Lunii. Cele 12 constelaţii ale Zodiacului erau foarte bine cunoscute de babilonieni şi, începând chiar din secolul al XIII-lea î.e.n., simbolurile Zodiacului puteau fi întâlnite pe pietrele de hotar. De altfel, vechile lor denumiri (Scorpionul, Leul, Racul, Gemenii şi altele) s-au păstrat aproape neschimbate până în zilele noastre.

Mai târziu, elipsa a fost împărţită în 12 părţi egale — fiecare măsurând 30° — care corespundeau cu cele 12 luni ale anului.

Stelele căzătoare şi cele cu coadă — meteorii şi cometele — fascinau imaginaţia oamenilor din antichitate. Ei înregistrau cu exactitate matematică momentul apariţiei lor, precum şi toate fenomenele ce le însoţeau. Astronomii studiau de asemenea şi curcubeul, uraganele, cutremurele de pământ... Ni s-au transmis documente oficiale, conţinând indicaţii precise când şi de cine au fost ele constatate.

...În faţa noastră se află un vechi manual — un ghid astronomic — extras din biblioteca lui Aşşurbanipal. Este, de fapt, o copie după un original şi mai vechi. Nenumărate generaţii

de elevi au învăţat pe el. Să încercăm să răsfoim filele de lut ale acestei cărţi, care, din fericire, s-au păstrat aproape în întregime.

Manualul începe cu descrierea amănunţită a trei grupe mari de stele. Aici sunt date atât denumirile lor — care reproduc, în majoritatea cazurilor, nume de animale sălbatice sau domestice, nume de păsări, de zei, de oraşe — cât şi caracteristicile fiecărei stele.

În cuprinsul unuia din capitolele manualului sunt enumerate un şir de stele al căror răsărit coincide cu apusul altora. Iată un pasaj elocvent:

„Când răsare Săgeata, Şarpele şi Leul, Gula şi Vulturul apun; când răsare Arcul şi Regele, apune Capra; când răsare Eridu şi Corbul, apune Pantera“.

Multe date interesante şi observaţii fine conţin şi alte capitole ale cărţii. Se dau instrucţiuni amănunţite astronomului începător în toate problemele mecanicii cereşti:

„Dacă vrei să observi culminaţia [poziţia superioară sau inferioară a corpurilor cereşti], atunci la 20 nisanu [martie — aprilie], scoală-te dis-de-dimineaţă, înainte de răsăritul soarelui şi mâna ta dreaptă să fie îndreptată spre apus, cea stângă — spre răsărit, iar privirea ta — către miazăzi“.

Ultimele capitole sunt consacrate Soarelui, Lunii şi planetelor. Ele conţin de asemenea şi informaţii asupra duratei zilei şi a nopţii, indicaţii pentru calcularea anului bisect şi multe altele.

Dacă o astfel de carte — o enciclopedie astronomică, în felul ei — a putut fi întocmită în epoca lui Hammurabi, este limpede că în Babilon ştiinţa astronomiei a cunoscut o dezvoltare considerabilă cu o mie de ani înainte de Aşşurbanipal.

Simbolurile constelaţiilor pe o tăbliţă astronomică.

Din mărturiile autorilor antici, în Babilon, Borsippa Sippar şi Uruk existau importante şcoli de astronomie, a căror faimă trecea cu mult dincolo de hotarele Ţinutului dintre cele două fluvii. Fiecare din ele îşi avea propriul său sistem pentru efectuarea calculelor astronomice şi propriii săi adepţi.

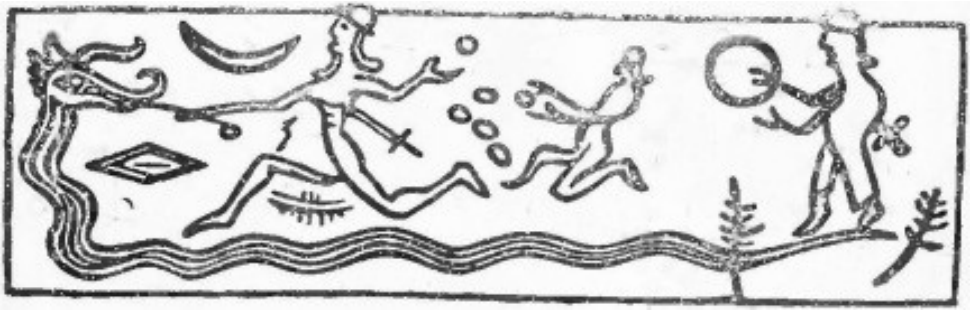

Lupta Soarelui, Lunii şi a planetei Venus împotriva unui monstru cu chip de şarpe.

Zeul Soarelui, Şamaş, iese diu spatele munţilor.
Copie după o pecete cilindrică.

Lucrările acestor şcoli, care au ajuns până în zilele noastre, arată că babilonienii ştiau să calculeze în trei feluri diferite distanţa dintre stelele fixe şi utilizau diverse metode de observare a planetelor. Ei au determinat viteza medie a Lunii pe elipsă, de asemenea şi viteza maximă a Lunii şi Soarelui. Determinând aşa-numita lună anomalistică[1] babilonienii s-au

[1] Intervalul de timp dintre două treceri succesive ale Lunii prin punctul cel mai apropiat de Pământ de pe orbita sa. – *N.A.*

înşelat numai cu 3,6 secunde. Iar la calculul lunii sinodice[2], eroarea făcută de dânşii se poate socoti la fracţiuni de secundă.

ARHITECTURA UNIVERSULUI

Dacă putem spune că în biblioteca lui Aşşurbanipal cărţile de matematică şi astronomie ocupau un dulap foarte încăpător, trebuie să recunoaştem că lucrările de geografie, botanică, zoologie, fizică, şi chimie, toate la un loc, ocupau de-abia un raft modest.

Zeul Soarelui, Şamaş, iese diu spatele munţilor.
Copie după o altă pecete cilindrică.

Obţinând succese destul de importante în astronomie, asirienii şi babilonienii se mulţumeau cu cele mai fantastice imagini ale lumii luată în totalitatea ei.

Aşa, de pildă, Pământul este o emisferă goală în interior. Prin forma sa, el seamănă cu o cufă răsturnată — barcă rotundă babiloniană, care se foloseşte şi astăzi în Irak.

Cerul este şi el o emisferă, dar de dimensiuni considerabil mai mari. Spaţiul ceresc se compune din trei etaje. Locuitorii

[2] Intervalul de timp dintre două faze succesive cu aceeaşi denumire ale Lunii. – *N.A.*

Pământului nu pot vedea decât un singur etaj, cel inferior. Pe el se mişcă stelele.

Cerurile sunt făurite din roci scumpe de pietre nestemate.

Zeii pot să ridice şi să coboare cerurile. Totodată, ele sunt bortelite de ferestre, prin care se revarsă ploaia pe Pământ.

Cerul se odihneşte pe un fundament. În locul unde marginile bolţii cereşti se sprijină pe oceanul ceresc (orizontul nostru) sunt fixaţi pari, pentru a spori rezistenţa. Fundamentul este separat de apele oceanului printr-un dig puternic.

Partea superioară a bolţii cereşti se numea centrul cerurilor, iar punctul cel mai înalt — zenit. Deasupra primei bolţi cereşti, în părţile interioare luminoase ale cerurilor se odihneşte Soarele. Tot aici, în fiece lună, poposeşte timp de trei zile Luna cerească, interval ce coincide perfect cu perioada care precede Luna nouă, când ea nu poate fi văzută de pe pământ.

La apus şi la răsărit, chiar lângă orizont, se află munţii Răsăritului şi ai Apusului. Porţile lor sunt ferecate cu câte un lacăt. Dimineaţa, Soarele descuie porţile dinspre răsărit şi se iveşte pe cerul care poate fi văzut de oameni. Seara, după ce-şi sfârşeşte drumul zilnic, el intră prin porţile dinspre apus în interiorul cerurilor, pentru a se odihni în cursul nopţii.

Stelele, care pe boltă alcătuiesc figuri ciudate şi semne de scriere, au indicate locurile lor de staţionare şi nu li se îngăduie să le schimbe. În caz contrar, ciocnirile între corpurile cereşti sunt inevitabile.

GEOGRAFIA CEREASCĂ...

Conform noţiunilor pe care le aveau asiro-babilonienii, cerul şi pământul alcătuiau un tot unitar. Tot ce există pe pământ — ţări, oraşe, munţi, râuri, păduri — reprezintă doar o palidă oglindă a celor ce se află în ceruri. Până şi luxoasele temple din Babilon şi Ninive nu sunt altceva decât copii jalnice ale templelor cereşti. Prototipul tuturor obiectelor pământeşti există în constelaţii.

Astfel de concepţii i-au dus pe babilonienii antici la născocirea unei geografii cereşti cu totul aparte. „Planul oraşului Ninive — se spune într-una din „cărţile de lut“ — a fost trasat din cele mai vechi timpuri cu semne cereşti“.

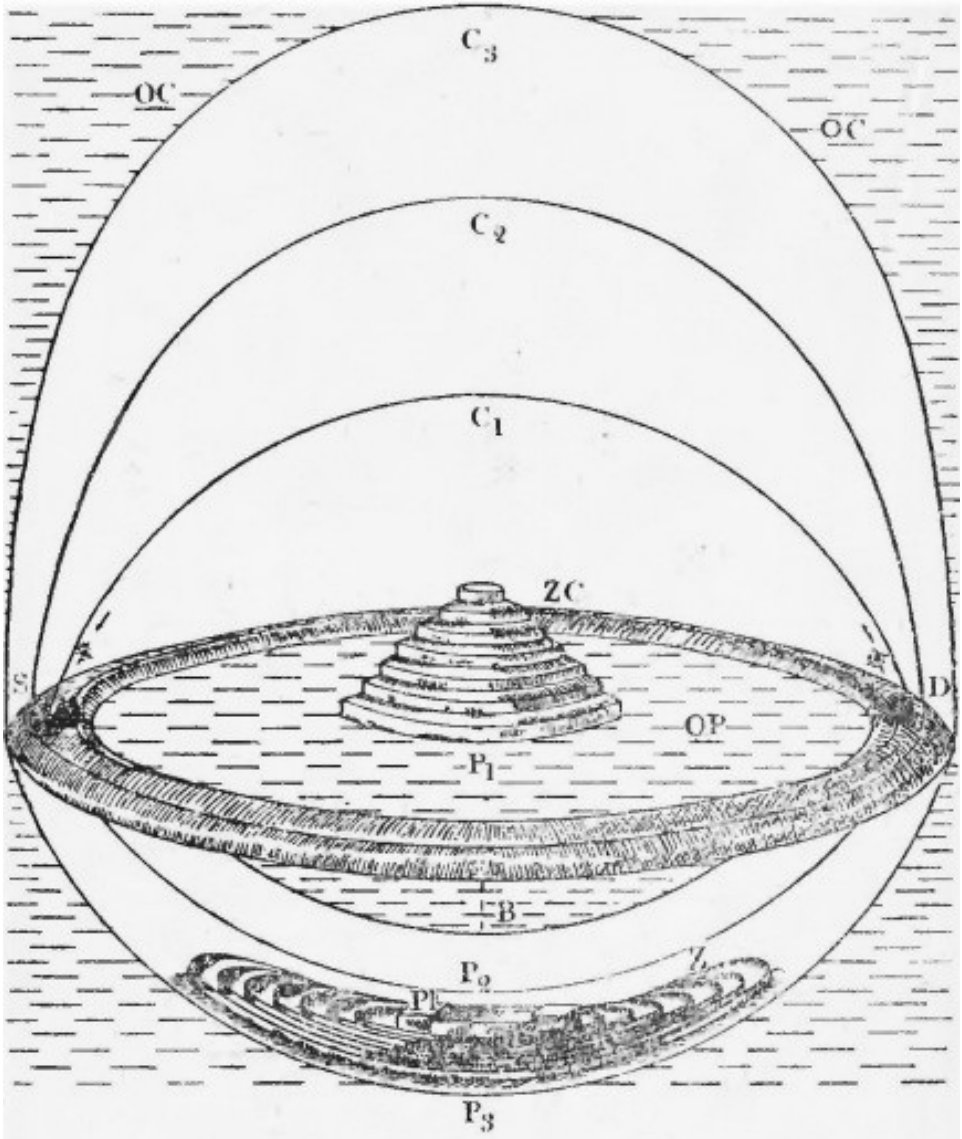

Planul lumii (în închipuirea babilonienilor)

C_1 — primul cer
C_2 — al doilea cer
C_3 — al treilea cer
OC — oceanul ceresc
OP — oceanul pămîntesc
ZC — zidul ceresc

P_1 — primul pămînt (superior)
P_2 — al doilea pămînt (prima împărţire subpămînteană)
P_3 — al treilea pămînt (a doua împărţire subpămînteană)
D — dimineaţa (răsăritul). Munţii soarelui-răsare
S — seara (apusul). Munţii soarelui-apune
Z — ziduri *Pl* — palat. Împărăţia morţilor
B — baza şi adîncimea oceanului pămîntesc

Conform cosmologiei (ştiinţa despre crearea lumii) babiloniene, Eufratul ceresc se află în constelaţia Rândunicii, iar fluviul Tigru curge în constelaţia Anunit. Oraşul Sippar se identifică cu constelaţia Cancerului, oraşul Nippur — cu Ursa Mare, oraşul Babilon — cu constelaţia Icu. Oraşele, râurile, munţii, templele cereşti sunt aproape de două ori mai mari decât cele de pe pământ.

La fel ca Pământul, Soarele şi Luna cuprindeau diferite ţări. „Partea din dreapta Lunii — [este] ţara Akkad, partea din stânga Lunii — ţara Elam, partea de sus a Lunii — ţara Amurru, partea de jos a Lunii — ţara Subartu“.

Elam, Amurru şi Subartu erau vecinii mai apropiaţi sau mai depărtaţi ai Babilonului, care înainte vreme purta numele de Akkad. Vechii babilonieni au transpus în mod mecanic în Lună noţiunile pe care ei le aveau despre lucrurile de pe pământ. Aceasta se datoreşte orizontului lor geografic destul de îngust. Pentru ei, întreaga lume se desfăşura între „Marea Răsăritului“ (Golful Persic) şi „Marea Apusului“ (Marea Mediterană).

La fel ca cerul, Pământul era alcătuit din trei părţi: Pământul Superior, locuit de oameni, Pământul Mijociu, aflat în stăpânirea zeului Éa, şi Pământul Inferior — infernul — ţara morţilor. Aici domneşte regina cea rea Ereşkigal, cu cele 600 de duhuri ale sale — Anunnacii. Palatul său este înconjurat cu şapte ziduri groase.

La pagina 330 este înfăţişată o hartă schematică, care ne ajută să ne facem o idee despre felul cum îşi închipuiau asirienii şi babilonienii că este alcătuit universul. Oricine poate să vadă limpede cât de departe erau ei de înţelegerea corectă a lumii.

...ŞI GEOGRAFIA PĂMÂNTEASCĂ

Spre deosebire de geografia cerească, geografia pământească nu se baza pe credinţe şi presupuneri, ci pe cunoştinţe reale. Luptând neîntrerupt cu ţările vecine, asirienii şi babilonienii îşi făcuseră o imagine destul de apropiată de realitate despre locuitorii, relieful şi bogăţiile acestor ţări. Neguţătorii care ajungeau până în cele mai îndepărtate colţuri ale lumii au contribuit într-o foarte largă măsură la dezvoltarea cunoştinţelor geografice. Datele furnizate de ei erau utilizate de cartografii antici la întocmirea hărţilor geografice. Departe de a fi exacte,

aceste hărţi cuprindeau totuşi un teritoriu destul de întins: de la platourile Armeniei şi Asiei Mici, la nord, până la hotarele Sudanului şi ale Abisiniei, la sud.

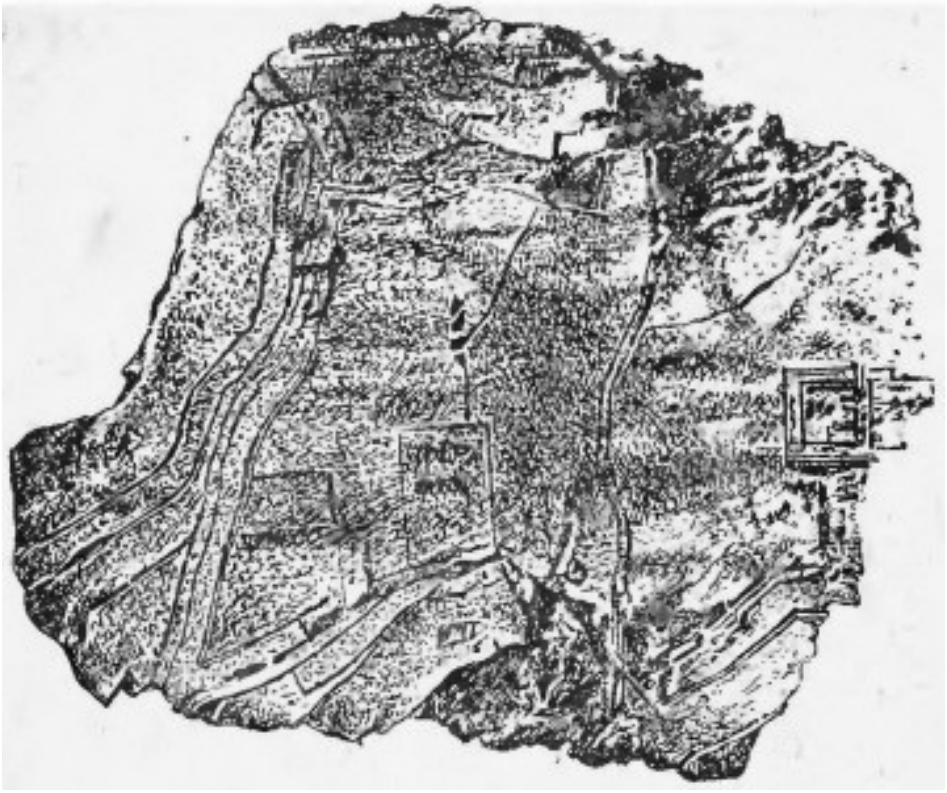

Planul oraşului Nippur.

În scopuri pur practice, exista o listă de oraşe, întocmită de administraţia templului din Lagaş — către sfârşitul celui de al III-lea mileniu î.e.n. În ea sunt trecute oraşele cu care templul întreţinea legături comerciale. După cum ştim, pe lângă temple existau întinse gospodării sclavagiste, care jucau un rol considerabil în economia ţării. Această listă reflectă cu prisosinţă relaţiile economice existente în regiunea de miazăzi a Ţinutului dintre cele două fluvii.

Mult mai bogate şi cu un conţinut mai complet sunt dicţionarele geografice de mai târziu. Ele cuprind denumirea ţărilor, oraşelor, canalelor, râurilor, munţilor, turnurilor de temple

şi zidurilor de oraşe. Toate denumirile geografice sunt date în două limbi — sumeriană şi babiloniană. Unele dicţionare posedă şi o a treia coloană, care dă explicaţii în legătură cu denumirile mai vechi şi mai greu de înţeles.

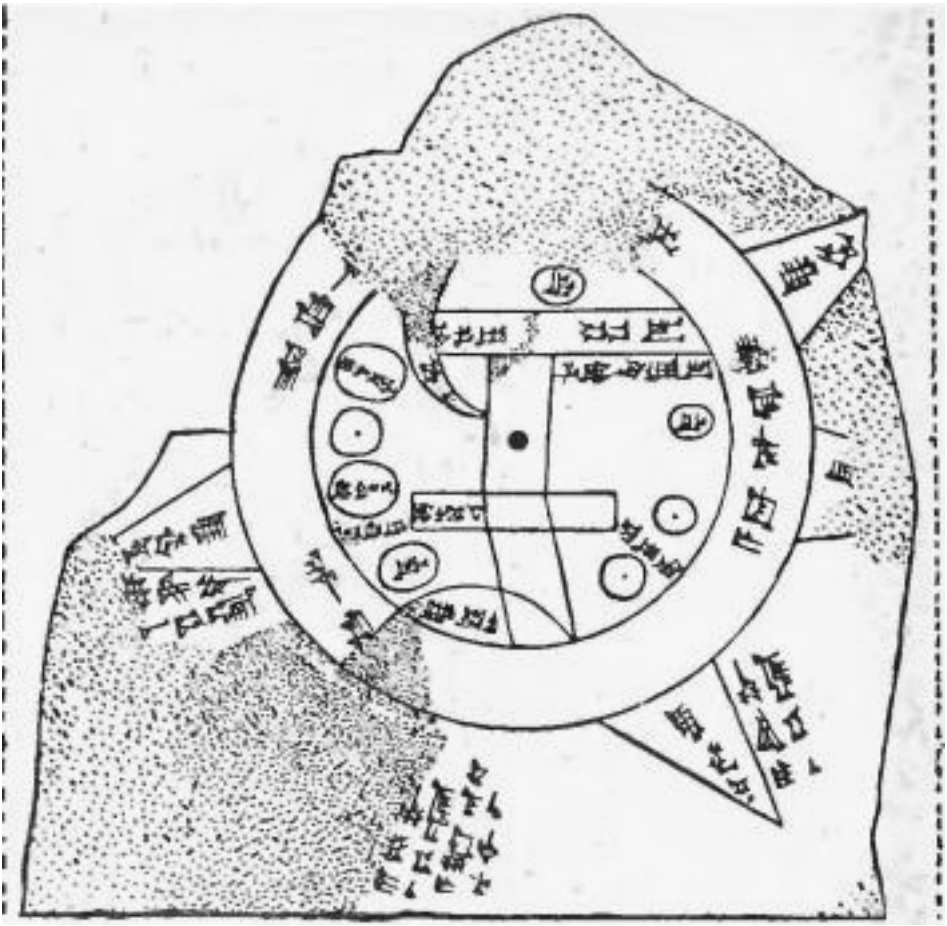

Harta lumii făcută de babilonieni.

În arhiva de la Ninive au fost descoperite „cărţi de lut“ care conţin descrierea tuturor oraşelor cucerite, ca şi a provinciilor, cu indicarea tributului pe care acestea erau obligate să-l plătească Asiriei.

Modele originale ale literaturii geografice sunt ghidurile de călătorie, de care se foloseau, probabil, negustorii, ambasadorii şi militarii. Ele cuprind centrele locuite, situate între cele mai

importante oraşe, indicându-se totodată şi distanţele dintre ele, în unităţi de lungime şi de timp. Într-unul din aceste ghiduri, întocmit, aşa cum se presupune, pentru nevoile poştale, sunt enumerate toate oraşele dintre Aşşur şi Golful Persic. Şi nu este de loc o cale scurtă, ea având o lungime de peste 800 de kilometri.

În biblioteca lui Aşşurbanipal s-a păstrat o copie după un document foarte vechi, în care graniţele unui întreg şir de ţări sunt indicate prin numele oraşelor de la hotare.

„De la oraşul Hizati până la oraşul Abullati — ţara Akkad. De la oraşul Abullati până la oraşul Hallaba — ţara gutilor...“.

Se menţionează suprafaţa acestor ţări, dată în ore duble — măsură de timp obişnuită la babilonieni.

„De două ori câte 90 de ore ţine drumul prin ţara Elam, de două ori 180 de ore — prin ţara Akkad, de două ori 120 de ore — prin ţara Subartu“.

Pricepându-se de minune la întocmirea planurilor pentru clădiri şi loturi de pământ, asirienii şi babilonienii au devenit în scurt timp meşteri neîntrecuţi în executarea hărţilor geografice. Iată una din ele, înfăţişând planul oraşului Nippur şi a împrejurimilor sale.

Dar dacă hărţile anumitor regiuni, luate separat, erau făurite cu destulă precizie, în schimb, încercările de a întocmi o hartă a lumii au dat cele mai slabe rezultate.

...Ce desen ciudat o fi acesta? Este foarte puţin probabil ca vreunui cititor să-i treacă prin minte că desenul de faţă reprezintă harta lumii. Ea a fost întocmită cam în secolul al IX-lea î.e.n.

Oraşele şi ţările sunt indicate prin cerculeţe. Printre ele figurează Babilonul, Uraş, Aşşur, Der, Bit-Iakin, Habban şi altele. În centrul pământului, de la nord spre sud, curge fluviul Eufrat. Uscatul este înconjurat de un inel de apă, după care urmează opt insule (pe hartă se văd numai patru). Distanţele dintre ele sunt date, ca de obicei, în ore duble. Lângă insula cea mai septentrională se află următoarea observaţie: „Locul de unde nu se vede Soarele“.

În notele explicative care însoţesc această hartă se arată că toate insulele sunt neospitaliere. De pildă, despre cea de-a treia insulă se spune: „Pasărea înaripată nu-şi face cuibul aici“. După părerea celor care au întocmit harta, în insula a şasea trăiesc tauri sălbatici care-i atacă pe cei ce calcă acele meleaguri.

ÎNCEPUTURILE ZOOLOGIEI, BOTANICII, FIZICII ŞI CHIMIEI

Regii asirieni aveau obiceiul să amenajeze grădini zoologice unde trăiau animale rare, aduse din ţările cucerite. Dar să nu ne gândim că făceau lucrul acesta urmărind vreun scop ştiinţific.

Conducătorii asirieni, stăpâniţi de vanitate, doreau să-şi uimească supuşii cu priveliştea unor animale ciudate, aduse de peste mări şi ţări. În afară de aceasta, după cum ştim, în ceasurile de recreare ei erau mari amatori de vânătoare dar preferau să-şi satisfacă această patimă cu minimum de risc pentru viaţa lor şi, de aceea, foloseau animalele care se aflau în grădinile lor zoologice.

Dacă undeva, pe întinsul statului asirian, se ivea sau se năştea vreun animal ciudat ori neobişnuit, faptul era de îndată anunţat la curtea regală. Leşul unei asemenea dihănii era conservat în aşa fel, încât să poată fi păstrat cât mai multă vreme. Operaţia se făcea destul de artistic.

În aceste îndeletniciri, preoţii babilonieni nu erau mânaţi de dorinţa de a cunoaşte lucruri noi, ci mai ales de gândul de a păstra fenomenul respectiv pentru a-l putea folosi ulterior ca o dovadă atotgrăitoare a prorocirilor. Lucru absolut necesar, deoarece în această „ştiinţă“ complicată şi încurcată se acorda un loc important profeţiilor care vesteau naşterea unor animale extraordinare.

În mâinile asiriologilor au ajuns liste lungi de animale, plante, pietre şi minerale. Este prima tentativă de sistematizare a naturii vii şi moarte.

După clasificarea antică, lumea animală se împărţea în peşti, artropode, şerpi, păsări şi patrupede. În interiorul acestor specii existau diferite grupe, care totuşi nici pe departe nu aveau trăsături comune. Aşa, de exemplu, din grupa câinilor făceau parte şi hienele, şi leii, şi lupii, iar din cea a măgarilor caii — şi cămilele. Tot ce trăieşte în apă intra în grupa peştilor, chiar dacă nu avea nici o legătură cu aceştia, datorită cărui fapt erau considerate ca făcând parte din specia peştilor până şi scoicile. Pe baza aceluiaşi principiu, broaştele ţestoase erau trecute în grupa artropodelor.

Întreaga floră se împărţea — numai după caracteristicile exterioare — în pomi, legume, mirodenii, cereale şi ierburi. În

interiorul acestor categorii, babilonienii considerau că există diferite grupe, ca, de pildă, duzi, meri, rodii etc.

Erau bine studiaţi mai ales smochinii, foarte răspândiţi în partea de miazăzi a Ţinutului dintre cele două fluvii. Încă din cele mai vechi timpuri, grădinarii au practicat polenizarea artificială a acestor pomi.

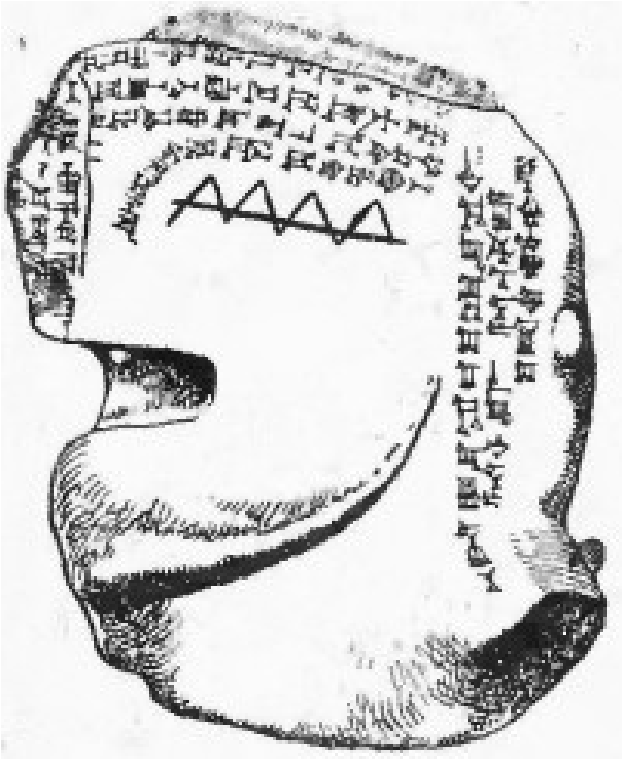

Modelul de lut al unui ficat pentru vrăjitorie.

O observaţie interesantă din domeniul fizicii a fost făcută de preoţii babilonieni în secolul al XVIII-lea î.e.n. Turnând ulei într-o ceaşcă cu apă, ei au observat că, la lumina soarelui, pe ulei se formează inele colorate. S-au numărat şapte asemenea inele. Chiar la marginea vasului se fixa culoarea neagră, apoi urma roşu, după aceea verde şi aşa mai departe. Este cea mai veche descriere a celor şapte culori ale curcubeului care a ajuns până la noi.

Se înţelege de la sine că babilonienii erau departe de a-şi da seama de proprietăţile fizice ale acestui fenomen.

În biblioteca lui Aşşurbanipal au fost găsite fragmente ale unei lucrări intitulate (după primele cuvinte din text) *Ușile cuptoarelor*. Din păcate, savanţii n-au reuşit încă să stabilească textul integral al acestei „cărţi“, dar din „paginile“ care au putut fi reconstituite reiese că este vorba de probleme de chimie, mai ales de obţinerea pe cale artificială a emailurilor de diferite culori şi nuanţe.

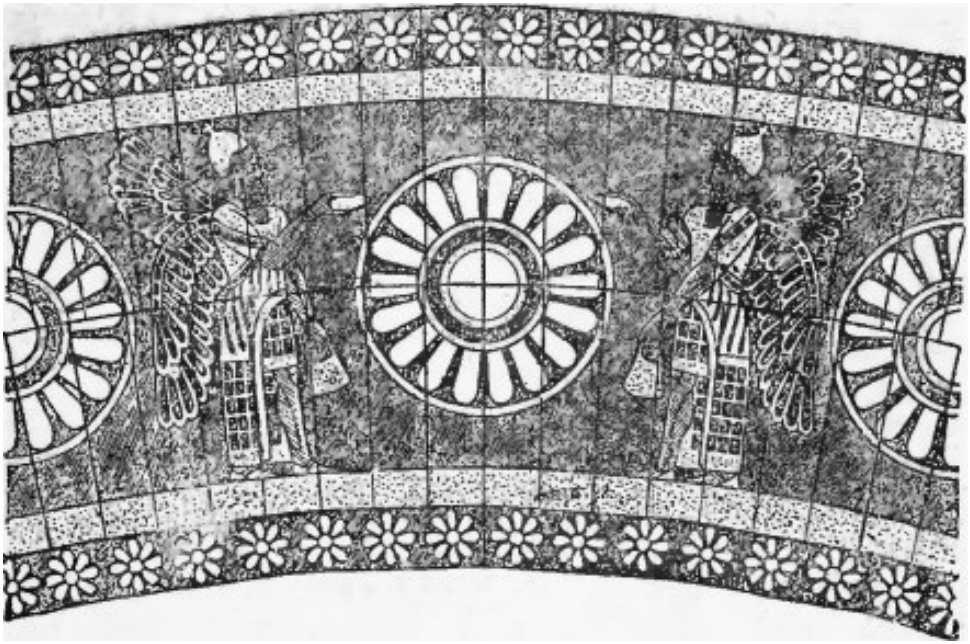

Fragment de arc din teracotă multicoloră, reprezentând fiinţe mitologice.

„Cartea“ începe cu indicaţia privitoare la construirea cuptoarelor de topire şi enumeră esenţele cele mai bune de lemn pentru procesul de topire. În acest capitol, informaţii preţioase se amestecă laolaltă cu recomandări în ceea ce priveşte sacrificiile, tămâierile, „zilele fericite“ şi aşa mai departe. Apoi urmează reţetele de preparare a diverselor calităţi de emailuri cu care se acopereau plăcile de teracotă. Iată, de exemplu, reţeta pentru obţinerea unui email de culoare albastru deschis.

„Dacă vrei să prepari email de culoare azuriu deschis, iei 10 mine de piatră immanacu [până în prezent asiriologii n-au putut traduce acest cuvânt], 15 mine cenuşă de sare, 1 şi 4/6 mine de varză albă, le fărâmiţezi bine şi le amesteci toate la un loc. Le pui în cuptor şi... urmăreşti atent. Faci un foc bun, fără fum, şi ai grijă ca [amestecul] să nu se încălzească până la alb. Apoi îl scoţi afară, îl mărunţeşti, îl macini şi-l pui într-o [formă] bună. În sfârşit, bagi amestecul într-un cuptor rece, aprinzi un foc zdravăn şi încălzeşti totul până la alb...“

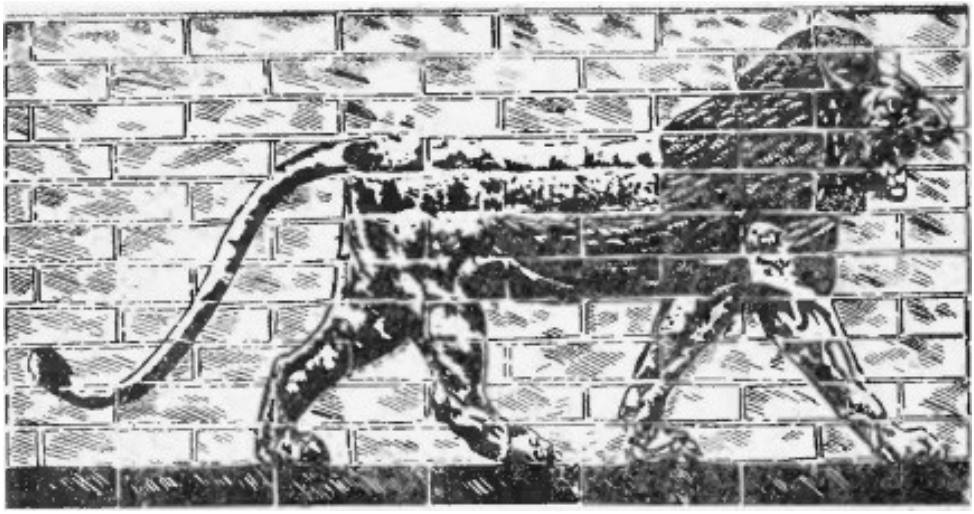

Teracotă multicoloră reprezentând un leu, pe zidurile „Străzii Procesiunilor“ din Babilon.

Analiza vopselelor babiloniene cu care se acopereau diverse obiecte ce au ajuns până în zilele noastre a arătat că pentru obţinerea culorilor galben, roşu, alb şi albastru, babilonienii se pricepeau să folosească arama, cositorul, plumbul şi alte metale.

Faptul că emailurile acestea nu erau aduse din alte ţări, ci produse chiar în Ţinutul dintre cele două fluvii este dovedit de nenumărate descoperiri. S-au găsit creuzete pentru topit şi diferite deşeuri rezultate din fabricaţia emailurilor.

În Khorsabad a fost dat la iveală un bulgăre de vopsea, cântărind aproximativ 1 kilogram. La un examen mai amănunţit s-a constatat că este vorba de lazurit măcinat într-o pulbere fină. Fabricarea albastrului ultramarin, colorant foarte scump, din produse ieftine obţinute pe cale sintetică este de dată relativ

recentă. Înainte vreme, această vopsea se prepara la fel ca pe timpul babilonienilor, din piatră de lazurit măcinată.

Locuitorii Ţinutului dintre cele două fluvii întrebuinţau şi vopsele de apă. Vopseaua albă se obţinea din ghips măcinat foarte fin, cea roşie — din oxid de fier, cea neagră — din negru de fum sau din cărbune.

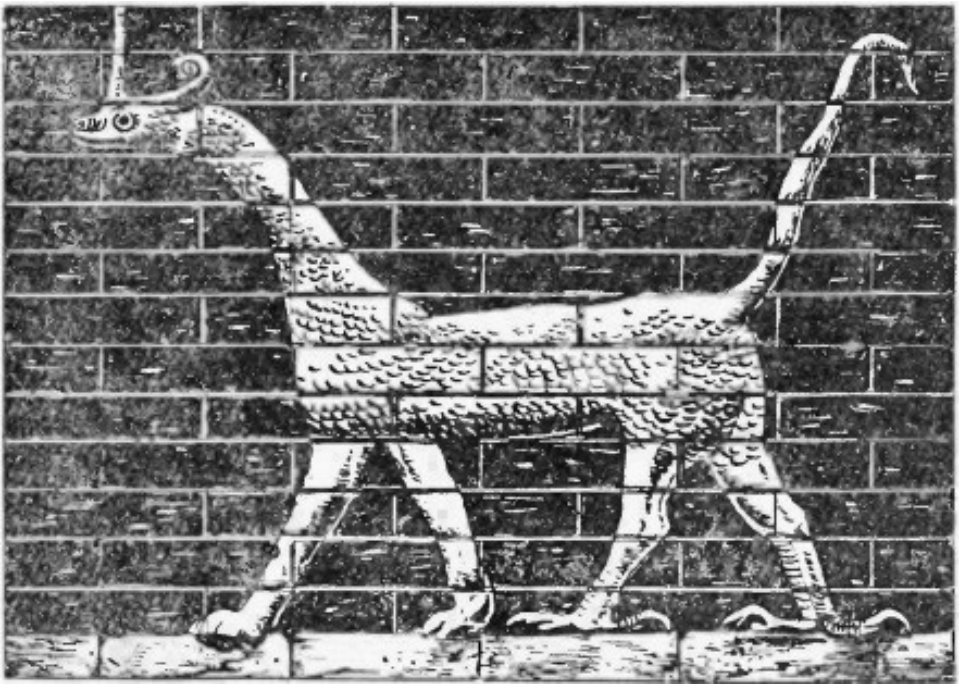

Teracotă multicoloră reprezentând un animal fantastic cu un singur corn.

Este neîndoielnic faptul că în antichitate babilonienii au încercat şi ei să obţină pe cale artificială aur, argint, aramă şi piatră de lazurit. Multe forţe au irosit oamenii străduindu-se să transforme anumite elemente în altele: cele ieftine şi răspândite pretutindeni — în altele scumpe şi rare. Se înţelege că din aceste încercări n-a rezultat nimic, dar, în schimb, au învăţat să cureţe metalele şi să obţină diferite aliaje.

În epoca minunatelor descoperiri ştiinţifice, în epoca aviaţiei, electricităţii şi radioului, când omul, ca o pasăre, pluteşte pe vastul ocean al văzduhului, iar slova omenească străbate ca fulgerul spaţiile de la un continent la altul, descoperirile ştiinţifice ale babilonienilor apar destul de modeste. Tânărul nostru cititor,

trăind în ţara unde au loc cele mai uriaşe transformări ale naturii, obişnuit cu grandioasele proporţii ale construcţiei comunismului, are dreptate, în felul său, când spune: oare se pot numi ştiinţă acele firimituri de cunoştinţe ale popoarelor din antichitate care locuiau în Ţinutul dintre cele două fluvii, care zeificau natura, crezând din adâncul sufletului că stelele şi planetele dirijează soarta oamenilor?!

Dar oamenii sovietici apreciază la justa lor valoare toate fenomenele vieţii sociale în dezvoltarea lor istorică. Şi dacă ne gândim în ce vremuri îndepărtate se pierd rădăcinile ştiinţei babiloniene, în ce epoci imemoriale gândul omenesc, însetat de dorinţa de a cunoaşte, căuta cu înfrigurare legile care guvernează natura, străbătând căi neumblate, câştigând anevoie fiecare pas înainte, atunci trebuie să recunoaştem că meritul babilonienilor nu este nicidecum mic. Ei au pus bazele unui şir întreg de ştiinţe ale naturii şi ştiinţe exacte, care ulterior au căpătat o dezvoltare uriaşă, şi datorită acestui fapt merită recunoştinţa întregii omeniri civilizate.

CAPITOLUL X MEDICINA ŞI FARMACOLOGIA

MAI ARE DREPTATE HERODOT?

Dacă ar fi să dăm crezare cunoscutului istoriograf grec Herodot, atunci, în Babilonia, medicina nici n-a existat. Iată un scurt dar foarte pitoresc tablou, oferit de Herodot, în care este zugrăvit tratamentul unor boli:

„Pe bolnavi, ei îi scot în mijlocul pieţelor, deoarece nu au medici. Trecătorul se apropie de cel suferind şi amândoi stau de vorbă, discutând despre boala celui în cauză; cel care s-a apropiat poate a suferit el însuşi cândva de aceeaşi maladie ca şi cel care zace, sau a văzut-o manifestându-se la altcineva. Aceşti oameni discută cu bolnavul şi îi recomandă aceleaşi mijloace cu ajutorul cărora s-au vindecat ei înşişi de o boală asemănătoare sau au văzut cum s-au tămăduit alţii. Nu-ţi este îngăduit să treci pe lângă bolnav şi să taci din gură, fără să te interesezi de boala de care suferă“.

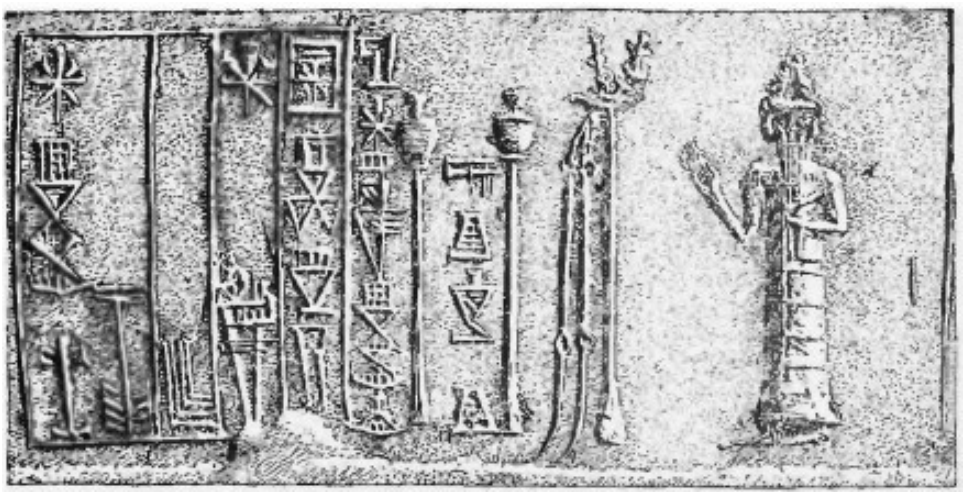

Sigilul unui medic babilonian.
în dreapta - imaginea medicului, în centru - instrumente chirurgicale si vase cu pomezi, în stânga - inscripţie cuneiformă

Se prea poate ca astfel de metode primitive de tratament să fi fost întrebuinţate în cine ştie ce sate babiloniene, pierdute în vreun colţ de ţară. Dar în nici un caz relatarea lui Herodot nu prezintă situaţia reală a ştiinţei medicale în Babilon. Afirmaţiile sale vin în flagrantă contradicţie cu numeroasele documente autentice care au fost descoperite din belşug în biblioteca lui Aşşurbanipal, ba chiar şi în alte locuri.

Se înţelege de la sine că medicina asiro-babiloniană se afla în strânsă legătură cu magia. Altfel nici n-ar fi fost cu putinţă în acele timpuri îndepărtate. Dar alături de incantaţii şi alte manifestări magice, se aplicau şi metode raţionale de cunoaştere şi tratare a multor boli. În ciuda celor spuse de Herodot, profesiunea de medic exista în Babilon cu cel puţin 15 secole înainte de a se naşte istoriograful grec. Exista, de asemenea, şi profesiunea de medic veterinar, persoană specializată în tratarea animalelor bolnave.

Vizitându-l pe bolnav, anticul medic babilonian, cu capul ras, în veşminte lungi, purta cu sine o geantă în care se găseau medicamente, pansamente şi instrumente medicale.

Cu un aer grav, ca şi cum ar fi oficiat un ritual sacru, el examina pacientul pentru a stabili caracterul bolii şi a determina ce demon a pătruns în corpul bolnavului (toate bolile erau

explicate de obicei prin pătrunderea unui duh rău în măruntaiele omului), în vederea prescrierii tratamentului corespunzător.

În zilele noastre, fiecare medic îşi are parafa lui, pe care o aplică pe reţeta eliberată de dânsul. Şi medicii Babilonului antic îşi aveau pecetea lor. Iată copia unui cilindru-pecete aparţinând lui Ur-lugal-edinne, medicul şef al oraşului Lagaş, care a trăit la sfârşitul secolului al XXII-lea î.e.n. Pe pecete sunt reprezentate „instrumentele de lucru“ — ace chirurgicale şi două vase cu alifii.

Numărul medicilor din Ţinutul dintre cele două fluvii era considerabil mai mic decât al magilor şi astrologilor, care se considerau şi ei ca făcând parte din rândul cadrelor medicale. Unii medici au ajuns să deţină slujbe importante la curţile regilor, alţii însă practicau medicina în calitate de profesionişti particulari.

Medicii asiro-babilonieni se bucurau de mare faima. Uneori plecau chiar dincolo de graniţele ţării, pentru a acorda ajutorul lor unor persoane de vază.

Când faraonul Egiptului Amenhotep al III-lea[1] (secolul al XV-lea î.e.n.) s-a îmbolnăvit destul de grav, i-a fost trimis un medic asirian. Acest lucru este arătat în corespondenţa regală.

Dintr-un alt document, aflăm de călătoria întreprinsă de un medic babilonian în Asia Mică, pentru a trata pe regele hittit Muvatallu, întâmplare petrecută cam în anul 1300 î.e.n. Medicii liber-profesionişti acordau ajutorul lor numai în schimbul unui onorariu extrem de ridicat. Onorariile erau atât de mari, încât tratamentul medical era accesibil numai bogătaşilor.

Era vai şi amar de acela care se îmbolnăvea în zilele de 7, 14, 19, 21 şi 28 ale lunii, deoarece aceste zile erau socotite ca aducătoare de nenoroc şi medicul nu avea voie să trateze bolnavul în decursul lor.

„SĂ I SE TAIE MÂINILE“

În vechiul Ţinut dintre cele două fluvii, practicarea chirurgiei era legată de mari primejdii, ca urmare a intrigilor urzite de preoţi. Este de ajuns să citim următorul articol din codul lui Hammurabi pentru a ne convinge de acest lucru.

[1] Portretul acestui faraon poate fi văzut la Leningrad, pe malul Nevei, în fața Academiei de Arte. Aici se găsesc doi sfincși cu chipul lui Amenhotep al III-lea, aduși din Egipt. – *Nota red.ruse.*

Articolul 218[2]. „Dacă medicul va face o incizie adâncă cu un cuţit de bronz şi va pricinui moartea omului, sau, îndepărtând cu ajutorul unui cuţit de bronz albeaţa, îi va răni ochiul, atunci să i se taie mâinile“.

O lege atât de aspră şi de categorică i-a obligat pe chirurgi să fie precauţi şi să evite intervenţia chirurgicală în cazurile nesigure. De altfel, manualele de medicină recomandă în mod expres doctorilor să nu se atingă de un bolnav dacă starea lui nu mai lasă să se întrevadă nici o nădejde.

Fără îndoială că pedeapsa grea, nejustificată, în cazul unei operaţii nereuşite, care nu întotdeauna era rezultatul unei greşeli săvârşite de medic, frâna dezvoltarea chirurgiei. Cine avea poftă să-şi rişte mâinile?!

Este interesant şi faptul că acest cod al lui Hammurabi, care conţine nouă articole referitoare la medicină, are în vedere numai pe chirurgi şi nu pomeneşte nimic despre medicii de boli interne. Şi lucrul nu-i întâmplător.

Pesemne, chirurgii erau consideraţi medici de categoria a doua, cu toate că, de regulă, prin cunoştinţele lor, ei îi depăşeau pe cei de boli interne.

Spre deosebire de medicii-preoţi, oameni cu mare influenţă la curtea regală, care tratau bolnavul nu numai cu ajutorul medicamentelor, dar şi prin mijlocirea incantaţiilor, chirurgii nu aveau nevoie să recurgă de loc la magie. Metodele lor de tratament se bazau în special pe cunoaşterea anatomiei şi pe o experienţă câştigată de-a lungul secolelor.

Aşadar, nu este de mirare faptul că medicii de boli interne, ale căror cunoştinţe se bazau într-o mare măsură pe magie, vedeau în persoana chirurgilor rivali primejdioşi. În decursul veacurilor, între medicii de boli interne şi chirurgi a existat o luptă surdă neîntreruptă, asemănătoare întru totul cu aceea din Europa, care a durat până în secolul al XVIII-lea. Numai medicii de boli interne erau consideraţi oameni de ştiinţă, în vreme ce chirurgii treceau drept meseriaşi şi îşi practicau profesia mai ales la băile publice şi în frizerii.

Intrigile medicilor-preoţi aflaţi la curtea regală au fost cauza care a dus probabil la includerea în codul lui Hammurabi a acelui articol ce prevede o pedeapsă atât de aspră pentru fiecare greşeală sau caz nefericit.

[2] Numerotarea a fost dată de oamenii de știință. Ea nu există în textul legilor. – *Nota red.ruse.*

În schimb însă, intervenţiile chirurgicale reuşite erau remunerate cum nu se poate mai bine şi duceau la îmbogăţirea medicului respectiv. Iată tariful onorariilor doctorilor, stabilit de codul lui Hammurabi (ca nu cumva medicul să pretindă şi mai mult).

Pentru îndepărtarea cataractei şi vindecarea ochiului, şi în general pentru orice operaţie reuşită — 10 şecheli de argint. Plata se reducea la jumătate dacă era vorba de cetăţeni cu drepturi parţiale, şi până la doi şecheli dacă era operat un sclav (costul intervenţiei chirurgicale îl suporta stăpânul sclavului). Pentru îndreptarea unui membru luxat, medicul primea respectiv cinci, trei şi doi şecheli de argint.

Astfel, doi şecheli reprezentau tariful minim pentru acordarea asistenţei medicale. Spre a ne da seama cât de ridicate erau aceste preţuri, trebuie să avem în vedere că, în vremea lui Hammurabi, cu un şechel puteai cumpăra un porc gras sau atâta pâine cu cât să se sature un om timp de cinci luni de zile.

Mult mai prost era retribuit medicul veterinar. Pentru o operaţie reuşită, acesta primea doar 1/6 şechel. Dar, ce-i drept, şi riscul în cazul de faţă era mult mai mic. Dacă animalul murea în urma intervenţiei, veterinarul era obligat să plătească numai 1/5 din valoarea acestuia.

CAUZELE ÎMBOLNĂVIRILOR

Părerile babilonienilor cu privire la cauzele care determină apariţia anumitor boli se apropiau destul de mult de realitate. Aşa, de pildă, frecventele boli de ochi se explicau ca fiind datorate acţiunii prafului pe care vântul îl mâna de colo-colo sub formă de nori. Râia şi alte boli de piele erau socotite boli contagioase. După părerea babilonienilor, paraziţii, în special păduchii, erau agentul care transmitea maladiile infecţioase.

Emblemă medicală babiloniană.

Cunoştinţele anatomice nu s-au bucurat de o largă dezvoltare în Ţinutul dintre cele două fluvii. Interzicând disecţia trupurilor celor morţi, religia babiloniană a împiedicat foarte mult studierea organismului omenesc. Cele câteva neînsemnate cunoştinţe anatomice de care dispuneau medicii babilonieni din antichitate se bazau pe informaţii întâmplătoare şi disparate, obţinute pe câmpul de luptă cu prilejul acordării asistenţei medicale răniţilor, sau în urma cercetării animalelor sacrificate în cinstea zeilor. Şi cu toate că trupul omenesc este altfel alcătuit decât cel al animalelor, medicii babilonieni aplicau, în mod mecanic, pe corpul omenesc, multe din tratamentele care puteau fi de folos numai animalelor.

Babilonienii considerau că sângele constituie elementul vital al organismului omenesc; ei îl împărţeau în „sângele zilei“' (sângele de culoare deschisă — arterial) şi „sângele nopţii“ (sângele întunecat — venos).

O deosebită atenţie acordau medicii babilonieni inimii, ficatului, rinichilor, dar în acelaşi timp ignorau cu desăvârşire organe importante ca vezica urinară şi splina, iar nervii nu îi deosebeau de tendoane... Despre funcţiile reale ale diferitelor organe, ei nu posedau decât vagi noţiuni, deşi socoteau că fiecare organ are un anumit rol, iar despre unele susţineau chiar că pot guverna stările sufleteşti şi activitatea intelectuală.

Ochiul şi urechea erau socotite ca fiind organele atenţiei. După părerea babilonienilor, inteligenţa era dirijată de inimă, dispoziţia — de ficat, şiretenia — de stomac, îngâmfarea — de nas...

Nu trebuie să ne mire faptul — ciudat la prima vedere — că denumirile multor boli de pe vremea babilonienilor coincid cu nume de demoni. Cunoscând cauzele pe care ei le atribuiau diferitelor maladii, acest lucru se înţelege de la sine. Dar, atribuind demonilor anumite boli, medicii babilonieni dădeau, într-o serie de cazuri, şi explicaţia logică a cauzelor care au declanşat maladia.

Icterul, care provoacă, aşa cum spune un text antic, „îngălbenirea trupului omenesc, îngălbenirea şi înnegrirea obrazului, că până şi rădăcinile limbii se înnegresc“, era considerat că apare în urma pătrunderii demonului Ahazu în organism. Totodată însă, medicii socoteau că boala aceasta este în legătură cu funcţionarea anormală a ficatului, fapt care corespunde realităţii.

Este interesant de remarcat că tot boli erau considerate şi asemenea „infirmităţi“ ca „tristeţea“, „aspectul posomorât“, „indispoziţia“. Sesizând în mod corect semnele exterioare ale unor funcţii psihice, anormale, precum şi ale sistemului nervos, medicii babilonieni erau totuşi departe de a înţelege însăşi esenţa bolii. Ei confundau boala cu manifestările exterioare ale acesteia, adică cu acel lucru cunoscut astăzi sub denumirea de simptom.

Care dintre noi n-a auzit expresii ca acestea: „îl apucă frigurile“, „îl trec căldurile“, „l-a trântit boala la pat“, „l-a legat de mâini şi de picioare“, „l-a năpădit tristeţea“ şi altele asemănătoare. Nimeni însă nu socoteşte că frigurile pot într-adevăr să „apuce“, că boala poate să „lege“ ori să „trântească“. Dar a existat o vreme când aceste expresii erau înţelese în sensul propriu al cuvântului. Boala era întruchipată de un duh necurat şi i se atribuiau însuşirile unei fiinţe vii. Faptul ne este cunoscut din nenumăratele tratate de medicină asiro-babiloniene care au ajuns până în zilele noastre, fiind păstrate în biblioteca de la Ninive.

CELE MAI VECHI „TRATATE“ DE MEDICINĂ

În aceste tratate, un loc de seamă îl ocupă descrierea amănunţită a diferitelor simptome de boli. Babilonienii acordau o importanţă deosebită diagnosticului. Se considera că boala „nu se va linişti după pansare şi nu va putea fi smulsă, aşa cum ai scoate acul otrăvit al viespii“, dacă „medicul nu va şti cine-i ea“.

Iată un scurt fragment caracteristic acestor tratate:

„Dacă un om simte că-l roade ceva în piept, în partea de sus a stomacului şi în vintre, atunci este vorba de o boală de plămâni“.

Medicii noştri care studiază istoria medicinei au încercat, pe baza enumerării simptomelor pomenite în aceste tratate, să stabilească ce boli existau în antichitate în Ţinutul dintre cele două fluvii, încercare ce n-a dat întotdeauna rezultatul dorit, deoarece simpla enumerare a simptomelor, fără a încerca să pătrunzi cauzele care le-au provocat, nu dă o imagine completă a bolii. Dar, pesemne, medicii babilonieni din antichitate se declarau pe deplin satisfăcuţi având la îndemână enumerarea acestor simptome. La patul bolnavului, ele reprezentau un mijloc şi un ghid de neînlocuit pentru stabilirea diagnosticului.

După enumerarea bolilor, în tratate urmează de obicei diverse reţete originale. Reproducem una dintre ele, prescrisă unui pacient ce suferea de o boală de stomac: „Pentru tămăduirea lui trebuie să iei 1/2 sila suc de smochine, 1/2 sila suc de iarbă kassu şi ulei, vin cu apă, 3 şecheli de unt curăţat, 2 şecheli de miere, să macini 10 şecheli din planta ammi, să le pui toate laolaltă şi să-l obligi pe bolnav să bea amestecul pe stomacul gol, dimineaţa, înainte de răsăritul constelaţiei Caprei... Şi el se va însănătoşi“.

Demonul Labartu. Aversul plăcii de bronz.

Demonul Labartu. Reversul plăcii de bronz.

În reţete nu numai că sunt înşirate medicamentele trebuincioase, dar se indică şi metoda de pregătire a lor, cu atâta lux de amănunte, încât astăzi ele stârnesc doar râsul.

Aşa, de pildă, întotdeauna se precizează că iarba cutare trebuie culeasă negreşit înainte de răsăritul soarelui. Medicamentele trebuiau măcinate, fărâmiţate, dizolvate în lapte, vin şi bere şi era absolut necesar să fie administrate pe stomacul gol. Toate acestea se făceau, bineînţeles, însoţite de vrăji pe care bolnavul trebuia să le rostească când lua doctoria.

Se mai foloseau şi alte tratate medicale, unde nu se pomenea nimic despre simptomele diferitelor maladii şi modul de administrare a medicamentelor, ci erau înşirate pur şi simplu o serie de boli şi de doctorii. De asemenea s-au găsit liste rezumative de boli, medicamente şi modul de administrare a acestora, prezentate pe simple tăbliţe. Ele sunt nespus de preţioase prin faptul că includ aproape toate bolile cunoscute atunci. Iată cum erau întocmite aceste ghiduri medicale:

Colţ de malţ | leac împotriva tusei | se macină şi se bea cu ulei şi cu bere

Rădăcină de floarea-soarelui | leac împotriva durerilor de dinți | se pune pe dinte

Alături de cărţile de medicină, în biblioteca lui Aşşurbanipal s-au păstrat numeroase scrisori şi buletine medicale privind starea sănătăţii regilor, precum şi a unor persoane mai de vază de la curte. De aici aflăm, de pildă, că tatăl lui Aşşurbanipal, atotputernicul Asarbaddon, suferea de reumatism cronic. Iată cum este descrisă starea bolnavului: „Mâinile şi picioarele sale au devenit neputincioase, el nu poate deschide ochii, este slab şi lipsit de vlagă, căci frigurile l-au stors de nu i-au mai rămas decât oasele“.

Într-una din scrisori, regele îi reproşează lui Arad-Nan, medicul său curant, că doctoriile şi prescripţiile lui nu i-au adus nici un fel de uşurare.

În scrisoarea de răspuns, medicul se dezvinovăţeşte, susţinând că diagnosticul a fost bine pus, iar doctoria îşi va face efectul mai târziu. Pentru orice eventualitate, îi prescrie un nou medicament — poate acesta va fi şi mai eficace.

S-a păstrat de asemenea o bogată corespondenţă privitoare la starea sănătăţii cântăreţelor şi cântăreţilor de la curtea regală. Pentru cei mai vestiţi dintre aceştia, medicii întocmeau de două

ori pe zi buletine — dimineaţa şi seara — care erau de îndată înmânate regelui.

Dar dintre toate lucrurile de acest gen descoperite în biblioteca lui Aşşurbanipal, cel mai mare interes îl trezesc o serie de tăbliţe, care, în totalitatea lor, alcătuiesc cea mai veche enciclopedie medicală din lume. În aceste „cărţi“, descrierea bolilor este grupată avându-se în vedere părţile corpului omenesc.

În lucrarea intitulată *Când capul omului este cuprins de fierbinţeală* sunt zugrăvite în chip amănunţit bolile tuturor părţilor capului, chiar şi maladiile infecţioase. Aici sunt cuprinse şi capitolele consacrate „tulburării minţii“, „căderii părului“, şi „bolilor de tâmple, urechi şi ochi“.

Seria de tăbliţe care începe cu cuvintele *cât de greu le este buzelor* descrie toate afecţiunile aparatului respirator, începând cu răceala obişnuită şi încheind cu tuberculoza.

În partea a treia sunt prezentate bolile de ficat şi de inimă, în cea de-a patra — reumatismul, podagra şi alte câteva maladii.

LEACURILE

După părerea medicilor babilonieni, majoritatea bolilor erau absolut vindecabile. În arsenalul mijloacelor de tămăduire folosite în anticul Ţinut dintre cele două fluvii găsim o cantitate uriaşă de tot soiul de ierburi, minerale şi alte produse, care slujeau la prepararea diferitelor doctorii.

Pe primul plan se aflau plantele. Nu întâmplător în limba babiloniană cuvintele „medicină“ şi „plantă“ se pronunţă la fel — „şammu“. Încă din cele mai vechi timpuri, a trata un bolnav însemna a folosi ierburi medicinale.

Astăzi sunt cunoscute denumirile câtorva sute de medicamente babiloniene preparate din ierburi. Faptul că pentru vindecarea bolnavilor erau folosite cele mai felurite plante, printre care şi unele foarte rare, demonstrează că, încă în acea epocă atât de îndepărtată, lumea plantelor a fost destul de bine studiată de cei vechi deoarece nu pot fi utilizate ca medicamente decât acele plante ale căror proprietăţi sunt perfect de bine cunoscute.

În unele cazuri se întrebuinţau fructele şi seminţele, în altele — rădăcinile şi florile, apoi frunzele, tulpinile, sucurile, răşinile,

crengile, scoarţa, măduva, ba până şi membrana ce căptuşeşte scoarţa groasă a copacilor. Multe din aceste plante erau aduse de la distanţe de sute de kilometri, şi nu numai din ţările vecine, dar şi de pe cele mai îndepărtate meleaguri, în vreme ce altele se cultivau în grădini speciale, deoarece se întâlneau destul de rar în stare sălbatică. Pe o scară foarte largă erau întrebuinţate, de asemenea în scopuri medicinale, fructele, legumele şi cerealele obişnuite.

Se poate pune întrebarea: ce proprietăţi terapeutice au perele, merele, secara, morcovul, sfecla, ceapa, usturoiul, care apar în farmacopeea babiloniană?

Nu vă grăbiţi să daţi un răspuns negativ.

Astăzi, noi suntem foarte bine informaţi asupra proprietăţilor vitaminoase ale multor plante. Se înţelege că cei din antichitate nu cunoşteau aceste lucruri, dar ei constataseră, în urma unei practici de-a lungul nenumăratelor secole, influenţa lor binefăcătoare asupra organismului şi, de aceea, le foloseau pe scară largă. În afară de asta, multe fructe şi legume sunt nepreţuite în alimentaţia dietetică, iar altele sunt întrebuinţate la prepararea a tot felul de doctorii, ca, de pildă, sucuri, infuzii, fierturi, siropuri, esenţe şi inhalaţii.

Plantele mai erau folosite şi la pregătirea malţului, aluaturilor, melasei, băuturilor şi gelatinelor. Se întrebuinţau chiar şi drojdia de vin şi de bere.

Fără îndoială deci că farmacopeea antică avea o bază raţională.

Unele medicamente babiloniene pot fi uşor descifrate, dar mult mai anevoie se poate stabili despre ce anume e vorba. Din traducere reiese limpede că nenumăraţi termeni înseamnă: „Iarba-peştelui“, „Planta-soarelui“, „Vinul-vulpii“, „Sămânţă-de-munte“, „Tulpină-de-câmp“, „Iarbă-de-câmp“, „Limbă“, „Dinte-de-mare“, „Iarbă-dulce“, „Iarbă-amară“, „Urechea-şarpelui“, „Iarba-vieţii“. Dar ce anume ierburi şi plante sunt acestea — iată un lucru care se poate doar presupune.

Lista medicamentelor preparate din produse animale, din peşte şi insecte este mult mai redusă, totuşi conţine zeci de denumiri. La prepararea doctoriilor se întrebuinţa sânge, lapte, frişcă, carne, grăsimi şi oase de animale, ouă de păsări, miere de albine, untură de peşte şi multe altele. În acelaşi timp, infuenţa medicinei magice se întâlnea la fiecare pas.

Într-una din reţete se prescrie „lapte muls de la o vacă albă“, în alta — „de la o capră albă“, iar în a treia — „de la o măgăriţă albă“.

Multe reţete au un caracter pur magic. Aşa, de pildă, se recomandă în scopuri terapeutice „limbă de şoarece“, „păr de câine“, „păr de hienă“, „corn de cerb“, „ureche de taur galben“, „piele de gazelă“, „untură de şarpe negru“, „ochi de găină“, „aripă de şoim“, „carapace de broască ţestoasă“.

Tot atât de ciudat se împleteşte logica cu elementele magice şi în acel capitol al farmacopeei babiloniene consacrat medicamentelor preparate din substanţe minerale. La prepararea doctoriilor se utilizau: piatra scumpă de lazurit, ghipsul, varul, sulful, cuarţul, care se aducea mai ales din Egipt, arama şi tot felul de săruri. În acelaşi timp, babilonienii credeau în proprietăţile tămăduitoare ale prafului adunat dintr-o casă părăsită sau ale pulberii luate din morminte, ale cioburilor de oală spartă şi ale spumei râurilor...

Modul de preparare a medicamentelor era stabilit în amănunţime. Într-un caz, planta sau substanţa obţinută din ea trebuia pusă la uscat, măcinată sau fărâmiţată. În alt caz, trebuia doar măcinată şi amestecată cu alte doctorii. Se prescria că planta care conţine apă trebuie descojită şi stors sucul din ea. Unele lichide trebuiau filtrate şi decantate. Soluţiile concentrate sau toxice erau dozate cu picătura; substanţele solide sau pulverulente — cu „sămânţa“, „şechelul“ şi „mina“; lichidele — cu „sila“. Dar în majoritatea cazurilor, dozarea nu se indica de loc, ea fiind lăsată la bunul plac şi la fantezia farmacistului.

PANSAMENTE, MASAJ, GIMNASTICĂ

Medicii din antichitate aveau o adevărată pasiune pentru pansamente şi cataplasme, fiind profund convinşi de puterea de vindecare a acestora; de aceea, le aplicau împreună cu medicamentul în orice parte a corpului omenesc.

După părerea lor, importanţa pansamentului consta în faptul că întăreşte contactul între locul bolnav şi medicament.

Doctoriile nu numai că erau aplicate pe locul bolnav şi luate pe cale internă, dar totodată se administrau şi într-un chip puţin obişnuit. Astfel, bolnavii erau afumaţi cu anumite medicamente, fiind obligaţi să tragă fumul în piept sau să facă inhalaţii cu

respectiva doctorie. Unele doctorii puteau fi numai mirosite, altele însă erau introduse în nas, în gură, ochi şi urechi, cu ajutorul unor tubuleţe speciale din aramă şi bronz.

Demoni luptând

Medicii babilonieni cunoşteau prea bine proprietăţile terapeutice ale masajului. În vechile cărţi de medicină întâlneşti la tot pasul următoarele sfaturi: „să se maseze picioarele de sus în jos“, „să se maseze corpul de sus în jos“, „doctoria să fie introdusă în corp prin fricţiune de sus în jos“. O atenţie deosebită se acorda fricţiunilor cu ulei.

Babilonienilor nu le era străină nici gimnastica, terapeutică — mai bine zis primele noţiuni. Astfel, de pildă, se întâlnesc următoarele recomandări făcute de medici: aşezaţi-vă pe călcâie, apoi îngenuncheaţi, lăsaţi capul în piept şi ridicaţi picioarele în sus.

Unii savanţi şi-au exprimat părerea că asirienii şi babilonienii cunoşteau proprietăţile lentilelor şlefuite — de a mări şi micşora, de a apropia şi depărta obiectele pe care le priveşte ochiul omenesc. Se presupune că medicii din antichitate se foloseau de aceste proprietăţi executând lentile pentru pacienţii de vază care sufereau de miopie sau de prezbitism. Acest lucru este sugerat de o interesantă descoperire, făcută pe locul ruinelor palatului din oraşul Kalhu. Aici s-a găsit o lentilă convexă, executată dintr-un cristal de stâncă care s-a dovedit a fi o lupă perfectă.

ALUNGAREA DEMONILOR

Alături de medicamente şi de diverse prescripţii medicale, oamenii foloseau cu asiduitate tot soiul de amulete, incantaţii, formule magice şi procedee simbolice. Preoţii-vraci făceau din lut, ceară şi aluat, ori ciopleau din lemn chipuri ale demonilor şi le ardeau în cadrul unor ceremonii magice. Se considera că pe această cale bolnavul se eliberează de duhul necurat ce a pătruns în trupul său.

Cu o minuţiozitate deosebită, Aşşurbanipal a adunat pentru biblioteca sa tot felul de formule magice, care erau rostite în momentul arderii chipurilor. Asemenea texte se numără cu sutele, ele alcătuind serii întregi de „cărţi de lut“.

Iată câteva exemple de astfel de incantaţii: „Boala intestinelor, Boala inimii, Colicii, Boala, Boala fierii, Boala capului, Lepra rea, Râia, Aprinderea rinichilor, Stomac rău, Răul, Durerea, Somnul cel mai rău! Fiţi blestemate în numele cerurilor! Fiţi blestemate în numele Pământului!“ „Oftica cea rea, Oftica, Oftica ce-l chinuieşte pe om, Oftica ce nu-l părăseşte, Oftica ce

nu dispare, Oftica cea aducătoare de rele! Duh al Cerului, blesteam-o! Duh al Pământului, blesteam-o!“

Demonul Pazuzu

Prin forma lor, unele incantaţii se ridică la nivelul unor lucrări literare. Iată, de pildă, un mic fragment din ceremonialul pentru izgonirea duhurilor rele:

„Zburaţi, zburaţi!
Plecaţi departe, departe !
Întoarceţi-vă, plecaţi, fugiţi!
Răutatea voastră să plece ca fumul spre cer!
Din trupul meu îndepărtaţi-vă!
Din trupul meu plecaţi!
Din trupul meu ieşiţi cu ruşine!

Din trupul meu alergaţi!
În trupul meu să nu vă întoarceţi!
De trupul meu să nu vă apropiaţi!
Spre trupul meu nu veniţi!
Trupul meu să nu-l mai chinuiţi!“

Urmaşii asiro-babilonienilor au preluat din medicina acestora nu numai ce era folositor, rezultat al unei experienţe de zeci de generaţii, ci şi-au însuşit totodată şi prejudecăţile şi rătăcirile celor din antichitate. Iată un exemplu edificator:

Vracii făcători de minuni din evul mediu foloseau adesea în timpul ceremoniilor cuvintele „hilka, beşa“. Aceste vorbe par a fi bolboroseli lipsite de sens. Dar în clipa când scrierea cuneiformă a fost descifrată, s-a descoperit în incantaţiile asiro-babiloniene aceleaşi cuvinte: „hilka, beşa“, care însă aici aveau înţelesul de: „dispăreţi, ruşinaţi-vă“. Cu astfel de vorbe, vraciul din Babilonul antic se adresa duhurilor rele, izgonindu-le din trupul bolnavilor.

Au trecut secole. Asiria şi Babilonul au pierit de mult de pe faţa pământului. Limba lor a fost cu desăvârşire dată uitării. Dar cuvintele magice „hilka, beşa“, al căror sens nu-l mai cunoştea nimeni (nici chiar vracii care le foloseau!), au continuat să se menţină în Europa până la sfârşitul evului mediu.

De bună seamă însă că nu acest gen de literatură determină importanţa medicinei asiro-babiloniene. La fel ca orice altă ştiinţă medicală populară, ea a acumulat de-a lungul veacurilor experienţa multor generaţii, care au luptat — cu mijloacele ce le-au stat la îndemână — împotriva diferitelor boli, în scopul prelungirii vieţii omului. Şi fără aceste câteva cunoştinţe — puţine la număr, ce-i drept — care se datoresc medicilor din antichitate, ar fi fost imposibilă prodigioasa dezvoltare a medicinei contemporane.

CAPITOLUL XI LEGILE PROPRIETARILOR DE SCLAVI

ÎN AFARA LEGII

„Sclavul şi sclava din oraşul Eşnunna, care poartă banderole pe braţ, cătuşe şi sunt însemnaţi cu fierul roşu, nu au voie să treacă dincolo de porţile oraşului Eşnunna fără a fi însoţiţi de stăpânul lor“.

„Sclavului şi sclavei care au intrat în Eşnunna păziţi de un curier, trebuie să li se pună banderole, cătuşe şi să fie însemnaţi cu fierul roşu: ei trebuie păziţi pentru stăpânul lor“.

Acestea sunt articolele 51 şi 52 din codul regelui Bilalama, care a domnit în oraşul Eşnunna la începutul secolului al XX-lea î.e.n. Codul a fost descoperit acum câţiva ani, în timpul săpăturilor din Irak.

Articolele reproduse mai sus caracterizează admirabil pe cel care le-a întocmit. Regele şi legile lui stau de veghe în permanenţă, păzind interesele stăpânilor şi neguţătorilor de sclavi. Sclavul nu este om. El este un obiect, un animal de muncă. Stăpânul poate să-l cumpere, să-l vândă, să-l însemneze cu fierul roşu, să-l ucidă. Legea este întotdeauna de partea stăpânilor de sclavi.

Codul lui Bilalama nu constituie o excepţie. La fel sună şi legile regelui Lipit-Iştar, care a domnit în oraşul Isin la 50 de ani după Bilalama. De altfel, nici cunoscutul cod al regelui babilonian Hammurabi, despre care am vorbit în capitolele precedente, nu se deosebeşte cu nimic de cele două coduri pomenite mai sus. Iată câteva extrase din acest cod:

„Dacă cineva va scoate dincolo de porţi un sclav de la palat sau o sclavă de la palat, sau un sclav care aparţine unui muşchenum [cetăţean cu drepturi parţiale] sau o sclavă care aparţine unui muşchenum, el va fi omorât“.

„Dacă cineva va ascunde în casa sa un sclav sau o sclavă fugită care aparţine palatului sau unui muşchenum şi nu-i va da în vileag la strigătele crainicului, stăpânul acelei case trebuie omorât“.

„Dacă cineva va prinde pe câmp un sclav sau o sclavă fugită şi îi va preda stăpânului lor, stăpânul sclavului este obligat să-i plătească 2 şecheli de argint“.

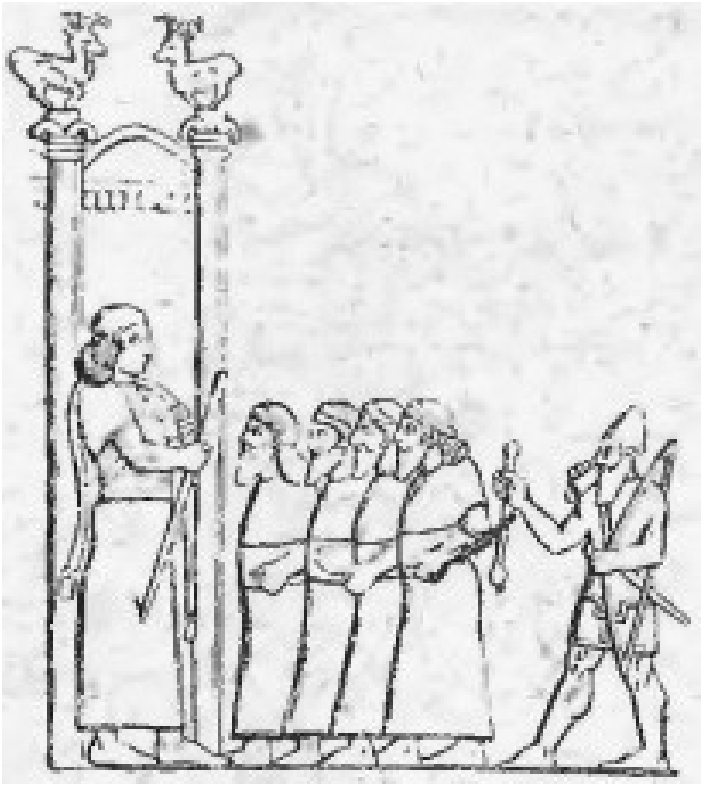

Aducerea prizonierilor destinaţi sclaviei.

Hammurabi se considera un rege drept, uman şi iubitor de oameni. Dar când e vorba de ascunderea sclavilor fugiţi sau de complicitatea la fuga lor, Hammurabi se dovedeşte necruţător. Ce poate fi mai grav decât această „crimă“? În asemenea cazuri, Hammurabi nu cunoaşte decât o singură pedeapsă: moartea.

PREŢUL UNUI OM

Datornicii cu o stare materială proastă, care ajunseseră sclavi, proprietatea cămătarului ce le împrumutase bani, se găseau într-

o situaţie ceva mai bună decât sclavii proveniţi din prizonierii de război. Dar şi în ceea ce priveşte soarta propriilor săi cetăţeni sărăciţi, codul asirian este foarte aspru. Dacă un asirian a contractat datorii şi se află în casa creditorului său ca zălog, „binefăcătorul“ său stăpân are dreptul „să-l bată, să-l tragă de păr, să-l plesnească peste urechi şi să i le străpungă“.

Să nu ne închipuim că „zălogul viu“ stătea cu mâinile în sân în casa creditorului său, până când vreuna din rudele sale mai pricopsite îi plătea datoria. Rostul „zălogului viu“ era acela de a munci pentru cămătar, de a munci de dimineaţă până-n noapte, fără nădejdea de a-şi mai achita vreodată datoria şi de a deveni din nou om liber. Tragedia sclavilor proveniţi din rândul datornicilor consta în faptul că, oricât de mult ar fi muncit datornicul, el nu făcea altceva decât să acopere dobânzile, în vreme ce suma datorată nu se micşora cu nimic.

Dar se pune întrebarea, ce sumă lua cu împrumut un om sărac, de nu mai putea apoi să scape de datorii?

La această întrebare „cărţile de lut“ răspund în felul următor: o sumă ce nu depăşeşte valoarea unui „zălog viu“ — a unui om.

Dar oare câte parale valora un om? Nu prea mult.

În vechea Asirie, pentru un măgar se plăteau 17 şecheli, iar pentru o sclavă — de trei ori mai puţin, numai 6 şecheli (circa 50 de grame de argint). Un sclav şi o sclavă, împreună, costau 18 şecheli. Copiii se vindeau la un preţ foarte scăzut.

Adulţii erau evaluaţi ţinându-se seama de sex, vârstă, starea sănătăţii şi profesie.

După fiecare campanie militară încununată de succes, când sclavii erau aduşi cu miile, preţurile la „marfa vie“ scădeau considerabil.

Dar care cămătar împrumută mai mulţi bani decât valorează însuşi zălogul? Dimpotrivă, el va da întotdeauna mai puţin. Şi, aşa cum se obişnuieşte, va reţine dobânda pe un an înainte.

Să presupunem că un asirian sărăcit caută să împrumute 10 şecheli. Cămătarul, convingându-se că cel care îi cere banii nu mai posedă nimic, îi pipăie muşchii, îi cercetează dinţii ca şi cum ar cumpăra un cal, iar în cele din urmă îl evaluează la preţul zilei.

Da, face banii ăştia, în nici un caz gologanii împrumutaţi nu se vor duce pe apa sâmbetei!

Dar, după ce dă o chitanţă semnată şi de martori, bietul om nu primeşte decât 8 şecheli. Pentru argint, se lua 20 la sută dobândă pe an. Dacă aveai nevoie de seminţe, căpătai numai 6 şecheli şi 120 de şeumi, dar semnai chitanţă tot pentru 10

şecheli. Pentru grâne dobânzile erau de 33 1/3 la sută pe an. Şi bietul om se considera nespus de fericit dacă reuşea să-şi achite datoria la timp. Altfel îl păştea sclavia, fără nădejdea de a mai fi vreodată liber până la sfârşitul zilelor sale.

Babilonienii şi asirienii au încadrat jefuirea făţişă a sclavilor, săracilor şi a celor lipsiţi de mijloace în paragrafe severe de legi, ocrotite de stat. Caracterul de clasă al legilor şi drepturilor cetăţeneşti în Ţinutul dintre cele două fluvii reiese limpede din fiecare rând al codurilor, culegerilor de legi şi al altor documente juridice.

CODUL LUI BILALAMA

Să ne oprim ceva mai mult asupra codului lui Bilalama, cea mai veche culegere de legi cunoscută în istorie, care a fost descoperită relativ destul de recent, cu prilejul săpăturilor făcute pentru a dezgropa oraşul Eşnunna.

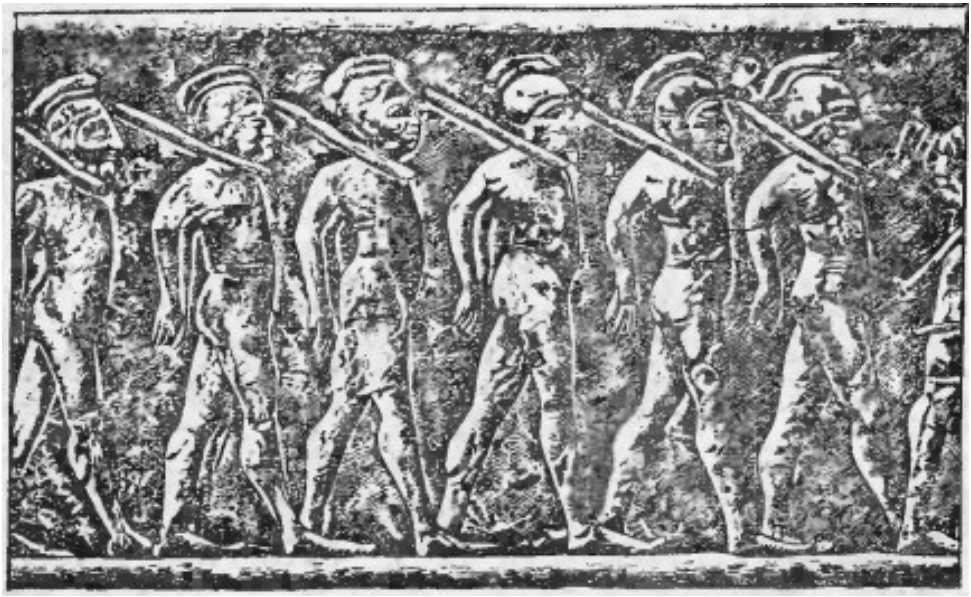

Prizonieri transformaţi în sclavi, cu juguri la gât şi cu mâinile legate la spate.

Oricât de curios s-ar părea, codul lui Bilalama se deschide cu o listă de preţuri, fixate la mărfurile cele mai curente: cereale, ulei, untură de porc, sare, lână.

Oare ce l-a determinat pe Bilalama să-şi înceapă codul cu o listă de preţuri?

Se poate presupune că în cod sunt prezentate preţurile maximale ale produselor, care nu pot fi depăşite. Probabil că negustorii umflau atât de mult costul produselor de primă necesitate, încât Bilalama a trebuit să pună frâu poftei lor nesăţioase.

Dar să nu ne închipuim cumva c-a făcut acest lucru pentru triumful dreptăţii sau dintr-un sentiment de milă faţă de populaţia sărăcită. Nicidecum. El a procedat astfel, urmărind să atragă de partea sa pe micii proprietari şi în felul acesta să-şi consolideze tronul şi situaţia sa politică externă.

Vremurile erau tulburi, neliniştite. Ţinutul dintre cele două fluvii, fărâmiţat în nenumărate stătuleţe care se luptau necontenit între ele, trecea printr-o perioadă de declin. Procesul de ruinare a ţăranilor şi meseriaşilor, care începuseră să împrumute bani de la bogătaşi, se desfăşura cu o repeziciune extraordinară şi Bilalama a înţeles că dacă nu va stăvili nemaipomenita lăcomie a cămătarilor, se va trezi curând într-o situaţie falimentară. Nu putea să se aştepte la succese în politica externă, atâta vreme cât nu făcea „ordine“ în interiorul propriei sale ţări.

Aceeaşi tendinţă de a introduce „ordine“ în exploatarea păturilor mijlocii şi inferioare ale populaţiei libere (în acest sens, de sclavi nici nu se pomeneşte, codul considerându-i drept simple obiecte neînsufleţite) se face simţită şi în celelalte articole ale culegerii de legi. Iată, de pildă, articolul 37. El spune: „Dacă cineva a slăbit [slăbire din punct de vedere economic, adică a sărăcit] şi şi-a vândut casa pentru argint, în clipa când cel care a cumpărat-o va voi s-o revândă, primul proprietar poate s-o cumpere din nou“.

Este vorba de dreptul de prioritate la răscumpărare. S-a prevăzut acest lucru pentru ca omul liber să nu-şi piardă proprietatea, oricât de mică şi neînsemnată ar fi fost ea, dar care îl deosebea de masa sclavilor şi servitorilor, transformându-l totodată într-o platformă solidă a sistemului sclavagist.

În alte paragrafe se reglementează raporturile dintre stăpâni şi lucrătorii angajaţi temporar. Se precizează plata pe care

trebuie s-o primească păzitorul de vite, barcagiul, semănătorul şi secerătorul.

O trăsătură caracteristică a acestor legi este următoarea: muncitorul care s-a înţeles cu stăpânul nu mai poate pleca de la acesta decât după ce a dus la bun sfârşit lucrarea pentru care a fost angajat.

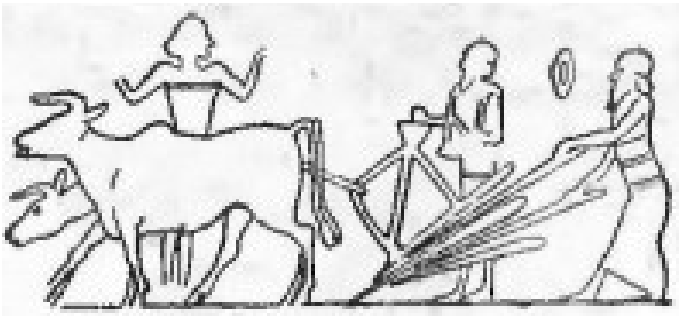

Aratul cu boi. Concomitent, printr-un tub special, se lasă să cadă seminţele pe brazdă.

Legea prevedea că secerătorul care şi-a părăsit stăpânul în timpul secerişului avea să plătească o amendă de 10 şecheli, în vreme ce el primea, pentru întreaga perioadă de lucru, doar un şechel. Amenda, care întrecea de zece ori câştigul aproximativ pe timp de o lună, îl ţinea strâns legat pe muncitor de stăpânul său.

„Preţul pentru închirierea unui măgar — 1 sut [circa 8 litri] de cereale, şi pentru închirierea celui care-l mână — 1 sut. Seara, el trebuie să-l aducă înapoi“.

Astfel grăieşte articolul 10 al codului. După cum se vede, legea nu face mare deosebire între om şi animal...

Proprietatea particulară este sacră şi inviolabilă. Orice abuz săvârşit împotriva ei se sancţionează cu amenzi din cale afară de mari sau se pedepseşte chiar cu moartea. Un şir de articole ale acestui cod se ridică în apărarea proprietăţii private. Iată, de pildă, articolul 40:

„Dacă cineva a obţinut un sclav, o sclavă, un bou sau orice alt lucru ce se poate cumpăra, dar nu poate să-l arate pe cel care i l-a vândut, atunci el este un hoţ“.

Câte un sclav mai abil, punând mâna pe vreun lucru al stăpânului său, ar putea vinde obiectul furat unui cumpărător

mai neatent. Legea prevede şi acest caz şi spune: sclavul nu are drepturi. Deci cu un sclav sau cu o sclavă nu poţi încheia nici un fel de târg. N-ai voie să cumperi nimic de la ei sau să primeşti în păstrare, căci ei nu pot să posede nimic care să fie al lor... „Tamcarul [agent comercial] şi neguţătoreasa nu trebuie să primească argint, cereale, lână şi ulei din mâinile sclavului sau ale sclavei“ — atrage atenţia articolul 15.

Opt articole întregi sunt consacrate raporturilor familiale. Când a conceput textul, legiuitorul a avut în vedere faptul că logodnica este o marfă, iar însurătoarea — o afacere comercială între părinţii fetei şi ai băiatului. Nerespectarea convenţiei de căsătorie de către una din părţi atrage după sine o amendă respectabilă.

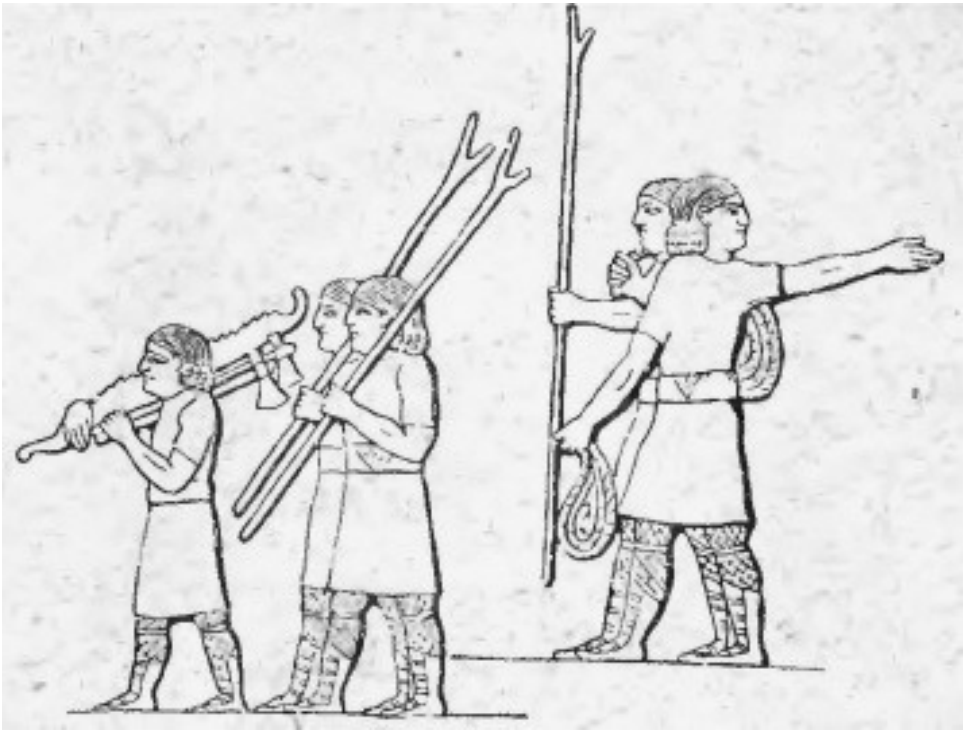

Pe drumul spre locul de muncă.

Legea garantează dreptul cămătarului de a lua 20% dobândă când împrumută argint şi 33 1/3 la sută când împrumută cereale.

Articolul 18ª prevede: „Pentru 1 şechel de argint, el trebuie să adauge 1/6 şecheli şi 6 şeumi de argint drept dobândă; pentru 1 gur de cereale, el trebuie să adauge 1 massiktum [60 de sile] şi 4 sat [40 de sile] de cereale drept dobândă“.

Mai mult decât atât: cămătarul poate să pretindă cerealele de la primul măcinat. „Cel care împrumută îl poate obliga pe datornic să-i restituie datoria chiar la arie“ — se spune în articolul 19.

Abuzul de putere al cămătarilor depăşise probabil orice limită, de vreme ce a fost necesar să se introducă în cod articole speciale care interziceau cămătarilor de a pătrunde cu forţa în case şi a lua drept zălog oameni ce nu le datorau nimic. Iată unul din aceste articole: „Dacă, neavând de primit nici o datorie, a luat drept zălog pe soţia unui muşchenum sau pe fiul unui muşchenum, l-a reţinut zălog în casa sa, iar apoi l-a ucis, faptul acesta constituie un delict penal“.

„L-a ucis“ înseamnă că i-a pricinuit moartea fie silindu-l să presteze munci peste puterile lui, fie bătându-l crunt (uciderea unui lucrător nu era rentabilă). Acest lucru reiese comparând articolul de mai sus cu articolele similare din codul lui Hammurabi.

Pe drumul spre locul de muncă. În loc de animale, la căruță sunt înhămați oameni.
Detaliu după un basorelief asirian.

Unele sclave, pierzând nădejdea de a mai fi vreodată libere, visau să-şi vadă cel puţin copiii în situaţia unor oameni liberi. De aceea, ele îşi încredinţau în mare taină pruncii unor cetăţeni liberi care n-aveau urmaşi. Bilalama se ridică împotriva acestei încălcări a proprietăţii private. Proprietarul de sclavi este

singurul stăpân al copiilor sclavei sale, la fel cum este singurul stăpân şi al tuturor vietăţilor fătate de vitele sale. În articolul 33 stă scris:

„Dacă o sclavă, înşelându-şi stăpânul, şi-a încredinţat fiul unei fiice de om liber, chiar atunci când acesta va fi mare, stăpânul lui are dreptul să pretindă să-i fie înapoiat, să pună mâna pe el şi să-l ia cu sila“.

Articolele 34 şi 35 dezvoltă articolul precedent:

„Dacă o sclavă de la palat şi-a dat fiul sau fiica spre a fi crescuţi de un muşchenum, palatul are dreptul să ceară să i se restituie fiul sau fiica pe care sclava i-a dat. Iar cel care a luat să crească pe fiul unei sclave de la palat trebuie să-i întoarcă palatului preţul său“.

Lucrul acesta trebuie înţeles în felul următor: cetăţeanul liber este obligat nu numai să înapoieze copilul pe care l-a luat să-l crească, încălcând prevederile legii, dar mai trebuie să plătească şi o amendă egală cu preţul sclavului. De bună seamă că, trăind sub asemenea legi, oamenilor liberi le cam pierea pofta să crească copii de sclavi.

Foarte interesante sunt articolele din acest cod de legi consacrate vieţii zilnice, obiceiurilor şi datinilor locuitorilor din oraşul Eşnunna. Iată câteva paragrafe mai caracteristice:

„Dacă un individ muşcă pe un altul de nas, smulgându-i o bucată din el, trebuie să-i cântărească acestuia 1 mină de argint, pentru 1 ochi — 1 mină, pentru 1 dinte — 1/2 mină, pentru o ureche — 1/2 mină; pentru o palmă, trebuie să-i cântărească 10 şecheli de argint“.

„Dacă cineva îi taie un deget altei persoane, trebuie să-i cântărească acesteia 1/3 mină de argint“.

„Dacă într-o încăierare, cineva îi dă brânci adversarului şi-i rupe mâna, trebuie să-i cântărească 1/2 mină de argint“.

„Dacă îi rupe piciorul, trebuie să-i cântărească 1/2 mină de argint“.

Citind această listă originală de preţuri (aici nu sunt prezentate toate articolele), nu poţi să nu te gândeşti că asemenea mutilări erau foarte frecvente în vechiul Ţinut dintre cele două fluvii. Altfel, legiuitorul nu ar fi fost obligat să evalueze atât de minuţios tot soiul de răniri şi desfigurări.

Ultimele articole din codul lui Bilalama sunt consacrate proprietarilor nepăsători. Aici, de pildă, putem citi următoarele:

„Dacă taurul are obiceiul să împungă, şi lucrul acesta i-a fost comunicat stăpânului său, dar el nu i-a înclinat capul [adică n-a

legat capul animalului de piciorul din faţă, ca să nu mai poată împunge], iar taurul a dat cu coarnele şi a omorât un om, atunci stăpânul lui trebuie să cântărească 2/3 mine de argint. Dacă a împuns un sclav şi l-a omorât, trebuie să cântărească 15 şecheli de argint“.

O pedeapsă şi mai aspră îl aşteaptă pe stăpânul nepăsător, în cazul morţii unui cetăţean liber din pricina prăbuşirii unei construcţii şubrede.

Chiar şi această trecere sumară în revistă a codului lui Bilalama ne arată că el a fost întocmit într-un stat sclavagist. Nu-i întâmplător faptul că, enumerând „obiectele de cumpărat“, alături de boi apare sclavul şi sclava. Şi, de asemenea, nu din întâmplare nici un articol din acest cod de legi nu vorbeşte de sclav ca persoană într-un litigiu. El poate fi numai obiectul care a provocat neînţelegerea, dar în nici un caz nu poate lua parte la ea. Scopul legiuitorului este să reglementeze raporturile între cetăţenii liberi, dar nu între oamenii liberi şi sclavi, care erau asimilaţi cu obiectele neînsufleţite şi cu vitele.

În ceea ce-i priveşte pe cetăţenii liberi, legea îngrădeşte într-o oarecare măsură comportarea abuzivă a bogătaşilor şi cămătarilor. Ea pare că le spune acestora: „Jecmăniţi-i cât puteţi pe ţărani şi pe meseriaşii săraci, dar nu-i jupuiţi, căci altfel n-o să mai aveţi pe cine jecmăni“... Şi atunci, statul întreg se poate duce de râpă.

CE AU POVESTIT CĂRŢILE „PLICTICOASE“

Printre tăbliţele de lut, cele mai plicticoase ar putea părea „cărţile“ ce conţin înregistrări contabile, precum şi o serie de documente de afaceri: acte de vânzare-cumpărare, contracte de arendă, contracte de însurătoare, chitanţe de împrumut, testamente.

Desigur că este mult mai uşor să te descurci în analele regale, unde relatarea unei campanii militare se face în mod sistematic, sau să dai de rost poveştilor mitologice, care zugrăvesc peripeţiile unor eroi legendari. Dar ochiului pătrunzător al oamenilor de ştiinţă sovietici, aceste coloane aride de cifre, care indică date în legătură cu consumul de cereale pentru hrana sclavilor sau privitor la numărul de oameni necesar zilnic la munca câmpului, îi spun tot atât de multe ca şi lăudăroşeniile

regilor asirieni care vorbesc despre victoriile lor — reale ori imaginare. Şi savanţii sovietici nu au precupeţit nici un efort pentru a înţelege pe deplin toate aceste documente.

O muncă titanică, migăloasă şi nespus de grea, care până la urmă a dat rezultatele scontate. Dincolo de cifrele „plicticoase“ şi uniforme, în faţa ochilor învăţaţilor sovietici a apărut o viaţă plină de pasiuni, de lupte şi suferinţe. Cifrele şi documentele de evidenţă economică au ajutat ştiinţei să reînvie viaţa vechiului Ţinut dintre cele două fluvii, în toate multiplele şi inimitabilele sale aspecte. Oamenii de ştiinţă sovietici au dat un conţinut viu, concret unor noţiuni abstracte, ca, de pildă, sclavia din Orientul Antic, relaţiile dintre creditori şi debitori, codul familiei — şi lucrul acesta constituie aportul lor imens la ştiinţa istoriei.

Primul care a acordat atenţia cuvenită documentelor de evidenţă economică a fost părintele asiriologiei ruse, M.V. Nikolski, cu a cărui viaţă şi activitate cititorul a făcut cunoştinţă în capitolele precedente. În mâinile savanţilor din apusul Europei au ajuns mii şi mii de astfel de documente, dar ei aproape că nici nu le-au studiat, iar de publicat le-au publicat foarte rar.

Cât de nepăsători se dovedeau a fi asiriologii burghezi faţă de documentele evidenţei economice, se poate constata din următorul fapt.

La începutul secolului al XX-lea, localnicii au descoperit, nu departe de Lagaş, în vechiul oraş Umma, o arhivă imensă cu documente contabile, numărând câteva zeci de mii de tăbliţe. La început, această descoperire a stârnit un viu interes. Dar când s-au analizat tăbliţele găsite şi s-a văzut că ele sunt un fel de registre de contabilitate, dezamăgirea a fost generală. Se părea că arhiva nu mai prezintă nici o atracţie. Şi nu numai că nu s-au mai făcut săpături în acel loc, dar nici măcar nu s-au luat măsuri ca să fie păstrate lucrurile descoperite acolo.

Afacerişti plini de iniţiativă cumpărau pe nimica toată mii de tăbliţe şi apoi le revindeau amatorilor, la Paris, luând câte 1 franc de bucată... Nici până astăzi, o mare parte din documentele de evidenţă economică, descoperite în Mesopotamia, nu au fost publicate.

Cu totul altfel a privit lucrurile M.V. Nikolski. El şi-a dat seama de la început de importanţa deosebită pe care aceste „cărţi de lut“ o prezintă pentru ştiinţă şi şi-a consacrat mulţi ani studierii şi publicării lor. Aceste documente, sublinia omul de ştiinţă, ne îngăduie „să pătrundem în relaţiile social-economice ale unor

epoci atât de îndepărtate, dintre care cea mai veche se apropie de zorile culturii omeneşti“.

Metoda iniţiată de M.V. Nikolski, de a pune accentul nu pe studiul biografiei despoţilor din Orientul Antic, ci pe relaţiile social-economice ale maselor de truditori, a prins rădăcini adânci în asiriologia sovietică şi este una din trăsăturile sale caracteristice.

VINDEREA FIULUI

Iată un act de vânzare-cumpărare din culegerea de documente descoperite în Babilonul antic şi publicate în anul 1937 de către talentatul asiriolog sovietic A.P. Riftin, care a murit în 1945, în floarea vârstei[1].

„Fiul lui Sin-nuri, pe nume Zalilum, a fost cumpărat de Balmunamhe de la mama sa, Sin-nuri. Drept plată, el i-a cântărit 11 şecheli de argint. Ea s-a jurat pe regele ei, în faţa lui Ibi-ilabrat giuvaergiul, Sin-gamil păsărarul, Varad-Nannar, Sin-erib, Ahu-vacar, Enlil-şemi, Ahu-vak-rum, Lu-nin-şubur-ka, Ilimaahi, că pe viitor nu va avea nici un fel de pretenţii“.

O mamă care şi-a vândut fiul... Şi nouă martori, cetăţeni onorabili ai oraşului Nasarum, întăresc acest târg cu peceţile lor. Totul este în ordine. Totul a fost făcut după lege. Balmunamhe, un cunoscut bogătaş babilonian, şi-a mai luat încă un sclav, iar o mamă s-a despărţit de fiul ei.

Ce sărăcie cumplită domnea pesemne în casa lui Sin-nuri, dacă ea s-a hotărât să încheie acest târg îngrozitor! Ce tragedie închid în ele rândurile reci ale acestui act de vânzare-cumpărare!

ZĂLOGUL VIU

Iată un alt document — o poliţă la purtător. Cămătarul Şamaş-muşetir i-a împrumutat lui Dinum-abum zece mine de cositor. „Dacă va trece termenul — se spune în poliţă — valoarea cositorului va spori. Drept zălog, va fi soţia, ogorul, casa lui. Prezentatorului acestei tăbliţe să i se cântărească cositorul“.

[1] În acest citat și în cele care urmează, pentru ușurarea înțelegerii textului, nu s-a păstrat traducerea cuvânt cu cuvânt. – *N.A.*

Aceasta înseamnă că poliţa semnată de Dinum-abum poate fi trecută asupra oricărei alte persoane, care, la rândul său, poate să o predea unei a treia; aceasta, şi ea are dreptul să o transmită şi aşa mai departe. Oricine ar fi prezentat datornicului tăbliţa de mai sus, el era obligat să-i plătească.

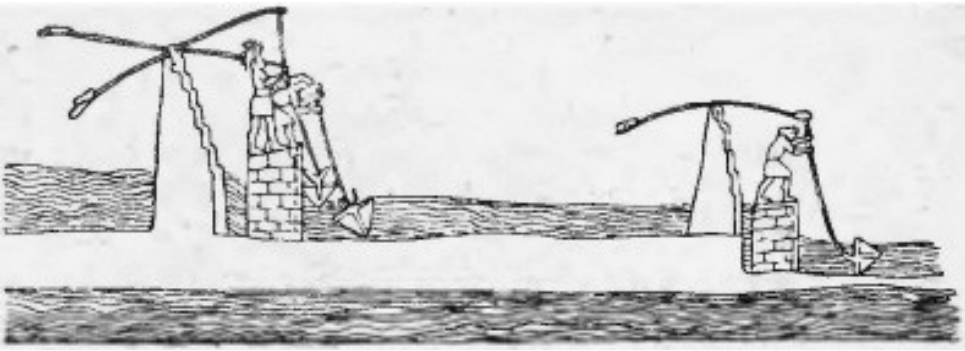

Lucrări pentru irigarea terenurilor înalte.

Că Dinum-abum i-o fi dat cămătarului drept zălog pentru suma primită pe soţia sa, ogorul şi casa, iată un lucru care nu se ştie în mod precis. Dar un alt document ne arată cum cămătarul a luat drept zălog pe nevasta unui om sărac, îndată ce i-a împrumutat o cantitate mică de cereale.

După obişnuitele precizări cu privire la valoarea împrumutată (aici este vorba de circa 120 de kilograme de secară), la termenele de plată a datoriei şi stabilirea ratelor de achitare a procentelor, în document se spune: „Drept zălog, el îi va lua soţia, pe Alanitum, fiica lui Mannughir-ilişu. Când va restitui cerealele şi procentele respective, el îi va elibera soaţa“.

În document, cămătar apare bogătaşul Iddin-kube, un om cunoscut prin lăcomia-i fără margini. Fiul său, Kidin-Adad, nu-şi rezolvă afacerile altfel decât tatăl său.

Dând cu împrumut un talant de cositor unui oarecare Bel-nadim-ahi, i-a luat acestuia feciorul, pe Iakulimmir, drept „zălog viu“. Conform celor scrise, cândva, fiul îşi mai poate dobândi libertatea. „Atunci când el [adică Bel-nadim-ahi] va cântări cositorul, Kidin-Adad îi va elibera fiul“. Dar aşa ceva nu s-a întâmplat — căci altfel tăbliţa de lut ar fi fost spartă: acesta era obiceiul. Dacă tăbliţa s-a păstrat, înseamnă că Iakulimmir nu a putut până la urmă să iasă din îndelungata-i sclavie.

Documentele de afaceri ne ilustrează în mod grăitor, pe de o parte, acumularea bogăţiilor în mâinile unui mănunchi de cămătari-vampiri, pe de altă parte, ruinarea în masă a ţăranilor şi meseriaşilor.

Cămătarul Iddin-kube, cunoscut nouă din relatarea anterioară, împrumută doi ţărani — tatăl şi fiul — cu circa 300 de kilograme de cereale, drept care „va lua ca zălog ogoarele lor, casele lor, fântânile lor cele bune, fiii şi fiicele lor. În caz că termenul va fi depăşit, zălogul se consideră cumpărat. Cât despre restituire şi discuţii, acestea nu mai pot avea loc“.

Astfel de poliţe sunt multe la număr. Una din părţi dictează condiţiile, iar cealaltă le primeşte fără murmur şi se declară întru totul de acord. „Cât despre restituire şi discuţii, acestea nu mai pot avea loc...“

Dintr-un şir de alte documente aflăm că acelaşi Iddin-kube ia drept zălog ogoarele datornicilor săi, le foloseşte şi precizează că ele vor trece în proprietatea sa în caz de depăşire a termenului de plată.

Judecând după poliţele de lut, în scurt timp Iddin-kube a adus la sapă de lemn zeci de concetăţeni de ai săi.

SUB PARAVANUL ADOPTĂRII

Dar la ce şiretlicuri nu recurg cămătarii, pentru a da jafului lor îndrăzneţ, pe care îl practică ziua-n amiaza mare, o formă legală! Adesea, un târg obişnuit de camătă avea loc sub paravanul... adoptării.

Un oarecare Kiniia adoptă, după ce în prealabil s-a înţeles cu Ereşilum, pe fiul acestuia, Nakidu, luându-l „împreună cu ogorul lui, casa lui şi cu toată averea lui“. Numai acest singur lucru este suficient ca să atragă atenţia. Oare invocând pretextul adoptării, nu avem de-a face aici cu o vânzare obişnuită a averii şi a copiilor?

Precizarea care urmează nu mai lasă nici un fel de îndoială. De bună seamă, nu sentimente părinteşti l-au îndemnat pe Kiniia să-l „adopte“ pe Nakidu. Lucrul acesta reiese limpede, deoarece în document se spune: „Dacă Nakidu nu va lucra pentru Kiniia, atunci, fără judecată şi cercetări, îl va rade şi îl va vinde pentru bani“.

Iată un alt document asemănător. Avieşna a adoptat-o pe Azaia, fiica lui Ibşahalu. Noua mamă are dreptul „de a o vinde pe Azaia unui bărbat, când şi unde va voi, iar banii obţinuţi din vânzare vor fi folosiţi de Avieşna“.

Se înţelege de la sine că pe Azaia n-o să o întrebe nimeni dacă îi convine soţul, atunci când Avieşna o va vinde. Interesele negustoreşti ale mamei adoptive vor hotărî soarta fetei, care a fost oferită spre „adoptare“ de către vreun biet părinte deznădăjduit, ajuns la sapă de lemn. Nu degeaba se precizează în document că în cazul când se va constata că Azaia are datorii băneşti ele vor fi plătite de Ibşahalu, tatăl fetei, şi nu de Avieşna.

Dar cum pot fi interpretate acele documente, unde rolurile apar inversate: tatăl adoptiv este sărac, iar fiul adoptiv — bogat? Iar asemenea acte nu sunt puţine la număr. Şi de ce oare de pe urma unei astfel de „adopţiuni“ fiul este în câştig, iar tatăl în pierdere? De ce acest fiu adoptiv îşi schimbă tatăl în fiecare vineri, mai precis, îşi găseşte mereu alt părinte? Sau are el o fire ciudată, că nu se poate înţelege cu nimeni?

Unul din aceşti fii, un oarecare Tehiptilla, şi-a procurat peste o sută de taţi într-un interval de timp destul de scurt.

Transportul pietrelor pentru construcţia unui palat. Sclavii sunt istoviţi de poverile ce depăşesc puterile lor.

Detaliu după un basorelief asirian.

Se înţelege că aici nu este vorba de asemănarea sau deosebirea de caracter dintre fiu şi tatăl adoptiv. Aceleaşi interese legate de sporirea averii, aceeaşi vânzare-cumpărare se află şi la baza acestor adopţiuni, cu singura diferenţă că, de data asta, în rolul cămătarului nu mai apare părintele, ci fiul.

La fiece nouă „adopţiune“, actualul „tată“ îi predă „fiului“ partea sa de moştenire — câmp arabil, livadă, păşune (primind în schimb un dar foarte modest).

După ce obţinea în felul acesta un nou lot de pământ, fără să calce legea, care pe vremea aceea interzicea vânzarea pământului, „fiul“ începea să-şi caute un alt „tată“. Ca un vultur, el îşi pândea victima — vreun ţăran sărăcit — apărea în momentul cel mai critic şi cumpăra pe un preţ de nimica ogorul acestuia. Actul de vânzare-cumpărare era legalizat printr-o înţelegere privind adopţiunea...

Multe asemenea târguri apar cusute cu aţă albă. De fapt, cămătarii şi bogătaşii nici nu se osteneau prea mult să le dea o formă onorabilă. Acelaşi Tehiptilla precizează că „dacă [tatăl adoptiv] va muri, el poate să nu-l plângă, iar dacă va dispărea, poate să nu-l caute...“

SUB BICIUL SUPRAVEGHETORULUI

Greu trăiau sclavii care ajunseseră pe mâna bogătaşilor şi a cămătarilor. Şi mai cruntă era soarta sclavilor de la palat şi a celor din gospodăriile templelor. Drept mărturie stau documentele evidenţei contabile — zeci de mii de tăbliţe, pline de cifre. Ele ne arată că încă din cele mai vechi timpuri — aproximativ cu 2 000 de ani înaintea erei noastre — munca sclavilor era folosită pe scară largă în marile gospodării, la lucrările de construcţie, pe uriaşele şantiere de construire a corăbiilor, în atelierele de tâmplărie şi de olărie.

Supraveghetorii justificau faţă de templu sau de palat cantităţile de grâne consumate pentru hrana sclavilor şi raportau superiorilor despre lucrările executate de aceştia. Pentru uşurarea şi simplificarea socotelilor, adesea ei recurgeau la noţiunea de zile-om. Astfel, dacă supraveghetorul avea 20 de

oameni care lucrau 360 de zile pe an, atunci înmulţea între ele aceste două numere şi căpăta 7 200 zile-om.

Dar ce-au povestit aceste tăbliţe savanţilor sovietici?

Le-au arătat că robii munceau tot anul, de dimineaţă până noaptea târziu, neavând nici zi de odihnă, nici sărbătoare. Pentru munca lor neomenească, ei căpătau o mână de orz. Printre sclavi se găseau meseriaşi iscusiţi — olari, dulgheri, tâmplari, ţesători, rotari, constructori de corăbii, pietrari, fierari, precum şi reprezentanţi ai altor meşteşuguri.

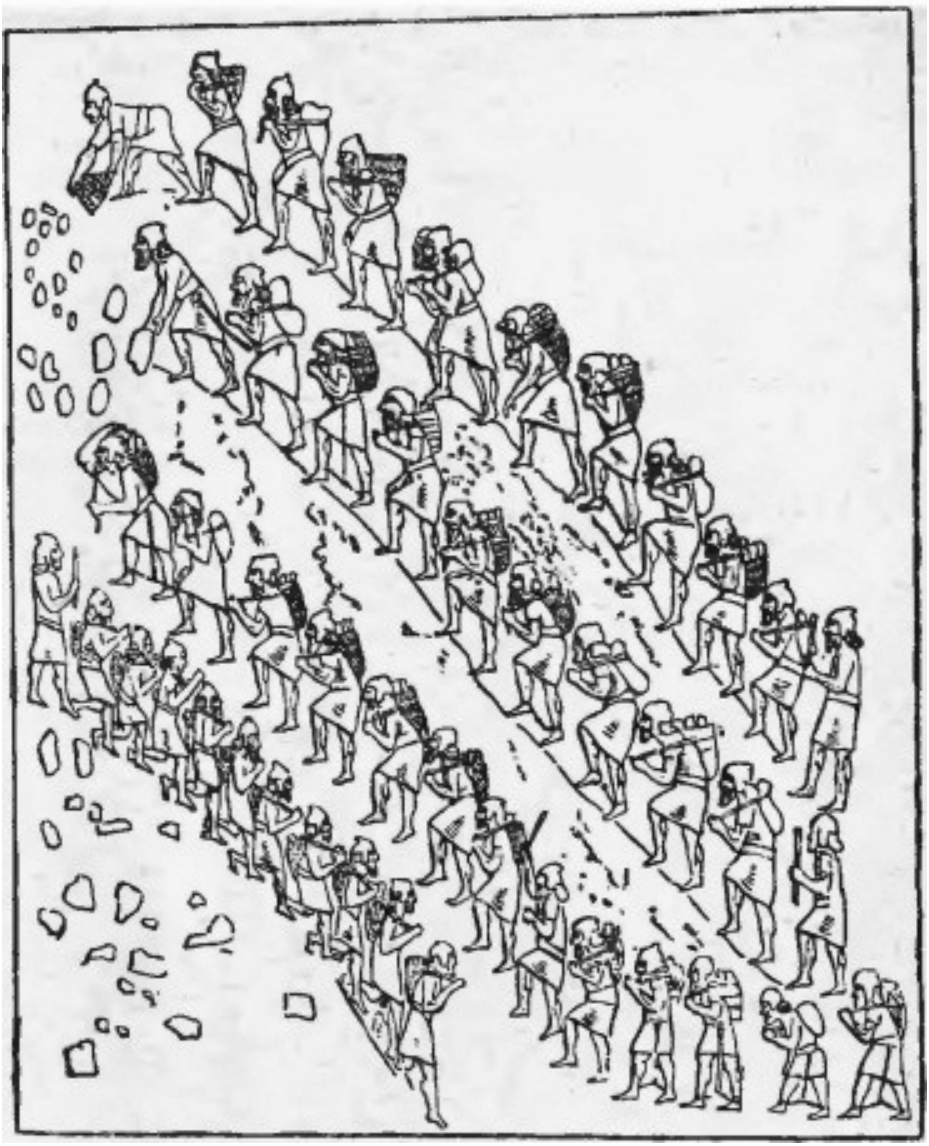

Sclavi goniţi cu bâtele de supraveghetori la munca de construcţie.
Basorelief asirian.

Cu mâinile lor sclavii construiau şi refăceau canalele de irigaţie, înălţau zidurile ce înconjurau oraşele, clădeau temple, palate şi case de locuit, confecţionau hainele şi încălţămintea, transportau mărfurile grele, trăgeau la edec vasele de pe fluviu.

Pentru cea mai mică vină, sclavii erau pedepsiţi cu asprime: fie bătuţi cu biciul, fie li se tăiau urechile. Unora dintre ei, care se dovedeau nesupuşi, li se scoteau ochii ca să nu poată fugi. Şi pentru cei orbi se găsea destul de lucru în imensele gospodării ale palatului ori ale templelor, ca, de pildă, măcinatul grânelor cu pietre de moară acţionate manual.

Este caracteristic faptul că, oricât de aspru era pedepsit un sclav, niciodată nu i se răneau sau mutilau mâinile. Lucru lesne de înţeles, deoarece menirea sclavului era să muncească, iar ca să muncească avea nevoie de braţe tefere.

Nu vom exagera de loc dacă vom spune că în vechiul Ţinut dintre cele două fluvii oamenii valorau mai puţin decât vitele. Animalele domestice se bucurau de îngrijire, iar cele de povară erau cruţate să care sarcini prea mari. În schimb, pe sclavi îi sileau să trudească până ce cădeau sleiţi de putere, storşi de ultima picătură de vlagă. Şi moartea unui rob era considerată o pierdere mai mică decât moartea unui bou sau a unei vaci. Războaiele de jaf şi cotropire completau neîntrerupt rezervele umane, furnizând veşnic forţă de muncă gratuită.

LAGĂRELE MORŢII

Condiţiile îngrozitoare de trai şi munca istovitoare duceau la moartea în masă a sclavilor, în special a celor de altă origine etnică, luaţi prizonieri în timpul campaniilor militare. Lagărele în care trăiau sclavii erau, în adevăratul înţeles al cuvântului, lagăre ale morţii.

Iată o tăbliţă mare de lut, împărţită în opt coloane şi acoperită cu semne cuneiforme pe ambele feţe. Ea poartă numărul 6 039 şi se păstrează în muzeul Luvru din Paris. Din rândurile pe care le conţine, 250 cuprind nume de femei şi adolescenţi, în ordinea de mai jos:

40 sile	Tuaşubarbi
A murit	Hurud
40 sile	Biradu
A murit	Arbial
40 sile	Zubaimşa
A murit	Ilitumnauda
40 sile	Eşmenidar

A murit	Tabbau
40 sile	Umma
A murit	Niraname, fiica ei
A murit	Kali
15 sile	băiatul Guakakaşa, fiul ei
40 sile	Şelulşebarbi
A murit	Annitum

Au născut

40 sile	Anna
40 sile	Mama
40 sile	Gana
40 sile	Illazu
40 sile	Şadăa
40 sile	ŞaŞarud

N-au născut

Total:	12	sclave a 40 sile
Total:	1	băiat a 15 sile
Total:	7	morţi

Orzul lor — 1 gur 195 de sile
Supraveghetorul Lulgalămahe

Oare ce listă ciudată să fie aceasta?

Nimic altceva decât o „filă“ de lut dintr-un vechi registru de contabilitate.

Tăbliţa a fost scrisă acum 3 998 de ani de către scribul regal al gospodăriei regelui din oraşul Umma. Ea a slujit la stabilirea cantităţilor de cereale necesare pentru brana oamenilor care se aflau în acel lagăr.

Cantitatea de grâne se reducea de la o lună la alta, din pricina mortalităţii extraordinar de mari. De ajuns să spunem că în decurs de numai o lună, din cei 185 de oameni ce se găseau în lagăr au murit 57.

Au mai trecut încă 4 luni şi din cele 59 de sclave, repartizate în cinci grupe, au murit 38. Despre soarta celorlalţi sclavi şi a copiilor lor nu se ştie nimic, dar putem să nu ne îndoim că a fost la fel de îngrozitoare.

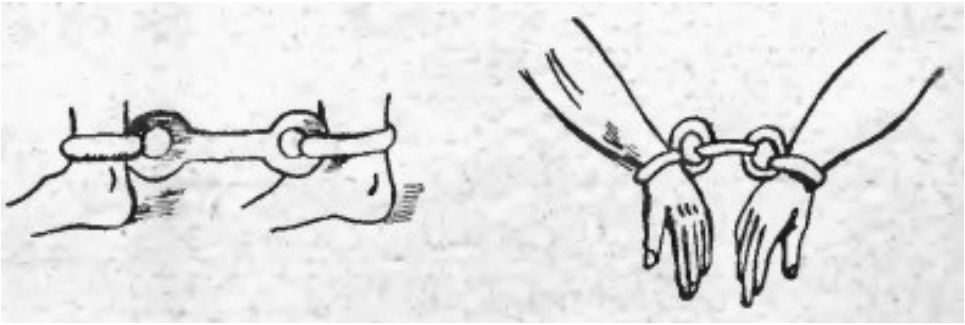

Cătuşe de mâini şi de picioare pentru sclavi şi prizonieri.

Cel care a urmărit soarta acestor nenorocite fiinţe din lagărul pomenit mai sus a fost academicianul sovietic V.V. Struve.

Un asiriolog francez, care a publicat tăbliţa de lut aflată la muzeul Luvru, s-a interesat de ea numai din punct de vedere geografic. Comentând-o, el a scris:

„Numele sunt remarcabile, unele dintre ele fiind de origine semitică“.

Chiar şi cumplita adnotaţie ce apare mereu — „a murit“ — care prin însuşi înţelesul său atrage atenţia, l-a lăsat indiferent.

Analizând cu minuţiozitate numeroase documente, savantul sovietic nu numai că a reuşit să stabilească procentul de mortalitate a sclavilor în acest lagăr, dar a determinat şi ocupaţiile lor, sursele de unde oraşul Umma îşi procura sclavii, regulile de control în vederea eliberării hranei şi multe altele. Totodată, el a precizat că, alături de numele semitice din listă, apăreau acolo şi nume hurrite şi chiar sumeriene.

Dar cum de a fost cu putinţă să se reconstituie tabloul atât de cumplit al acestui lagăr al morţii, în aşa fel ca să poţi urmări schimbările petrecute acolo în decurs de patru luni?

Printre mii şi mii de acte de evidenţă contabilă, atenţia academicianului V.V. Struve a fost atrasă dc o tăbliţă din colecţia lui N. P. Lihaciov, publicată în anul 1915 la Moscova de către M. V. Nikolski, sub numărul 329, împreună cu alte documente. Şi iată că s-a constatat că zeci de nume din această tăbliţă coincid cu cele de pe tăbliţa aflată la Luvru şi publicată şapte ani mai târziu. Astfel, s-a putut stabili că acestea reprezintă de fapt două „file“ ale aceluiaşi „registru“ de contabilitate din antica ţară sumeriană, dintre care una a ajuns la Paris, iar alta la Leningrad.

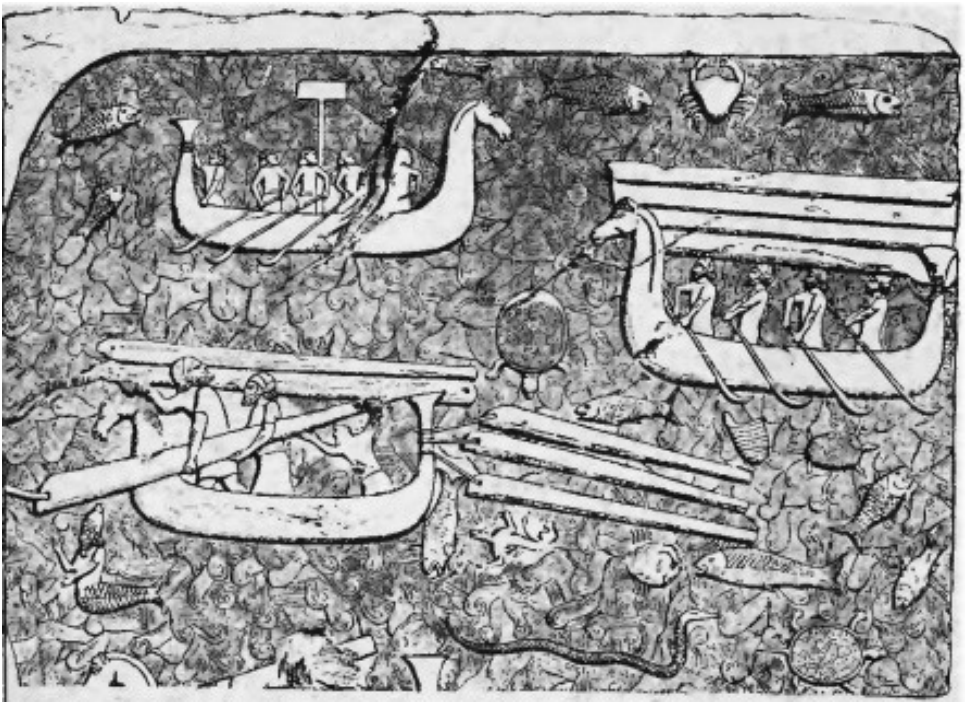

Transportul pe apă a cherestelei pentru construcţii.
Detaliu după un basorelief asirian.

Asemenea cazuri sunt destul de frecvente. Uneori, „paginile“ unei „cărţi de lut“ se află risipite prin muzeele mai multor ţări. Iar publicarea lor se face la răstimpuri diferite, câteodată scurgându-se chiar zeci de ani... Iată încă o dificultate de care se lovesc oamenii de ştiinţă când studiază Orientul Antic.

Aşadar, s-a constatat că tăbliţa cu numărul 329, păstrată la Ermitaj, e soră bună cu tăbliţa 6 039 de la muzeul Luvru, iar prima este doar cu patru luni şi ceva mai veche decât a doua.

Cuvântul sumerian „ririga“ este greu de tradus în alte limbi. El înseamnă ceva intermediar între „a muri“, „a se pierde“ şi „a crăpa“ şi se folosea în Sumer când era vorba de moartea vitelor. Acelaşi termen apare şi pentru a consemna moartea sclavilor.

Acest simplu indiciu ilustrează cu prisosinţă nemiloasa exploatare de clasă în vechiul Ţinut dintre cele două fluvii.

Expresia „septel“, care se referă în mod obişnuit la animale, în Ţinutul dintre cele două fluvii se folosea şi când era vorba de sclavi. „În societatea sumeriană, dispreţul nemărginit faţă de

sclavi, manifestat de clasa stăpânitorilor de sclavi — scrie V.V. Struve — şi-a găsit o puternică formă de expresie în faptul că, în epoca antică, limba sumeriană împărţea lumea în două categorii — categoria persoanelor şi categoria obiectelor, iar din aceasta din urmă, alături de vite, făceau parte şi sclavii!“

Interpretarea tăbliţei 6 039 a arătat în mod limpede că există două metode distincte de a analiza un document istoric. Savanţii burghezi privesc rapoartele supraveghetorilor marilor temple şi ai domeniilor regale doar ca simple documente ce conţin date în legătură cu organizarea lucrărilor gospodăreşti şi agricole în îndepărtata antichitate. Pentru cercetătorii sovietici, ele prezintă un material extrem de bogat, care dă în vileag relaţiile sociale existente în vechiul Ţinut dintre cele două fluvii.

FALSIFICATORII ŞTIINŢEI

Despre epoca ce a fost dezvăluită omenirii cu ajutorul „cărţilor de lut“ s-au scris sute şi sute de volume. Cultura vechiului Ţinut dintre cele două fluvii a suscitat un viu interes şi în rândurile oamenilor de ştiinţă din Occident. Nu rareori învăţaţii burghezi încearcă să folosească materialul istoric pe care-l oferă Orientul Antic, pentru a justifica actualele războaie imperialiste. Şi încă ce „teorii“ au scornit în acest scop!

Aşa, de pildă, ei susţin că popoarele Orientului nu sunt capabile să se conducă singure; de asemenea, că nu există nici o deosebire de principiu, să zicem, între felahul irakian de azi şi plugarul obştii gentilice din vechiul Ţinut dintre cele două fluvii. De veacuri, spun ei, în Orient a existat feudalismul şi de fapt sistemul sclavagist nici nu a fost cunoscut în această parte a lumii.

Alţii, dimpotrivă, consideră că Orientul a trecut de mult de apogeul dezvoltării sale — epoca sclavagistă, pe care o identifică cu rânduielile capitaliste.

Ei nu fac nici o deosebire între sclavul din Orientul Antic şi muncitorul angajat în ţările capitaliste. Conform acestei „teorii“, feudalismul reprezintă un pas înapoi, în comparaţie cu statul sclavagist.

În acest fel, istoria omenirii nu cunoaşte un progres real, ea învârtindu-se într-un cerc închis.

Sclav frământând aluatul.

O a treia „teorie“ susţine că lupta de clasă sfâşia societatea din Orientul Antic încă pe vremea când acolo a existat orânduirea comunei primitive. Prin urmare, istoria omenirii nu a existat şi nu poate să existe atâta timp cât lipsesc clasele sociale şi lupta de clasă.

Alţii, dimpotrivă, neagă existenţa oricărei lupte de clasă în Orient şi îşi trec concluziile asupra societăţii capitaliste contemporane, în sânul căreia domneşte, zic ei, armonia între clase, interesele muncitorilor şi capitaliştilor fiind aceleaşi.

Există o mulţime de astfel de „teorii“ reacţionare, care deformează şi falsifică istoria antică a popoarelor din Orient. Şi cu toate că, aparent, ele se exclud una pe alta, totuşi au o trăsătură comună. Fiecare din aceste „teorii“ încearcă să justifice în felul său orânduirea capitalistă, să „demonstreze“ imuabilitatea şi veşnicia ei.

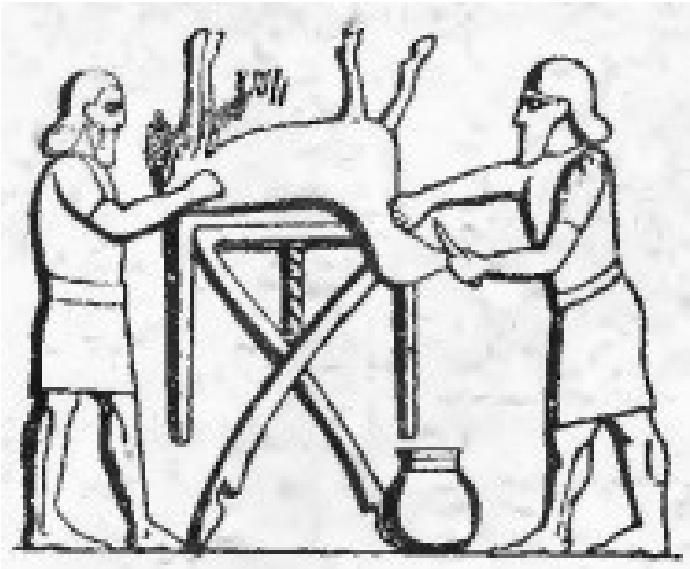

Sclavi spintecând o oaie.

Nu este greu să ne convingem de acest lucru.

Dacă în Orient n-ar fi existat şi n-ar exista nici un fel de civilizaţie, înseamnă că popoarele din ţările coloniale şi dependente ar trebui să mulţumească imperialiştilor, care au năvălit pe pământurile lor, jefuindu-le fără milă. Doar în vârful baionetelor lor, imperialiştii aduc „cultură“ popoarelor înapoiate — „care nu sunt capabile“ să se dezvolte singure — imperialiştii îndeplinindu-şi prin aceasta „misiunea lor civilizatoare“! Şi astfel, sălbatica exploatare a coloniilor apare ca o mare binefacere.

„Este nevoie ca orânduirea capitalistă să fiinţeze în vecii vecilor, întrucât altfel cultura va dispare de pe faţa pământului!“ — iată concluzia teoriei ciclice.

„Renunţaţi la lupta pentru doborârea capitalismului şi construirea societăţii socialiste; la urma urmei n-o să iasă nimic din toate astea“ — predică cei ce susţin că lupta de clasă şi-a pierdut actualitatea.

„Societatea capitalistă contemporană este cea mai desăvârşită societate cu putinţă“ — le cântă în strună apologeţii „teoriei“ care propovăduieşte armonia între clase.

Dar oricât de mult s-ar strădui lacheii imperialismului, ei nu pot opri mersul înainte al istoriei. Chiar dacă ar face apel la toate şiretlicurile şi vicleniile din lume, nu vor izbuti niciodată să

demonstreze lucruri ce nu pot fi demonstrate, şi anume că principiile orânduirii capitaliste sunt înţelepte, veşnice şi de neînlocuit.

Tuturor acestor „teorii“ li se potrivesc cum nu se poate mai bine cuvintele pline de mânie şi sarcasm ale lui Karl Marx, cuvinte rostite la adresa istoriografiei burgheze, care, precizează marele dascăl, a legiferat „ticăloşiile zilei de astăzi prin ticăloşiile zilei de ieri...“

MERSUL ÎNAINTE AL ISTORIEI

Dezvăluind pas cu pas, în mod succesiv şi perseverent, aberaţiile antiştiinţifice ale orientaliştilor burghezi, istoricii sovietici au spulberat toate aceste „teorii“ reacţionare.

Pe baza unui imens material faptic — documentele evidenţei contabile — ei au demonstrat în chip strălucit, fără putinţă de tăgadă, că nu există deosebiri principiale între Orient şi Occident.

Orientul, ca şi Occidentul, îşi începe istoria sa o dată cu apariţia comunelor gentilice, în sânul cărora nu existau clase şi luptă de clasă. Dezvoltarea forţelor de producţie ale societăţii, în vremea când oamenii au domesticit animalele, au învăţat să lucreze pământul, au început să-şi făurească arme din metal şi şi-au însuşit cunoştinţe temeinice în practicarea diferitelor meşteşuguri, constituie premisa materială a apariţiei exploatării omului de către om, a apariţiei sclaviei. Proprietarul de sclavi a început să-şi însuşească produsul muncii creat de mâinile sclavilor.

Aceasta a fost prima împărţire a societăţii în clase.

„Dezvoltarea tuturor societăţilor omeneşti în decurs de milenii, în toate ţările, fără excepţie — scrie Lenin — ne arată că ea a decurs după o lege generală, cu regularitate, consecutivitate, astfel că la început avem societatea fără clase, societatea primară, patriarhală, primitivă, în care n-au existat aristocraţi; iar apoi societatea întemeiată pe sclavie, societatea sclavagistă“[1].

„Cărţile de lut“ au confirmat în mod strălucit această teză genială a lui Lenin. Ele au făcut să se năruie definitiv diferitele teorii pseudoştiinţifice cu privire la „feudalismul veşnic“ din

[1] V.I. Lenin, *Opere*, vol. 29, E.S.P.L.P., București, 1956, p. 459.

Orient şi la incapacitatea de dezvoltare a popoarelor din această parte a lumii. Ele au spulberat legenda despre armonia între clase, între exploataţi şi exploatatori, arătând lupta neîmpăcată ce s-a dat necontenit între sclavi şi stăpânii lor.

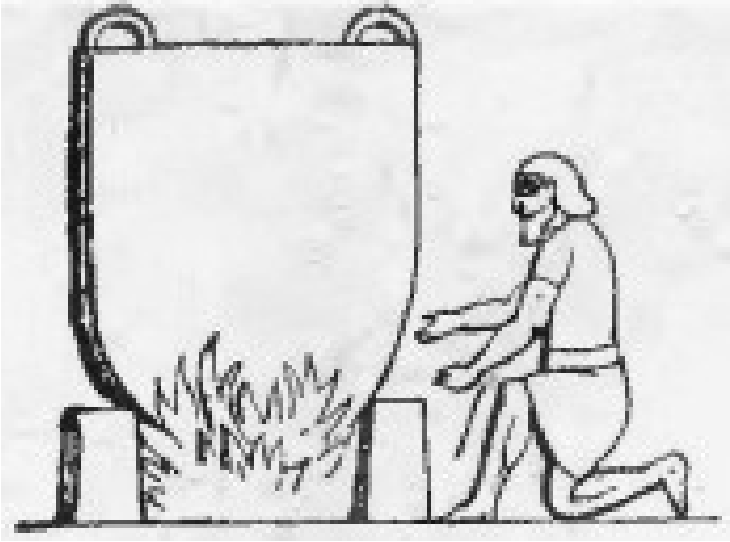

Sclav gătind mâncare.

Dar nici societatea sclavagistă nu a fost veşnică. Cu ajutorul „cărţilor de lut“ putem urmări întreaga ei istorie, de la apariţia, în vremuri îndepărtate, a primelor societăţi împărţite în clase, până la prăbuşirea ei.

În epoca orânduirii sclavagiste, omenirea a făcut paşi mari înainte. Dezvoltarea forţelor de producţie a atins un nivel foarte ridicat, aşa cum nu era posibil în orânduirea comunei primitive. Au apărut scrierea, ştiinţele, artele, arhitectura. S-au construit oraşe mari, au fost săpate canale de irigaţie, s-au făcut drumuri.

Orânduirea sclavagistă, în condiţiile comunismului primitiv în descompunere, este un fenomen pe deplin firesc şi logic, deoarece înseamnă un pas înainte în comparaţie cu comunismul primitiv.

Dar ceea ce, la timpul său, a însemnat un pas înainte, deoarece contribuia la dezvoltarea forţelor de producţie, o dată cu trecerea vremii a devenit o frână în calea progresului.

Lupta sclavilor împotriva stăpânilor lor, a celor asupriţi împotriva asupritorilor, a slăbit temelia societăţii sclavagiste. Şi

ea s-a prăbuşit. Pe ruinele sale a apărut o nouă orânduire — orânduirea feudală.

Şi aşa cum, în mod inevitabil, în locul comunei primitive a apărut societatea sclavagistă, iar în locul orânduirii feudale s-a ivit societatea capitalistă, la fel de inevitabilă este victoria socialismului asupra capitalismului.

Socialismul este de pe acum victorios pe a şasea parte a globului pământesc — în puternica Uniune a Republicilor Sovietice Socialiste, ale cărei popoare, sub conducerea înţeleaptă a partidului comunist, construiesc societatea comunistă. Pe drumul dezvoltării socialiste au păşit cu hotărâre ţările de democraţie populară.

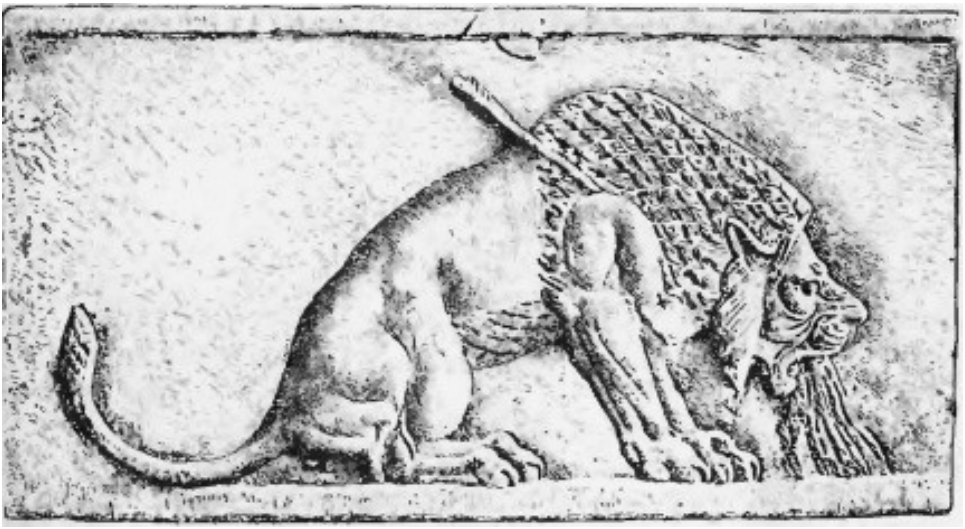

Leu rănit de moarte.
Basorelief asirian.

Aşa cum după noapte urmează ziua, tot astfel în locul orânduirii capitaliste se va instaura în întreaga lume societatea socialistă, unde nu va mai exista exploatarea omului de către om. Şi atunci nici un fel de piedici nu vor mai sta în calea civilizaţiei şi a progresului.

* *
*

Şi astfel, dragul meu cititor, ne-am plimbat împreună prin palatul cumplitului stăpânitor asirian Aşşurbanipal, „rege al ţărilor din cele patru părţi ale lumii“. Am pătruns în biblioteca palatului său şi am aflat multe lucruri uimitoare.

În tovărăşia voinicului Ghilgameş, plecat în căutarea „ierbii vieţii“, şi a nemuririi veşnice, am colindat jumătate din lume. Împreună cu zeiţa Iştar, am coborât în infern şi împreună cu Etana, ne-am înălţat pe aripile vulturului până la cel de-al şaptelea cer.

Am asistat la distrugerea Babilonului şi la prăbuşirea cetăţii Ninive — „bârlogul leilor“. Am fost martori la războaiele sângeroase duse de nesăţioşii regi asirieni, care au prefăcut în ruine atâtea oraşe înfloritoare. Şi am văzut cum, extinzându-şi peste măsură stăpânirea, statul asirian militaro-parazitar, care o vreme a părut a fi atotputernic, s-a prăbuşit în neant.

Am admirat statuile şi basoreliefurile ieşite de sub dalta artiştilor din antichitate, ne-am minunat de profundele cunoştinţe ale matematicienilor şi astronomilor babilonieni şi am asistat la prepararea splendidelor culori cu care se acoperea ceramica.

Am văzut soarta îngrozitoare a sclavilor din Orientul Antic, oameni lipsiţi de cele mai elementare drepturi şi consideraţi animale, precum şi soarta tragică a „zălogului viu“, hărăzit unei robii veşnice...

Nenumărate alte lucruri au făcut cunoscute lumii „cărţile de lut“. În volumul de faţă au fost relatate numai o parte din evenimentele cele mai interesante care s-au petrecut în vechiul Ţinut dintre cele două fluvii. Multe aspecte din viaţa, precum şi obiceiuri ale locuitorilor acestei ţări nici n-au fost pomenite de noi. Este cu neputinţă ca într-o carte ca cea de faţă să poţi cuprinde un material atât de vast cum este istoria şi cultura popoarelor care, vreme de 3 000 de ani, au trăit pe malurile Tigrului şi Eufratului.

Asiriologii mai au încă multe de făcut. Mii de „cărţi de lut“ au rămas până acum necercetate. Şi cine ar putea spune câte tăbliţe de lut continuă să zacă sub straturile groase de nisip şi pământ, aşteptând lopata arheologului!

Şi dacă această carte, dragă cititorule, care a ridicat doar un colţ al vălului ce acoperea istoria popoarelor din Ţinutul dintre cele două fluvii, îţi va trezi interesul pentru cultura şi obiceiurile lor, nu te lăsa! Du-te cu curaj la bibliotecă şi acolo vei găsi răspuns la multe din întrebările ce te frământă.

Dacă locuieşti la Moscova sau vei avea prilejul să treci pe acolo, vizitează negreşit Muzeul de arte plastice A.S. Puşkin de pe Volhonka. Acolo vei putea vedea multe „cărţi de lut“ autentice, statui şi basoreliefuri antice şi chiar tauri cu chip de om, înaripaţi şi cu cinci picioare.

Dacă eşti din Leningrad sau vei trece vreodată prin acest oraş, du-te fără zăbavă la Ermitaj. În sălile şi depozitele muzeului se păstrează chiar acele „registre“ de evidenţă contabilă din colecţia lui N.P. Lihaciov asupra cărora s-a aplecat cu trudă, atâţia ani de zile, părintele asiriologiei ruse, Mihail Vasilievici Nikolski.

Multe probleme, nespus de interesante, mai au de dezlegat cercetătorii Orientului Antic. Şi putem fi siguri că nu numai o singură taină a trecutului îndepărtat, ascunsă în tăbliţele de lut, va fi descoperită cu succes de către savanţi.

Reconstituind în mod veridic viaţa, obiceiurile şi cultura popoarelor antice, oamenii de ştiinţă sovietici aduc o însemnată contribuţie la dezvoltarea ştiinţei istoriei, sporind prin operele lor gloria măreţei lor Patrii.

Cuprins

INTRODUCERE.....5

CAPITOLUL I PĂRINTELE ASIRIOLOGIEI RUSE.....8
CASA DE PE STRADA PETROZAVODSKAIA.....8
UN SLUJITOR DEVOTAT AL ŞTIINŢEI.....9
TĂBLIŢELE DIN MESOPOTAMIA.....12
BUCURIA DESCOPERIRII ADEVĂRULUI.....15
51 ŞI 855.....16
SUMERIENII.....18
ÎN ADÂNCUL MILENIILOR.....25
O IPOTEZĂ REMARCABILĂ.....29

CAPITOLUL II ÎN CĂUTAREA CETĂŢII NINIVE.....33
DEALURILE MISTERIOASE.....33
SĂPĂTURILE CONTINUĂ.....35
NECIOPLITUL PAŞĂ, S-A DOVEDIT PROROC!.....37
PALATELE SUBTERANE.....39
DESCOPERIREA UNUI ORIENTALIST RUS.....43
NOI DESCOPERIRI.....45
PIERDEREA UNEI COLECŢII PREŢIOASE.....48
LAYARD PLEACĂ LA VÂNĂTOARE.....50

PRIMA PRADĂ.....52
UNELTIRILE GUVERNATORULUI DIN MOSUL.....54
CAPUL LUI NIMROD.....57
TAURI CU CHIP DE OM, ÎNARIPAŢI ŞI CU CINCI PICIOARE.....60
DOUĂ METODE.....63
MORAVURILE COLONIALIŞTILOR.....67
ENGLEZII FOLOSESC TEHNICA DIN TIMPUL LUI AŞŞURBANIPAL 68
LAYARD ÎI PEDEPSEŞTE PE „NESUPUŞI“.....71
DESCOPERIREA NEAŞTEPTATĂ A ORAŞULUI NINIVE.....72
CIUDATELE CĂRĂMIZI.....75

CAPITOLUL III CUM AU ÎNVĂŢAT SAVANŢII SĂ CITEASCĂ SCRIEREA CUNEIFORMĂ.....79
SCRIERE SAU ORNAMENTAŢIE?!.....79
DESENELE NEGUŢĂTORULUI ITALIAN ŞI ALE SAVANTULUI DANEZ.....80
MATEMATICIANUL GHINIONIST.....84
PE DRUMUL CEL BUN.....87
REBUSUL A FOST DEZLEGAT!.....89
PE URMELE LUI GROTEFEND.....97
RUŞII LA PERSEPOLIS.....100
ÎNTRE CER ŞI PĂMÂNT, AGĂŢAT DE O FUNIE.....103
MANEVRELE LUI RAWLINSON.....108
TAINELE SCRIERII BABILONIENE.....110
UN EXAMEN PENTRU SAVANŢI.....118

Capitolul IV PENTRU GLORIA ŞTIINŢEI NAŢIONALE.....126
MUZEUL DE ANTICHITĂŢI ASIATICE.....126
ÎN VREMURILE DINAINTEA LUI PETRU CEL MARE.....127
POVESTEA LUI ARGHIR CEL ÎNŢELEPT.....131
PRECURSORII ASIRIOLOGILOR RUŞI.....137
URARTU.....145
PRIN TRANSCAUCAZIA.....150
TURTA DULCE ŞI CĂLUŢII DIN KHORSABAD.....157
«SCRIEREA CUNEIFORMĂ».....160
PRIMUL DICŢIONAR ASIRIAN.....161
ACADEMICIANUL B.A. TURAEV.....162
O PAGINĂ DINTR-O CRONICĂ NESCRISĂ.....166
«CĂRŢILE DE LUT».....174

Capitolul V UN GRAVOR DEVINE SAVANT CU RENUME MONDIAL 178
GEORGE SMITH GRAVEAZĂ INSCRIPŢII CUNEIFORME.....178
UN AUTODIDACT TALENTAT.....179
ÎN DEPOZITELE SACRE.....180
O DESCOPERIRE SENZAŢIONALĂ.....184
ÎN CĂUTAREA CIOBURILOR DE LUT.....186
DIN NOU LA NINIVE.....190
MOARTEA LUI GEORGE SMITH.....198

CAPITOLUL VI CUM SE EXECUTAU „CĂRŢILE DE LUT”.....200
APARIŢIA SCRIERII CUNEIFORME.....200
ŞCOLILE DE SCRIBI.....201

DICŢIONARE ŞI MANUALE DE ŞCOALĂ.....204
CUM A LUAT NAŞTERE BIBLIOTECA DE LA NINIVE.....208
PECEŢI, COPERTE, TITLURI, CATALOAGE.....211
SECTORUL DE ARHIVĂ AL BIBLIOTECII.....213
ÎNCEPUTURILE TIPARULUI.....214
PECEŢILE-CILINDRI.....216
O MOŞTENIRE BOGATĂ.....217

CAPITOLUL VII STĂPÂNUL BIBLIOTECII DIN NINIVE ŞI EPOCA LUI 220
AŞŞURBANIPAL DESPRE EL ÎNSUŞI.....220
REORGANIZAREA ARMATEI.....221
O POLITICĂ DE MARI PERSPECTIVE.....225
LANŢUL RĂZBOAIELOR SÂNGEROASE.....228
LUPTA DE LA HALULE.....231
DISTRUGEREA BABILONULUI.....235
RECLĂDIREA BABILONULUI.....237
MOŞTENITORUL PUTERII „MONDIALE” MILITARO-PARAZITARE 242
CAMPANIA DIN EGIPT.....244
CAMPANIA ÎMPOTRIVA ELAMULUI.....248
O COALIŢIE DE TEMUT.....253
CU PREŢUL SÂNGELUI.....259
COLOSUL CU PICIOARE DE LUT.....264
ÎNCEPUTUL RĂFUIELII.....267
PRĂBUŞIREA CETĂŢII NINIVE - „BÂRLOGUL LEILOR“.....269
DISTRUGEREA ASIRIEI.....272

CAPITOLUL VIII MITURI ŞI LEGENDE DIN VECHIUL ŢINUT DINTRE CELE DOUĂ FLUVII.....274
PERIPEŢIILE LUI GHILGAMEŞ, CEL CE CĂUTA NEMURIREA.....274
DACĂ DĂM LA O PARTE FANTASTICUL.....289
LEGENDA LUI ADAPA.....292
PE ARIPILE VULTURULUI.....294
LEGENDA FACERII LUMII.....298
COBORÂREA ZEIŢEI IŞTAR ÎN INFERN.....310

CAPITOLUL IX ŞTIINŢELE NATURII ŞI ŞTIINŢELE EXACTE.....317
CIFRELE ŞI NUMERELE.....317
SISTEMUL SEXAGESIMAL.....318
TABELE PENTRU SOCOTIT.....321
MĂSURAREA SUPRAFEŢELOR ŞI VOLUMELOR.....322
UNITĂŢILE DE MĂSURĂ.....324
CALENDARUL.....327
CÂT CÂNTĂREŞTE UN MINUT.....328
ÎN CĂUTAREA LUNII NOI.....329
ASTRONOMIA ŞI ASTROLOGIA.....330
ARHITECTURA UNIVERSULUI.....337
GEOGRAFIA CEREASCĂ.....338
...ŞI GEOGRAFIA PĂMÂNTEASCĂ.....340
ÎNCEPUTURILE ZOOLOGIEI, BOTANICII, FIZICII ŞI CHIMIEI.....344

CAPITOLUL X MEDICINA ŞI FARMACOLOGIA.....350
MAI ARE DREPTATE HERODOT?.....350

„SĂ I SE TAIE MÂINILE“.....352
CAUZELE ÎMBOLNĂVIRILOR.....354
CELE MAI VECHI „TRATATE“ DE MEDICINĂ.....356
LEACURILE.....360
PANSAMENTE, MASAJ, GIMNASTICĂ.....362
ALUNGAREA DEMONILOR.....364

CAPITOLUL XI LEGILE PROPRIETARILOR DE SCLAVI.....367
ÎN AFARA LEGII.....367
PREŢUL UNUI OM.....368
CODUL LUI BILALAMA.....370
CE AU POVESTIT CĂRŢILE „PLICTICOASE“.....376
VINDEREA FIULUI.....378
ZĂLOGUL VIU.....378
SUB PARAVANUL ADOPTĂRII.....380
SUB BICIUL SUPRAVEGHETORULUI.....382
LAGĂRELE MORŢII.....384
FALSIFICATORII ŞTIINŢEI.....388
MERSUL ÎNAINTE AL ISTORIEI.....391

Redactor resp. de carte C. Ioniţă
Tehnoredactor E. Iacob

Dat la cules 04.04.1962. Bun de tipar 18.07.1962.
Tiraj 12.000 — 90 ex. Hârtie semivelină de 65 g/m^2.
Format 54 X 84/16. Coli editoriale 21,56. Coli de tipar
24. A. 00681/1962. Indici de clasificare zecimală:
pentru bibliotecile mari 9 (3), pentru bibliotecile mici 9.

Tiparul executat sub com. nr. 20521, la Combinatul

Poligrafic Casa Scânteii, Piaţa Scânteii nr, 1,
Bucureşti — R.P.R.

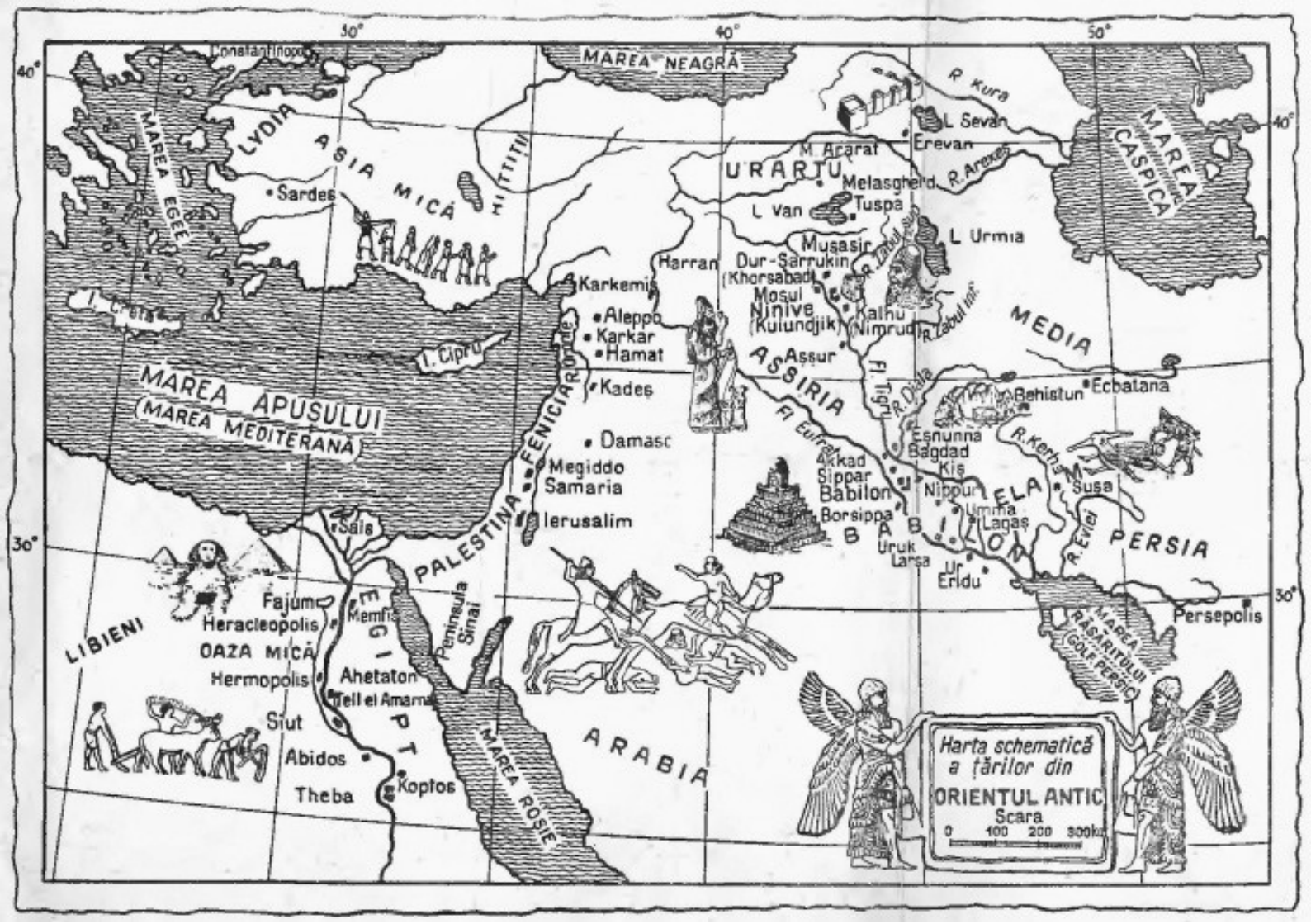
30°
40°
50°
40°
30°
MAREA NEAGRĂ
MAREA EGEE
MAREA APUSULUI
(MAREA MEDITERANĂ)
MAREA CASPICĂ
LYDIA
ASIA MICĂ
HITTITI
URARTU
ASSIRIA
MEDIA
BABILONIA
PERSIA
PALESTINA
FENICIA
EGIPT
OAZA MICĂ
ARABIA
LIBIENI
MAREA ROȘIE
MAREA RĂSĂRITULUI (GOLF PERSIC)
Constantinopol
Sardes
Creta
I. Cipru
Karkemiș
Aleppo
Karkar
Hamat
Kadeș
Damasc
Megiddo
Samaria
Ierusalim
Sais
Fajum
Heracleopolis
Memfis
Hermopolis
Ahetaton
Tell el Amarna
Siut
Abidos
Theba
Koptos
Peninsula Sinai
Harran
Dur-Șarrukin
(Khorsabad)
Mosul
Ninive
(Kuiundjik)
Kalhu
Nimrud
Aașur
Fl. Tigru
Fl. Eufrat
R. Diala
R. Zabul
R. Zabul inf.
R. Kura
L. Sevan
Erevan
M. Ararat
Melasgherd
R. Araxes
L. Van
Tuspa
Musașir
L. Urmia
Behistun
Ecbatana
Esnunna
Bagdad
Kiș
Akkad
Șippar
Babilon
Borsippa
Nippur
Umma
Lagaș
Uruk
Larsa
Ur
Eridu
R. Kerha
Susa
R. Eulei
Persepolis
Harta schematică
a țărilor din
ORIENTUL ANTIC
Scara
0 100 200 300km

Lei 12,60